

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL/KADIKÖY VE ÜSKÜDAR'DAKİ
YABANCI OKULLAR VE AZINLIK OKULLARI**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Pınar ERKAN
(502981160)**

101462 101462

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 11 Haziran 2001
Tezin Savunulduğu Tarih : 28 Haziran 2001**

Tez Danışmanı :

Prof.Dr. Afife BATUR

Diğer Jüri Üyeleri

Prof.Dr. Ayla ÖDEKAN (İ.T.Ü.)

Yrd.Doç.Dr. Bülent TANJU (Y.T.Ü.)

HAZİRAN 2001

ÖNSÖZ

Tanzimat' tan günümüze İstanbul' da Kadıköy ve Üsküdar' daki azınlık ve yabancı okulların araştırıldığı bu tezde, çalışmanın konusunu öneren, tez süresi boyunca değerli görüşleri ve düşünceleriyle bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Afife Batur' a içten teşekkürlerimi sunarım.

Henüz ortada hiçbir şey yokken bana cesaret veren başta sevgili ve sayın hocam Mehmet Suat Bergil' e; bir çok kaynağa ulaşabilmemi ve kapalı kapıların açılmasını sağlayan Aramyan Uncuyan İlköğretim Okulu Müdiresi Şuşan Muratyan' a; bana son derece değerli kaynaklar sunan ve beni her zaman güleryüzle karşılayan Moda Assomption Kilisesi Baş Rahibi Xavier Jacob' a; iyi kalpli ve yardımsever Salamon Seviş' e; nezaketli Kadıköy Rum İlköğretim Okulu Müdiresi Emilia Hanım' a ve Kalamış Rum Kilisesi Rahibi Andon Bey' e; benim için üşenmeyip Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi' nin Roma' daki merkeziyle bağlantı kuran, okulun Türk Müdiresi Gönül Orhonlu' ya; kafamda ışıklar yakan Stella Ovadio ve Yorgo Stefanopulos' a; Üsküdar Amerikan Kız Lisesi' yle ilgili araştırmalarımnda yardımcı olan Albert Erbeş' e ve Doç. Dr. Günhan Danışman' a; Fransızca metinlerle ilgili fikir veren Mario Levi' ye; beni kaynaklara yönlendiren Giovanni Scognamillo' ya ve Dr. Müfid Ekdal' a çok teşekkür ederim. Araştırmamın yürümesini sağladılar ve çalışmamı zenginleştirdiler.

En son olarak, çalışmamın çeşitli aşamalarında bana moral veren ve yardım eden arkadaşlarım Y. Mimar Hasan F. Diker' e ve Y. Mimar Çağatay Seçkin' e teşekkür ederim. Özellikle de, olmazı olur yapan, sabırlı ve kocaman yürekli Ahmet Bursa' ya, düşünceli ve incelikleri bitmeyen arkadaşım Buket Toskaya' ya ve sabırlı aileme minnet borçluyum. Onların maddi ve manevi desteğini almasaydım, bu tezi bitirmek mümkün olmazdı.

Haziran 2001

Pınar Erkan

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ	1
2. TANZİMAT ÖNCESİ İSTANBUL' DAKİ YABANCI VE AZINLIK OKULLARININ GENEL DURUMU	5
2.1. Rum Okulları	6
2.2. Ermeni Okulları	7
2.3. Yahudi Okulları	8
2.4. Diğer Azınlıkların Okulları	10
2.5. Yabancı Okullar	11
2.5.1. Katolik Okulları	12
3. TANZİMAT' TAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL KADIKÖY VE ÜSKÜDAR' DAKİ AZINLIK OKULLARI	14
3.1. Rum Okulları	14
3.1.1. Kadıköy Rum Okulu	14
3.1.2. Kalamış Rum Okulu	32
3.1.3. Yeldeğirmeni Rum Okulu	38
3.1.4. Üsküdar Rum Okulu	41
3.1.5. Çengelköy Rum Okulu	46
3.1.6. Kuzguncuk Rum Okulu	51
3.1.7. Kandilli Rum Okulu	54
3.2. Ermeni Okulları	57
3.2.1. Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu	57
3.2.2. Anarat Hıgrutyun Ermeni Okulu	62
3.2.3. Semerciyan Cemaran Ermeni Okulu	69
3.2.4. Üsküdar Surp Harç Tıbrevank Ermeni Okulu	81
3.2.5. Nersesyan Yermonyun Ermeni Okulu	86
3.3. Yahudi Okulları	91
3.3.1 Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu	91

4. TANZİMAT' TAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL KADIKÖY VE ÜSKÜDAR' DAKİ YABANCI OKULLARI	97
4.1. Katolik Okulları	97
4.1.1. Saint Joseph Lisesi	97
4.1.2. Moda Okulu	114
4.1.3. Mikhitarist Okulu	119
4.1.4. Notre Dame de Sion Fransız Kız Okulu	125
4.1.5. Fenerbahçe Saint Augustin Ruhban Okulu	131
4.1.6. Fenerbahçe St. İrene Rahibe Okulu	140
4.1.7. Saint Euphemie Fransız Kız Okulu	146
4.1.8. Saint Louis Fransız Erkek Okulu	159
4.1.9. Haydarpaşa Alman Okulu	165
4.1.10. Kadıköy İtalyan Kız Okulu	175
4.1.11. Kadıköy İtalyan Erkek Okulu	179
4.1.12. İmmaculée Conception Fransız Okulu	181
4.1.13. Saint Vincent Fransız Okulu	191
4.2. Protestan Okulları	196
4.2.1. Üsküdar Amerikan Kız Lisesi	196
5. TANZİMAT SONRASI İSTANBUL' DAKİ YABANCI VE AZINLIK OKULLARININ GENEL DURUMU	230
5.1. Rum Okulları	231
5.2. Ermeni Okulları	232
5.3. Yahudi Okulları	234
5.4. Diğer Azınlıkların Okulları	237
5.5. Yabancı Okullar	238
5.5.1. Katolik Okulları	239
5.5.2. Protestan Okulları	240
6. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL' DAKİ YABANCI VE AZINLIK OKULLARININ GENEL DURUMU	241
7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	244
KAYNAKLAR	251
EKLER	255
Ek A1	255
Ek B1	256
Ek B2	259
Ek C1	261
Ek C2	263
ÖZGEÇMİŞ	265

KISALTMALAR

ABCFM	: American Board of Commisioners for Foreign Missions Amerikan Yabancı Misyonlar Yönetim Kurulu
AHEO	: Anarat Hıgıtyun Ermeni Okulu
AUEO	: Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
HAO	: Haydarpaşa Alman Okulu
HYCO	: Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu
KRİ	: Kadıköy Rum İlkokulu
KRO	: Kalamış Rum Okulu
ÜRO	: Üsküdar Rum Okulu
SCİ	: Semerciyan Cemeran İlkokulu
SEV	: Sağlık ve Eğitim Vakfı
SEFKO	: St. Euphemie Fransız Kız Okulu
SHTEO	: Surp Harç Tıbrevank Ermeni Okulu
UCBWM	: United Church Board for World Ministries Dünya Papazları Birleşmiş Kilise Heyeti
ÜAKL	: Üsküdar Amerikan Kız Lisesi
ÜSMO	: Üsküdar Saint Marie Okulu
ÜSVO	: Üsküdar Saint Vincent Okulu
YRO	: Yel değirmeni Rum Okulu

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 3.1	: KRİ (Kadıköy Rum Okulu), Plan kroki.....	15
Şekil 3.2	: KRİ, Kız ve Erkek bölümleri, J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 5, Atatürk Kitaplığı.....	15
Şekil 3.3	: KRİ, Erkek Bölümü, özgün çizimler.....	17
Şekil 3.4	: KRİ, Erkek Bölümü, Sivastopol Sokağı'ndan görünüş.....	17
Şekil 3.5	: KRİ, Sivastopol Sokak, kuzey tarafından görünüş.....	18
Şekil 3.6	: KRİ girişi (Eski Erkek Bölümü), Sivastopol Sokak.....	18
Şekil 3.7	: KRİ, Erkek Bölümü, giriş katı, merdivenler	19
Şekil 3.8	: KRİ, Erkek Bölümü, özgün merdivenler.....	19
Şekil 3.9	: KRİ, spor salonu.....	20
Şekil 3.10	: KRİ, kömürlük.....	20
Şekil 3.11	: KRİ, tuvalet ve depo bölümü.....	21
Şekil 3.12	: KRİ, bodrum kat merdiven holü.....	21
Şekil 3.13	: Mutfakta eski fırın.....	22
Şekil 3.14	: KRİ, güney avlusu.....	22
Şekil 3.15	: I. Kat merdiven başı.....	22
Şekil 3.16	: KRİ, derslik.....	23
Şekil 3.17	: KRİ, kuzey cephesi.....	23
Şekil 3.18	: KRİ, arka cephe.....	24
Şekil 3.19	: KRİ, Eski Kız Bölümü, Neşe Sokak' tan Görünüş	26
Şekil 3.20	: KRİ, Eski Kız Bölümü, giriş.....	26
Şekil 3.21	: KRİ, Eski Kız Bölümü, kuzey cephesi.....	27
Şekil 3.22	: KRİ, Eski Kız Bölümü, ana kat holü.....	28
Şekil 3.23	: KRİ, Eski Kız Bölümü, ana kat holü, merdivenler.....	28
Şekil 3.24	: KRİ, Eski Kız Bölümü, üst kat merdiven holü.....	29
Şekil 3.25	: KRİ, Eski Kız Bölümü, üst kat tiyatro salonu.....	29
Şekil 3.26	: KRİ, Eski Kız Bölümü ön cephe pencere detayı.....	31
Şekil 3.27	: KRO (Kalamış Rum Okulu), Kalamış-Fener Caddesi cephesi, özgün hali.....	33
Şekil 3.28	: KRO, Kalamış-Fener Caddesi cephesi, 2000 yılı.....	33
Şekil 3.29	: KRO, Kalamış-Fener Caddesi'nden görünüş.....	35
Şekil 3.30	: KRO, güneydoğu tarafından görünüş.....	36
Şekil 3.31	: KRO, bahçeden görünüm, İskele Sokak tarafı.....	36
Şekil 3.32	: KRO, güney cephesi, Münir Nurettin Selçuk Caddesi, Kilise arkası.....	37
Şekil 3.33	: KRO, üst kat, yemek salonuna dönüştürülmüş derslikler.....	37
Şekil 3.34	: YRO (Yeldeğirmeni Rum Okulu), (J. Pervititch Sigorta Haritası 1937, Pafta 14, Atatürk Kitaplığı).....	39
Şekil 3.35	: YRO, giriş cephesi, Karakolhane Caddesi.....	39
Şekil 3.36	: YRO, Karakolhane Caddesi'nden görünüm.....	40

Şekil 3.37	: ÜRO (Üsküdar Rum Okulu), vaziyet plan kroki.....	42
Şekil 3.38	: ÜRO, J. Pervititch Sigorta Haritası, 1932, Pafta 74, Atatürk Kitaplığı	42
Şekil 3.39	: ÜRO, giriş.....	43
Şekil 3.40	: ÜRO, kuzeydoğudan görünüm, Hacı Murat Sokak.....	43
Şekil 3.41	: ÜRO, güneydoğudan görünüm, Hacı Murat Sokak.....	44
Şekil 3.42	: ÜRO, giriş üstü akroter ve plastır başlıkları.....	45
Şekil 3.43	: ÜRO, arka cephe, batıdan görünüm.....	45
Şekil 3.44	: Tanrıverdi Sokak' tan giriş.....	47
Şekil 3.45	: Çengelköy Rum Okulu, Otomobil Bakım Servisi' nden görünüş, batı cephesi.....	48
Şekil 3.46	: Çengelköy Rum Okulu, Alzambak Sokak, doğu cephesi	48
Şekil 3.47	: Çengelköy Rum Okulu, kuzey cephesi, Alzambak Sokak' tan görünüş.....	49
Şekil 3.48	: Çengelköy Rum Okulu, kuzey cephesi, kapı detayı.....	49
Şekil 3.49	: Kuzguncuk Rum Okulu, J. Pervititch Sigorta Haritası, 1932 Pafta 83, Atatürk Kitaplığı.....	52
Şekil 3.50	: Kuzguncuk Rum Okulu, ön cephe ve kuzeye bakan yan cephe, Bereketli Sokak.....	53
Şekil 3.51	: Kuzguncuk Rum Okulu, bahçe kapısı, Bereketli Sokak.....	53
Şekil 3.52	: Kandilli Rum Okulu, ön cephe, Derman Sokak.....	55
Şekil 3.53	: Kandilli Rum Okulu, batı cephesi, Derman Sokak.....	55
Şekil 3.54	: Kandilli Rum Okulu, kuzey cephesi, kilise tarafı.....	56
Şekil 3.55	: AUEO (Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu), (J. Pervititch Sigorta Haritası 1938, Pafta 3, Atatürk Kitaplığı).....	58
Şekil 3.56	: AUEO, 1927' de verilmiş bir diploma örneği.....	58
Şekil 3.57	: AUEO, yıkılan okul binası (Varan Burmahan Arşivi).....	59
Şekil 3.58	: AUEO, yıkılan okul binası, Tuğlacı Emin Bey Caddesi (Varan Burmahan Arşivi).....	59
Şekil 3.59	: T.Emin Bey Cad. görünüş.....	60
Şekil 3.60	: AUEO, 1944 yılında öğrenciler	60
Şekil 3.61	: AUEO, 1920-1921 yılı öğrencileri ve arka cepheden görünüş (Sirvart Aleoç Arşivi).....	61
Şekil 3.62	: AHEO (Anarat Hıgırtıyan Ermeni Okulu) rahibe öğretmenleri.....	63
Şekil 3.63	: AHEO, zemin kat girişi ve merdivenler.....	63
Şekil 3.64	: AHEO, eski fotoğraf, Ali Suavi Sokak' tan görünüş.....	64
Şekil 3.65	: AHEO, AHEO, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1939, Pafta 10, Atatürk Kitaplığı).....	64
Şekil 3.66	: AHEO, bina girişi, yenilemeden önce.....	65
Şekil 3.67	: AHEO, kuzey cephesi mevcut durum.....	65
Şekil 3.68	: AHEO, Doğu cephesi, bahçeden görünüm.....	66
Şekil 3.69	: AHEO, Nihal Sokak' tan görünüm.....	66
Şekil 3.70	: AHEO, Nihal Sokak ile Ali Suavi Sokak' ın kesiştiği köşeden görünüm.....	67
Şekil 3.71	: AHEO, güneye bakan arka cephe, Ali Suavi Sokak.....	67
Şekil 3.72	: SCİ (Semerciyan Cemeran İlkokulu),. (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1932, Pafta 74, Atatürk Kitaplığı).....	70
Şekil 3.73	: SCİ, kuzeydoğudan görünüş, 20. Yüzyılın başları.....	70
Şekil 3.74	: SCİ, vaziyet plan kroki.....	72
Şekil 3.75	: SCİ, kuzeybatı yönünden görünüş.....	73

Şekil 3.76	: SCİ, güneye bakan arka cephe.....	73
Şekil 3.77	: SCİ, Hacı Mektep Sokak tarafından görünüş.....	74
Şekil 3.78	: SCİ, Yeni Dersane Sokak' tan giriş	75
Şekil 3.79	: SCİ, giriş katı.....	76
Şekil 3.80	: SCİ, merdiven ara sahanlığından giriş katı.....	76
Şekil 3.81	: SCİ, merdiven ara sahanlığından üst kat.....	77
Şekil 3.82	: SCİ, ön cephe giriş detayı.....	78
Şekil 3.83	: SCİ, ön cephe üst kat detayı.....	78
Şekil 3.84	: SCİ, ön cephe bezeme detayları.....	80
Şekil 3.85	: SHTEO (Surp Harç Tıbrebank Ermeni Okulu), (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 76, Atatürk Kitaplığı).....	82
Şekil 3.86	: SHTEO, Okul girişi, Ekmekçi başı Sokak.....	82
Şekil 3.87	: SHTEO, Okul avlusu.....	83
Şekil 3.88	: SHTEO, Eski bina, günümüzde yatakhane.....	83
Şekil 3.89	: SHTEO, Eski bina, avludan giriş.....	84
Şekil 3.90	: SHTEO, Eski bina, giriş detayı.....	85
Şekil 3.91	: SHTEO, Eski bina, Görümce Sokak' tan giriş.....	85
Şekil 3.92	: Hacı Bakkal Sokak' tan görünüş, 2000 yılı	86
Şekil 3.93	: Hacı Bakkal Sokak' tan görünüş, 1964 yılı.....	86
Şekil 3.94	: Nersesyan Yermoneyan Ermeni Okulu, vaziyet plan kroki.....	87
Şekil 3.95	: Nersesyan Yermoneyan Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 78, Atatürk Kitaplığı).....	87
Şekil 3.96	: Nersesyan Yermoneyan Ermeni Okulu, Hacı Bakkal Sokak.....	89
Şekil 3.97	: Nersesyan Yermoneyan Ermeni Okulu, Mağazacı Sokak.....	89
Şekil 3.98	: HYCO (Haydarpasha Yahudi Cemaati Okulu) komitesi tarafından Alliance Israélite Universelle başkanına gönderilen rapordan alıntı.....	92
Şekil 3.99	: HYCO, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937, Pafta 14, Atatürk Kitaplığı).....	92
Şekil 3.100	: HYCO, yüzyılın başlarında okulun öğrencileri.....	93
Şekil 3.101	: HYCO, Mühendis Sarı Ali Sokak' tan görünüş.....	95
Şekil 3.102	: HYCO, Mühendis Sarı Ali Sokak' tan görünüş.....	96
Şekil 3.103	: HYCO, batı ve güney cepheleri, Karakolhane Caddesi' nden Görünüş.....	96
Şekil 4.1	: Saint Joseph Lisesi, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1939, Pafta 2 Atatürk Kitaplığı).....	98
Şekil 4.2	: St. Joseph Lisesi, kuzeydoğudan kuşbakışı görünüm.....	100
Şekil 4.3	: St. Joseph Lisesi, plan, 1903.....	101
Şekil 4.4	: St. Joseph Lisesi, orta kanat güney cephesi, şapel girişi.....	105
Şekil 4.5	: St. Joseph Lisesi, arka avlu, güney cephesi.....	105
Şekil 4.6	: St. Joseph Lisesi, güneybatı kanadı, batı cephesi.....	106
Şekil 4.7	: St. Joseph Lisesi, güneydoğu kanadı.....	107
Şekil 4.8	: St. Joseph Lisesi, güneydoğu kanadı, yüzyılın başları.....	107
Şekil 4.9	: St. Joseph Lisesi, eski fizik laboratuvarı.....	108
Şekil 4.10	: St. Joseph Lisesi, ön cephe, ilk yıllar.....	109
Şekil 4.11	: St. Joseph Lisesi, günümüzde ön cephe.....	109
Şekil 4.12	: St. Joseph Lisesi, güneybatı kanadı, yan giriş detayı.....	110
Şekil 4.13	: St. Joseph Lisesi, kuzeydoğu kanadı, doğu cephesinden detay.....	111
Şekil 4.14	: St. Joseph Lisesi, koridor ve derslikler.....	111
Şekil 4.15	: St. Joseph Lisesi, güneydoğu kanadında koridor.....	113

Şekil 4.16	: St. Joseph Lisesi merdiven detayı.....	113
Şekil 4.17	: Moda Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1939, Pafta 2, Atatürk Kitaplığı).....	115
Şekil 4.18	: Moda Okulu, vaziyet planı.....	116
Şekil 4.19	: Moda Okulu, Dr. Esat Işık Caddesi' ne bakan ön cephe.....	117
Şekil 4.20	: Moda Okulu, güney yönündeki denize bakan arka cephe.....	118
Şekil 4.21	: Kadıköy Mikhitarist Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937 Pafta 1, Atatürk Kitaplığı).....	121
Şekil 4.22	: Kadıköy Mikhitarist Okulu, denizden görünüm, yüzyılın başı.....	122
Şekil 4.23	: Notre Dame de Sion Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 3, Atatürk Kitaplığı).....	126
Şekil 4.24	: Kaybolan ferman için Tanin' de verilen ilan ve çevirisi	127
Şekil 4.25	: Notre Dame de Sion Okulu, Moda Caddesi' nden görünüş.....	128
Şekil 4.26	: Dame de Sion Okulu diploması (1935).....	129
Şekil 4.27	: Eski Capucin Kilisesi.....	132
Şekil 4.28	: Müller' in evi.....	132
Şekil 4.29	: Semadeni' nin evleri.....	134
Şekil 4.30	: Semadeni' nin ikiz evleri.....	134
Şekil 4.31	: Semadeni' nin evi.....	135
Şekil 4.32	: Fenerbahçe Ruhban Okulu' nun rahibeleri.....	135
Şekil 4.33	: St. Augustin Ruhban Okulu' nun güney yönünden görünüşü, 1900'ler.....	137
Şekil 4.34	: St. Augustin Ruhban Okulu, kuzey cephesi ve öğrenciler, 1900'ler.....	137
Şekil 4.35	: St. Augustin Ruhban Okulu, Atlıhan Sokak, 1910 yılı.....	139
Şekil 4.36	: Orta bina, giriş kapısı, Atlıhan Sokak tarafından görünüş.....	139
Şekil 4.37	: St. İrene Fransız Kız Okulu, giriş cephesi.....	142
Şekil 4.38	: St. İrene Fransız Kız Okulu, Atlıhan Sokak tarafından görünüş.....	142
Şekil 4.39	: St. İrene Fransız Kız Okulu binası, apartmana dönüştürülmüş hali.....	143
Şekil 4.40	: St. İrene Fransız Kız Okulu, Atlıhan Sokak' tan görünüş, yıkılmadan önce.....	143
Şekil 4.41	: SEFKO (St. Euphemie Fransız Kız Okulu), (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1936, Pafta 13, Atatürk Kitaplığı)...	147
Şekil 4.42	: SEFKO, okul ve kilisenin yeniden yapımı için hazırlanmış çizimler.....	147
Şekil 4.43	: SEFKO, yangından 8 saat sonra, 1912.....	148
Şekil 4.44	: SEFKO, kilise çanı yıkılmadan önce.....	148
Şekil 4.45	: SEFKO, ön cephe, İskele Sokak.....	148
Şekil 4.46	: SEFKO, arka avlu	150
Şekil 4.47	: SEFKO, avludan kuzeye bakış.....	150
Şekil 4.48	: SEFKO, bodrum katı, kantin.....	151
Şekil 4.49	: SEFKO, koridor.....	152
Şekil 4.50	: SEFKO, derslik.....	152
Şekil 4.51	: SEFKO, arka bina	153
Şekil 4.52	: SEFKO, Taşlı Bayır Sokak cephesi.....	153
Şekil 4.53	: SEFKO, cephe detayı, Taşlı Bayır Sokak.....	153
Şekil 4.54	: SEFKO, cephe detayı, İskele Rıhtım Sokak.....	153
Şekil 4.55	: SEFKO, ön cephe, İskele Rıhtım Sokak	154
Şekil 4.56	: SEFKO, pencere detayı, İskele Rıhtım Sokak	156

Şekil 4.57	: SEFKO, kilise girişi, İskele Rıhtım Sokak.....	156
Şekil 4.58	: SEFKO, gülbezek pencere detayı	156
Şekil 4.59	: SEFKO, cephe bezeme detayı, İskele Rıhtım Sokak.....	156
Şekil 4.60	: SEFKO, avludan kilise penceresi detayı.....	158
Şekil 4.61	: SEFKO, arka bina, Taşlı Bayır Sokak cephesi.....	158
Şekil 4.62	: St. Louis Okulu, Taşlı Bayır Sokak' tan görünüş.....	159
Şekil 4.63	: St. Louis Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937, Pafta 14, Atatürk Kitaplığı).....	160
Şekil 4.64	: St. Louis Okulu, antetli kağıt logosu, yüzyıl başları.....	160
Şekil 4.65	: St. Louis Okulu, ön cephe, Karakolhane Caddesi.....	161
Şekil 4.66	: St. Louis Okulu, arka cephe, Taşlı Bayır Sokak.....	161
Şekil 4.67	: St. Louis Okulu, 1921-1922 yılı sınıflarından birinin öğrencileri.....	162
Şekil 4.68	: St. Louis Okulu, çatı katı, zemin kat ve normal kat koridorları.....	163
Şekil 4.69	: ön cephe, pencere detayı	164
Şekil 4.70	: ön cephe kapı detayı.....	164
Şekil 4.71	: St. Louis Okulu, yemekhane, zemin kat.....	164
Şekil 4.72	: HAO (Haydarpaşa Alman Okulu), (J.Pervititch Sigorta Haritası, 1936, Pafta 13, Atatürk Kitaplığı)....	166
Şekil 4.73	: HAO, yüzyılın başları.....	166
Şekil 4.74	: HAO, giriş cephesi, İskele Sokak.....	168
Şekil 4.75	: HAO, okul girişi ve arka bahçeye giden geçit.....	168
Şekil 4.76	: HAO, vaziyet plan kroki.....	169
Şekil 4.77	: HAO, koridor ve derslik.....	171
Şekil 4.80	: HAO, alınlık detayı.....	171
Şekil 4.81	: HAO, köşe detayı.....	171
Şekil 4.82	: HAO, bahçeye bakan yan cephe.....	173
Şekil 4.83	: HAO, batı cephesinde pencere detayı.....	173
Şekil 4.84	: HAO, arka cephe.....	174
Şekil 4.85	: İtalyan Kız Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 6, Atatürk Kitaplığı).....	176
Şekil 4.86	: Kadıköy İtalyan Kız Okulu, Mühürdar Caddesi.....	178
Şekil 4.87	: Kadıköy İtalyan Kız Okulu, Mühürdar Caddesi.....	178
Şekil 4.88	: Kadıköy İtalyan Erkek Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 6, Atatürk Kitaplığı).....	180
Şekil 4.89	: ÜSMO (Üsküdar St. Marie Okulu), (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 76, Atatürk Kitaplığı)...	182
Şekil 4.90	: ÜSMO, vaziyet planı.....	183
Şekil 4.91	: ÜSMO, yüzyılın başında arka cephe.....	184
Şekil 4.92	: ÜSMO, günümüzde arka cephe.....	184
Şekil 4.93	: ÜSMO, güneydoğudan giriş holü ve ikinci kat merdiven kovanı.....	185
Şekil 4.94	: ÜSMO, güneydoğu cephesinde yan giriş.....	186
Şekil 4.95	: ÜSMO, arka cepheden giriş.....	186
Şekil 4.96	: ÜSMO, Bağlarbaşı İlköğretim Okulu' na bağlı ana sınıfı dersliği.....	187
Şekil 4.97	: ÜSMO, ön cephe, Yeni Dershane Sokak	187
Şekil 4.98	: ÜSMO, ana giriş kapısı, Yeni Dershane Sokak	188
Şekil 4.99	: ÜSMO, arka bahçedeki bitişik odalar dizisi	190
Şekil 4.100	: ÜSVO (Üsküdar Saint Vincent Okulu), plan.....	192
Şekil 4.101	: ÜSVO, giriş kapısı, Yeni Dershane Sokak.....	193

Şekil 4.102	: ÜSVO, ön cephe, Yeni Dershane Sokak.....	194
Şekil 4.103	: ÜSVO, ön cephe, Yeni Dershane Sokak.....	194
Şekil 4.104	: ÜAKL' nin ilk açıldığı yapı, Bahçecik.....	197
Şekil 4.105	: ÜAKL, Alexander Hall, Adapazarı, 1892.....	197
Şekil 4.106	: ÜAKL kampüsü, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 76, Atatürk Kitaplığı)..	198
Şekil 4.107	: ÜAKL kampüsü, Ekmekçi başı Sokak kapısı.....	198
Şekil 4.108	: ÜAKL kampüs vaziyet planı, 1991-1992.....	200
Şekil 4.109	: ÜAKL, Şapel ve Aşağıki kapıdan giriş.....	201
Şekil 4.110	: ÜAKL, Bowker Hall, kuzeydoğu cephesi, yüzyıl önce.....	203
Şekil 4.111	: ÜAKL, Bowker Hall, kuzeydoğu cephesi, 2000 yılı.....	203
Şekil 4.112	: ÜAKL, 1946 yılı kampüs planı	204
Şekil 4.113	: ÜAKL, Bowker Hall, güneybatı cephesi.....	205
Şekil 4.114	: Mutfak penceresi.....	207
Şekil 4.115	: Yemekhane	207
Şekil 4.116	: ÜAKL, Bowker Hall, yenilenen koridorlar.....	207
Şekil 4.117	: ÜAKL, Yüz yıllık sıralarıyla eski derslik.....	207
Şekil 4.118	: Bowker Hall, güneybatı cephesi.....	210
Şekil 4.119	: Bowker Hall, güneybatı cephesi, giriş detayı.....	210
Şekil 4.120	: Barton Hall ve yeldeğirmeni, kuzeydoğu cephesi, yüzyılın başı.....	212
Şekil 4.121	: Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, yüzyılın başında yanmış hali.....	212
Şekil 4.122	: Barton Hall, yenilemeden sonra kuzeydoğu cephesi.....	213
Şekil 4.123	: ÜAKL, Barton Hall, kuzeyden görünüş.....	215
Şekil 4.124	: ÜAKL, Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, ana giriş kapısı.....	215
Şekil 4.125	: ÜAKL, Barton Hall, yenilemeden sonra koridorlar ve merdivenler.....	216
Şekil 4.126	: ÜAKL, Barton Hall, güneybatı cephesi.....	217
Şekil 4.127	: Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, detay	218
Şekil 4.128	: Barton Hall, kuzeydoğu kanadı.....	218
Şekil 4.129	: Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, pencere detayı.....	218
Şekil 4.130	: ÜAKL, yıkılan Çam Konak ve Martin Hall, yeni bina.....	219
Şekil 4.131	: Yüzyılın başında Kinney Cottage, ahır olarak kullanıldığı zamanlar.....	221
Şekil 4.132	: Kinney Cottage, güney cephesi, yenilendikten sonra.....	223
Şekil 4.133	: Kinney Cottage, doğudan görünüş, yenilendikten sonra.....	223
Şekil 4.134	: ÜAKL, Eski Emir Konak, yıkılmadan önce.....	224
Şekil 4.135	: ÜAKL, Huntington Hall, idare binası girişi.....	225
Şekil 4.136	: ÜAKL, Morgan Hall, Matematik/Bilim Binası, giriş cephesi.....	226

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL, KADIKÖY VE ÜSKÜDAR'DAKİ YABANCI OKULLAR VE AZINLIK OKULLARI

ÖZET

Bu araştırmada Tanzimat' tan günümüze İstanbul Kadıköy ve Üsküdar' da açılmış yabancı ve azınlık okulları ele alınmıştır. Tanzimat' ın ardından gelen süreçte değişen koşullara paralel olarak Osmanlı Devlet' inde yabancıların ve azınlıkların, kazandıkları sivil haklarla birlikte sosyal yapılanmalarında önemli değişimler olmuş; bu değişimler adeta doğrudan fiziksel çevrelerine yansımıştır.

Tanzimat' la belirginleşip 19. Yüzyılın ikinci yarısında Batı' yla ilişkilerin de ivme kazanmasıyla, eğitim giderek daha çok önem kazanmış; Osmanlı Devleti' nde eğitim ve öğretim kurumları çağın gereklerini karşılayacak düzeye erişemediğinden, doğan boşluğu yabancı devletlerden destek alan misyoner okulları doldurmuştur. Kazanılan sivil haklarla birlikte azınlıklar da kendi okullarını açmışlardır.

19. yüzyılın sonlarına doğru başta yangınlar ve salgınlar olmak üzere çeşitli nedenlerle İstanbul' un değişik semtlerinden Asya kıyılarına kayan Ermeni, Rum, Yahudi Cemaatleri' nin yanı sıra Levantenler, Kadıköy, Moda, Yeldeğirmeni ve Üsküdar' da, Avrupa tarafındaki Batılı anlamda kentsel gelişimle eşzamanlı olarak Batılı özellikler taşıyan mimari örnekler vermişlerdir. Misyoner örgütlerinin ve cemaatlerin inşa ettikleri yapıların, Kadıköy ve Üsküdar' daki kentsel gelişime etkisi ve katkısı büyüktür. Çağın yükselen değerleriyle doğru orantılı olarak yapı tipleri içinde Tanzimat' tan sonra eğitim yapılarının önem kazandığı ve toplumsal yapının kentsel biçimlenmeye yansımada büyük rol oynadığı görülmektedir. Tanzimat' tan günümüze İstanbul Kadıköy ve Üsküdar' daki azınlık ve yabancı okulları, bu nedenle bu tezin konusu olarak seçilmiştir.

Araştırma sırasında konuyla ilgili yazılı kaynaklar incelenmiş, ilgili kişi ve kuruluşlarla bağlantı kurulmuş, yerinde yapılan incelemelerle gerçekleştirilen mimari çözümlemeler, görsel malzemeye desteklenmiştir.

Sonuç olarak yabancı okulları ve cemaat okullarının kendilerine özgü, birbirlerinden ayırt edici ve yapılandıkları bölgelerde yenilik yaratan mimari özellikler taşıdığı, bu nitelikleriyle de ait oldukları dönemin özgün yaşam biçimini yansıttıkları; Kadıköy ve Üsküdar' da Tanzimat öncesi devirlere kıyasla, çağın değerlerine paralel biçimde farklı ve modern kentsel çevreler oluşmasına, dikkatle değerlendirilmesi gereken boyutta katkıda bulundukları görülmüştür.

FROM THE TANZİMAT PERIOD TO THE PRESENT THE FOREIGN AND MINORITY SCHOOLS IN İSTANBUL, KADIKÖY AND ÜSKÜDAR

SUMMARY

In this paper, the foreign and minority schools in İstanbul, Kadıköy and Üsküdar, from the Tanzimat period to the present are studied. Parallel to the changing state of affairs at the Ottoman Empire following the Tanzimat, the foreigners and minorities went through a social transformation period which reflected itself almost directly to the building environment.

The relations with the Western countries which was increased and intensified rapidly after the Tanzimat Period especially towards the end of the 19. Century, educating masses of people became more and more important and since the educational policy and the means of the Ottoman Empire were not developed enough to meet the needs of the era, the missionaries from the Western countries took the opportunity, filling the gap with their organizations and schools. Having been entitled to their civil rights, the minorities also built their own schools accordingly.

Towards the end of the 19. Century, due to various reasons such as conflagrations and epidemic illnesses, the Armenian, Greek and Jew minorities as well as Laventines from different parts of İstanbul moved to the Anatolian side of İstanbul, building western influenced buildings in Kadıköy, Moda, Yel değirmeni and Üsküdar in which period the western type of urban developments were also started at the European parts of İstanbul, especially in Galata and Pera. The buildings by the missionary organizations and minority communities had their significant contributions in the urbanization process in Kadıköy and Üsküdar regions. Among of all the building types, the educational buildings indicated the importance of educational and cultural impacts parallel to the rising notions in the era, reflecting the effects of the cultural transformation in the building environment. Thus, the foreign and minority school buildings from the Tanzimat to the present was chosen to be studied in this paper.

During the researching period, the written sources were studied; the related people were interviewed, the institutions were contacted, the data gathered from the in-situ observations and the building analysis done was backed up with maps, drawings and visual materials.

In conclusion, according to the data gathered, the architectural features of the school buildings by the foreigners and the minority communities can be differentiated according to their plan types and exterior ornamentations. The school buildings erected by the missionary organizations and communities were clearly reflecting the life styles in the era, making a great contribution in order to initiate the urbanized settlements in Kadıköy and Üsküdar with their significantly modern aspects in comparison to the buildings of the past.

1. GİRİŞ

İstanbul, yüzyıllardır çok sayıda dil, din ve etnik çeşitlilik sergileyen değişik milletlerden insan topluluklarını barındırmış bir dünya kentidir. Coğrafi, siyasi ve stratejik konumu nedeniyle de dünya üzerindeki pek çok kültürün birbiriyle ilişki içerisinde olmasını sağlamış; tarihi süreç içerisinde toplumsal, politik, dini ve kültürel alanlarda değişik güçlerin iştahını kabartmıştır.

Özellikle İstanbul' un Osmanlılar tarafından alınmasının ardından gittikçe artan bir yoğunlukla Türk ve Müslüman egemenliğinin sadece bölgede değil, üç kıtada varlığını sürdürmesiyle, günümüze kadar sürececek bir uluslar arası iktidar oyunu, bölgenin kilit noktası İstanbul kentinde tarihsel, toplumsal ve siyasal sahneden hiç inmemiştir.

Öte yandan, Osmanlıların yerleştirme politikasına bağlı olarak, Rumeli ve Anadolu' dan getirilen azınlıklar, çeşitli dönemlerde Avrupa' dan göç eden Yahudiler ve Avrupa kökenli Levantenlerin İstanbul' a yerleşerek kuşaklar boyu burada yaşamaları, İstanbul' da son derece kozmopolit bir yapı oluşturmuştur.

Özellikle Tanzimat' tan sonra hızlanan politik ve toplumsal değişimle birlikte azınlıklara tanınan haklar, yüzyıllardır gelenek ve inançlarını serbestçe sürdürebilmekte olan bu farklı kültür gruplarının devlet içindeki etkinlik ve güçlerinin artmasını sağlamıştır. Kentsel gelişim bazında da bu değişikliklerin etkisi, özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak kendini göstermiştir.

Bugüne kadar azınlık ve Türkiye' ye gelen yabancıların kültürel birikimlerini kentsel yapılanma bağlamında en çok ortaya koydukları bölge, Galata, Pera, Kumkapı, Balat ve Fener başta olmak üzere Avrupa Yakası' ndaki semtler ve köyler olmuştur. İmparatorlukların başşehri İstanbul, Tarihi Yarımada' nın Sarayburnu' ndan başlayarak azınlık ve yabancıların yerleşmek için tercih ettikleri yöreler

doğrultusunda Haliç' i aşıp öncelikle Galata ve Pera' da geliştiğinden ve kültürel yelpazenin zengin ve renkli unsurları en parlak ürünlerini buralarda verdiğinden olsa gerek, Anadolu Yakası' nın süreçteki yeri, geri planda kalmıştır.

Anadolu Yakası' ndaki kentsel yerleşimin tarihi yüzlerce yıl öncesine uzanmakla birlikte, Osmanlı Devrinde buradaki azınlık ve yabancılarla bağlantılı kıpırdanmaların 19. Yüzyılda başladığını ve yüzyılın ikinci yarısından sonra da müthiş bir ivme kazandığını görüyoruz. Başta yangınlar olmak üzere çeşitli nedenlerle İstanbul' un semtlerinden ve başka çeşitli bölgelerden, Rum, Ermeni ve Musevi Cemaatlerinin yanı sıra Levantenler, Anadolu Yakası' nda Fenerbahçe, Moda, Kadıköy, Yeldeğirmeni, Haydarpaşa, Kuzguncuk, Bağlarbaşı, Çengelköy gibi semtlere yerleşmişler ve buralarda toplumsal gereksinimlerini karşılayacak her türlü fiziksel yapıyı oluşturmaya gayret etmişlerdir.

Tanzimat' tan sonra azınlıklara da tanınan sivil haklar ve yabancılara sağlanan kolaylıklarla yaratılan uygun ortamın da etkisiyle, Anadolu Yakası' nı, Asya kıtasına girmek için iyi bir kapı olarak değerlendiren başta Amerika ve Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerin misyoner tarikatlarının oluşturmaya çalıştıkları dini grupların inşa ettikleri yapılar, 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başında, Anadolu Yakası' ndaki yapısal gelişmenin temel taşları olmuşlardır. Bu bağlamda, Anadolu Yakası' nda, azınlık ve yabancıların ürettiği mimari yapılanma çerçevesinde, kamusal yapılar bazında dini yapılardan sonra gelen en dikkate değer yapı türü, okul yapılarıdır.

Osmanlı İmparatorluğu' nda dini veya etnik kimliğine bakılmaksızın, genel olarak halkın eğitime yönelik öğretim kurumlarının arzulanan düzeye erişmesi için gerekli çaba gösterilmemiştir. Doğan boşluğu, Tanzimat' la başlayan uygun ortamda giderek artan bir hızla, yabancı devletlerden destekli misyoner okulları doldurmuştur.

Misyonerlerin yanı sıra, batı devletleri ve batı kültürüyle giderek daha içli dışlı hale gelen gayrimüslimler ve Levantenler, o dönemde mimarlıkta da batıdan esmekte olan rüzgarları Anadolu Yakası' na taşımışlar ve devrin Anadolu Yakası' ndaki sosyal gelişimi son derece etkileyen batı kültürünü, inşa ettikleri yapılara da yansıtmışlardır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise durum değişmiştir. Cumhuriyet' in ilanından sonra çalışmalarını amaçları doğrultusunda sürdürebilmeleri için gerekli şartların ortadan kalkmasıyla batı kökenli misyonerlerin çoğunluğu; siyasi ve toplumsal koşulların değişmesiyle meydana gelen 6-7 Eylül Olayları gibi felaketlerle azınlıklar, yavaş yavaş bölgeyi terk etmişler, geride birkaç küçük çaplı cemaatle, çoğunluğu işlev değiştiren okul yapıları kalmıştır.

Az sayıda ve daha kapsamlı ele alınmayı bekleyen kaynaklardan, 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başlarında Anadolu Yakası' nda, bugün sürdürdüğümüzden çok başka bir hayat yaşandığı açıkça anlaşılmakta, dönemin yapıları bunu net biçimde ortaya koymaktadır.

Kadıköy ve Üsküdar' daki 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başı gayrimüslim cemaatlere ait ve yabancı kaynaklı yapıların incelenmesinin, o dönemde bölgenin toplumsal ve kentsel yapısını anlamak açısından son derece yararlı olacağı fikrinden yola çıkarak, üzerinde çok az durulmuş okul yapıları, bu tezin konusu olarak belirlenmiştir.

Tezin başlangıç aşamasında kaynak taraması yapılırken konuyla ilgili ve/veya bağlantılı tez, araştırma ve kitapların yok denecek kadar az olduğu görüldüğünden, okullarla ilgili en küçük bir bilgiyi dahi değerlendirmeye yönelik olarak arşiv ve kütüphanelerdeki yazılı kaynaklardan başka çeşitli kaynaklara başvurulmuştur. Yabancı okullarla ilgili tarihsel bilgi ve eski fotoğraflara ulaşmak için İstanbul' da halen dini cemaatlere hizmet vermeyi sürdüren ilgili kiliselerin ulaşılabilinen dini görevlileriyle; kiliselerin yabancı ülkelerdeki merkezleriyle; adı geçen okullarda öğrenim görmüş hayatta olan eski mezunlarla; okulların bulunduğu semtlerde dönemi yaşamış kimselerle görüşülmüştür.

Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlanmış olan okulların binalarında inceleme yapmak ve fotoğraf çekebilmek için İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü' ne, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü kanalıyla yapılan başvuru reddedildiğinden (Ek A1), özellikle halen özel okul statüsünde azınlık ve yabancı okullar olarak hizmet vermeye devam eden okulların arşivlerinde özenle saklanan yazılı kaynakların büyük bir kısmına ulaşamamış; bazı okulların kısmen, bazılarının da özellikle iç mekanlarda hiç bir bölümünün fotoğrafı çekilememiştir.

Eğitim ve đđretime son vermiş azınlık okullarının binalarının ayakta kalanlarının hemen hemen tamamı kilise vakıflarına ait olduğundan Kadıköy Metropolitliğine defalarca yapılan inceleme izni başvurularına olumlu veya olumsuz yanıt alınamadığından, çoğu metruk haldeki bu binalarla ilgili elde edilen bilgi son derece sınırlı kalmıştır. Dışarıdan gözlemlenebildiği kadarıyla ve kütüphanelerden elde edilen harita, çizim ve resimlerin yardımıyla yapıların, cephe analizleri yapılmıştır.

Mevcut kaynaklarda okullarla ilgili eksik ve kimi yerde tutarsız bilgilere rastlanmış ve tezin biçimi, Kadıköy ve şkdar' daki azınlık ve yabancı okullarının sayısı, niteliği, mimari özellikleri, tarihçesi gibi bilgileri içeren bir katalog çalışması şeklinde olması yararlı görülmüştür.

Tezin ikinci bölümünde Tanzimat' tan önce İstanbul' daki azınlık ve yabancı okullarının genel durumu gözden geirilmış ve cemaatlerin eğitim alanındaki gelişim süreçleri üzerinde ayrı ayrı durulmuştur.

Tezin nc ve dördüncü bölümü, yabancı okullar ve cemaat okullarının tek tek incelendiği katalog bölümüdür. Okulların kısa tarihelerinden sonra plan tipleri ve cephe düzenlemelerini içeren yapı analizleri çıkarılmış, bilgiler ve çözümler, fotoğraf, çizim ve haritalarla desteklenmiştir.

Beşinci bölümde, azınlık ve yabancı okullarının Tanzimat' tan günümüze gelişimi ele alınmış, cemaatlerin ve bir kısmı bugün köklü birer eğitim kurumu halini almış yabancı okulların Tanzimat' tan sonraki politik ve sosyal değişimlerden nasıl etkilendiği kısaca anlatılmıştır.

Altıncı bölümde, Türkiye' nin tarihinde keskin değişimler, yepyeni oluşumlar demek olan Cumhuriyet' in ilanıyla cemaat okulları ve yabancı okullarının durumlarında ve statülerinde meydana gelen değişiklikler üzerinde durulmuştur.

Son bölümde, elde edilen bütün veriler bir bütün halinde değerlendirilerek varılan sonuçlar açıklanmıştır.

2. TANZİMAT ÖNCESİ İSTANBUL' DAKİ YABANCI VE AZINLIK OKULLARININ GENEL DURUMU

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul' u aldığı sırada İstanbul' da Müslüman olmayan dört grup bulunmaktaydı: Latinler, Ortodokslar, Ermeniler ve Yahudiler. Fatih Sultan Mehmet şehri aldıktan sonra ilk Latinlerle başlayarak saydığımız gruplara din ve vicdan özgürlüğü tanıdı (Haydaroğlu 1990, s.5).

Latinler, kiliselerine din adamı yetiştirmek üzere, tam anlamıyla okul denemeyecek eğitim oluşumları gerçekleştirdiler. Bunlar daha sonra örgün eğitim veren kurumlar haline dönüşmüştür (Haydaroğlu 1990, s.6). Aynı gelişim diğer azınlık gruplarının okulları için de geçerlidir.

Müslüman olmayan gruplara tanınan din ve vicdan serbestisi fermanlarla belgelenmiştir. Fermanlarda okul açmayla ilgili net kayıtlara rastlanmamakla birlikte ayin ve adetlerini yerine getirebilme özgürlüğü, eğitim kurumlarının oluşturulmasına dayanak teşkil etmiştir (Haydaroğlu 1990, s.10). Öncelikle din adamı yetiştirmek amacıyla eğitim oluşumları ortaya çıkmış, bunlar ruhban okullarına dönüşmüş ve zaman içinde de seküler niteliklerini kazanmışlardır.

Osmanlı hükümeti, okulların idare ve eğitim programına karışmazdı. Okullar hayırsever zenginler tarafından ve kiliselerin de katkılarıyla yapılıp yönetiliyordu ve genellikle kiliselerin bir bölümü olarak açılmaktaydılar. Çocukların eğitimiyle papazlar ilgilenmekteydi.

Osmanlı devleti, topraklarında yaşayan Rum, Ermeni ve Musevi Cemaatlerine aynı özgürlüğü tanımıştı. Ancak Tanzimat' a kadar bu okullarda dikkate değer bir ilerleme gözlenmemiştir (Ergin 1940, s.602). Kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda, Osmanlı İmparatorluğu' nda Müslüman ya da değil, halkın eğitimine yönelik öğretim kurumlarına etkin biçimde eğilinmediği izlenimi doğmaktadır.

Doğan boşluğu, yabancı devletler, Osmanlı İmparatorluğu' nun zayıflama dönemine girdiği zamanlardan başlayarak açtıkları okullarla doldurmuşlardır.

Tanzimat'ı hazırlayan dönemlerde ülkeyi ziyaret eden yabancılar, seyahatnamelerinde insanların cahilliğini sık sık konu etmişlerdir. Niyazi Berkes, "Türkiye' de Çağdaşlaşma" adlı kitabında, sadece halkla sınırlı kalmayıp ulema ve devlet adamlarını da kapsayan bu durumu "evrensel cehalet" olarak nitelendirmiştir (Berkes tarihsiz, s.175).

Tanzimat' tan biraz önceki ve ardından süregiden dönemlerde sadece gayrimüslim eğitim kurumlarında değil, Müslüman çocuklarının okullarında da hareketlenme görülür. Tanzimat' a yaklaşan dönemde Müslüman çocuklara verilen ilköğretimin tek amacı, çocuklara Müslümanlığı öğretmektir. Yüksek öğretim okullarıyla ilköğretim okulları arasında bir bütünlük sağlanması gerektiği fark edilememiş olduğundan, yeni açılan Tıbhane-i Amire (1827), Cerrahhane (1828-29) gibi yüksek öğretim okullarına, bu düzeyde eğitimi alabilecek seviyede öğrenci bulunamıyordu. İlk kez 1838 yılında Meclis-i Umur-u Nafia' nın (Yararlı İşler Meclisi) hazırladığı bir raporda ilköğretimle yüksek okullar arasında bir bağ kurulması gerektiğinin fark edildiği görülür (Berkes tarihsiz, s.176). Bu kopukluğun sonucunda özellikle Harbiye' nin kuruluşunda ciddi zorluklar yaşanmıştır. Okula alınan öğrenciler son derece cahil olduklarından ancak sekizinci sınıfa geldiklerinde askerlik ve fen derslerini görebilecek bilgi düzeyine ulaşabiliyorlardı (Berkes tarihsiz, s.187).

Batı fikirlerinin de etkisiyle Tanzimat döneminde bu ihtiyaçlara yönelik okullar açılmaya ağırlık verildi. Bir çok girişime rağmen Meşrutiyet dönemine dek bir üniversite kurulması mümkün olmamıştır (Berkes tarihsiz, s. 238).

2.1. Rum Okulları

1453' te İstanbul' un Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasıyla birlikte Rumlar siyasi egemenliklerini kaybetmiştir. Ancak Rum Cemaatinin kilise, hastane idaresi, aile hukukunun takibi gibi alanlarla birlikte okulları da dini başkanları olan Rum Patriğine bağlanmıştır. Patriğe, adı geçen kurumları dilediği gibi yönetebilme yetkisi

verilmiştir. Kiliselere bitişik kurulan okullarda papazlar çocukların öğretimini sağlamışlardır (Ergin 1940, s.602).

Tanzimat devrine kadar dikkat çeken belli başlı üç Rum Okulu görülmektedir: Heybeliada Papaz Okulu, Fener Rum Okulu ve Kuruçeşme Rum Okulu (Ergin 1940, s.611). Bu okulların en eskisi Fener Rum Okulu olup kuruluşu İstanbul' un Osmanlı' ya geçmesinden öncedir ve hem dini hem seküler bir nitelik taşır. Kuruluşundan beri Patrikhane' nin himayesinde olduğundan Patrikhane Okulu da denmiştir (Ergin 1940, s. 613). Ancak Fener Rum Okulu' yla Patrikhanenin ilişkisi Heybeliada Papaz Okulu' nun kuruluşundan sonra giderek zayıflamıştır (Ergin 1940, s.617).

Heybeliada Papaz Okulu' nun yerinde Milattan Sonra 9. Yüzyılda Fotiyos Ayatriada Manastırı adında bir manastır yapılmıştır. Türkiye' de yüksek bir teoloji okulu olmadığından, Tepe Manastırı da denilen Ayatriada Manastırı yanında Ortodoks rahipleri yetiştirecek bir okul açılmıştır. Kuruluş tarihi olan 1844' ten 1923 yılına dek Yüksek Ortodoks İlahiyat Okulu adını taşımıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra birinci dereceden orta ihtisaslı Rum rahipleri yetiştiren okul ünvanını almıştır (Ergin 1940, s.617). Okulun lise kısmı normal liselere denk olup rahip yetiştiren teoloji bölümü için Milli Eğitim Bakanlığı' nca onaylanmış özel bir yönetmeliği vardır (Komisyon 1964, s.239).

Kuruçeşme Rum Okulu, Ergin' in verdiği bilgilere göre Fener Rum Okulu' nun yazlık kısmı olarak ortaya çıkmış olup 1803-1820 yıllarında Kuruçeşme' de yerleşmiştir. Din adamı yetiştirmeyip seküler nitelikli dersler okutulmuştur. 1820' de Rum isyanı ve Rum çevirmenlerin Babialı' den uzaklaştırılmasından sonra kapatılmıştır (Ergin 1940, s.621).

2.2. Ermeni Okulları

Osmanlı topraklarında, sonra da Cumhuriyet Türkiye' si' nde yaşayan Ermeniler, Gregoryen ve Katolik olmak üzere iki dini mezhebe bağlıdır. Bu topraklarda yaşayan Ermeniler önceleri sadece Gregoryendiler. İstanbul' un alınışının ardından Fatih, diğer cemaatlere olduğu gibi Gregoryen Ermenilere de dini serbesti tanımıştı. Ancak

Papa XXII. Jean zamanında *Dominicaine* misyonerlerinin çalışmaları sonucu (Polvan 1952, s.54) Katolikliği kabul eden Ermeniler, Türkiye Katolik Ermeni Cemaatinin kaynağı olmuşlardır. Katolik inançlarına sadık kalabilmeleri için Latince bilmeleri gerekiyordu. Katolik Ermenilere Latince öğretecek okullar açılmaya başlandı (Polvan 1952, s. 56; Haydaroğlu 1990, s.7-8).

İstanbul' un alınışından 1790 yılına kadar memleketin çeşitli yörelerinde sadece dini bilgiler veren, kısa ömürlü, Ermeni çocuklarının eğitime yönelik yapılanmaların olduğu bilinmektedir.

Bunlardan biri Papaz Abraham' ın okuludur. Papaz Abraham, 1706 yılında Üsküdar' da Surp Harç Kilisesi yakınındaki evini okula çevirip çocuklara ders vermeye başlamıştır (Ergin 1940, s.622).

Bir diğeri Patrik Ohannes Golod' un 1715 yılında Üsküdar' da Surp Karabet Kilisesi civarında, bugünkü Cemeran Okulu' nun yerinde açtığı okuldur. Bu okul papaz adayları yetiştirmekteydi. 1741 yılında Patrik Agop Nalyan tarafından Kumkapı' ya taşınmıştır.

1790 yılında Kumkapı Fıçıacı Sokak' ta Eğinli Şnork Mıgırdıç Amira Miricanyan' ın açtığı okul, hükümetten resmi izinle açılmış ilk okuldur. Bunu takiben Anadolu yakasında da olmak üzere bir çok semtte Ermeni okulları açılmıştır (Ergin 1940, s.623).

Bu bağlamda Üsküdar' daki Cemeran Mektebi de Tanzimat öncesinde açılan okullardan biri olmaktadır. İlkokul mezunlarının devam edebileceği ilk yatılı yüksek okuldur ve resmi kuruluş tarihi 13 Eylül 1838' dir (Ergin 1940, s.625).

2.3. Yahudi Okulları

Yahudiler, tarihin çeşitli dönemlerinde, dünyanın farklı bölgelerinden gelip İstanbul' a yerleşmiş olmakla birlikte, kentteki varlıkları Roma devrine kadar uzanır (Molho 1999, s.78). Türkiye topraklarında hahambaşının otoritesi altında tek bir cemaat

olarak tanınmalarına rağmen, farklı tarihsel, dinsel ve coğrafi kökenlere sahiptirler (Mantran 1991, s.50). İstanbul' un alınmasından sonra gönüllü ya da zorunlu olarak kente yerleştirilen Yahudiler, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında Selanik' ten sonra en önemli Yahudi Cemaatinin çekirdeğini oluşturmuşlardır (Molho 1999, s.78).

II. Mehmet' in, yerleşik Yahudilere İstanbul' da oturmak, havra ve okul yapmak ve ticaretle uğraşmak hakkını vermesini takiben, Mora' daki Yahudileri de kente çağırmasıyla İstanbul' daki hahamhane önem kazanmaya başlamış, bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu' ndaki tüm Yahudilerin idare merkezi olmuştur (Haydaroğlu 1990, s.9).

1492' de İspanya' dan ve 1497' de Portekiz' den sürülen Sefarad Yahudileri, Osmanlı İmparatorluğu' na sığınmışlardır (Rodrigue 1997, s.41; Molho 1999, s.78). Sefaradların, İspanyolca-İbranice karışımı, Ladino denen kendilerine özgü bir dilleri olup (Mantran 1991, s.50) İber Yarımadası' nda her bakımdan standartları yüksek bir hayat sürmekteydiler. Eğitimli, yabancı dil bilen, kültür düzeyleri yüksek ve Avrupa' daki soydaşlarıyla bağlantılarını koparmamış olan Sefarad Yahudileri, bu niteliklerini 17. Yüzyıldan sonra yitirmişler, Osmanlı Devleti içindeki en ileri unsur olma konumlarını da kaybetmişlerdir (Molho 1999, s.78).

1666-1676 yılları arasında kendini mesih ilan edip taraftar toplayarak cemaatin iç ilişkileriyle birlikte Osmanlı Devleti' nin cemaate yaklaşımının değişmesi bakımından Yahudi tarihinde önemli etkileri bulunan ve ciddi sarsıntılar yaratan (Mantran 1991, s.52) Sabetay Sevi' nin olaylarına kadar okullarında verilen eğitim, dini konuların dışında hesap, geometri, tarih ve coğrafya konularını da içerirken, Tanzimat öncesi döneme gelindiğinde, öğretilen bilimsel konular, gramersiz İbranice ile dört işlem hesabından ibaret kalmıştır (Ergin 1940, s.635).

İstanbul' daki cemaat içinde 17. Yüzyıldan sonra sayıca çoğunluğu almalarıyla birlikte kendi dillerini ve kültürlerini, Bizans devrinden beri İstanbul' da yaşayan ve Rumca konuşan Romanyot Yahudilerine empoze etmişlerdir (Rodrigue 1997, s.41).

Yangın, sel ve salgın hastalık gibi doğal felaketlerin de etkisiyle İstanbul içinde çeşitli defalar yer değiştirmek zorunda kalan Yahudiler, önemli demografik

değişimler geçirmişler, göç, toplumsal örgütlenme biçimlerini de etkilemiştir. İstanbul' da Romanyot ve Sefarad Yahudilerinden başka Karatay veya Karaimler ve Aşkenaziler de bulunmaktaydı (Molho 1999, s.79; Niyego 1999, s.11). Aşkenaziler, Alman ve Orta Avrupa (Mantran 1991, s.50), Karaimler Bizans İmparatorluğu döneminde Kırım' dan gelmiş Yahudilerdir (Vahapoğlu 1990, s.23). Sefaradlar, cemaatin çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen, iktidar çekişmeleriyle diğer küçük Yahudi cemaatlerini hiçbir zaman içlerinde eritememişlerdir (Molho 1999, s.79).

Sefaradların 15. Yüzyıl sonlarında kente yerleşmesinden önce de var olan cemaat içindeki bölünmüşlük, Yahudilerin gelişimini, reformların gerçekleştiği Tanzimat sonrası dönemde bile geciktirmiştir (Molho 1999, s.80).

2.4. Diğer Azınlık Okulları

İstanbul' da Rum, Ermeni ve Yahudilerden başka kayda değer bir cemaat oluşturmuş Bulgarlar bulunmaktaydı. 19. Yüzyılda İstanbul' da bir Bulgar cemaatinin oluşması, 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyılın başlarında Balkanlar' da ve Bulgar kentlerinde meydana gelen ekonomik ve siyasi koşullardan kaynaklanır. Bölgedeki kültürel canlanmayla birlikte yaşanan ayaklanma ve savaşlar, İstanbul' a Bulgar göçü yaratmıştır (Kiutuçkas 1999, s.36).

Genellikle ayrı ayrı loncalarda bir araya gelen meslek sahiplerinden oluşan Bulgar cemaati, Haliç kıyısında ve özellikle de Balkapanı Hamı çevresinde yerleşmiş olup (Kiutuçkas 1999, s.37) bir süre sonra burada kurulan ilk Bulgar matbaası, bilinen biçimde bir okul olmamakla birlikte Bulgar kültür grup üyelerinin toplandığı ve handa çalışan genç Bulgarları eğiten bir yer haline gelmiştir (Kiutuçkas 1999, s.38). O dönemde, Osmanlı Devleti, Ortodoks Hristiyan halkın dini başkanı olarak İstanbul' daki Fener Rum Patrikhanesi' ni tanıdığından Bulgar Kilisesi buraya bağlı olup (Şentürk 1992, s.18) kalabalık Bulgar cemaati, 1840ların başına kadar mesleki loncalar dışında herhangi bir örgütlenme gerçekleştirememiştir (Kiutuçkas 1999, s.39). Bulgar çocukları, Rum kilise ve manastırlarına bağlı okullara devam etmekteydiler (Şentürk 1992, s.50).

2.5. Yabancı Okullar

İstanbul' da azınlıklardan başka yabancıların da okulları vardır. Bu okullar Katolik ve Protestan okullarıdır. Yabancı devletlere tanınan ticari kapitülasyonlarla birlikte din ve ibadet özgürlüğü, misyonerlerin Osmanlı topraklarına gelmeleri için uygun ortam yaratmıştır. Fransızların açtığı okullar Katolik, Amerikan ve İngilizlerin açtığı okullar Protestan okullarıdır. Katolik okulları Protestan okullarından eskidir. Özellikle 17. yüzyıldan başlayarak çoğaldıkları, 1850'lerden sonra ise İmparatorluk topraklarında yaygınlaştıkları görülür (Haydaroğlu 1990, s.16).

II. Mehmet İstanbul' u aldığıında, 1204 yılında İstanbul' da kurulmuş Latin İmparatorluğu' ndan kalma bir Latin nüfus bulunmaktaydı. Bir fermanla tanıdığı haklar çerçevesinde önce din adamı yetiştiren seminerler şeklinde açtıkları okullara, daha sonra örgün eğitim ve öğretim veren bir nitelik kazandırmışlardır. Kapitülasyonlarla genişleyen haklarından yararlanarak ilk defa 1583 yılında İstanbul' a gelen *Jésuite* misyonerleriyle okullar açmaya başlamışlardır (Haydaroğlu 1990, s.6).

Protestan okulları ağırlıklı olarak Tanzimattan sonraki devirde açılmıştır. Eldeki arşiv belgelerindeki kopukluklar nedeniyle İngiliz okullarının gelişimi tam belirginleşmemektedir (Haydaroğlu 1990, s.126).

Osmanlı İmparatorluğu' nun Amerikalılarla ilk ilişkisi Amerikan tüccarları ve misyonerleriyle başlamıştır. 1810 yılında Boston' da kurulan Amerika' nın dışa yönelik misyonerlik örgütü (*American Board of Commisioners for Foreign Missions* – ABCFM), Türkiye topraklarını 1819 yılında programına almış ve ilerleyen yıllarda misyonerlerini göndermiştir (Haydaroğlu 1990, s.128). Amerikalılarla 1830' da yapılan ticaret anlaşmasının ardından Amerika' nın elde ettiği ayrıcalıkların yarattığı kolaylıklarla, Amerikan Board Misyonerleri (ABCFM) 1831 yazında İstanbul' u şube seçerek çalışmalarına başlamıştır. Başta İstanbul olmak üzere Osmanlı topraklarında Tanzimattan sonra açılan protestan okulları, bu çalışmaların bir parçasıdır (Kiskira 1999, s.67).

2.5.1. Katolik Okulları

Fatih Sultan Mehmet' in İstanbul' u almasından sonra Latin kiliseleri, Latin çocuklarını kiliselerin yanında bulunan okullarda eğitmeyi üstlendiler. Ancak verilen eğitim, okuma ve yazma derslerinden ibaretti (Ergin 1940, s.637).

Daha ciddi boyutta Katolik okullarının Osmanlı topraklarında açılması, Kanuni Sultan Süleyman' ın Fransa' ya tanıdığı kapitülasyonlarla mümkün olmuştur. Zamanla başka batılı devletler de bu haklardan yararlanmışlardır (Akyüz 1982, s.120).

İstanbul' da Katolik Kilisesi yerleşimiyle paralel giden Katolik okulları eğitim çalışmalarına ortam yaratan kapitülasyon anlaşması Kanuni Sultan Süleyman ile Fransız İmparatoru I. François tarafından 1535' te imzalanmıştır. 1535 kapitülasyonlarından önce siyasi ve dini ayrıcalıklara sahip tek Katolik cemaat, Cenevizlilerin Galata' daki *La Magnifica Comunita*' sıydı (Roussos-Milidonis 1999, s.87).

1583' te İstanbul' a gelen *Jésuite* rahipleriyle 13. Yüzyılın ilk yarısında batıda kurulmuş iki büyük Katolik tarikatı olan *Franciscaine* ve *Dominicaine* misyonerlerinin, İstanbul' daki mevcut cemaatlerden kendilerine yakın bulduklarının okullarını himayelerine almış bulunmalarına (Haydaroğlu 1990, s.13-14) rağmen, misyonerler yabancı devlet orijinli olduklarından, açtıkları okullar bu çalışmada, yabancı okullar başlığı altında ele alınmıştır.

Latin okulları, *Jésuite*, *Capucin*, *Lazariste* vs. denen dini örgüt, misyoner ve kişilerin açtığı ilk ve orta öğretim düzeyinde okullardır (Akyüz 1982, s.121). İstanbul' un en eski kayda değer yabancı okulu, 16. Yüzyılın sonlarında Papanın, Fransız Elçisi' nin aracılığıyla gönderdiği *Jésuite* rahiplerinin açtığı okuldur. Bu okul defalarca açılıp kapanmasına rağmen bugün de St. Benoit adıyla eğitim vermeye devam etmektedir (Ergin 1940, s.637).

İstanbul' a çoğunluğu Fransa' dan gelen Latin rahip ve rahibeleri mensup oldukları tarikatlara göre *Fransiscaine* Rahip ve Rahibeleri, *Jésuite* Rahipleri, *Capucin* Rahipleri, *Lazariste* Rahipleri, *Filles de la Charité* Rahibeleri, *Des Ecoles Chreti'ennes* Rahipleri, *Notre Dame De Sion* Rahibeleri, *Augustins Oblates de l' Assomption* Rahibeleri, *Augustins de l' Assomption* Rahipleri, *Maristes* Rahipleri, *L'Immacule Conception de Notre Dame de Lourdes* Rahibeleri olarak adlandırılırlar (Haydaroğlu 1990, s.111-112). Bu tarikatlara mensup rahip ve rahibeler tarafından açılan okullar, genelde bunları açan dini kuruluşların adıyla anılmaktaydılar (Sezer 1999, s.81) İstanbul' un çeşitli yerlerinde açmış oldukları okullardan, Kadıköy ve Üsküdar sınırları içinde olanlar, bu tezin konusudur.

Yukarıda adı geçen tarikatların tamamı Kadıköy ve Üsküdar' da eğitim faaliyeti göstermemiş olup yeri geldikçe haklarında bilgi verilmiştir. Beykoz' da bunlardan *Fransiscaine*'lere ait eğitim amaçlı kullanılmış yapılar günümüze ulaşmamıştır. *Conventuel*'ler diye de anılan *Fransiscaine* Rahipleri, ilk defa 1220 yılında Haliç kıyısında Venedik Kolonisi' ne ait bölgede kaldıktan sonra Galata' ya geçerek, Osmanlı devrinde *Fransiscaine* tarikatının Yakınoğu' daki en önemli merkezi olan ve günümüzde yerinde olmayan *St. François* Manastır ve Kilisesi' ni kurmuşlardır (Polvan 1952, s.66). Ayrıca Büyükdere' de 1814' te ahşaptan yapıp 1866' da kagire çevirdikleri *St. Antoine Padoue* Kilisesi yerli yerinde durmakta olup (Polvan 1952, s.69), Beykoz ve Paşabahçe' deki okulları günümüzde ayakta değildir (Polvan 1952, s. 71).

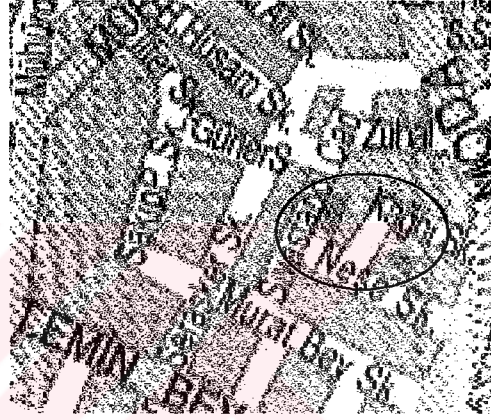
1839 Yılında İstanbul Kadıköy ve Üsküdar' da mevcut Fransız Latin Hristiyan erkek okulları, Fenerbahçe Koleji, Kadıköy St. Joseph Okulu, Üsküdar Orfelinası şeklinde sıralanabilir. Kız okulları ise Üsküdar mektep ve Uvruarı, Notre Dame de Sion Koleji ve Orfelinası, Kadıköy Notre Dame de Sion Koleji ve Fenerbahçe Okulu' dur (Ergin 1940, s.640-641).

3. TANZİMAT' TAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL KADIKÖY VE ÜSKÜDAR' DAKİ AZINLIK OKULLARI

3.1. Rum Okulları

3.1.1 Kadıköy Rum Okulu

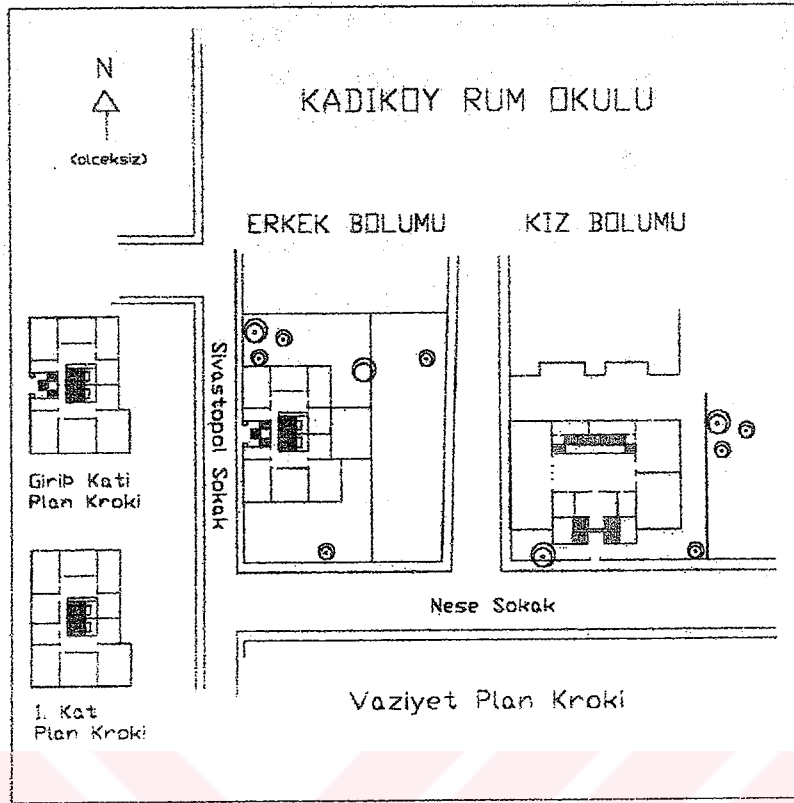
İlçesi : Kadıköy
Adresi : Sivastopol Sokak No: 11-7.
Kurucusu : Dr. Yani Drassos
Kuruluş Yılı : 1871

Tarihçe:

1871' de Dr. Yani Drassos tarafından kurulmuş bir okuldur. Kız ve erkek kısmı olarak eğitim hizmeti verirken erkeklerin binasının 1896' da yanması üzerine, yeni bina yaptırılincaya kadar geçici olarak Kadıköy' deki Rum Cemaatine ait tiyatro binasına taşınmıştır.

Mevcut bina 1898 tarihli fermanla inşa edilmiş yeni binadır. Yedi sınıflı okul, 1912 yılından sonra sekiz sınıflı bir ortaokul olarak işlemiştir. 1924 yılından sonra altı sınıfı ilk ve iki sınıfı tamamlama sınıfı kabul edilerek cilt 3 sıra 23 sayılı 14 Haziran 1340 tarihli ruhsatname verilmiştir. 24. 11. 1936 tarih ve 278/478 sayılı emirle tamamlama sınıfı orta birinci sınıfa çevrilmişse de maddi yetersizliklerden ötürü 1937-1938 öğretim yılında kapatılarak 1944-1945 öğretim yılına kadar okul altı sınıflı erkek okulu olarak eğitimine devam etmiştir.

Şekil 3.1 KRİ (Kadıköy Rum İlkokulu), Plan kroki (yazar arşivi)

Şekil 3.2 KRİ, Kız ve Erkek bölümleri, vaziyet planı
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, pafta 5, Atatürk Kitaplığı)

1946-47 öğretim yılına kadar ayrı ayrı öğrenim gören kız ve erkek çocukları, bu tarihten başlayarak aynı binada Karma Rum İlkokulu adıyla öğrenimine devam etmiştir (Emilia 2000).

Erkeklerin okuduğu bina bugün de okul işlevi görürken kızların okuduğu bina 1947' de çocukların öteki binaya geçmesi üzerine bir süre boş kalmış, daha sonra Moda Kültür Derneği' ne evsahipliği yapmaya başlamıştır. Bina halen onarımda olup boşaltılmış durumdadır.

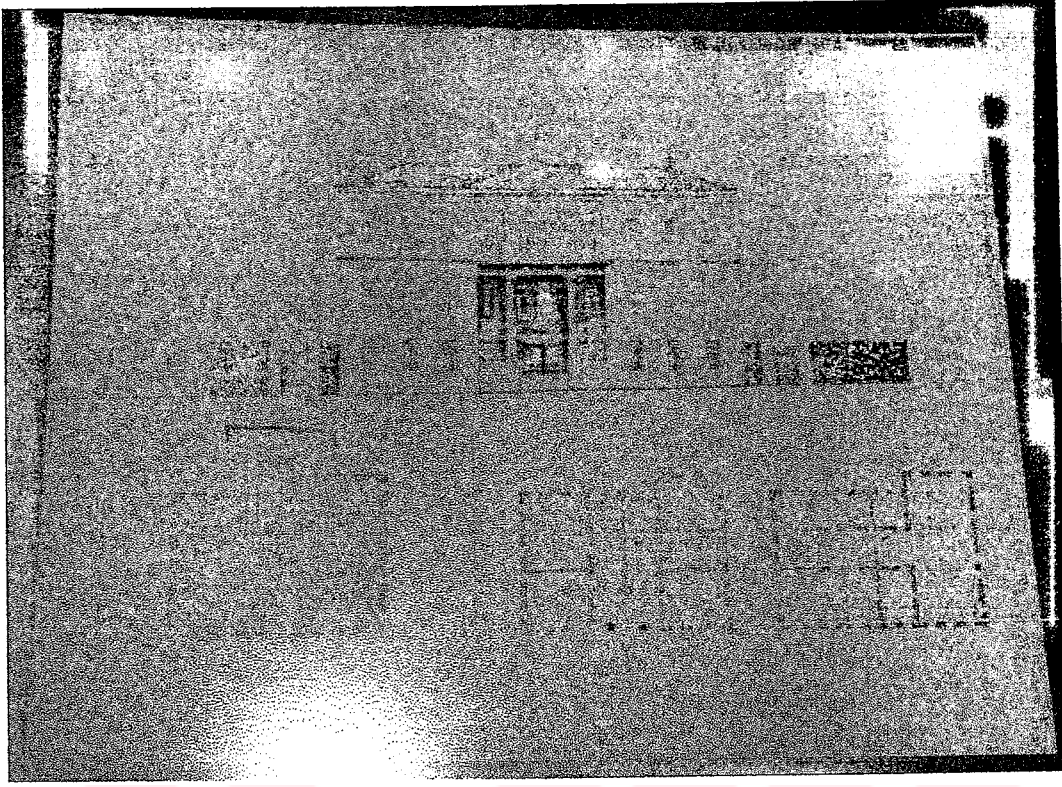
Erkek Bölümü:

Mimari:

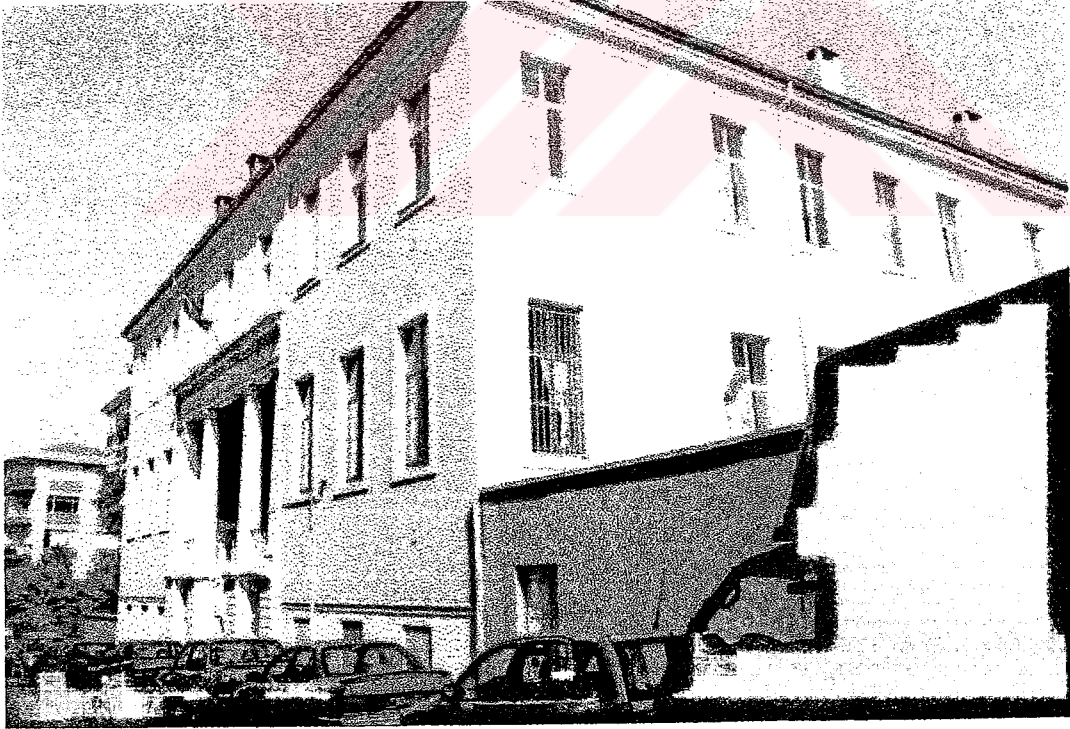
Okul, batıda Sivastopol Sokak, güneyde Neşe Sokak, doğuda Kağmı Sokak ve kuzeyde apartmanlarla çevrilmiş bir arsanın batı kenarında konumlanmıştır (Şekil 3.2). Binanın giriş cephesi Sivastopol Sokağı' ndadır. Cephe hizasından başlayan yüksek duvarlar okul bahçesini çevrelemektedir. Binanın iki yanında Sivastopol Sokağı' na bakan duvarlardan bahçeye giriş olmakla birlikte günümüzde sadece güneydeki bahçeye açılan kapı görülmekte olup servis kapısı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.4 ve Şekil 3.5).

Okul, bahçenin batı kıyısına konumlanmış dikdörtgen planlı bir binadır. Yapı dışarıdan ilk bakışta bir bütün olarak algılanmakla birlikte plan, batı-doğu ekseninde ikiye bölünmüştür. Bölümler benzerdir; ama tam simetrik değildir. İç mekanlarda farklar vardır. Ancak dış görünüş olarak yapıda bunu yansıtacak tek unsur güney kısmının arka cephede doğu yönelimli öne çıkmasıdır(Şekil 3.1).

Ön cephedeki iki giriş kapısı, birbirine bitişik iki ayrı yapıyla karşı karşıya olduğumuz mesajını vermektedir. Ek olarak bina, batı-doğu doğrultusunda orta aksa denk gelen bölücü duvardaki kat açıklıkların örülmesiyle kolayca bitişik nizamlı iki ayrı yapıya dönüşecek biçimde planlanmıştır. Merdiven kovası yapının çekirdeği olup odalar çekirdek etrafında sıralıdır.

Şekil 3.3 KRİ, Erkek Bölümü, özgün çizimler (Okul arşivi)

Şekil 3.4 KRİ, Erkek Bölümü, Sivastopol Sokağı' ndan görünüş (Yazar arşivi)

Şekil 3.5 KRI, Sivastopol Sokak, kuzey tarafından görünüş (Yazar arşivi)

Şekil 3.6 KRI girişi (Eski Erkek Bölümü), Sivastopol Sokak
(Yazar arşivi)

Şekil 3.7 KRI, Erkek Bölümü, giriş katı merdivenler (Yazar arşivi)

Şekil 3.8 KRI, Erkek Bölümü, özgün merdivenler (Yazar arşivi)

Merdiven kovasının arkasındaki küçük oda öğretmenler odasıdır. Sınıflar, güney cephesine bakmaktadır. Batı-doğu ekseninde ana girişin solundan bir kapıyla yan bölüme geçit verilmiştir. Burada sırasıyla konferans odası ve arşiv odaları bulunmaktadır. Merdiven kovası özgün olduğu anlaşılan tavana kadar ahşap doğramayla çevrelenmiş olup bu bölümde merdivenler kullanıma açık değildir. Bu bölüme gerekmedikçe girilmediği anlaşılmaktadır (Şekil 3.8).

Binanın ana girişi Sivastopol Sokak' a bitişik cephesinden içeriye çekilmiştir (Şekil 3.6). Ortada sütunların gerisinden tek kol halinde başlayan basamaklar, cephe giriş duvarı hizasında küçük bir ara sahanlıkla iki kola ayrılır.

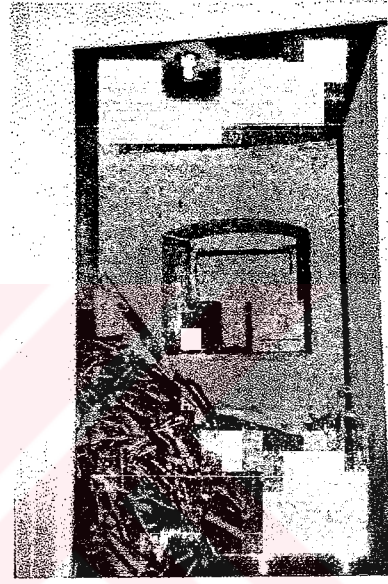
İçeride giriş kapısını karşılayan çift kollu 15+14 basamaklı geniş bir tam sahanlıklı merdiven, düşey sirkülasyonu sağlar (Şekil 3.7). Açık düzendeki merdiven, özgün değildir.

Giriş katında yerler tahta döşemelidir. Koyu renk ahşap kaplı tavanla birlikte geniş merdiven kovanının açık düzeni, bina çekirdeğinde ferahlık veren bir galeri etkisi yaratmaktadır (Şekil 3.7).

Bodrum katına yirmi basamaklı, demir çubuk korkuluklu beton bir merdivenle inilir. Merdiven özgün değildir. Özgün çizimlerde güney tarafını dar bir koridor, kuzey-güney ekseninde iki odaya bölmekteyse de, kuzey tarafından üç basamakla inilen koridor mevcut binada kaldırılmış ve güney cephesinden bahçeye açılan kapı kapatılmıştır (Şekil 3.3 ve Şekil 3.1).

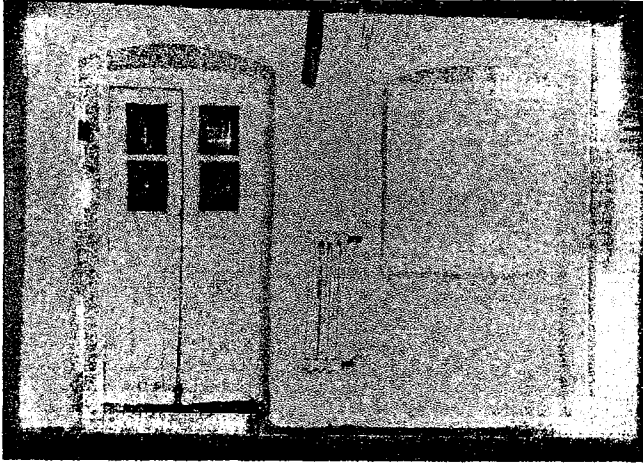
Şekil 3.9 KRI, spor salonu (Yazar arşivi)

Şekil 3.10 KRI, kömürlük (Yazar arşivi)

Arka bahçeye merdivenlere paralel uzanan beden eğitimi salonunun doğu duvarındaki kapıdan çıkılır (Şekil 3.9). Salonun batısında ise odunluk ve kazan dairesi yer almaktadır (Şekil 3.10). Odaların Sivastopol Sokağı'na bakan basık atkılı pencereleri kapatılmıştır. Zemin betondur, tavan ahşap kaplamadır. Zemin ve tavan kaplamaları özgün gibi görünmektedir.

Bodrum kat, batı-doğu yönünde üç eşit parçaya bölünmüştür. Güneyde beden eğitimi salonu, odunluk ve kazan dairesi; kuzeyde yemekhane, iki mutfak odası ve araç gereç odası yer alır. Orta bölüm düşey ve yatay sirkülasyon alanıdır.

Şekil 3.11 KRI, tuvaletler ve depo (Yazar arşivi)

Şekil 3.12 bodrum kat merdiven holü

Orta bölümden doğu yönünde uzanan kısımda tuvaletler ve depolar bulunmaktadır (Şekil 3.11). Burası ek bir bölüm gibidir ve duvar yüksekliği bodrum katı kadar olmakla birlikte kırma çatısının tepe noktası giriş katı ortasına kadar yükselmektedir (Şekil 3.18). İçeriden orta eksen hizasında batı - doğu yönünde duvar yüksekliğinde ikiye ayrılmış olup çatı konstrüksiyonu ve depoda taş ile tuğla duvar örgüsü gözlemlenebilmektedir.

Merdiven kovanının yanında orta eksenden, basamakların bitiminde kuzey bölümüne geçiş açıktır. Erkekler tuvaletine güney bölümünden, kızlar tuvaletine kuzey bölümünden çift kanatlı yağlı boyalı bir kapıyla geçilir. Kuzey bölümünde merdivenler, güney bölümündeki merdivenlerin aksine, ön kapıya yöneliktir (Şekil 3.12). Ancak bu merdivenler de özgün ahşap haliyle korunmuş olup kullanıma kapatılmıştır. Aynı şekilde batı tarafında, merdiven kovaları karşısında girişin iki yanındaki kapılara açılan dar hol, zorunlu haller dışında kapalı tutulmaktadır.

Kuzey tarafındaki yemekhanenin kuzey duvarındaki çift kanatlı yağlı boya demir kapı da aynı şekilde kapalıdır. Yerler şap beton, tavan ahşap kaplamadır. Yemekhanenin batı duvarından girilen mutfak kısmında eski zamandan kalma bir gazlı fırın ve musluk teknesi görülmektedir (Şekil 3.13).

Kuzey ve güney cephelerinden bahçeye açılan kapılar kapatılmış ve planda merdiven olarak görünen boşluklar toprakla doldurulmuştur (Şekil 3.14).

Şekil 3.13 Mutfakta eski fırın
(Yazar arşivi)

Şekil 3.15 I. Kat merdiven başı
(Yazar arşivi)

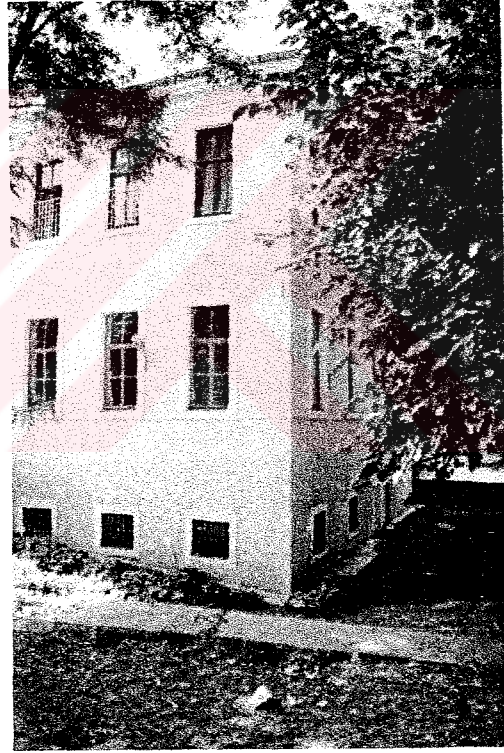
Şekil 3.14 KRİ, güney avlusu (Yazar arşivi)

Birinci kat merdiven boşluğu ahşap panelli ve doğramalı camlı özgün bölmeyle ayrılmıştır (Şekil 3.15). Yer döşemesi, tavan kaplama ve kapılar ahşaptır. Katın tamamı kullanımdaysa da düşey dolanım sadece güney bölümdeki merdivenlerle sağlanmaktadır. Kullanılmakta olan merdiven kovanının arkasından başlayarak müdür odası, sınıflar, müdür yardımcısı odası, büro hizmet odası, fen bilgisi odası ve lojmanlar saat yönünde sıralanmıştır (Şekil 3.16).

Özgün planda bina, cephelerden üç katlı gibi görünmektedir; ön cephede düşeyde üç sıra pencere vardır (Şekil 3.3). Ancak giriş katının bitimindeki ince kat silmesi birinci katı giriş katından ayırmaktadır. Mevcut binada ise, son derece sade bir silme bodrum katını diğer katlardan ayırır (Şekil 3.5).

Şekil 3.16 KRI, derslik (Yazar arşivi)

Şekil 3.17 KRI, kuzey cephesi

Düşeyde giriş cephesi, boşluk ve doluluklarla üç eşit parçaya bölünmüştür. Cepheyi ortalayan giriş, içeri çekilerek vurgulanmıştır. Özgün çizimde cephe hizasında iki iyonik sütun, üst katta belirginleştirilmiş orta kısmı taşımaktadır. Bu kısım aynı zamanda üzerindeki üçgen alınlıkla da dikkati çekmektedir. Mevcut binada ise

sütunlar dor düzendedir. Taşıdığı üst kat orta kısmı özgün çizimdeki gibi öne çıkarılarak belirginleştirilmediği gibi üzerindeki üçgen alınlık da kaldırılmıştır. Orta

Şekil 3.18 Kadıköy Rum İlkokulu, arka cephe (Yazar arşivi)

kısmın altındaki sütunların üzerine gelen yüzey baştaban gibidir ve üzerinde Rumca yazılar okunmaktadır.

Özgün çizimde önden cumbamsı bir görüntü veren orta kısım, mevcut binada birinci katın kalan iki yan yüzeyleri gibi sıradanlaşmıştır. Belirgin bir silme artık orta kısmın yerine sütunlu ana girişin sınırlarını çizmektedir.

Özgün çizimde orta kısımda dörtgen biçimli pencerelerin altında çerçeveli dörtgen panolar kaide görünümü yaratır ve dört pencere ikili gruplara ayrılarak plandaki iki odayı cepheye yansıtmıştır. Mevcut binada burada üç pencere vardır ve yanlardaki pencerelerden farklı değildir.

Ana girişteki iyonik sütunları dikdörtgen biçimli yüksek kaideler taşır. Sütunlarla cephe duvarları arasında kalan boşluklar sütun başlangıcının altına kadar, çizimdeki renkler gerçeğe uygun kabul edilirse, tuğla kesimli taşla örülmüştür. Taş duvarın üzerinde demir parmaklıklar yükselir. Sütunları taşıyan kaide derinliğince devam eden beş basamağın bitiminde demir parmaklıklı kapı görülmektedir. Hemen

sütunların bitişiğinden iki yelpaze merdiven iç duvarları izleyerek kapıların önündeki balkon sahanlığā ulaşır. Sahanlığı sınırlayan bulasterler basamak başlangıcında son bulur. Merdiven korkulukları demir çubuklardan oluşur. Kapılar arasında duvardaki nişin içinde bir heykel görölmektedir. Kapıların dış yanında birer dikdörtgen pencere merdiven basamaklarının karşısına denk düşer.

Ortadaki girişin iki yanında üçerli dikdörtgen pencereler sıralıdır. Sadeleştirilmiş pencere söveleri ve düşeyde tekrarlanan pencere dizileri, cephenin giriş bölümündeki hareketliliğı dengeler.

Mevcut binada merdiven tek blok halinde iki sütunun arasından ve gerisinden batı-doğū yönünde başlayıp küçük bir ara sahanlıkla duvar çizgisinde kuzeye ve güneye devam eder. Ara sahanlık üstünde iki dikdörtgen pencere konulmuştur. Giriř sahanlığı her iki kapının önünde batı-doğū yönünde sokağā balkon yapar. Dökme demir işlemeli korkuluklar, basamakların bitimine dek devam eder. Demir parmaklıklı giriş kapısının iki yanında zorunlu haller dışında kullanılmayan demir kapılar görölür. Bu kapılar bodrum katına açılmaktadır (şekil 3.6).

Giriş katında girişin iki yanında üçer pencere yer almaktadır. Bodrum katı ön cephede sade bir alçı silmeyle öteki katlardan ayrılır. Bodrum katı pencereleri kare biçimli olup demir ızgarayla örtölüdür.

Güney cephesinde kenarlarda düşeyde birer pencere ve ortada birbirine yakın düzenlenmiş dörtlü pencere grupları görölmektedir (şekil 3.4). Pencereler ön cephedeki pencerelerin devamı gibidir. İki küçük kare pencere bodrum kata ışık sağlar. Bu cephenin baktığı beton avludan kırma taş duvar örgüsü gözlemlenebilmektedir. Pervititch haritasında bu cepheden binaya giriş görönmektedir (şekil 3.2).

Kuzey cephe düzenlemesi güney cephe düzenlemesinin bir eşi olup fark baktığı avlunun toprak zeminli olmasıdır (şekil 3.17).

Doğu cephesinde güney kısım öne çıkıntı yapar. Toprak zeminli oyun bahçesi yan avlulara göre yukarı olduğundan yatayda cephe boyunca iki sıra pencere görülmektedir. Pencere dağılımı homojen olup üst kattakiler, alttakilerden kısadır.

Şekil 3.19 KRİ, Eski Kız Bölümü, Neşe Sokak' tan görünüş (Yazar arşivi)

Şekil 3.20 KRİ, Eski Kız Bölümü, giriş (Yazar arşivi)

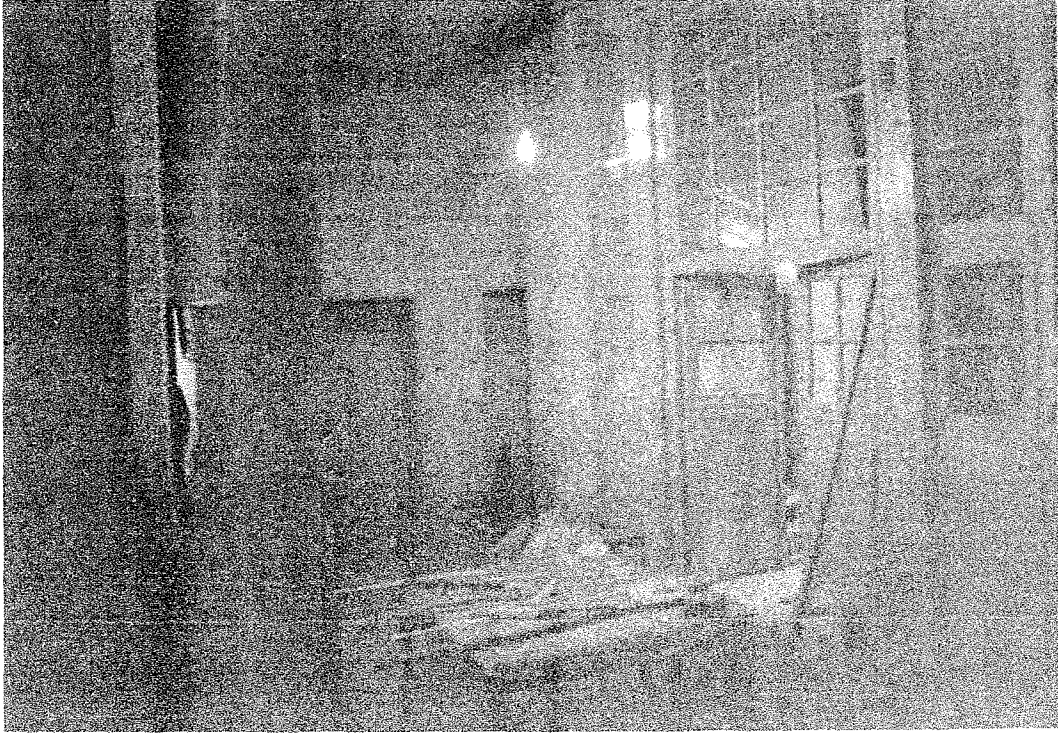
Şekil 3.21 KRI, Eski Kız Bölümü, kuzey cephesi (Yazar arşivi)

Cephenin ortasında tuvaletlerin yer aldığı ek bölüm kiremit çatısıyla dikkat çeker. Beden eğitimi salonundan bahçeye tek çıkışın üstü kiremit örtülüdür (Şekil 3.18).

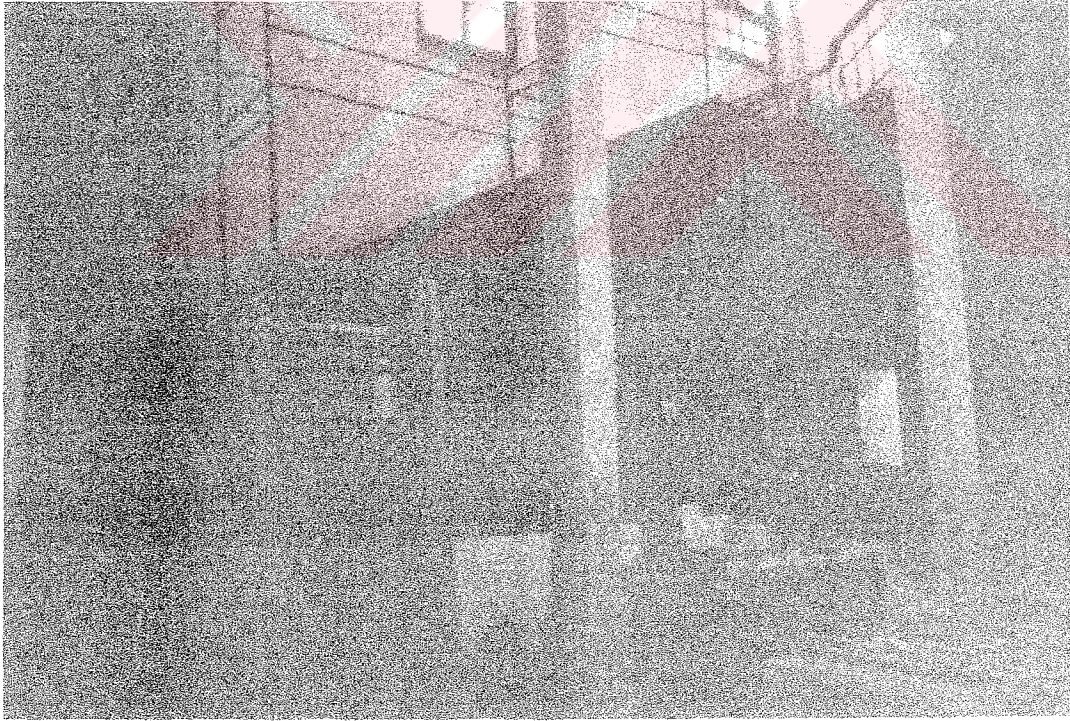
Kız Bölümü

Bina, kuzey ve batıda Kağnı Sokak, güneyde Neşe Sokak ve doğuda Moda Caddesi ile sınırlanmış bir yapı bloğunun güneybatı köşesinde konumlanmıştır (Şekil 3.1 ve Şekil 3.2). Bahçe duvarı, kagir yapının güneybatı köşesinden başlar ve kuzeydoğu köşesinde son bulur (Şekil 3.19). Okulun ana girişi Neşe Sokak' tan olup batı yönünde Kağnı Sokak' ın hemen sınırındadır (Şekil 3.20). Kuzey ve doğu cepheleri ise apartmanlara bakmaktadır (Şekil 3.21).

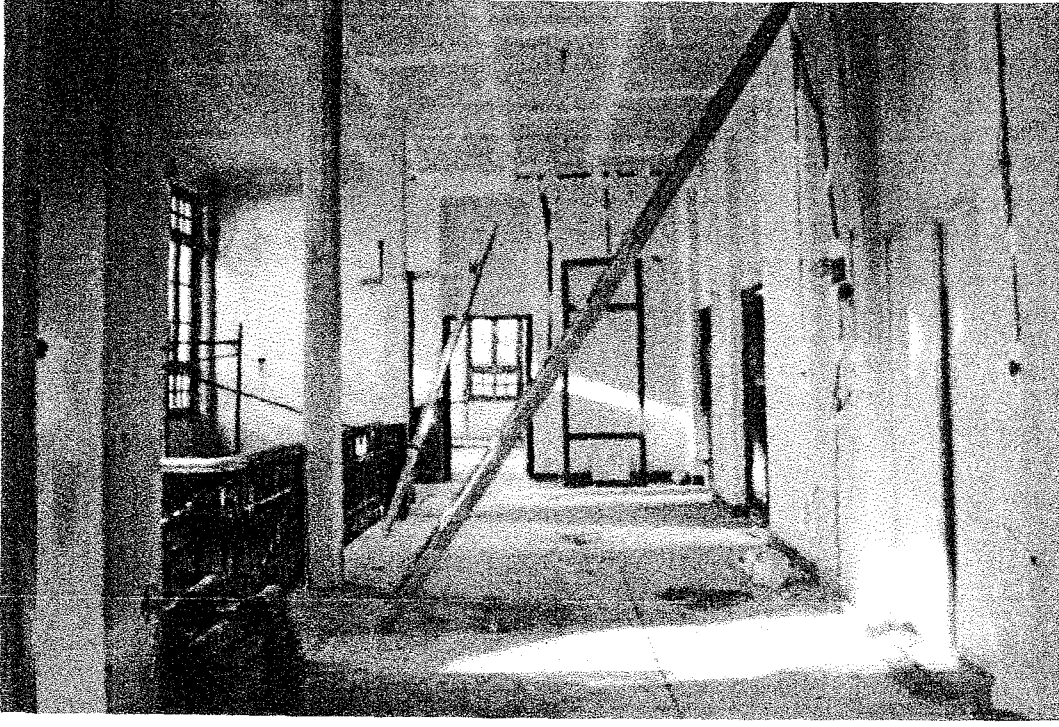
Bahçeden dört kollu bir merdivenle giriş kapısına ulaşılır. Giriş kapısı kare biçimli küçük bir hole açılır. Çerçevesi tavana uzanan iki kanatlı geniş bir kapıdan yüksek tavanlı merkezi hole girilir (Şekil 3.22). Ana girişin karşısında batı-doğu yönelimli merdiven kovası görülmektedir. Açık düzendeki merdiven kovası, holün galeri atmosferini güçlendirir (Şekil 3.23).

Şekil 3.22 KRI, Eski Kız Bölümü, ana kat holü (Yazar arşivi)

Şekil 3.23 KRI, Eski Kız Bölümü, ana kat holü, merdivenler (Yazar arşivi)

Şekil 3.24 KRİ, Eski Kız Bölümü, üst kat merdiven holü (Yazar arşivi)

Şekil 3.25 KRİ, Eski Kız Bölümü, üst kat tiyatro salonu (Yazar arşivi)

Ana girişin batısından başlayarak küçüklü büyüklü odalar giriş-merdiven ekseninin iki yanında sıralanmıştır. Merdiven kovası arkasında tuvaletlerin yerleştirildiği bir ek bölüm kuzey yönünde ileri çıkar. Merdiven kovasının iki yanından ayrı ayrı giriş verilmiş yeni ek bölüm, yükseltilmiş ana kat sınırında son bulmaktadır.

Kuzey cephesi boyunca uzanan merdivenlerden üst katta ferah bir balkon hole çıkılır (Şekil 3.24). Küçük büyüklü odalar, merdiven kovasının iki yanında ve karşısında dizili olup bunlardan doğu yönündeki büyük oda güney cephesindeki sahnesiyle tiyatro salonu olarak düzenlenmiştir (Şekil 3.25). Bina içindeki bütün odalar karma tipteki yüksek pencereleriyle çok iyi gün ışığı almaktadır.

Çalışmanın hazırlandığı sırada onarım ve yenileme çalışmaları devam ettiğinden iç mekanlarda yapılacak uygulamalar gözlenememiştir.

Bina bütününde konak havası taşımaktadır. Plan şeması olarak sıra odalı tiple benzerlik gösterdiği söylenebilir. Cephe düzenlemeleri planı yansıtmakta olup zemin kat pencereleri dışında düz çizgiler hakimdir. Ön cephenin giriş ekseninde giriş sahanlığı altından çift kanatlı bir kapı zemin kata açılmaktadır (Şekil 3.20). Kapı profilleri düz olup söveler görülmemektedir. Kapının iki yanında ve cephe çizgisinde ara sahanlık hizasına oturan basık atkılı iki küçük pencere yer alır. Açık renkte geniş şeritler katları birbirinden ayırır. Planda güney-kuzey ekseninde giriş holü geriye çekilmiş olup cephede ik yandaki odalar yaklaşık bir metre öne çıkmaktadır. Yatayda kat silmeleri ve düşeyde köşe şeritleriyle cephe açıklıkları çerçevelenmiştir.

İki kanatlı giriş kapısının camlarına kare kayıtlar düşülmüş olup kapı profilleri kat silmesine kadar yükselerek pilastır etkisi yaratır (Şekil 3.20). Kapının her iki yanında çift pilastırlar arasında ince uzun pencereler çift pilastır etkisini güçlendirir. İleri çıkan cephelerde bölümler içinde birer pencere grubu yer alır (Şekil 3.26). İki yanda ince, ortada görece kalın pencereden meydana gelen karma pencere grupları yapıda boşluk oranını arttırmaktadır. Bodrum kattaki üç parçalı pencereler, basık atkılılarıyla bodrum katta yatay yayılım etkisi yaratarak, üst katlardaki uzun pencerelerin "yükselen" etkisini dengelemektedir. Üst kat pencerelerinin alt ve üst kısımlarındaki kare kayıtlar da ayrıca düşey etkiyi azaltır.

Giriş katındaki pencere düzeni, üst katta tekrarlanmıştır.

Doğu ve batı cephelerinde eş düzenleme uygulanmış olup yüzeyler yatayda kalın şeritler halinde kat silmeleriyle bölünmüştür. Düşeyde bir bölümlenme olmayıp yatay yayılımı birbirinin eşi tekli yüksek pencere dizileri yumuşatır. Bodrum kattaki basık atkılı görece alçak pencereler, ön cephede başlayan ağırlık duygusunu devam ettirir. Genel olarak pencere söveleri düz çizgilerle belirlenmiş olup klasik bir etki taşır.

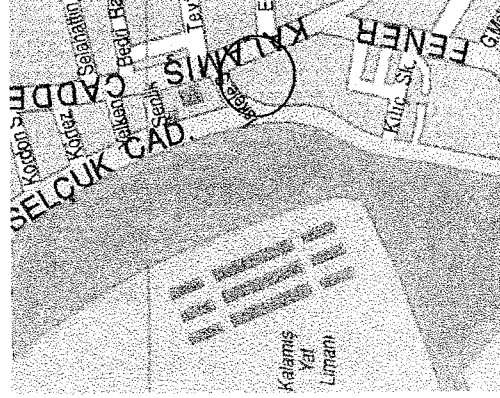

Şekil 3.26 KRI, Eski Kız Bölümü ön cephe pencere detayı (Yazar arşivi)

Arka cephede üst kat, merdiven kovası genişliğinde geride durmaktadır (Şekil 3.1.1.21). Planda ana katta tuvalet olarak düzenlenen bölümün eğimli tek yüzlü örtüsü altında bir dizi küçük havalandırma penceresi görülür. Tuvalet kısmının üzerindeki cephe boşluğunda öne çıkan iki kanadın iç yüzlerinde birer uzun pencere karşılıklı yerleştirilmiştir. Düşeyde üç eş parçaya bölünmüş cephede zemin kattan ana katın ortasına kadar yükselen tuvalet dış duvarları açıklık düzenlemesiyle servis mekanı olduğunu belli eder.

3.1.2. Kalamış Rum Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Kalamış, Fener Caddesi No 52.
Kurucusu : Yorgi Kalafatis
Kuruluş Yılı : 1880

Tarihçe:

1964 yılında yayımlanan Özel Okullar Rehberi' nde yer almasından o tarihte açık olduğu anlaşılan okul, ilkokul seviyesinde olup 1964 yılında 7 si erkek, 3 ü kız, toplam 10 çocuğa eğitim vermektedir (Komisyon 1964, s.241). Yüzyılın başında okulu anne ve kız, iki Rum hanım idare etmekteydi (Ekdal 1996, s.191). Okulun 1974 Kıbrıs Harekatı' ndan sonra kapandığı tahmin edilebilir.

Okul binası, kapandıktan sonra bir süre muhtarlık olarak kullanılmış (Ekdal 1987, s.256), daha sonra altındaki meyhane işletilen bölümüyle birlikte hazineye geçmiştir. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü düzeyinde 1986 yılında bir protokolle kiralanarak Maliye Bakanlığı ve Ziraat Bankası Personel Lokali olarak kullanılmaya başlamıştır (Hacıosmanoğlu 2000).

Binanın, aynı bahçe içinde konumlandığı İoannes Khrysostomos Rum Ortodoks Kilisesi' ne verilmesi için açılmış olan dava devam etmektedir (Stefanopulos 2000).

Şekil 3.27 KRO, Kalamış Rum Okulu, Kalamış-Fener Caddesi cephesi, özgün hali (Komisyon 1964, s.241)

Şekil 3.28 KRO, Kalamış-Fener Caddesi cephesi, 2000 yılı (Yazar arşivi)

Mimari:

Kuzeyde Fener-Kalamış Caddesi, güneyde Münir Nurettin Selçuk Caddesi, batıda İskele Sokak ve doğuda binalarla çevrelenmiş arazi parçası üzerinde iki bina yer alır. Bunlardan Münir Nurettin Selçuk Caddesi' ne bakanı, İoannes Khrysostomos Rum Ortodoks Kilisesi, Fener Kalamış Caddesi' ne bitişik olan ise Kalamış Rum İlkokulu binasıdır.

Eski Kalamış Rum İlkokulu binası, kagir ve dikdörtgen planlı olup Kalamış Fener Caddesi' nden tek katlı(Şekil 3.28), güneydeki deniz tarafında yer alan bahçeden iki katlı görünür (Şekil 3.31). Bahçe tarafındaki zemin kat bir metre kadar toprağa gömülü olup okul olarak kullanılan kısım kilise yönündeki ek bölümü kapsamıyordu (Eski mezunlardan, adını vermek istemeyen bir Rum Beyefendi). Güney tarafında zemin kat olan ve uzun yıllar meyhane olarak kullanılmış bu kısım, üst kattan yaklaşık iki kat daha büyüktür ve meyhanenin düz çatısı, üst kata güney tarafından geniş bir teras oluşturur. Terasın doğu tarafından 13 basamaklı bir açık merdivenle bahçeye inilir (Şekil 3.30).

İç mekan organizasyonunda tam olarak ne kadar değişiklik yapıldığı ve Kalamış Fener Caddesi' ne açılan ana giriş kapısının ne zaman iptal edildiği belirlenememiştir (Şekil 3.27 ve Şekil 3.28). Kalamış Fener Caddesi' ne açılan ana girişe göre üst kat planının, kuzey-güney ekseninde ikiye bölünmekte ve ana girişin açıldığı dar koridorun iki yanında birer sınıf olduğu tahmin edilebilir. Güney cephesinde, merdiven kovası bitiminde pencereden kapıya çevrilmiş teras kapısından da belli olduğu üzere günümüzde bu katta koridor katılarak genişletildiği açıkça anlaşılan iki küçük mekan, büyük bir yemek salonuna dönüştürülmüştür. Kalamış Fener Caddesi' ne bakan bir küçük odasıyla birlikte plan tüm özgünlüğünü yitirmiştir (Şekil 3.33).

Mevcut durumda üst kata, zemin kattaki merdivenlerle çıkılır. Merdiven kovası, yapının güneydoğu köşesine yerleştirilmiştir. Merdivenlerin bittiği noktada açılmış bir kapıyla terasa çıkılabilir (Şekil 3.30).

Kalamış Fener Caddesi' ne bakan cephenin özgün halinde cepheyi ortalayan ve iki basamakla varılan dikdörtgen bir kapı ile kapının iki yanında basık kemerli ikişer

yüksek pencere yer almaktadır (Şekil 3.27). İptal edilen girişin örülmesiyle kapıdan eser kalmamıştır. Cephesi düz sıvalı kagir yapının basit formuna uygun olarak hiçbir süslemesi yoktur (Şekil 3.29).

İskele Sokağı tarafında bahçeye bakan cephede açık aralıklarla yerleştirilmiş dört basık kemerli yüksek ve dar pencere, üst katın, binanın ana işlevini gördüğünü anlatır. Zemin katta ise zemine bitişik üç küçük ışıklandırma penceresi görölmektedir. Üst kata teras oluşturan ek bölümün okul binasından bir zaman sonra yapıldığı, cephelerindeki açıklıklardan açıkça anlaşılmaktadır. Okulun zemin katının meyhane olarak kullanılan ek bölüme ne zaman katıldığı belli değildir (Şekil 3.31).

Okul katının güney cephesinde, Kalamış Fener Caddesi cephesine eş yerleştirilmiş dört pencere görölr. Ancak planda yapılan değişiklerle pencerelerden biri bozularak terasa açılan bir kapıya dönüştürölmüştür. Bu haliyle yapının ne kadarının bozulmuş olduğu tam anlaşılamamakta olup ek yapısıyla iç içe geçmiş haldedir (Şekil 3.32).

Şekil 3.29 KRO, Kalamış-Fener Caddesi' nden Görünüş (Yazar arşivi)

Şekil 3.30 KRO, güneydoğu tarafından görünüş (Yazar arşivi)

Şekil 3.31 KRO, bahçeden görünüm, İskele Sokak tarafı (Yazar Arşivi)

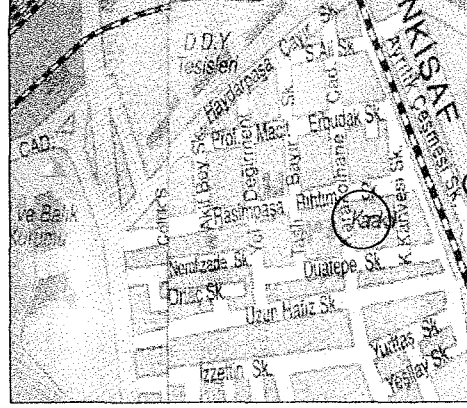
Şekil 3.32 KRO, güney cephesi, Münir Nurettin Selçuk Caddesi, Kilise arkası (Yazar Arşivi)

Şekil 3.33 KRO, üst kat, yemek salonuna dönüştürülmüş derslikler (Yazar arşivi)

3.1.3. Yel değirmeni Rum Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Yeldeğirmeni, Karakolhane Cad.
Kurucusu : Haralambis Papadopoulos
Tüzel kişilik : Hagios Georgios Kilisesi Vakfı
Kuruluş Yılı : 1914

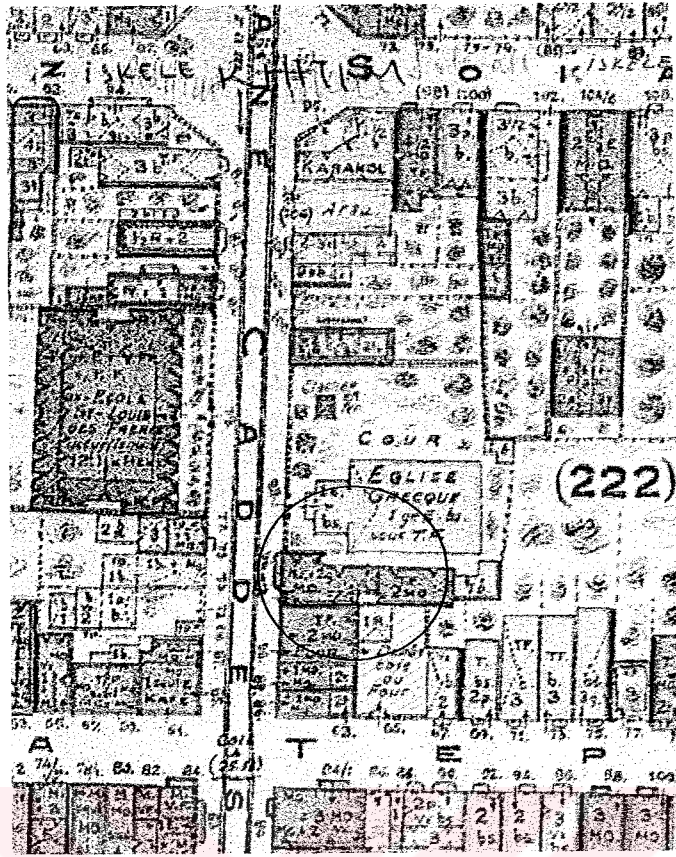
Tarihçe:

İlgili makamlara yapılan başvurulardan bir sonuç çıkmadığından bilgi kaynaklarına ulaşılamamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde edilen okulla ilgili irade ekte'dir (Ek B1 ve Ek B2).

Mimari:

Yeldeğirmeni Rum Okulu binası, batıda Karakolhane Caddesi, doğu, kuzey ve güneyde binalar ve bahçelerle çevrelenmiş Hagios Georgios Rum Kilisesi arsasının güneybatı köşesinde konumlanmış dört katlı kagir bir binadır. Karakolhane Caddesi'ne bakan ön cephesi, kilise duvarının dışında kalır (Şekil 3.34).

Dikdörtgen planlı binanın ön cephesi, birinci ve ikinci katların, kuzey tarafında bütün bir cumba formunda öne çıkmasıyla düşeyde ortadan ikiye bölünmüştür. Zemin katın çıkma altına denk gelen tarafında dükkana çevrilmiş mekanın girişi, müdahale gördüğünden özgünlüğünü yitirmiştir. Öteki tarafta ise yine müdahale görmüş bir pencere ve bina girişi vardır (Şekil 3.35).

Şekil 3.34 YRO (Yeldeğirmeni Rum Okulu), (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937, Pafta 14, Atatürk Kitaplığı)

Şekil 3.35 YRO, giriş cephesi, Karakolhane Caddesi (Yazar arşivi)

Şekil 3.36 YRO, Karakolhane Caddesi'nden görünüm (Yazar arşivi)

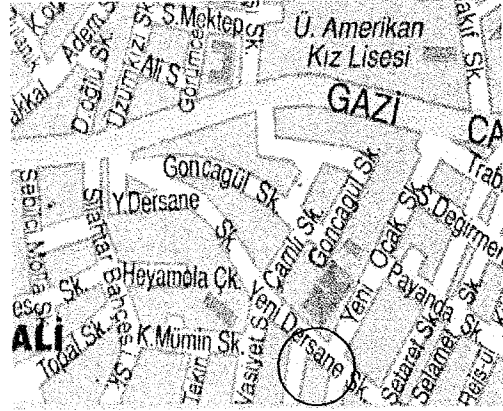
Birinci ve ikinci katların cephe düzenlemeleri birbirine eş olup birinci kat zemin kattan kırmızı bir profille ayrılır. Çıkmalarda dikdörtgen kayıtlı birer pencere; düz kısımda ise bir dar ve uzun pencere ile bombeli parmaklıklı küçük birer balkon göze çarpar. Zemin katı birinci kattan ayıran kat silmesi balkon eteğini dolandır (Şekil 3.35).

Pencerelerin söveleri kaldırılmıştır. Tüm cephede pencere ve balkon kapısı atkılarında kırmızı renkli ters çevrilmiş üçgenler, kilittaşını simgeler. İki katta da pencere ve balkon kapısı atkılarının biraz altından dolanan üç sıra ince profil, cephede bir süreklilik etkisi yaratır. Bu biçimleriyle kırmızı profil ve kilittaşı bezemeleri, Art Deco üslubu çağrıştırmaktadır.

Önden bina üç katlı algılanmasına rağmen çıkıntılı yarım çatı örtüsünün gerisindeki teras katı, binanın iki yanından rahatlıkla görülür. Binanın güney tarafı binalarla bitişik nizamdayken açığıdaki kuzey cephesi kör cephedir ve düz sıvalıdır. Zemin katın üzerinden başlayan çıkmayı alttan iki sade konsol destekler (Şekil 3.36). Yapı, plan tipi ve görünüm olarak yerel mimari özellikleri taşır. Sade bezemelerinde batı etkisi görülür.

3.1.4. Üsküdar Rum Okulu

İlçesi : Üsküdar
Adresi : Yeni Mahalle,
Hacı Murat Sokak
Kurucusu : Rum Cemaati
Kuruluş Yılı : 1901

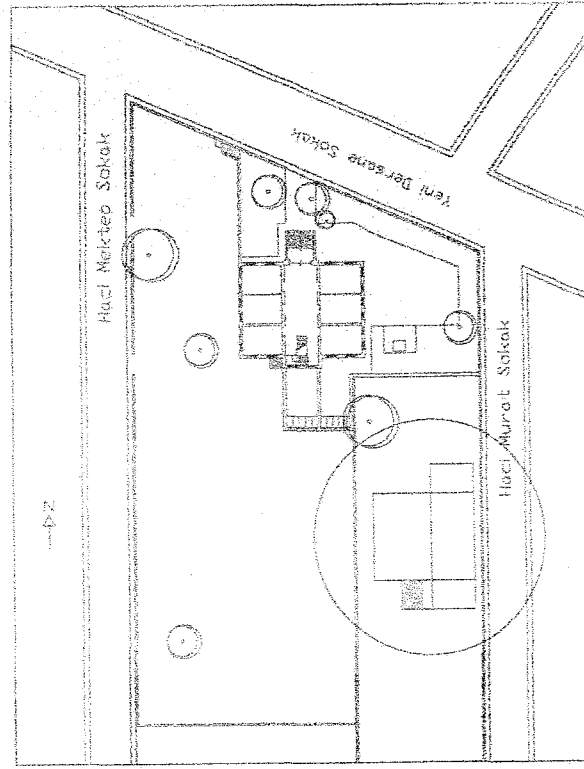
Tarihçe:

Üsküdar Yenimahalle Hacı Murat Sokak No 9' da, Rum Cemaati tarafından 1901 yılında yapılmıştır (Komisyon 1964, s.255).

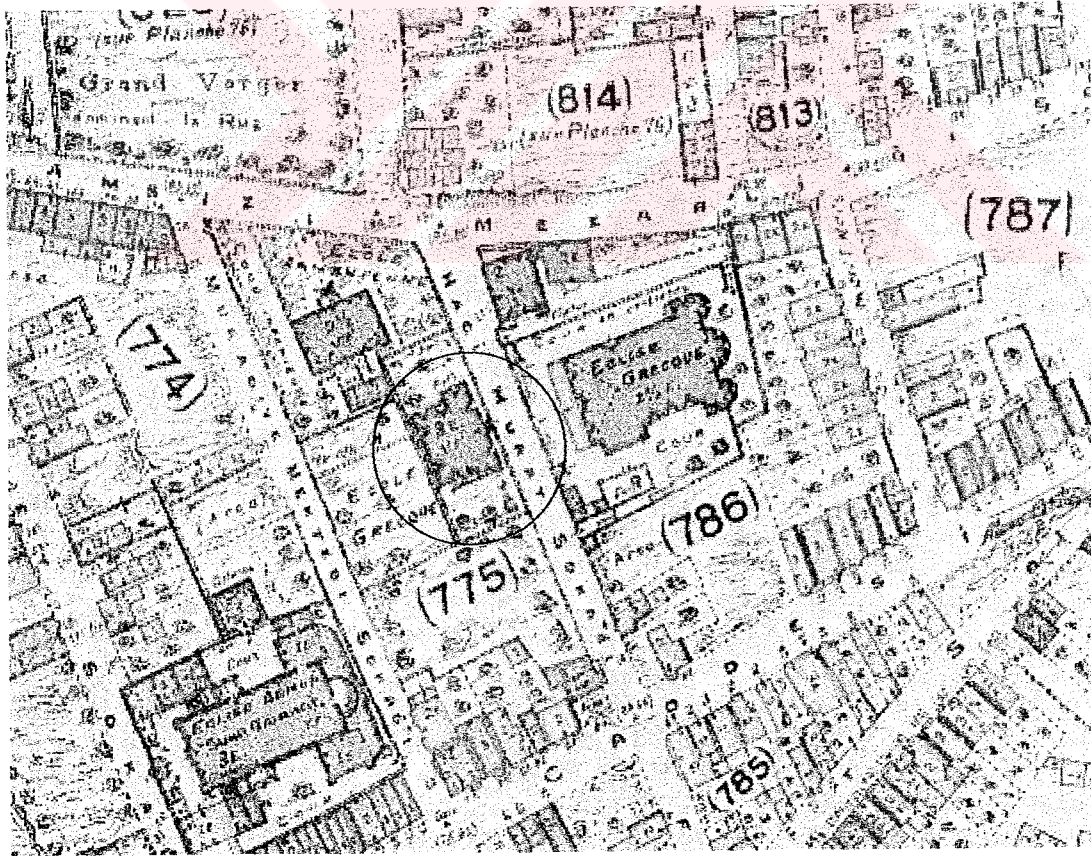
Mimari:

Dikdörtgen şeklinde kutu gibi bir binadır. Ana girişi doğu yönündeki Hacı Murat Sokak' tan olup kuzey, güney ve batıdan bahçelerle çevrelenmiştir (Şekil 3.37) (Şekil 3.38). Kaldırımından doğrudan beş mermer basamak çıkılarak ana giriş sahanlığına ulaşılır. Sahanlık, yapının girişinde oluşturduğu boşlukla ana girişi güçlendirir (Şekil 3.39). Sahanlıkta iki dor sütun girişin üstündeki üçgen alınlığı taşır. Alınlığın tepesinde palmet yaprağından bir akroter dikkati çeker (Şekil 3.42).

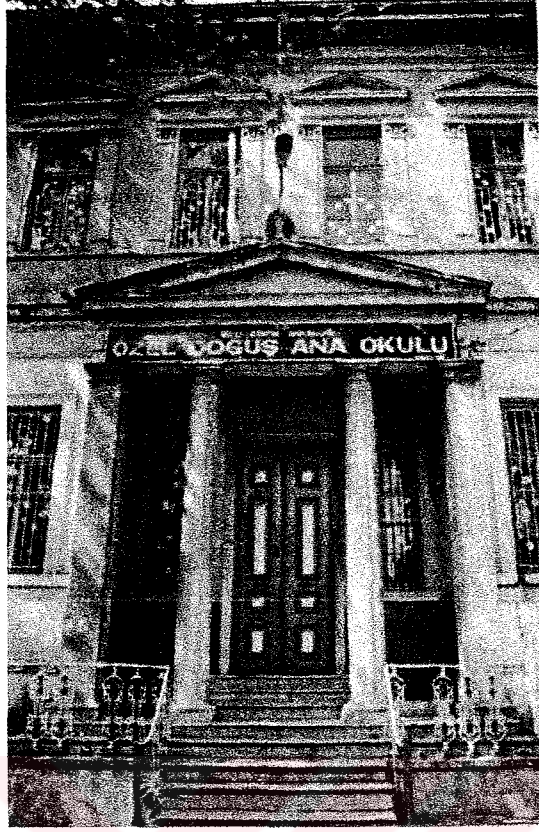
Alınlık hizasında sade bir silme, giriş katını üst kattan ayırır (Şekil 3.40). Giriş katında sütunlu sahanlığın iki yanındaki pencerelerin dikdörtgen söveleri ince profillerle çerçevelenmiştir. Buna karşılık üst kattaki pencere dizisinin üçgen alınlıklarla süslediği görülür (Şekil 3.39). Pencere dikmelerini temsil eden

Şekil 3.37 ÜRO (Üsküdar Rum Okulu), vaziyet plan kroki (Yazar arşivi)

Şekil 3.38 ÜRO, J. Pervititch Sigorta Haritası, 1932, Pafta 74, Atatürk Kütüphanesi

Şekil 3.39 ÜRO, giriş (Yazar arşivi)

Şekil 3.40 ÜRO, kuzeydoğudan görünüm, Hacı Murat Sokak (Yazar arşivi)

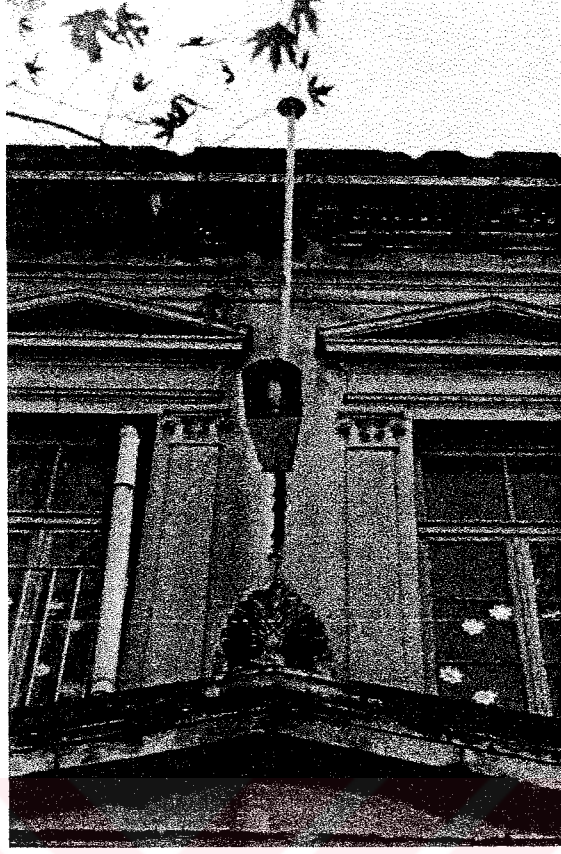
plastırların başlıkları korentiyen düzeni çağrıştırmakla birlikte, yakından incelendiğinde volut kıvrımlarının daha çok ionik düzene benzediği ve spiral kıvrımlarını kaybederek birer yuvarlak düğmeye dönüştüğü gözlenir. İki yuvarlak arasına üçlü yaprak motifi yerleştirilmiştir (Şekil 3.39). Yapının bu cephesinde düşey bölümlenme yoktur. Cephe, yatay düzlemde vurgulanmıştır.

Ön cephede saçaklık düzdür. Sokaktan gözlemlenebilen yan cepheler, ön cepheye göre sadedir. Katları ayıran silmeler yanalarda da devam etmekle birlikte hiç bir süsleme göze çarpmaz. Her iki yandan da yapının arkaya doğru daraldığı görülür. Pencereler, yan cephelerin birinde ince profillerle çerçevelenmişken diğerinde düz bırakılmıştır (Şekil 3.37, Şekil 3.40 ve Şekil 3.41).

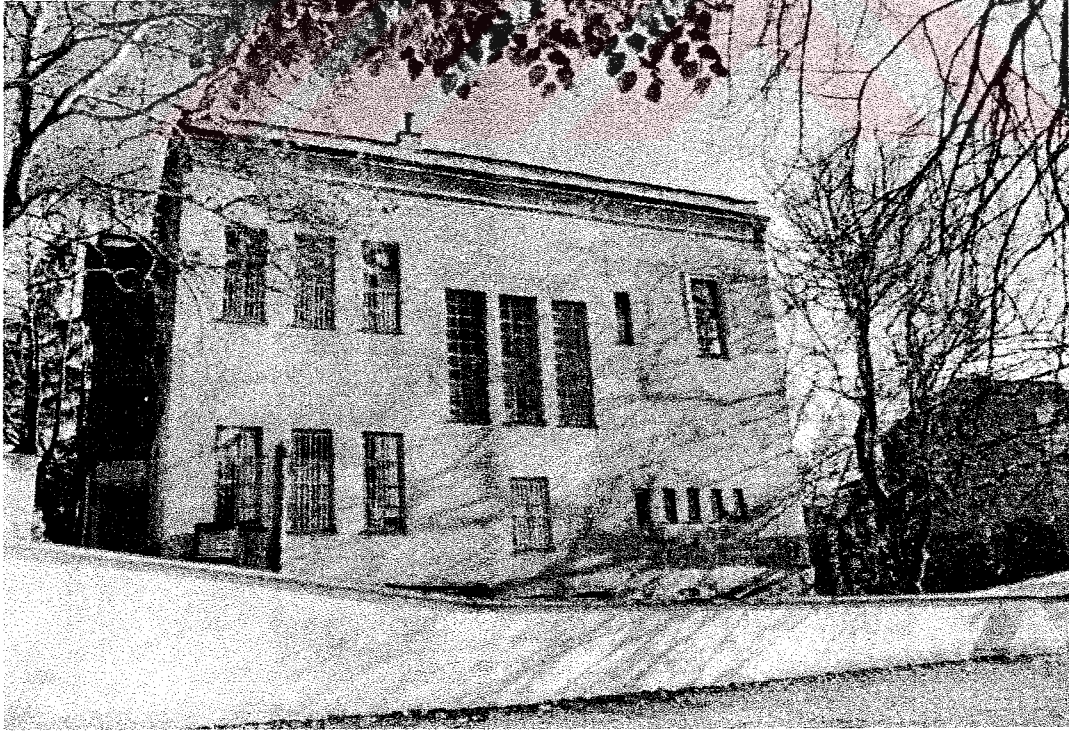

Şekil 3.41 ÜRO, güneydoğudan görünüm, Hacı Murat Sokak (Yazar arşivi)

Yapının arka cephesi, Semerciyan Cemaran İlköğretim Okulu' nun bahçesine bakmakta olup tamamen işlevsel olarak düzenlenmiştir. İç mekanlara doğal aydınlatma sağlayan dar ve uzun pencereler, sövesizdir. Cephede hiçbir süsleme yoktur (Şekil 3.43). Yapı, genel olarak ampir özellikler taşımaktadır.

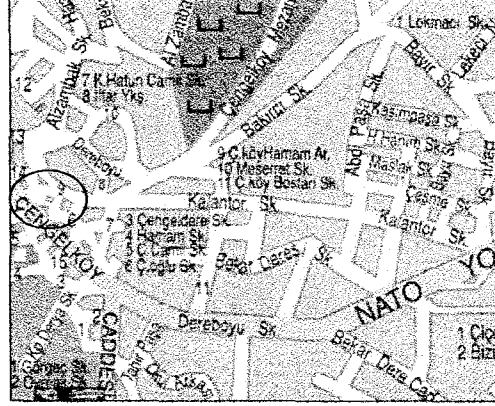
Şekil 3.42 ÜRO, giriş üstü akroter ve plastır başlıkları (Yazar arşivi)

Şekil 3.43 ÜRO, arka cephe, batıdan görünüm (Yazar arşivi)

3.1.5. Çengelköy Rum Okulu

İlçesi : Üsküdar
Adresi : Çengelköy, Meserret Sokak
Kurucusu : Zinovios Tamer
Tüzel kişilik : Çengelköy Aya Yorgi Kilisesi
Kuruluş Yılı : 1875

Tarihçe:

Okulun tarihçesiyle ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Kadıköy Metropolitliği' ne yapılan başvurulardan bir sonuç alınmadığından bina içine girmek mümkün olmamıştır. Okul, yetersiz öğrenci sayısı nedeniyle kapatılmış olup depo olarak kullanılmaktadır (Kilisenin, adını vermek istemeyen papazıyla görüşme). Yapının Meserret Sokak ve Tanrıverdi Sokak tarafında sokaklar dar ve ahşap evler sıkışık olduğundan, buralardan fotoğraf almak mümkün olmamıştır.

Mimari:

Çengelköy Rum İlkokulu, Kuleli-Çengelköy Caddesi' nin kıyısında, kuzeyde Alzambak Sokak, güneyde Tanrıverdi Sokak, doğuda Meserret Sokak ve batıda Alzambak Sokak' ın devamı ve otomobil bakım servisi tesisiyle çevrelenmiş Çengelköy Aya Yorgi Rum Kilisesi' in bahçesinin kuzeyinde konumlanmıştır. Okul ve kilisenin konumlandığı eğimli arsa yüksek duvarlarla sınırlanmış olup duvar örgüsü sıvayla kaplanmıştır.

Okulun içinde bulunduğu ağaçlıklı kilise bahçesinin üç girişi bulunmaktadır. Biri Tanrıverdi Sokağına (Şekil 3.44), ikincisi Alzambak Sokak' a, üçüncüsü Meserret Sokağı' na açılan bahçe kapılarından Meserret Sokağı' na açılan okulun ana girişi olarak kullanılmaktayken bugün demir kapısına asma kilit vurulmuştur. Tanrıverdi Sokak' a açılan kapı daha çok kiliseye gitmek için kullanılır. Alzambak Sokak' taki kapı seyrek kullanılan arka kapı olarak düşünülebilir.

Şekil 3.44 Tanrıverdi Sokak' tan giriş

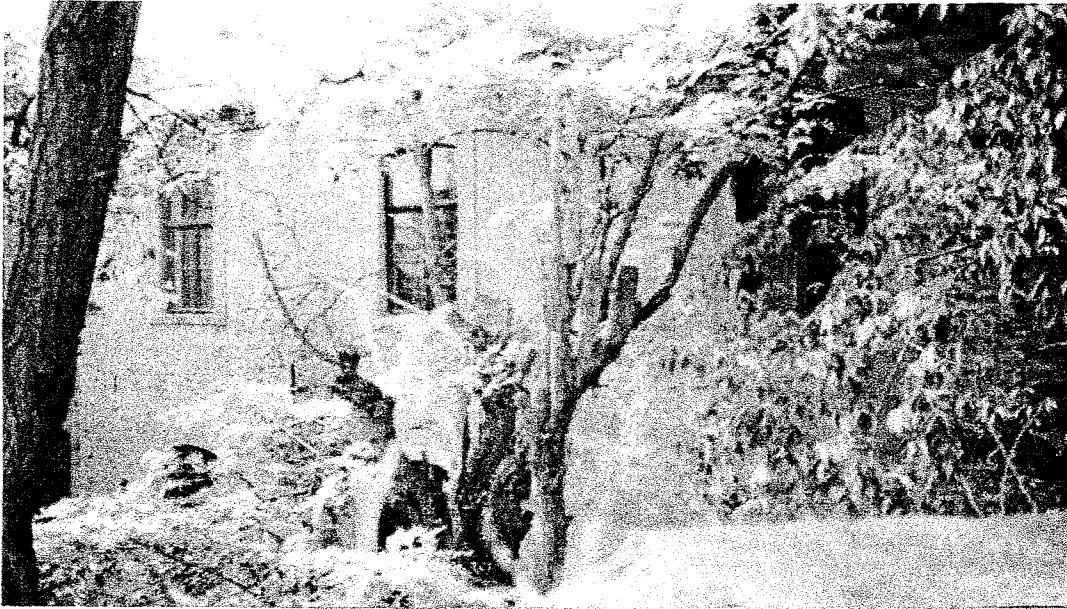
Günümüzde sadece kilise kullanıldığından, bahçenin ana girişi Tanrıverdi Sokak' tandır. Bu kapı Çengelköy Caddesi' nden rahatlıkla görülebilen yüksek parmaklıklı demir bir kapıdır. Sol tarafta kaba yonu taş örgülü kilise duvarı, sağ tarafta yan arsanın duvarıyla sınırlanmış, geniş basamaklı açık merdiven biçiminde yapılanarak zemin eğimini karşılayan dar ve uzun bir pasaja açılır. Kilisenin apsisi pasaja doğru çıkıntı yapar. Tam karşıda, pasajın sonunda okul binası yükselir. Bina, kuzey, güney ve batı yönlerinde üç katlı, okulun ana girişinin bulunduğu doğu yönünde iki katlı görülmektedir. Arazi eğimi kuzey ve doğu yönünden güney ve batı yönüne doğru olduğu için Meserret Sokak tarafındaki bahçe kısmı, kilisenin önündeki açık pasaja göre yüksek bir set halindedir. Okul yapısının güneydoğu köşesinden buraya 12 basamakla çıkılır.

Çengelköy Rum İlkokulu dikdörtgen planlı, üç katlı, kagir bir binadır. Eğimli bir arazide inşa edildiğinden değişen kotlarda girişleri görülmektedir. Meserret Sokak'

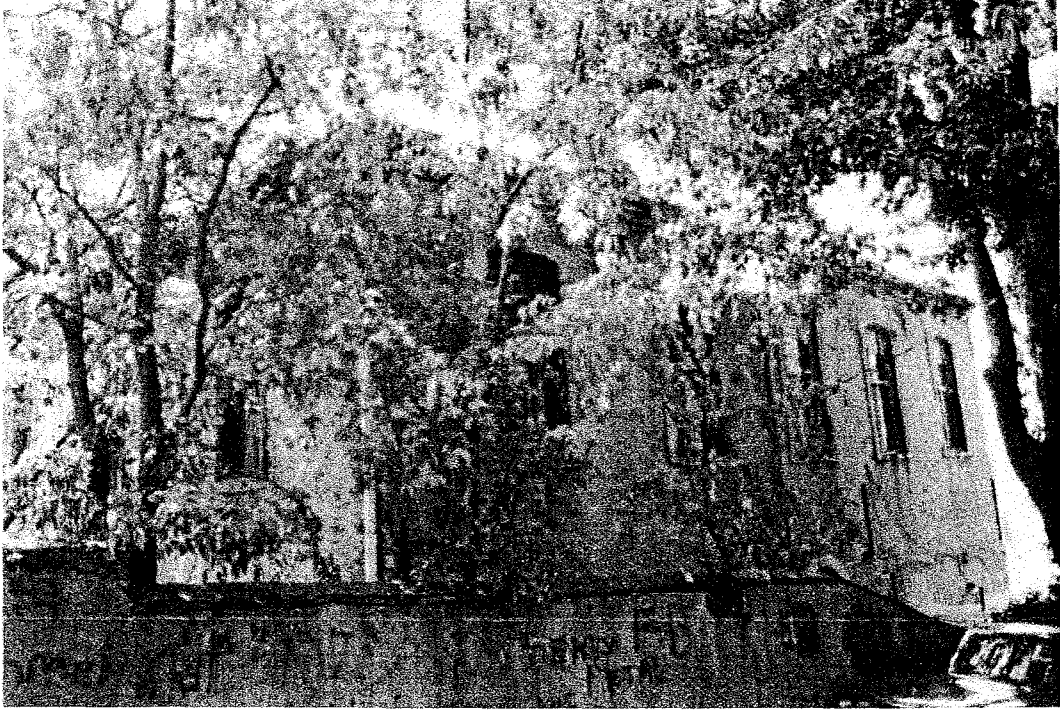

Şekil 3.45 Çengelköy Rum Okulu, Otomobil Bakım Servisi' nden görünüş, batı cephesi (Yazar arşivi)

taki bahçe kapısına yönelen doğu kapısı okulun açık olduğu zamanlarda ana giriş kapısı işlevi görmekteydi ve Tanrıverdi Sokak' a göre kot farkıyla yukarıdadır. Bu kapının giriş katına açıldığını kabul edersek, Tanrıverdi Sokak kotundaki bodrum katının bahçe kısmına Alzambak Sokak' tan dört basamak merdivenle inilir. Meserret Sokağı kapısına göre bodrum katı, Tanrıverdi Sokak ve Alzambak Sokak kapılarına göre zemin kat olan bu kat günümüzde kilise lojmanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.46 Çengelköy Rum Okulu, Alzambak Sokak, doğu cephesi (Yazar arşivi)

Şekil 3.47 Çengelköy Rum Okulu, kuzey cephesi, Alzambak Sokak' tan görünüş
(Yazar arşivi)

Şekil 3.48 Çengelköy Rum Okulu, kuzey cephesi, kapı detayı
(Yazar arşivi)

Yapının cephe düzenlemeleri son derece yalın olup yatayda düz profilli pencere dizileri, ilk bakışta göze çarpan tek öğedir (Şekil 3.45). Pencere dikmeleri, tuğla örgü üstü düz sıvalıdır. Düşeyde hiçbir bölünme olmayıp kuzey ve doğu cephelerinde beşik kemerli kapılar görülür (Şekil 3.46). Kapıların söveleri de pencerelerin söveleri gibi düzdür, kilit taşları belirgindir. Kuzey kapısının kemerinin tamamında ve kemer ayaklarında kısmen beyaz mermer malzeme görülmektedir. Kalan kısımlar betonla onarılıp boyanmıştır.

Binanın, kuzey cephesinde, profilli dikdörtgenleri olan sade bir ahşap kapısı vardır. Kapının kemer aynası 60° lik açılarla üçe bölünmüştür ve kilittaşında okulun kuruluş tarihi olan 1875 yılı okunmaktadır (Şekil 3.48).

Yapı üstte kırma çatı ile örtülü olup üç sıra tuğla silme, binanın saçaklık kısmını çepeçevre sarar. Çeşitli boy ve ebatla kaba yonu taş örgü duvarın kimi yerleri taşlar seçilemeyecek şekilde sıvanmış olup genel olarak binanın rustik bir havası vardır. Duvarlardaki derz araları kalındır. Tuğla tozu karıştırılmış harç, binada pembemsi bir tonu hakim kılar. Yapının güney cephesini oluşturan kırmızı tuğla örgü, doğu ve batı cephelerini dönerek ilk pencere hizasında son bulmaktadır. Kuzey cephesinde pencerelerin bazıları sonradan örülerek kapatılmıştır (Şekil 3.47).

3.1.6. Kuzguncuk Rum Okulu

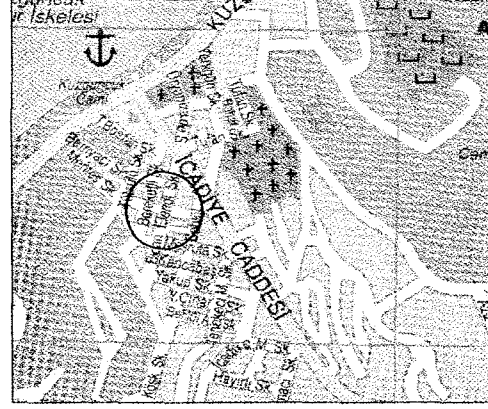
İlçesi : Üsküdar

Adresi : Kuzguncuk, Bereketli Sokak

Kurucusu : Efstatios Linas

Tüzel kişilik : A. Panteleymos Kilisesi Vakfı

Kuruluş Yılı : 1926

Mimari:

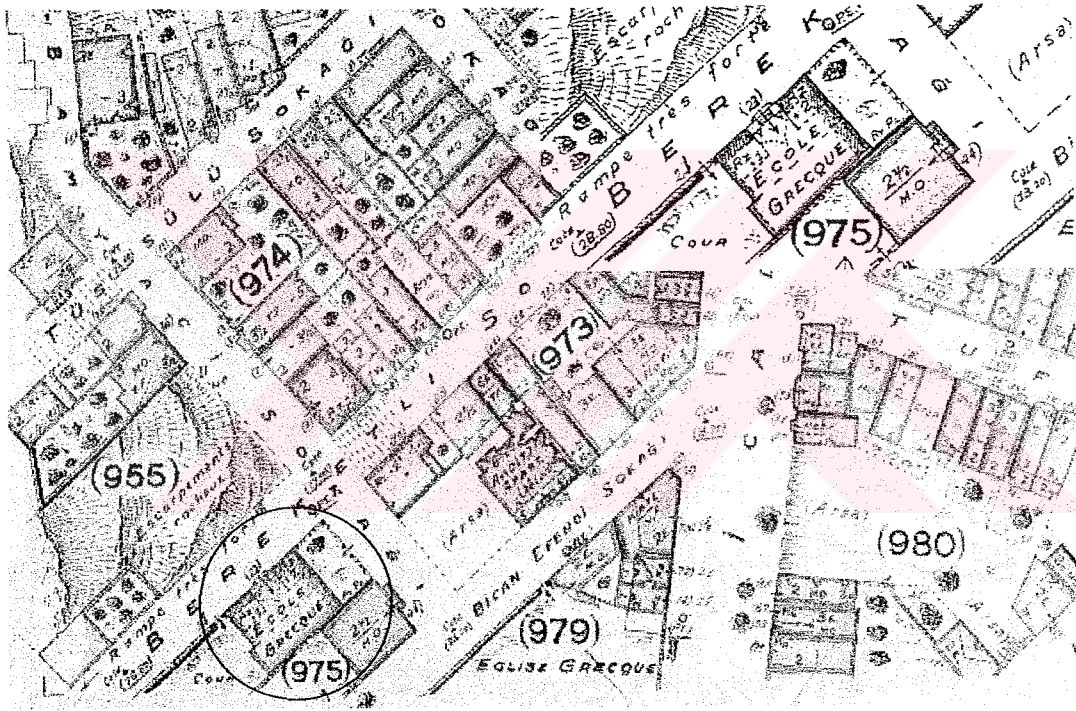
Okul binası, batıda Bereketli Sokak, kuzeyde Bamyacı Sokak, doğuda bitişik nizamda apartmanlar ve güneyde geniş bir bahçeyle çevrelenmiştir. Yapının ana girişi Bereketli Sokak' tandır. Bamyacı Sokak tarafında alçak duvar üstüne demir parmaklıklarla çevrelenmiş küçük bir bahçesi bulunmaktadır. Hırdavat yığılı bahçe girilemez durumdadır. Güneyde yüksek duvarlarla sınırlanmış bahçenin Bereketli Sokak' tan girişi vardır.

Ana girişi üzerindeki cumbasıyla yapı, Türk evi tipindedir. Eğimli bir zemine oturan yapının bodrum katı, kuzey yönünde zemin kotundan kurtulmaktadır. Yapının planının, cepheleri ortalayan üst kat cumbalarından, orta sofalı plan tipine uyduğu tahmin edilebilir. Yapı terk edilmiş haldedir ve içeri incelemek mümkün olmamıştır.

İki katlı kagir yapının ön cephesi, düşeyde üçe bölünmüştür. Ortada beş basamakla, içeri çekilmiş giriş sahanlığına çıkılır. Giriş katında giriş boşluğunun iki yanında düşey sürmeli, basık kemerli üçer pencere sıralıdır. Giriş aksına göre ön cephenin solunda bodrum katı pencereleri bulunmaktadır.

Üst kat giriş katından, cumba tabanını takip eden incecik bir kat silmesiyle ayrılmıştır. Bu katta her düşey bölümde birer dikdörtgen pencere görülür. Cumbanın yan duvarlarında da birer uzun pencere göze çarpar. Pencere atkısı hizasından ikinci bir silme yapıyı çevreler. Cumbada kırma çatı örtüsüne yakın iki küçük pencere bulunmaktadır.

Kuzey cephesindeki bahçeye açılan kapı cepheyi ortalar. Yapı bu cepheden üç katlıdır. Zemin katında kapının iki yanında ikişer basık kemerli pencere yer alır. Üst kattaki cumbanın iki yanında da birer dikdörtgen pencere görülür. Bereket Sokak cephesindeki silmeler, bu cephede devam eder.

Şekil 3.49 Kuzguncuk Rum Okulu (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1932, Pafta 83, Atatürk Kitaplığı)

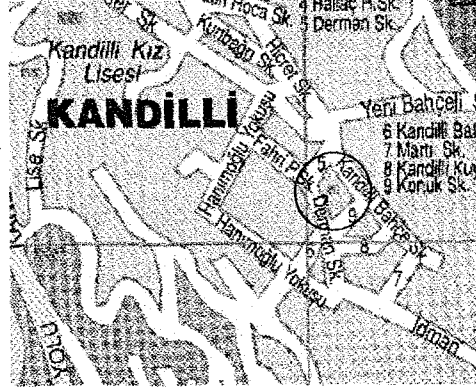
Şekil 3.50 Kuzguncuk Rum Okulu, ön cephe ve kuzeye bakan yan cephe, Bereketli Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 3.51 Kuzguncuk Rum Okulu, bahçe kapısı, Bereketli Sokak (Yazar arşivi)

3.1.7. Kandilli Rum Okulu

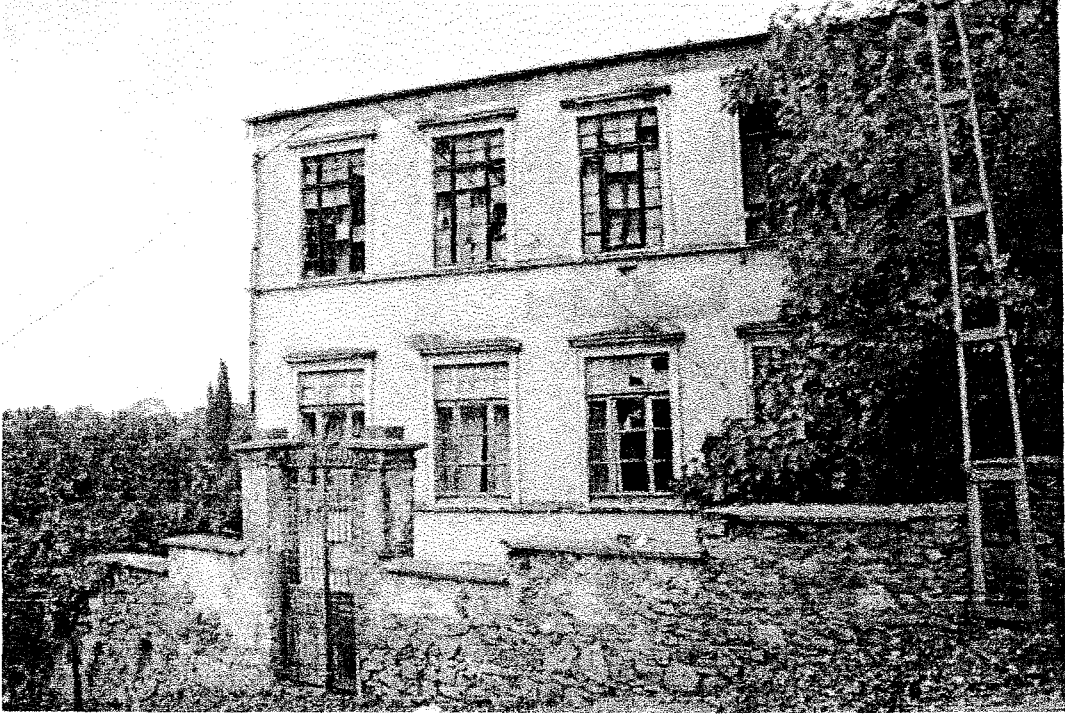
İlçesi : Üsküdar
Adresi : Kandilli, Derman Sokak No: 21
Kurucusu : Kostantin Moshopulos
Tüzel kişilik : Khristos Metamorphosis
Rum Kilisesi

Mimari:

Kandilli Rum Okulu, Kandilli' de güneyde ve batıda Derman Sokak, kuzeyde Kandilli Bahçe Sokak ve doğuda Konuk Sokak' la çevrelenmiş arazi adasının güney kenarında, doğu-batı doğrultusunda konumlanmış dikdörtgen planlı kagir bir yapıdır. Okul, ana girişi Kandilli Bahçe Sokak' tan olan Rum Kilisesi' nin arkasında kalmaktadır (Şekil 3.54). Kilisenin gerisinden on basamakla okul kotuna çıkılır. Okulun bahçe kapısı ise, Derman Sokak' ın güney kısmına açılır. Moloz taş örgü duvar, eğime uygun olarak batı yönünde kademelenir (Şekil 3.52).

Yapı, batı ve kuzey yönünde eğimli bir arazide güneyden iki katlı, kuzeyden üç katlı olarak algılanmaktadır. Kuzeyden ve güneyden birer girişi vardır. Güneydeki cephe ön cephe dir ve giriş, cepheyi ortalamaz. Eşit aralıklarla yanyana dizilmiş kare kayıtlı pencerelerin söveleri son derece sade olup düz atkılar çıkıntılıdır ve altta denizlikler, incecik bir silmeye oturmaktadır. Üst kattaki pencere düzenlemesi giriş katı pencere düzenlemesiyle eş olup pencere altından geçen silme, giriş katını hem vurgular hem yükseltir. Bu düzenleme, binayı hantallaştırmıştır.

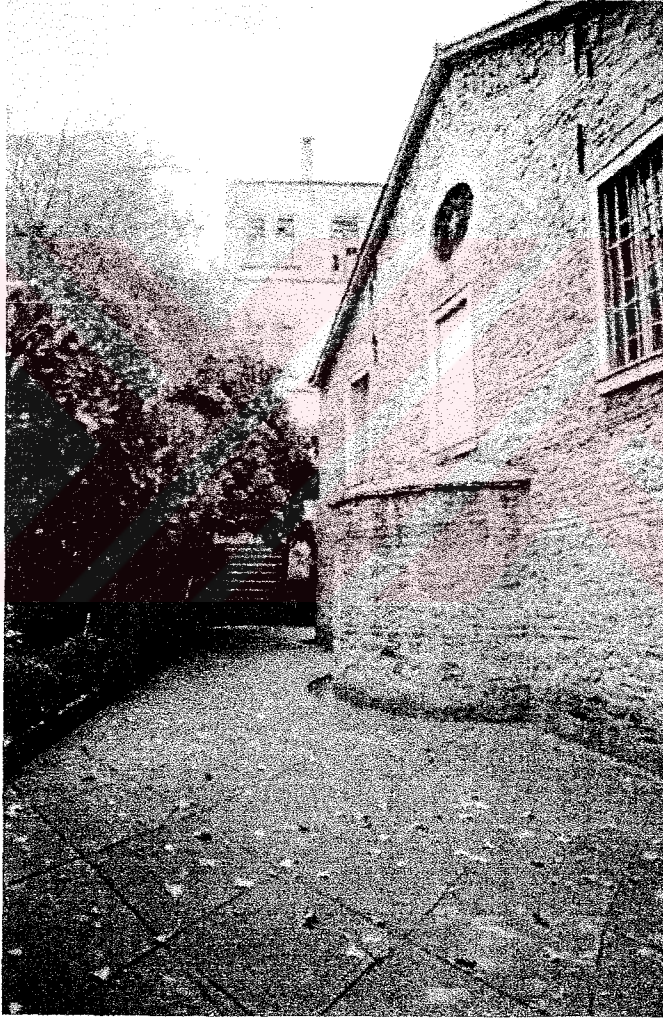
Şekil 3.52 Kandilli Rum Okulu, ön cephe, Derman Sokak, (Yazar arşivi)

Şekil 3.53 Kandilli Rum Okulu, batı cephesi, Derman Sokak (Yazar arşivi)

Batı cephesindeki yatayda iki sıra üçer pencere, ön cephedekilere göre dar ve uzundur. Düz çerçeveli pencereler, bu cephede yapının tüm yüzeylerini çevreleyen silmenin altına taşar ve hantallık etkisini azaltır (Şekil 3.53).

Arka cephe düzenlemesi ön ve yan cephelerden farklıdır. Bir kare, bir eni boyundan dar pencere, her katta eşit aralıklarla dizilmiştir. Kare pencereler silmenin üzerinde kalmaktadır (Şekil 3.54). Yapıyı her cephede sade bir dışbükey saçak silmesi çevreler. Dıştan tamamen sıvalı kagir yapının acilen onarılması gerektiği açıktır.

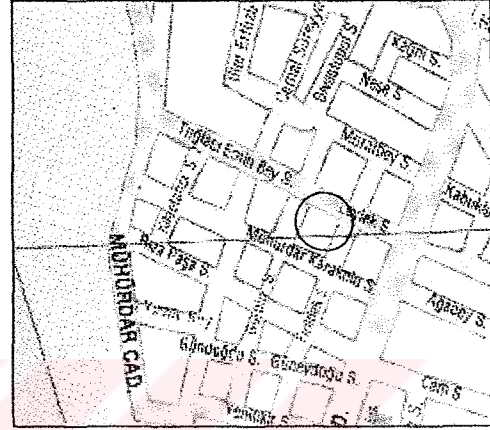

Şekil 3.54 Kandilli Rum Okulu, kuzey cephesi, kilise tarafı
(Yazar arşivi)

3.2. Ermeni Okulları

3.2.1. Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Mühürdar, Leylek Sokak No: 3
Kurucusu : Kadıköy Ermeni Cemaati
Kuruluş Yılı : 1873

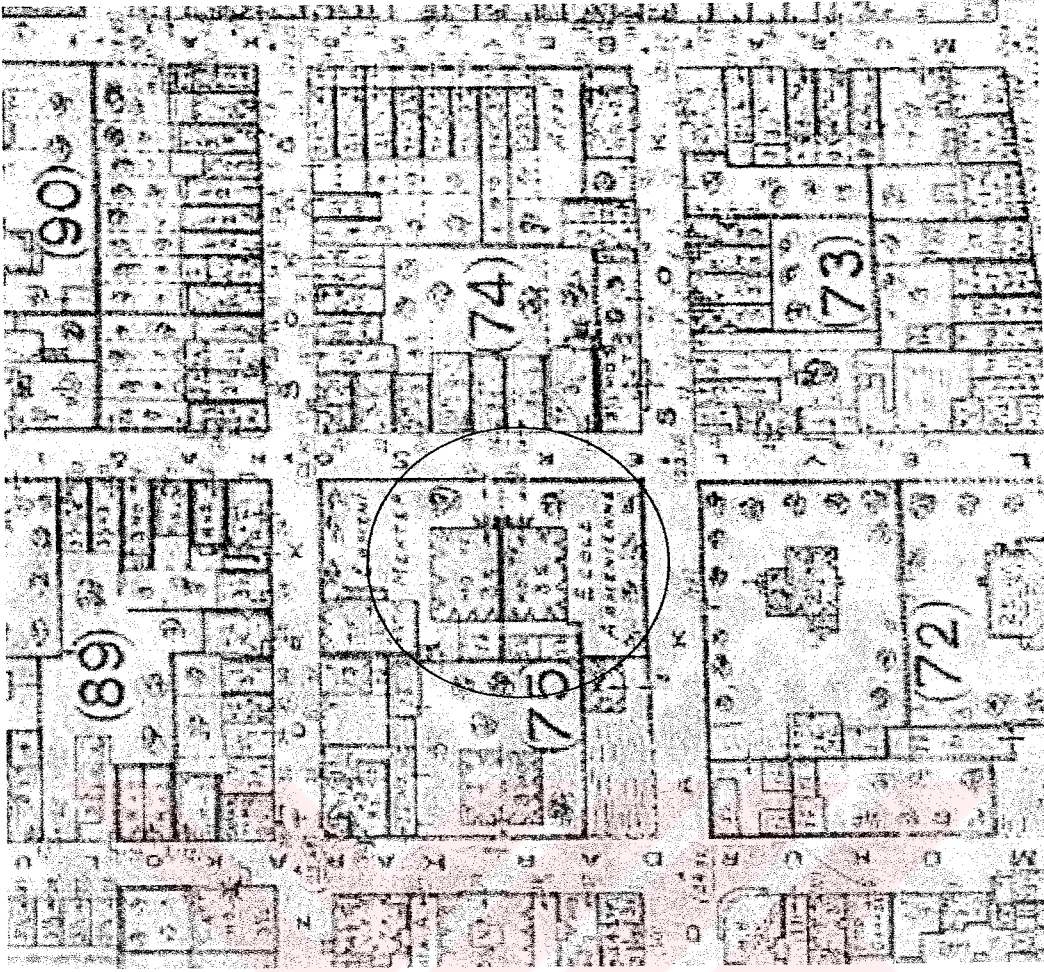
Tarihçe:

Kadıköy' de ilk Ermeni okulu, 1858 yılında Surp Takavor Kilisesi çevresinde Hamazaspyan-Muratyan adıyla açılmış olup Hamazaspyan' da erkekler, Muratyan' da kızlar okumaktaydı (Huşamadyan 1985, s,5).

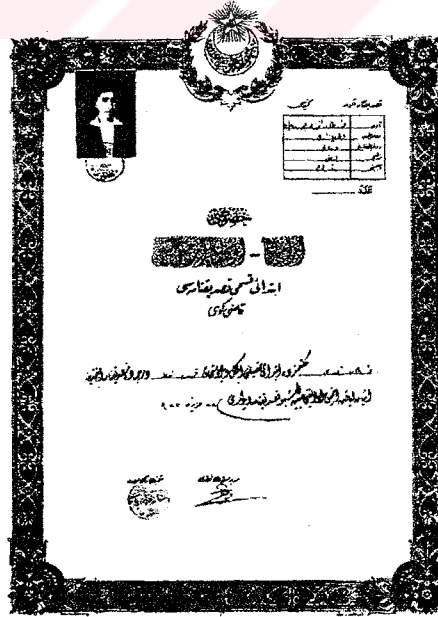
Muratyan adı, 1858' de Patrik Hagop döneminde Surp Takavor Kilisesi' ni Mıgırdıç Kalfa' ya bugünkü şekliyle kagir olarak yapılması için parasal olarak sağlayan Erzurumlu Hacı Garabet Muratyan' dan gelmektedir (Ekdal 1996, s.217).

Okul, artan öğrenci sayısından dolayı gereksinimleri karşılayamaz olunca, Mühürdar' daki arsa satın alınarak 1873 yılında öğretime açılan bir okul inşa edilmiştir. Okula o zamanın geleneklerine uyarak "Aramyan" adı verilmiştir (Şekil 3.56).

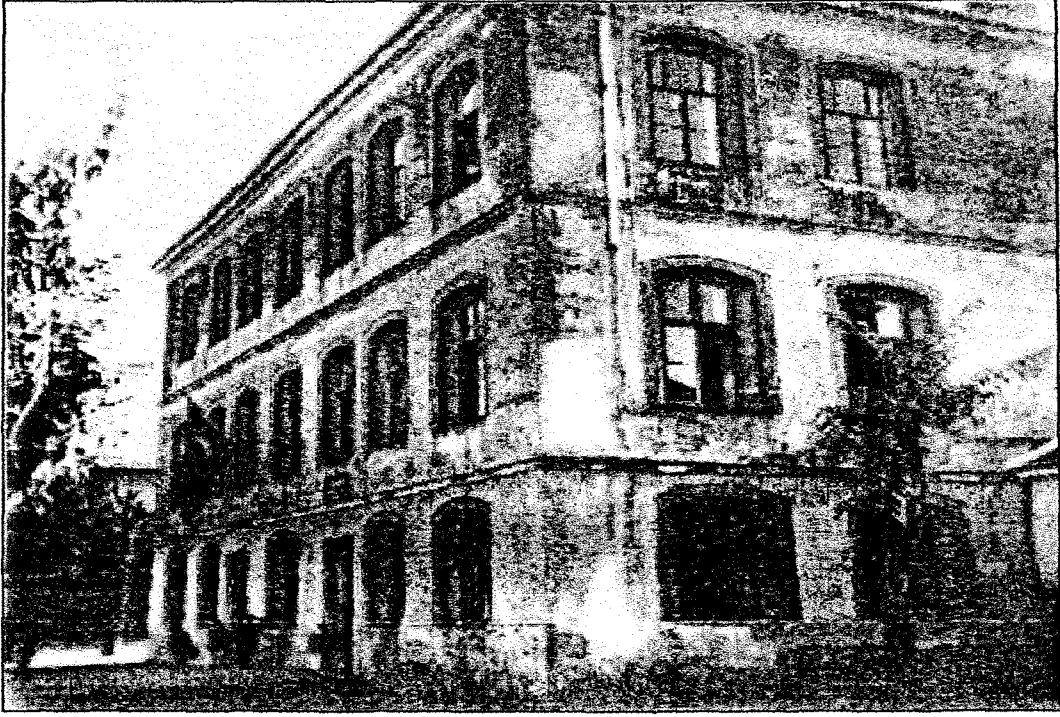
1912 yılında Mateos Uncuyan Efendi ve Apik Uncuyan Efendi, satın aldıkları, Rumlara ait, okulun arka tarafında bulunan bir binayı çocukların eğitimi için vermiştir. Bu binada Uncuyan Kız Okulu adı altında kız çocukları öğrenim görmüştür.

Şekil 3.55 AUEO (Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu) (J. Pervititch Sigorta Haritası 1938, Pafta 3, Atatürk Kitaplığı)

Şekil 3.56 AUEO, 1927' de verilmiş bir diploma örneği (Huşamadyan 1985, s.90)

Şekil 3.57 AUEO, yıkılan okul binası (Varan Burmayan Arşivi)

Şekil 3.58 AUEO, yıkılan okul binası, Tuğlacı Emin Bey Caddesi
(Varan Burmayan Arşivi)

Aramyan ve Uncuyan Okulu binaları, I. Dünya Savaşı sırasında askeri hastane ve göçmenlere yerleşim mekanı; savaştan sonra ise bir süre yetimhane olarak hizmet vermiştir. Uncuyan Kız Okulu binası yandıktan sonra kız ve erkek çocukları tek bir binada Aramyan - Uncuyan Ermeni Okulu adı altında öğrenimlerine devam etmişlerdir. Yanan yapının yerine, okula gelir getirmesi için apartman inşa edilmiştir.

Okulun orta bölümü 1957 yılında açılmış olup eskilikten tehlike arz eden binası 1960 yılında yıkılarak yerine halen mevcut olan bina inşa edilmiştir (Huşamadyan 1985, s.5).

Mimari:

Aramyan Uncuyan İlköğretim Okulu, kuzeyde Tuğlacı Emin Bey Caddesi, güneyde apartmanlar, batıda Gürbüz Türk Sokak ve doğuda Fırıldak Sokak' la çevrelenmiş bir arsanın kuzeydoğu köşesinde konumlanmış dikdörtgen planlı bir binadır (Şekil 3.55).

1873 yılında inşa edilen bina üç katlı, heybetli, klasik üslupta kagir bir binaydı. Eldeki fotoğraflardan girişin Tuğlacı Emin Bey Caddesi' nden (eski Leylek Sokak) olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.58) (Şekil 3.59). Okulun bahçesine açılan kapıları ve güney cephesini elimizdeki fotoğraflarda görememekteyiz.

Şekil 3.59 T.Emin Bey Cad. görünüş (Burmayan arşivi)

Şekil 3.60 AUEO, 1944 yılında öğrenciler (Huşamadyan 1985, s.106)

Buna göre doğu-batı yönelimli kuzey cephesinin giriş katında aralarında bir pencere bulunan iki, çift kanatlı kapı bulunmakta ve cepheyi ortalayan aksın sağında kalan kapının üstünde "Aramyan Uncuyan Ermeni İlköğretim Okulu" yazmaktadır (Şekil 3.59). Kapıların iki yanında, basık kemerli ikişer pencere daha görülmektedir. Kemer aylamaları pencerelerin olduklarından büyük ve baskın görünmelerini sağlamaktadır (Şekil 3.57).

Üst katlarda eşit aralıklı yedi pencere yan yana dizilidir. Katları birbirinden, ince; fakat belirgin kat silmeleri ayırır. Cephe düzenlemesi ve zemin kattaki iki kapının konumlanması, yapının yatay yayılımını güçlendirmektedir (Şekil 3.57). Kapılar düz atkılı olup söveleri kalın ve belirgindir (Şekil 3.61).

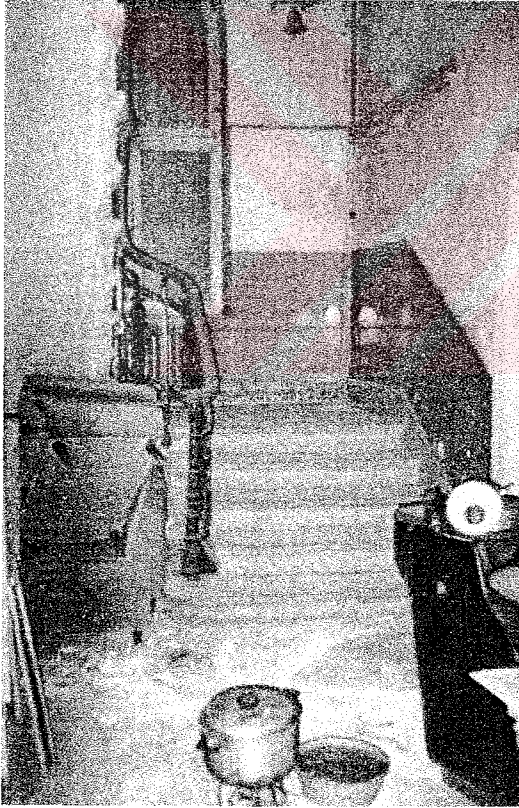
Bahçeye bakan batı cephesinde giriş katını göremiyoruz. Buradaki cephe daha dar olup düzenlemesi, uzun kuzey cephesinden biraz farklıdır. Cephenin orta aksında bırakılan boşluk ve boşluğun iki yanındaki ikişer pencere, cepheyi düşeyde ikiye böler gibidir. Burada da devam eden kat silmeleri bu etkiyi dengeler. Pencereler diğer cephedekilerle eşitir. Yapıyı saçak altında biri dışbükey iki silme dolaşmaktadır (Şekil 3.58).

Şekil 3.61 AUEO, 1920-1921 yılı öğrencileri ve arka cepheden görünüş
(Sirvart Aleöç Arşivi)

Şekil 3.62 AHEO (Anarat Hıgıtyun Ermeni Okulu) rahibe öğretmenleri
(Ekdal 1996, s.152)

Şekil 3.63 AHEO, zemin kat girişi ve merdivenler (Yazar arşivi)

Şekil 3.64 AHEO, eski fotoğraf, Ali Suavi Sokak' tan görünüş
(Ekdal 1996, s.152)

Şekil 3.65 AHEO, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1939, Pafta 10,
Atatürk Kitaplığı)

incelenememiştir (Şekil 3.63).

Cephe düşeyde üçe bölünmüş ve orta bölüm 1 metre kadar geriye çekilmiştir. Ana giriş kapısı, cepheyi ortalar. Orta bölümün batı tarafından başlayan 15 basamaklı “L” merdivenle birinci katta giriş kapısı sahanlığına varılır. Zemin katta da merdiven boşluğundan ikinci bir giriş vardır. Farklı zamanlarda çekilmiş fotoğraflardan ana giriş düzenlemesiyle birlikte cephe kaplamasının da değişikliğe uğradığı görülmektedir (Şekil 3.66 ve Şekil 3.67). Geriye çekilmiş orta bölümde kemerli pencere ve kapı söveleri kaldırılmıştır. Öne çıkan iki yan yüzeyde her katta birbirine yakın ikişer dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Köşelerde zeminden saçaklığa yatayda bölümlenerek taş örgüyü çağrıştıran plastırlar devam etmektedir. Yatayda ince bir şeritten ibaret tek kat silmesi, zemin katı birinci kattan ayırır. Üçüncü katın bitiminde kırma çatı örtüsünün meydana getirdiği üçgen cephe yüzeylerin bitiminde bir saçaklık profili tüm cepheleri döner (Şekil 3.67).

Şekil 3.66 AHEO, bina girişi, yenilemeden önce (Komisyon 1964, s.187)

Şekil 3.67 AHEO, kuzey cephesi, mevcut durum (Yazar arşivi)

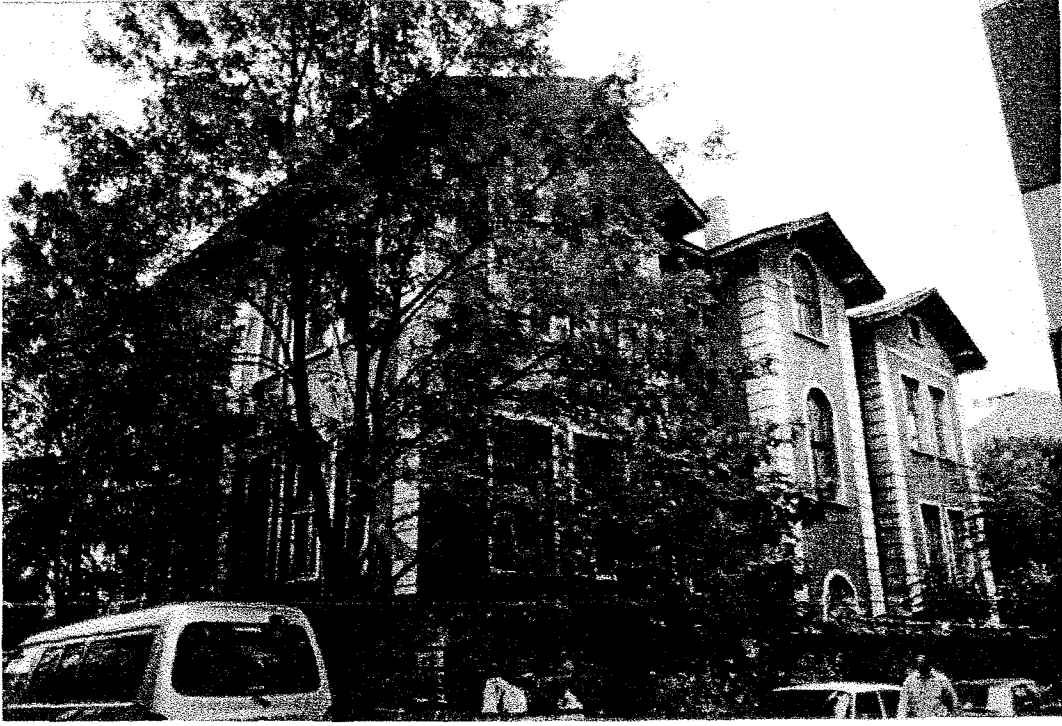
Batı ve doğu yönlerine bakan iki yan cephe birbirine eş olup düşeyde zemin katı birinci kattan ayıran kat silmesinde son bulan yatay bölmeli, dar bir plastırla ikiye bölünmüştür. Bölümlerde iki katta da, ortadaki biraz daha geniş olan birer üçlü

Şekil 3.68 AHEO, Doğu cephesi, bahçeden görünüm (Yazar arşivi)

Şekil 3.69 AHEO, Nihal Sokak' tan görünüm (Yazar arşivi)

Şekil 3.70 AHEO, Nihal Sokak ile Ali Suavi Sokak' ın kesiştiği köşeden görünüm
(Yazar arşivi)

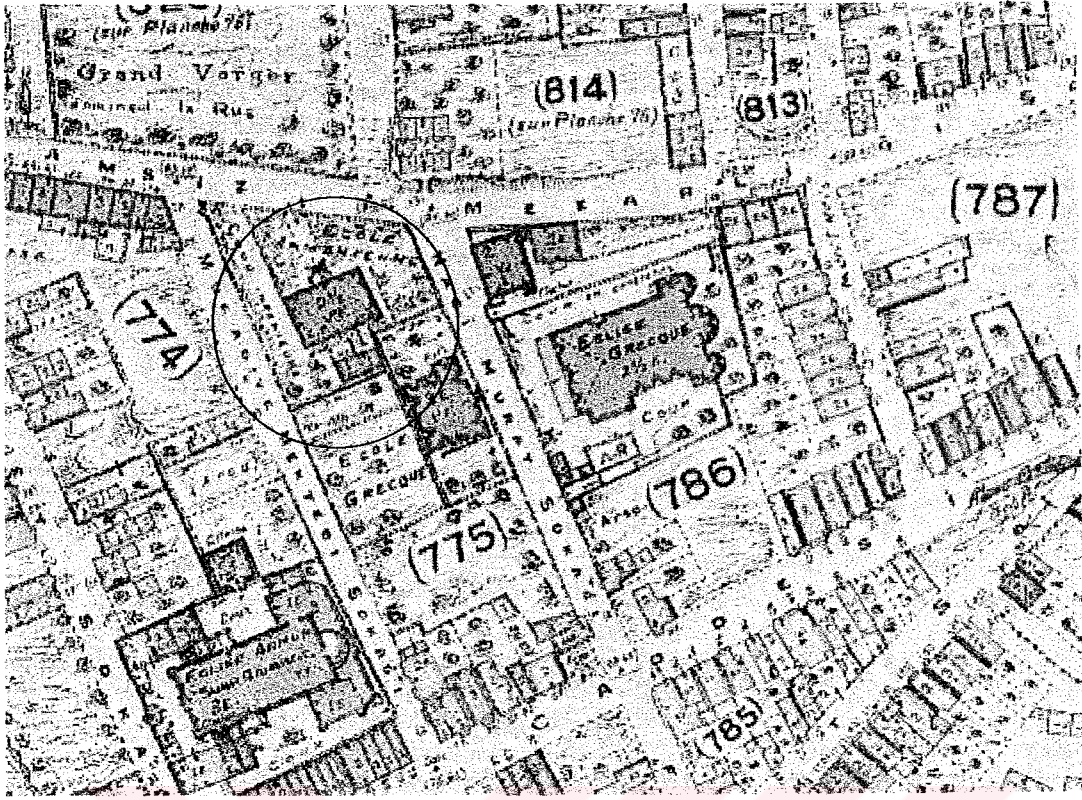

Şekil 3.71 AHEO, güneşe bakan arka cephe, Ali Suavi Sokak (Yazar arşivi)

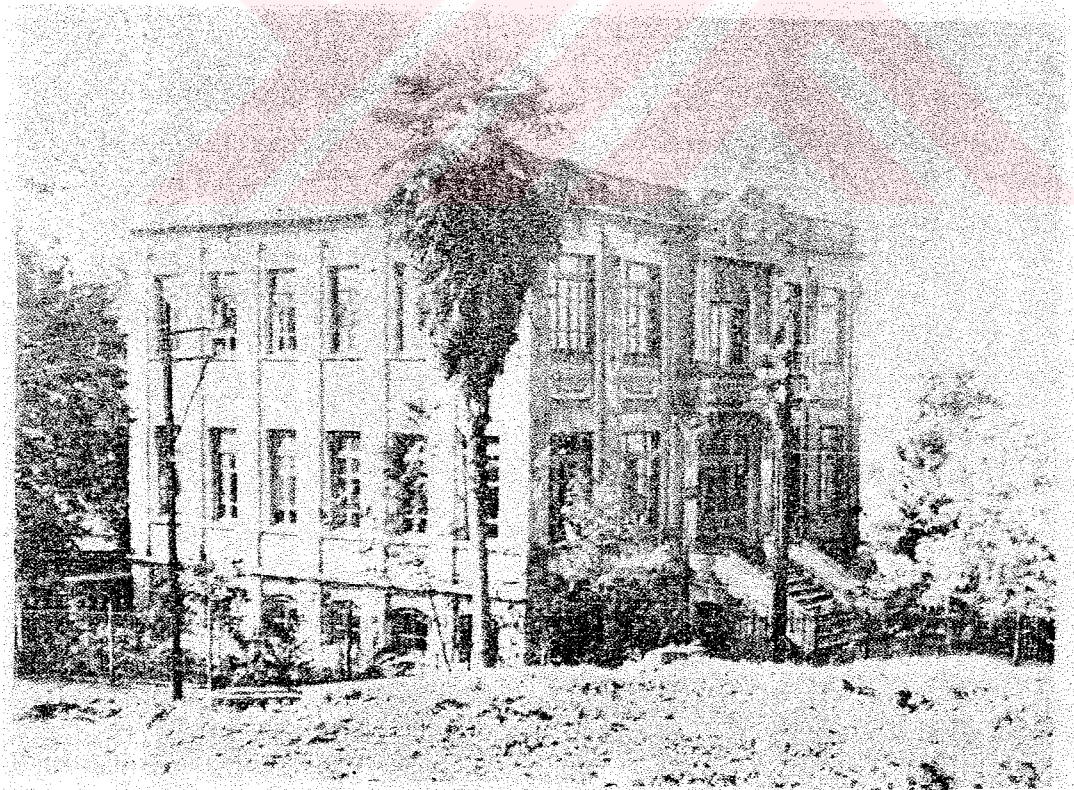
pencere grubu yer alır. Zemin katta açık aralıklarla dört dikdörtgen pencere vardır. Bütün pencereler dikdörtgen olup söveleri son derece sadedir. Cephe yüzeyini bölen ortadaki plastır, saçaklık silmesinde son bulur. Doğu cephesinin orta kısmı bu hat hizasında çatı üzerinden yarım kat yükselmektedir ve bu yüzeyde küçük iki dikdörtgen pencere göze çarpar (Şekil 3.68).

Ali Suavi Sokağı' na bakan, ana girişe göre arka cephede, yaklaşık bir metre öne çıkan üç blok geride ana kütleyle birleşir. Öne çıkan yüzeylerin köşeleri, saçak silmesine kadar yatay bölümlü plastırlarla vurgulanmıştır. İki yandaki yüzeylerde katlarda sade söveli, ikişer dikdörtgen pencere vardır. Kıрма çatı cephe alınlarında birer küçük ışıktandırma penceresi göze çarpar. Ortada yanlardakilere göre dar olan yüzeyde her katta kemerli birer pencere bulunur. İkinci kattaki kemerli pencere, saçaklık silmesini keser. Geride kalan dar yüzeylerde de her katta ikişer dar ve uzun dikdörtgen pencere bulunmaktadır (Şekil 3.70 ve Şekil 3.71).

Şekil 3.72 SCİ (Semerciyan Cemeran İlkokulu) (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1932 Pafta 74, Atatürk Kitaplığı)

Şekil 3.73 SCİ, kuzeydoğudan görünüş, 20. Yüzyılın başları (Komisyon 1964, s.203)

1838' de açılan Cemaran Okulu, 1841' de bazı anlaşmazlıklar nedeniyle kapatılmış ve 1846 yılında tekrar öğretime açılana dek hastane olarak kullanılmıştır (Pamukciyan 1960, s.3444).

1840' lı yıllarda Cemaran Okulu' nda okutulan dersler şu şekilde sıralanmaktaydı: Ermenice gramer ve kompozisyon, Ermenice, Türkçe ve Fransızca güzel yazı, Siyasi ve Doğal coğrafya, hesap, cebir, Fransızca gramer, kompozisyon ve karşılıklı konuşma, Resim, Türkçe gramer ve kompozisyon, Tarih, Geometri, Mantık ve Ticaret (Ergin 1940, s.627).

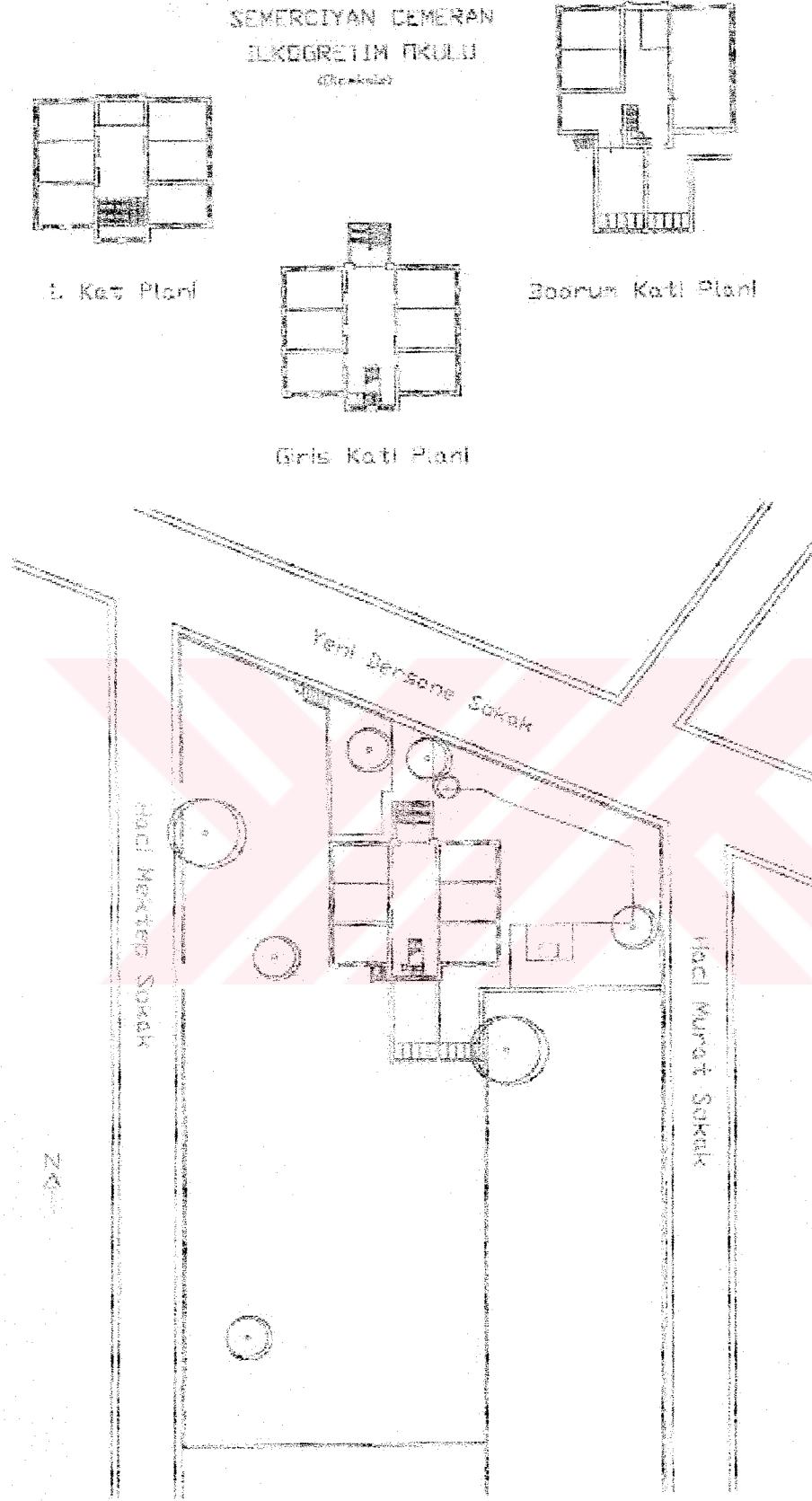
1850 yılında okul Yedikule Ermeni Hastanesi' ne taşınmıştır. 1854-55 yıllarında Kırım Savaşı sırasında Üsküdar' daki bina askeri hastane yapılmıştır. Bunu takiben resmi idadi okulu için boşaltılmış ve okul 1859' a kadar açık kalmıştır (Pamukciyan 1960, s.3444). 1877 yılında Yenimahalle' de çıkan yangında tamamen yanmıştır. 1911 yılında Levon Semerciyan adlı bir hayırsever aynı yerde şimdiki okul binasını yaptırmış ve okulun adı Semerciyan Cemaran Okulu olmuştur (Yurtözü 2000).

Yangından sonra ahşap ve 3 katlı ilk yapıdan geriye giriş bölümünün kaldığı söylenmekteyse de mevcut binada giriş bölümünün kagir olması, bu söylentinin gerçek olmadığını düşündürmektedir. Öte yandan döneme ait ampir motifler, kısmi bir restorasyonu akla getirebilir (Batur 1994, s.401).

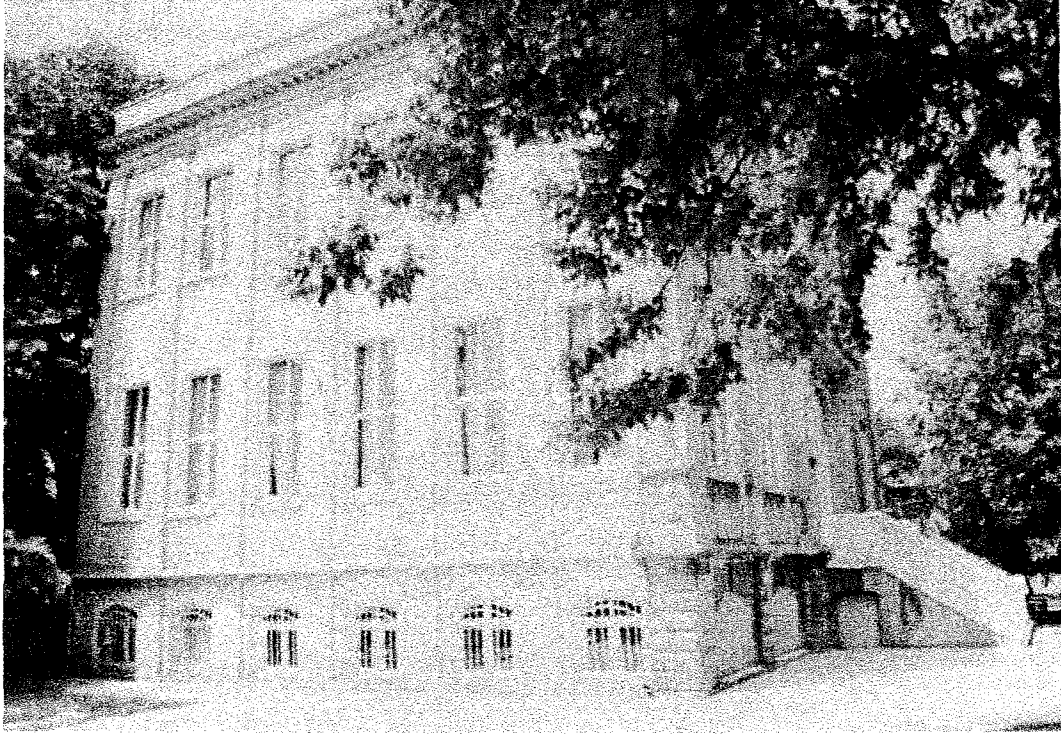
1977 yılında yapılan büyük çaplı onarımın giderleri Hıraç Atmanoğlu tarafından karşılanmıştır. 1999-2000 öğretim yılı itibariyle okulda Semerciyan Cemaran İlköğretim Okulu' na kayıtlı öğrenci kalmamış olup, bina Milli Eğitim Bakanlığı' nın 17.09.1999 tarih ve 57010 sayılı faks emriyle Özel Kalfayan İlköğretim Okulu' na ayrılmıştır (Yurtözü 2000).

Mimari:

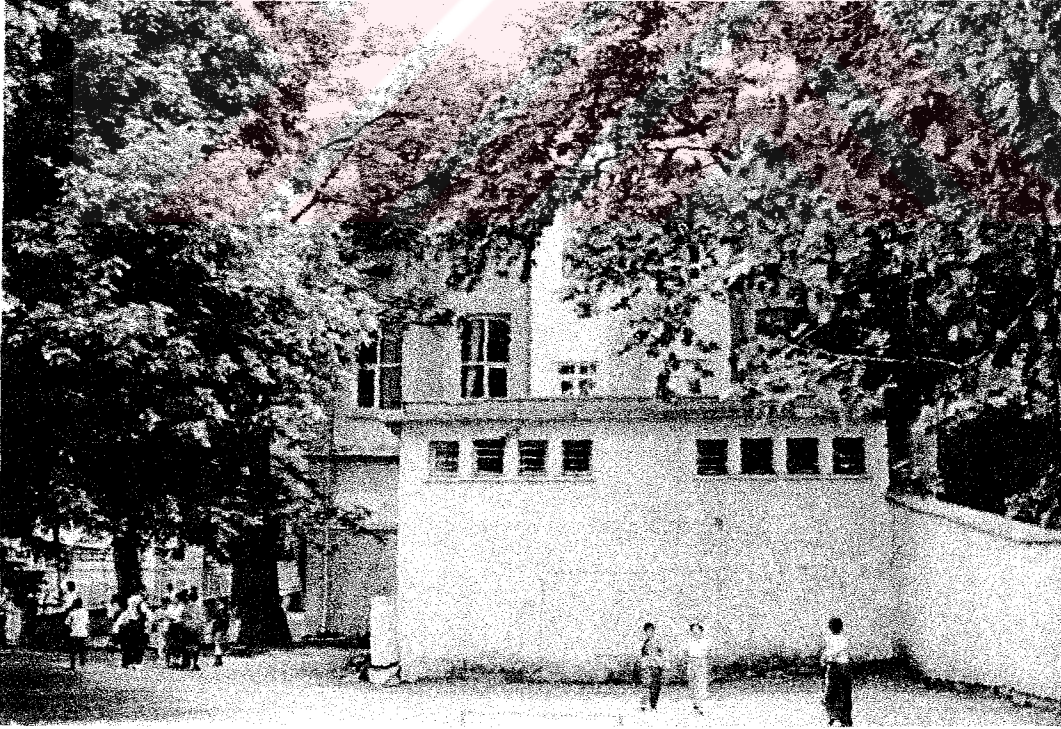
Okul kuzeyde Yeni Dershane Sokak, güneyde apartmanlar, kuzeybatıda Hacı Mektep Sokak ve doğuda Hacı Murat Sokak ile çevrelenmiştir. Okulun girişi Yeni Dershane

Şekil 3.74 SCİ, vaziyet plan kroki (Yazar arşivi)

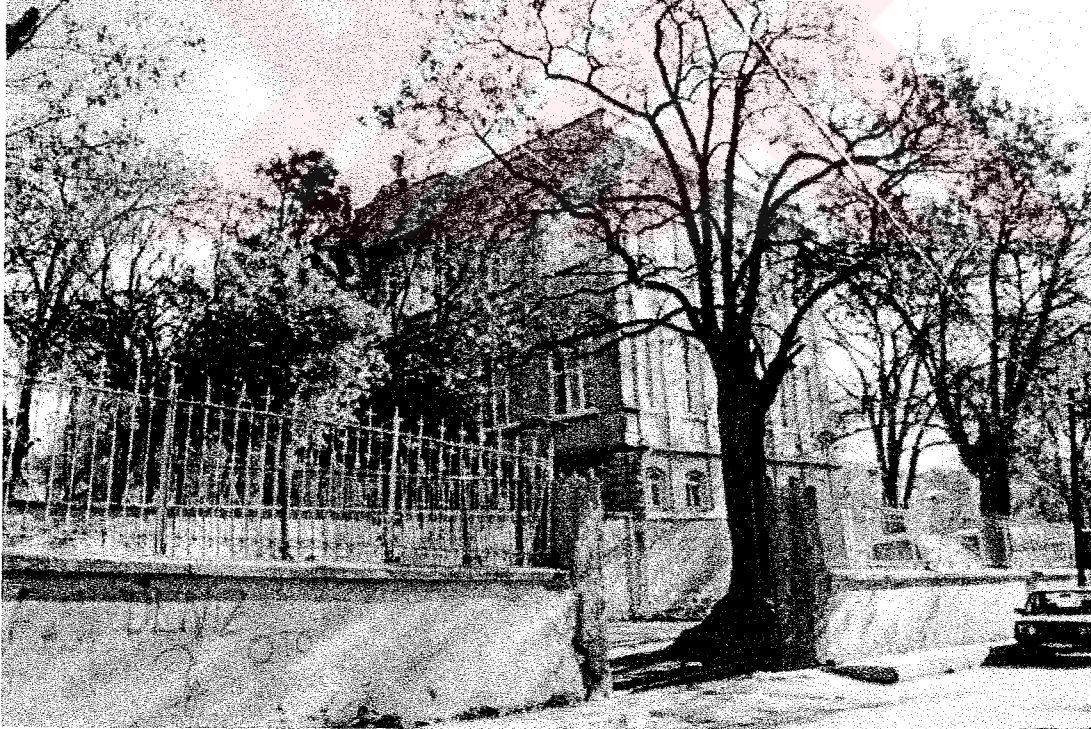
Şekil 3.75 SCI, kuzeybatı yönünden görünüş (Yazar arşivi)

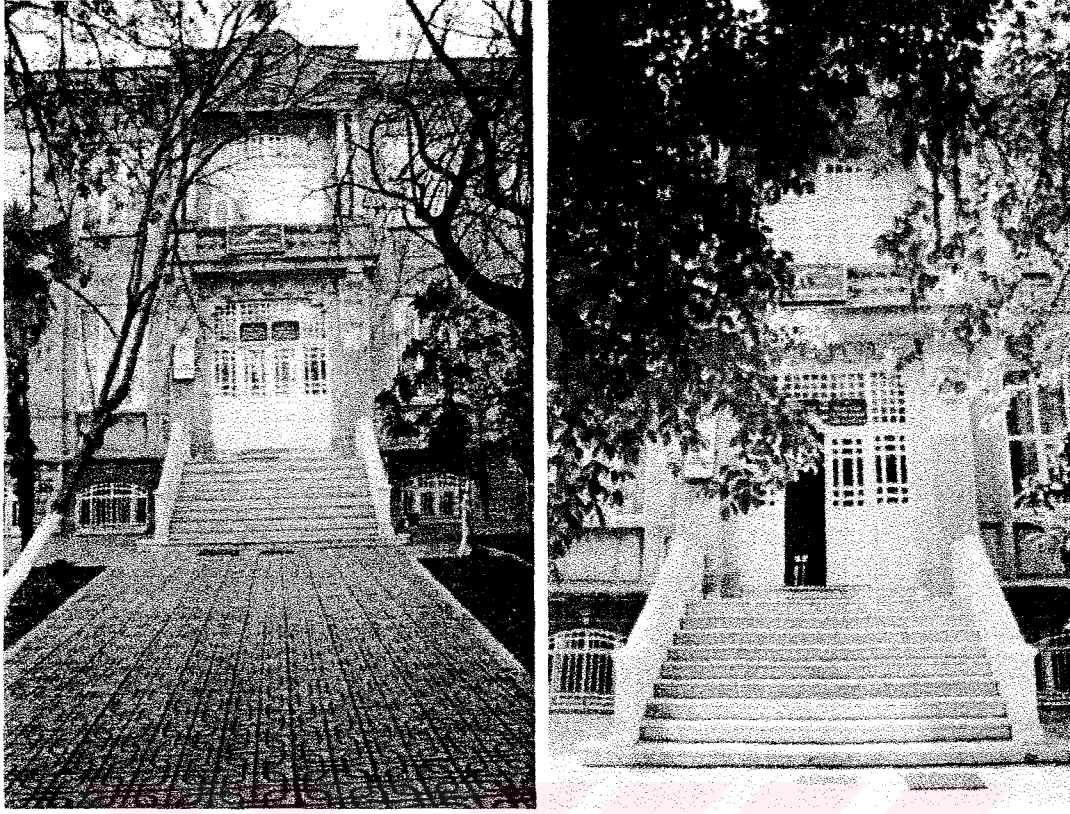
Şekil 3.76 SCI, güneye bakan arka cephe (Yazar arşivi)

Sokak' tandır. Yapı, etrafı parmaklıklı duvarlarla çevrili arsanın kuzeydoğu köşesine doğru konumlanmıştır (Şekil 3.74). 1932 tarihli Pervititch haritasında okul bahçesi, güneyde, binanın bitiminde son buluyor görünmektedir (Şekil 3.72).

Mevcut kagir bina, giriş tarafından yükseltilmiş bodrum katıyla birlikte iki buçuk kat (Şekil 3.75), arka taraftan üç kat olarak görülmektedir (Şekil 3.76). Esasen bodrum katı toprak seviyesinin daha yukarısında kalırken 1977 yılında yapılan onarım sırasında ön bahçeye dökülen betonla özgün zemini kaybolmuştur (Resim 3.73). Ana giriş ekseninde bahçenin doğu tarafı ve önü kısmen betonla düzeltilmişken, batıya bakan yan ve arka tarafı toprak dokusuyla çocuklara oyun alanı oluşturmaktadır. Ön bahçe, Atatürk büstü ve bahçe duvarı kıyısında çimenlik düzenlemesiyle, okul girişi kavramına uygun, küçük bir resmi tören alanı görünümündedir. Binanın batı cephesi hizasından bahçe kapısı çizgisinde batı yönünde zemin alçalması, iki kotu birbirinden ayıran duvarla güçlenir (Şekil 3.77). Ön bahçe, basamaklar sınır olmak üzere karo mozaik kaplanmıştır. Arka bahçe, toprak zeminiyle ön bahçenin görece resmi düzenlemesinden farklılaşarak çocuk oyun alanı işlevini anlatır (Şekil 3.76).

Şekil 3.77 SCI, Hacı Mektep Sokak tarafından görünüş (Yazar arşivi)

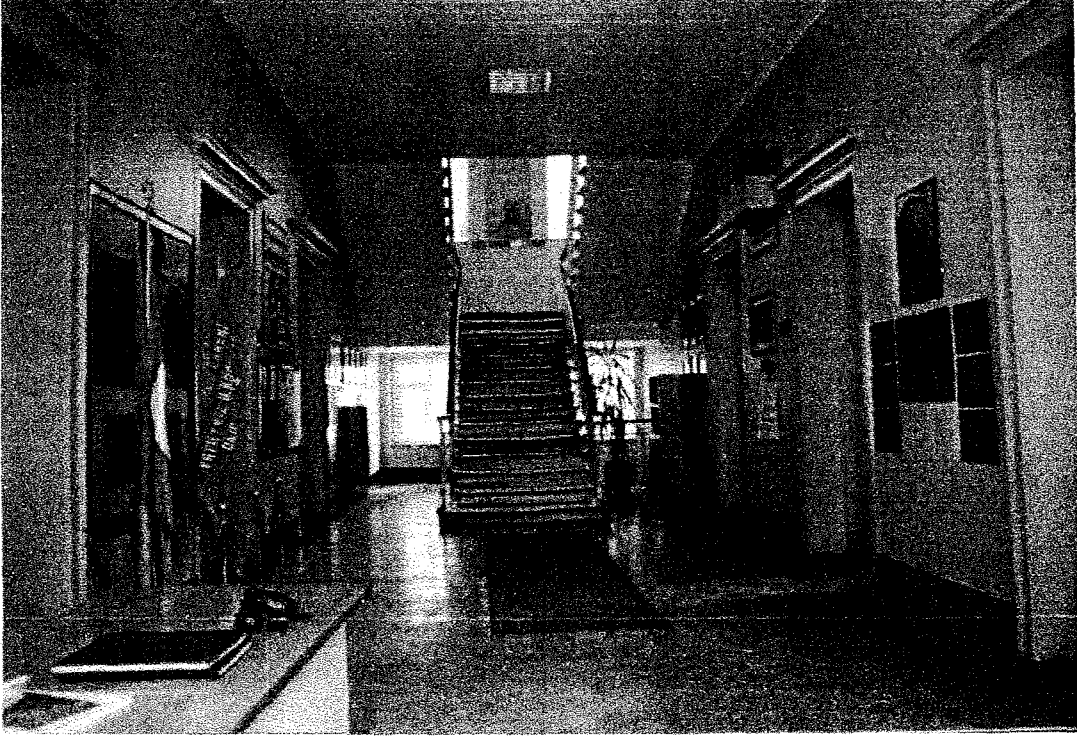

Şekil 3.78 SCI, Yeni Dershane Sokak' tan giriş (Yazar arşivi)

Yapının planı, giriş eksenine göre simetrik (Şekil 3.74). Giriş kapısına dokuz basamaklı iki yandan mermer parapetli mermer bir merdivenle ulaşılmaktadır (Şekil 3.78). Giriş kapısının açıldığı geniş holün karşı ucunda üst katlarla bağlantıyı sağlayan açık bir merdiven yer almaktadır. Bu katta müdür odası, sekreterlik, çok amaçlı oda, 6-7-8. sınıflar ve salon, ana giriş-merdiven aksının iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiştir (Şekil 3.79).

Aynı dönemde yapılmış kagir okul binalarında iki uçtaki merdivenleri birleştiren dar ve uzun bir koridorun iki tarafına odaların dizildiği bir plan şemasının sık kullanıldığını görüyoruz. Ana giriş genellikle merdivenleri karşılayan uçlara değil, koridoru dik kesen aksa yerleştirilmiştir.

Cemaran Okulu plan düzenlemesinde ise sirkülasyon alanı olan koridor genişleyerek orta hol haline dönüşmüştür. İki yandaki odalar orta hole açılır; ancak orta holün, bir uçta binanın ana girişiyle karşı uçta üst katla bağlantıyı kuran merdivenleri birbirine bağlamasından çok, üst kata çıkan merdivenler ve ana giriş, aynı aks üzerinde

Şekil 3.79 SCI, giriş katı (Yazar arşivi)

Şekil 3.80 SCI, merdiven ara sahanlığından giriş katı (Yazar arşivi)

birbirini karşılar gibidir. Burada merdivenler, giriş katında geniş ve tek blok halinde bir başlangıç yaparak yukarıda açık düzenlemeyle iki kanada ayrılır (Şekil 3.80).

Giriş katında tavan, özgün halini kaybetmiştir. Merdiven basamakları mermer olup odalara açılan yağlı boya ahşap kapılarda belirgin tepe silmeleri görülmektedir. Bodrum katına inen dar ve gösterişsiz merdiven kovası, yukarıya çıkan geniş merdivenlerin arkasına saklanmış gibidir.

Giriş katının arka ucunu ortalayan açık merdiven, üst kata dönerken yan duvarlar doğrultusunda iki kola ayrılmaktadır (Şekil 3.80). Müdür başyardımcısının odası bu merdivenlerin karşısında giriş cephesini kaplar (Şekil 3.81). Öğretmenler odası, 1-2-3-4-5. sınıflar ve salon, bu aksın iki yanında konumlanmıştır (Şekil 3.74).

Merdivenlerin karşısına düşen Müdür Başyardımcısının odası camlı yağlı boya ahşap kapılarla geniş orta holden ayrılmıştır. Bu kattaki kapılarda tepe silmeleri görülmeyip merdivenlerin bitişiğindeki kapılar hariç, kapı üstlerinde üç duvarı dolaşan ızgara bölümlemeli yağlıboya paneller gözlemlenmektedir (Şekil 3.81).

Şekil 3.81 SCİ, merdiven ara sahanlığından üst kat (Yazar arşivi)

Şekil 3.82 SCI, ön cephe giriş detayı (Yazar arşivi)

Şekil 3.83 SCI, ön cephe üst kat detayı (Yazar arşivi)

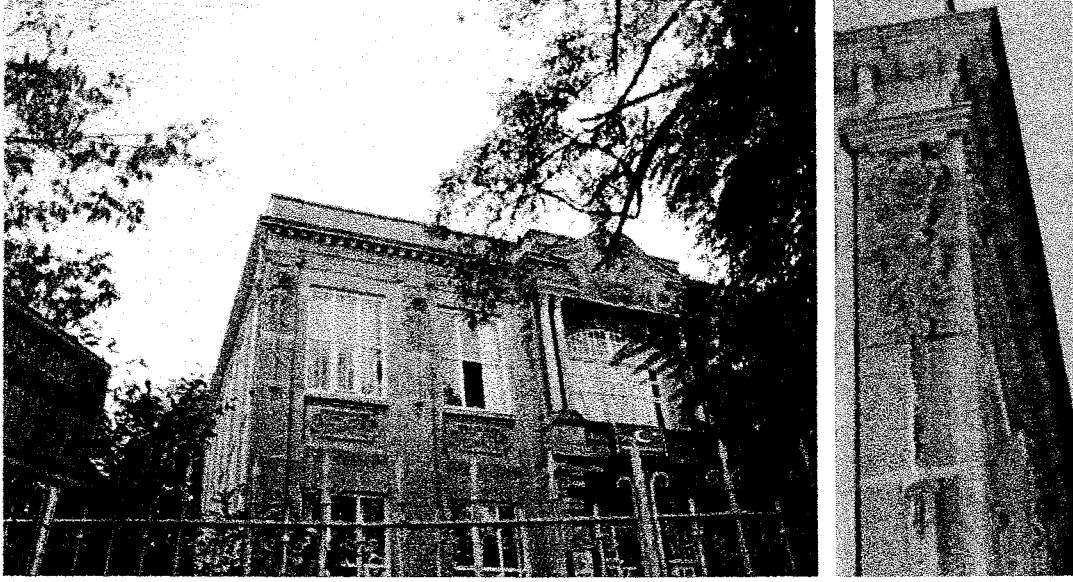
Bodrum katında yemekhane, fen laboratuvarı, bilgisayar laboratuvarı, kitaplık, kız ve erkek tuvaletleri yer almaktadır. Yaklaşık 0.50 m aralıkla yerleştirilmiş putrellere taşıtılan volta döşemeler rahatlıkla görülebilmektedir.

Ön cephede, aksiyal bir düzenleme görülür. Cepheyi ortalayan mermer merdivenlerle ulaşılan dört kanatlı geniş bir kapının üzerindeki dar balkonun konsolları akantus yapraklarıyla süslüdür (Şekil 3.82). Balkonun altındaki yüzey bir friz gibi düzenlenmiş ve üzerine dorik triglif ve metoplar yerleştirilmiştir. Metopların üstündeki dairesel motifler, konsollardaki akantus yapraklarıyla birlikte ampir özellikleri yansıtır.

Balkonun iki yanında çifte kolonları taşıyan birer kaide, birbirine klasik bir parapetle bağlanır. Parapetin üzerindeki kabartma tekli balasterler, biçimsel bakımdan rönesans dönemi uygulamalarını çağrıştırmaktadır. Ancak armut formunu takip eden genel uygulama biçimi kısa çubuklu top sarkıtlara dönüşmüştür. Barok etkili çifte kolonların başlıkları korentiyen düzendedir. Arşitravda yumurta bezeme ve altındaki diş kesimiyle birlikte kornişin iki köşesi ortada birbiriyle buluşmaz. Meydana gelen boşluğa üzerinde 1911 tarihi okunan bir madalyon yerleştirilmiştir. Madalyon yatayda hafifçe ovaldir ve palmiye dallarıyla çevrelenmiştir. Alt kısımda dalların birleşme noktalarındaki daireler tipik birer ampir motifidir. Alınlık, üstte tomar biçimli barok süslemeyle sınırlanmış olup tomar kıvrımlarının arasındaki palmet demetinden çıkan ve ince bir ayaklık üzerinde yükselen küre motifi Aydınlanma simgelerinden biridir. II. Mahmut döneminde çok kullanılan kürenin, Cemaran Okulu' nun seküler ve aydınlanmacı eğitim anlayışını simgelediği düşünülebilir (Şekil 3.83).

Giriş ve balkon kapılarındaki sepet kulbu kemerler ve kemer aynalarındaki kare bölümlü kayıtlar Art Nouveauya özgü öğelerdir. Kapı profilindeki “S” kıvrımları ise oryantalist kökenlidir (Şekil 3.82).

Giriş aksının iki yanındaki cephe yüzeylerinde düşey bölümler yaratan plastırların başlık altlarında burgulu asa benzeri çubuklara sarılmış kurdele fiyonkları ve palmiye dalları görülmektedir. Bu süslemenin tepesinde kırmızıya boyanarak vurgulanmış küresel motif alınlığın ortasından yükselen küreyi destekler gibidir.

Şekil 3.84 SCI, ön cephe bezeme detayları (Yazar arşivi)

Burmali çubuğun alt ucundaki yarım daireden sarkan ikisi kısa, ortadaki uzun çubuklar Art Nouveau çubuklu motifleri çağrıştırmakla beraber, pencere altlarındaki çerçeveli palmiye yaprağı işlemleriyle birlikte barok üslup özellikleri taşımaktadır. Pencere altlarındaki oblong panellerin altında yer alan dalgalı kabartma şerit bezemeler klasik dönem öğeleridir (Şekil 3.84).

Binanın yan cepheleri, zeminden saçak kornişine kadar uzanan plastırlarla bölümlere ayrılmıştır. Bodrum katının üstünde belirgin bir kat silmesi, bu katı diğerlerinden ayırmaktadır. Plastırlar, aralarındaki pencereleri çerçeveler. Ön cephedeki aksiyel düzenlemenin tersine, yan cephe yüzeyinde homojen bir dağılım yaratan bu düşey çerçeveleme, tekrarlanan pencere dizileriyle birlikte kitlede bir hafiflik ve sadelik yaratır; bir ağırlık merkezi veya odaklanma yoktur. Pencere söveleri kaldırılmış ve eteklerdeki ikili kare panolar, düşey bölümlenmeyi belli belirsiz dengeleyen yatay unsurlara dönüşmüştür (Şekil 3.75).

Diğer yandan giriş katı pencereleri üst kat pencerelerine göre uzundur ve bodrum katını ayıran silmenin altında kalan alçak, basık kemerli pencerelerle birlikte yapıya kütesel bir ağırlık kazandırmaktadır. Yapının düzgün kesme taş dizgisiyle yapılmış etkisi yaratan neoklasik köşeleri, bodrum katı silmesinde son bularak bu kattaki kaide vurgusunu arttırır.

3.2.4. Surp Harç Tıbrevank Ermeni Okulu

İlçesi : Üsküdar
Adresi : Selamsız, Görümce Sokak
Kurucusu : Patrik Şinork Kalustyan
Kuruluş Yılı : 1954

Tarihçe:

18. yüzyılın sonlarında rahip adayı Mateos ile hemşiresi Prapion tarafından açılan Surp Harç Okulu' nun açılış tarihi tam bilinmemektedir (Ergin 1940, s.623). Kuruluşunun Özel Okullar Rehberi' nde 1954 yılına tarihlenmesine rağmen (Komisyon 1964, s.206) okul çok daha eskidir. 1930 tarihli *Pervititch* haritasında görülen Ermeni Orfelinası, günümüzde Surp Harç Tıbrevank Lisesi' ni barındıran yapı kompleksidir (Şekil 3.85). Görümce Sokak' ın batı tarafında ise asıl okul binasının yıkıntıları harita üzerinde işaretlenmiştir. Özel Okullar Rehberi' nde okulun adının Üsküdar Surp Haç Tıbrevank Ermeni Ruhban Okulu olarak geçmesinden, kitabın basıldığı 1964 yılında okulun dini bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. 1964 yılında 159 erkek öğrencisi bulunan okul, orta ve lise derecesinde eğitim vermekteydi (Komisyon 1964, s.206). Günümüzde okulun hiçbir dini statüsü olmayıp lise seviyesinde eğitim ve öğretim vermeye devam etmektedir.

Mimari:

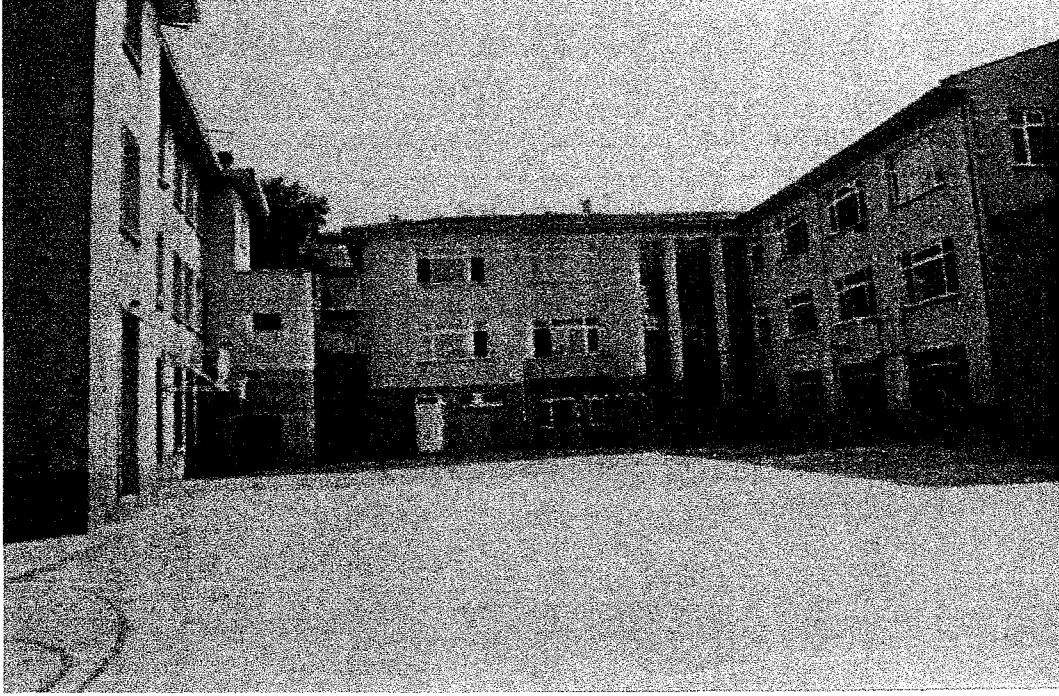
Üsküdar Surp Harç Tıbrevank Lisesi, Bağlarbaşı Selamsız' da batıda Görümce Sokak, doğuda Ekmekçibaşı Sokağı, kuzeyde Selamsız Mektebi Sokak ve güneyde

Şekil 3. 85 SHTEO (Surp Harç Tıbrevank Ermeni Okulu),
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 76, Atatürk Kıtaplığı)

Şekil 3.86 SHTEO, Okul girişı, Ekmekçibaşı Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 3.87 SHTEO, Okul avlusu (Yazar arşivi)

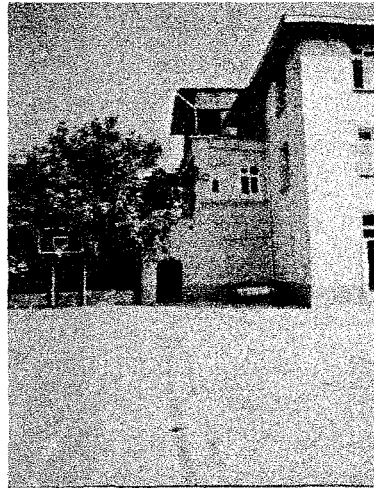
Şekil 3.88 SHTEO, Eski bina, günümüzde yatakhane (Yazar arşivi)

binalarla çevrelenmiş bir arazi parçası üzerinde konumlanmıştır (Şekil 3.85). Okulun ana girişi, günümüzde Ekmekçi başı Sokak' tandır (Şekil 3.86).

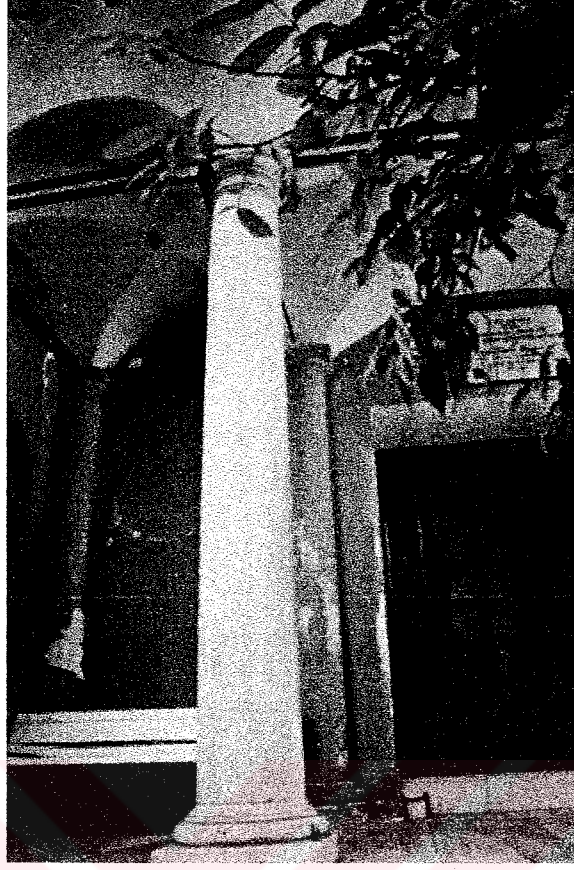
Okul binaları, üzerine oturduğu arsayı üç yandan kuşatmakta olup ortada meydana gelen avlunun batı sınırı yüksek duvarlarla belirlenmiştir. *Pervititch* haritasında görülen binalardan bugün sadece yatakhane olarak kullanılan bina kalmıştır (Şekil 3.88). Avlunun kuzey kenarında ve Selamsız Mektebi Sokağı' na bitişiktir. Yüksek duvarlar nedeniyle bina, bu taraftan görülememektedir. Ekmekçi başı Sokağı' na bakan ve haritada ön avlu olarak görünen yerde yükselen üç katlı, beton bina, avlunun güney yanında devam eder. Burada derslikler ve idari birimler bulunmaktadır (Şekil 3.87).

Yatakhane olarak kullanılan eski ana binanın ön cephesi Görümce Sokak' a bakar. Dikdörtgen planlı ve üç katlı kagir yapı, doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Ön cephede giriş sahanlığına sekiz basamaklı merdivenlerle ulaşılır (Şekil 3.91). Sahanlık, dor sütunlarla üçe bölünmüş olup sütunlar, üzerinde haç tonozları taşımaktadır (Şekil 3.90). Ortadaki, iki yana göre geniş olan bölümde giriş kapısı yer alır. Ön cephe, sonradan yapılan eklemelerle özgünlüğünü yitirmiştir (Şekil 3.89).

Avluya bakan cephede zemin kat, üst katlardan daha yüksektir. Son derece sade olan binanın katlarında işlevsel dikdörtgen pencere dizileri yer alır. Yapı yüzeyleri düz sıvalı olup hiçbir bezemeye rastlanmaz.

Şekil 3.89 SHTEO, Eski bina, avludan giriş (Yazar arşivi)

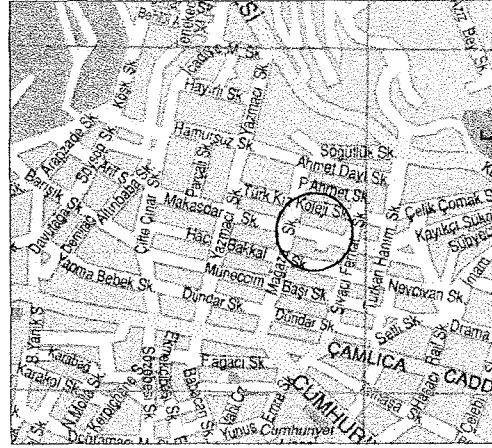
Şekil 3.90 SHTEO, Eski bina, giriş detayı (Yazar arşivi)

Şekil 3.91 SHTEO, Eski bina, Görümce Sokak' tan giriş (Yazar arşivi)

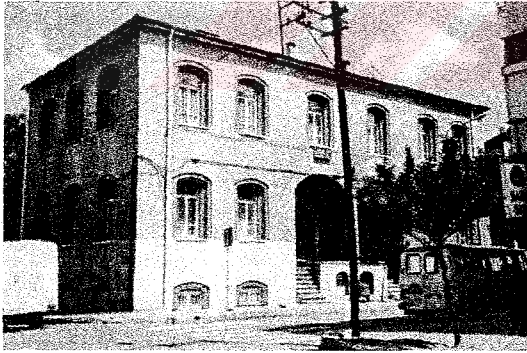
3.2.5. Nersesyan Yermoneyan Ermeni Okulu

İlçesi : Üsküdar
Adresi : Kuzguncuk, Hacı Bakkal Sok.
Kurucusu : Harvart Mezburyan
Kuruluş Yılı : 1871
Kapanış Yılı : 2000

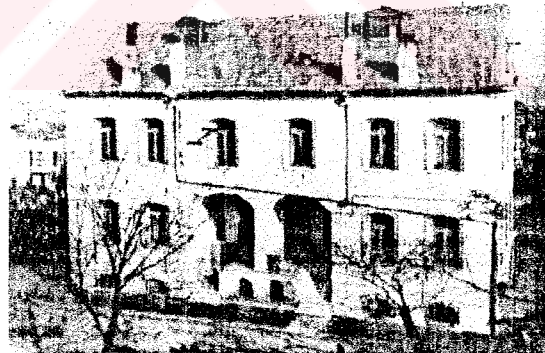

Tarihçe:

Osman Ergin' in cumhuriyet dönemindeki Ermeni Okulları listesinde geçmekte olup (Ergin 1940, s.1742) eldeki kaynaklarda okulla ilgili detaylı bilgiye rastlanmamıştır.

Şekil 3.92 Hacı Bakkal Sokak' tan
görünüş, 2000 yılı (Yazar arşivi)

Şekil 3.93 Hacı Bakkal Sokak' tan
görünüş, (Komisyon 1964, s.205)

Mimari:

Nersesyan Yermoneyan İlkokulu, kuzeybatıda Makasdar Sokak, kuzeydoğuda Sıvacı Ferhat Sokak, güneybatıda Mağazacı Sokak ve güneydoğuda Hacı Bakkal Sokak' la

çevrelenmiş yapı bloğunun güney köşesinde konumlanmıştır (Şekil 3.94). Okulun giriş cephesi bahçe duvarıyla aynı hizada olup güneybatı cephesi Mağazacı Sokak' a bakmaktadır (Şekil 3.97). Binanın ana girişi Hacı Bakkal Sokak' tandır (Şekil 3.92). Bu sokaktan ayrıca bahçeye de bir kapı açılmaktadır. Bahçeyi çevreleyen duvarlar yüksektir ve içerisi görülmemektedir (Şekil 3.96).

Şekil 3.94 Nersesyan Yermonyan Ermeni Okulu, vaziyet plan kroki (Yazar arşivi)

Şekil 3.95 Nersesyan Yermonyan Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 78, Atatürk Kitaplığı.)

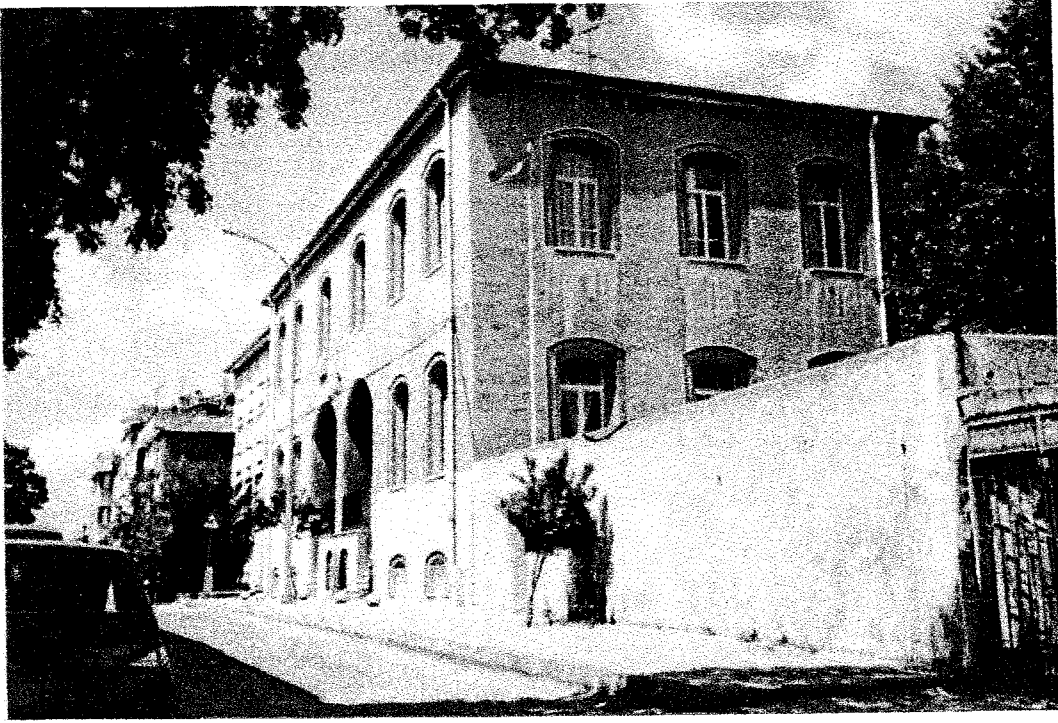
Bina yükseltilmiş bir bodrum kat üzerine iki katlı, dikdörtgen planlı, kagir bir binadır. İçeri girmek için izin verilmediğinden daha kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır.

Ön cephe giriş aksına göre simetriktir. Yükseltilmiş bodrum katına ait basık kemerli yarım pencereler, demir parmaklıkla korunmuştur. Birbirinden duvarla ayrılmış iki kapı, cephe hizasından içeri çekilerek vurgulanmıştır. Cephedeki profilsiz basık kemerli yüksek giriş boşlukları ve dönerek kapı sahanlığına ulaşan 9 basamaklı merdiven, vurguyu güçlendirir. Basamaklar, hemen kaldırımdan başlar ve aralarında iki küçük, kemerli pencere bulunmaktadır. Yüksek giriş boşluklarının kemer tepeleri kat yüksekliğinin biraz altındadır ve giriş katında ana kapıların yanında ikişer pencere görülür. Kademeli olarak içeri alınmış pencere profilleri kırmızıya boyanmıştır. Üst kattaki pencere dizisinde bölümlenme yoktur. Cepheyi düşeyde bölümleyen tek öge kapı boşluklarıdır. Giriş aksında iki, hacimli boşlukla cephe ikiye bölünerek hem binanın girişinde bir ağırlık oluşturmakta hem de cephede simetrik bir düzenleme yaratmaktadır. Ayrıca zemin hizasından başladıklarını göz önüne alırsak yaklaşık bir buçuk katlık yükseklikleriyle, yatay yayımlı bina kütlelerinde dengeleyici bir düşey etki yaratmaktadır (Şekil 3.92).

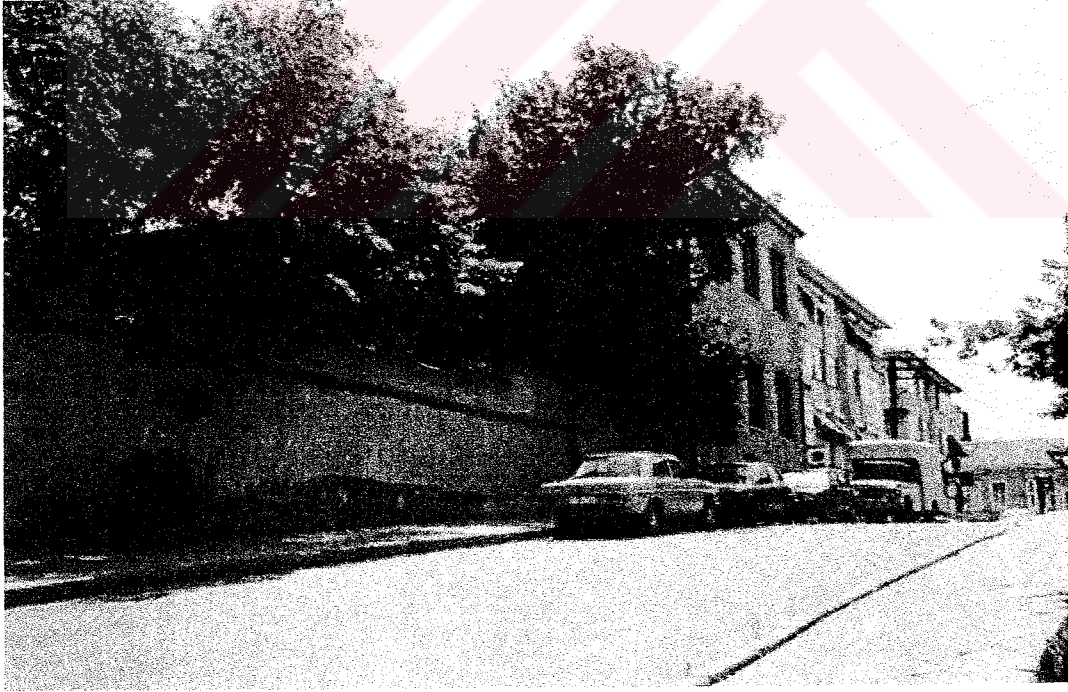
Bina dikdörtgen formu, düz sıvası, süslemesiz cephe yüzeyleriyle modern öncesi; ana giriş düzenlemesi, kemerli pencereleriyle klasik etkiler taşımaktadır.

Yazmacı Sokak' a bakan güneybatı cephesi ve bahçe duvarı arkasından bir kısmı görülebilen kuzeydoğu cephesi aynı şekilde düzenlenmiştir. Homojen bir boşluk dağılımı göze çarpar. Yatayda iki kat üçlü pencere dizisi eşit ağırlıkla cephe yüzeyine yerleştirilmiş olup yükseltilmiş bodrum katının yarım pencereleri, cephe bezemesi veya bölümlenme anlamında bir uygulama olmamasına rağmen üst katları taşıyan belli belirsiz bir kaide etkisi yaratmaktadır (Şekil 3.96).

Binanın batı köşesinden başlayarak yolun kotuna uygun biçimde kademe kademe alçalan yüksek bahçe duvarı, kaba yonu taş örgü üstüne sıvalıdır. Duvarın Hacı Bakkal Sokak tarafındaki bölümü beyaz badanalıdır. Badana, Hacı Bakkal Sokak ile

Şekil 3.96 Nersesyan Yermonyan Ermeni Okulu, Hacı Bakkal Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 3.97 Nersesyan Yermonyan Ermeni Okulu, Mağazacı Sokak (Yazar arşivi)

Yazmacı Sokak' a bakan bina yüzleri boyunca giriş katı pencere altı çizgisinde devam eder.

Yapının eski bir fotoğrafında kırma çatı örtüsünün daha dik eğimli olduğu göze çarpar. Çatının değişmesinden önce bahçeye bakan cephede, penceresi olan bir çatı katı bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Yazmacı Sokak' a bakan cephede de bir pencere olduğu varsayılabilir. Ayrıca Hacı Bakkal Sokak tarafında dört baca ve bacaların arkasında iki çatı penceresi görülmektedir. Tarihini bilemediğimiz onarım sırasında çatı değiştikten sonra bunlar kalkmıştır. Yapının arka cephesi sokaktan gözlemlenememektedir (Şekil 3.93).

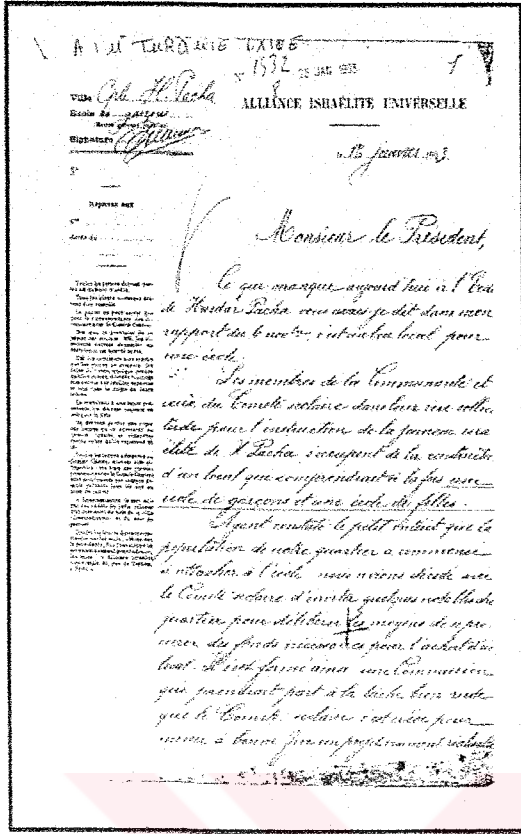

3.3.1. Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu (Ecole Communale Israelite de Haydarpaşa)

[illegible]

Haydarpaşa Demiryollarının yapımına parasal destek veren *Baron Maurice de Hirsch*' ün büyük miktarlardaki bağışlarıyla *Alliance Israélite Universelle*, Kuzguncuk Dağhamamı' nda ve Haydarpaşa' da nüfusun artmasıyla baş gösteren okul gereksinimini karşılama çabalarına girişmiştir (Niyego 1999, s. 91) (Şekil 3.98).

Elimizdeki kaynaklarda, Haydarpaşa' da *Alliance* güdümlü bir okulun ne zaman açıldığıyla ilgili net bir tarih verilmemekle birlikte, El Tiempo gazetesinin 29.08.1895 tarihli nüshasında Haydarpaşa cemaatinin okula bir müdür göndermeleri talebiyle *Alliance Israelite Universelle'* e baş vurduğu haberinden, 1895 yılında okulun varlığını öğreniyoruz (Niyego 1999, s.93).

16 Ocak 1903 tarihli rapor

"Geçen mektubumda da belirttiğim gibi Haydarpaşa Okulu'nun en büyük eksikliği okula yaraşır bir binaya sahip olmamasıdır."

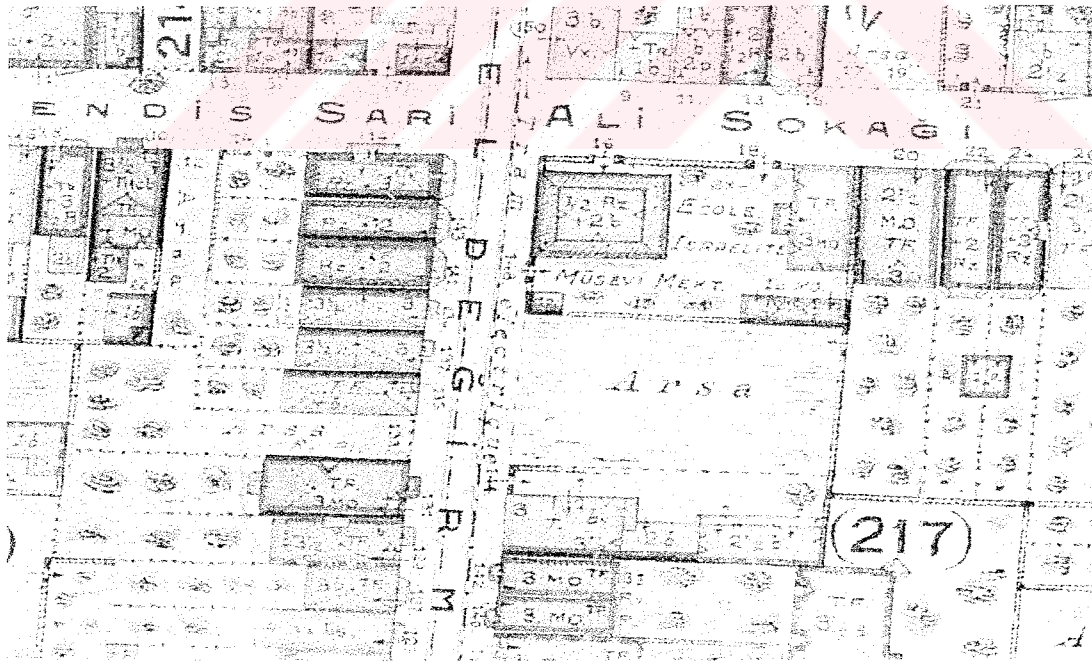
Cemaat üyeleri ve okul komitesi bu konu ile ilgilenerek Haydarpaşa'nın gençliğinin eğitimi önemsemekte ve bir karma okul inşaatını yapmaktadır.

Sentimizin okula olan ilgisinin artmasından sonra okul komitesi Cemaatimiz ile ortak çalışarak bazı ileri gelenleri davet edip bir lokal satın almanın yollarını aradı. Bu amaçla bir komisyon kuruldu ve bu çok zor vazife için ön adımlar atıldı. Bazı dindışlarımız bu konuya derhal olumlu yaklaştılar. Genel bir toplantı yapılmasına ve tüm üyelerine bu yeni projenin anlatılmasına karar verildi. Bu toplantının sonuçları oldukça tatminkar oldu. Toplantıda söz alarak oradaki kitleyi Alliance adına ve insanlık adına yüreklendirdim.

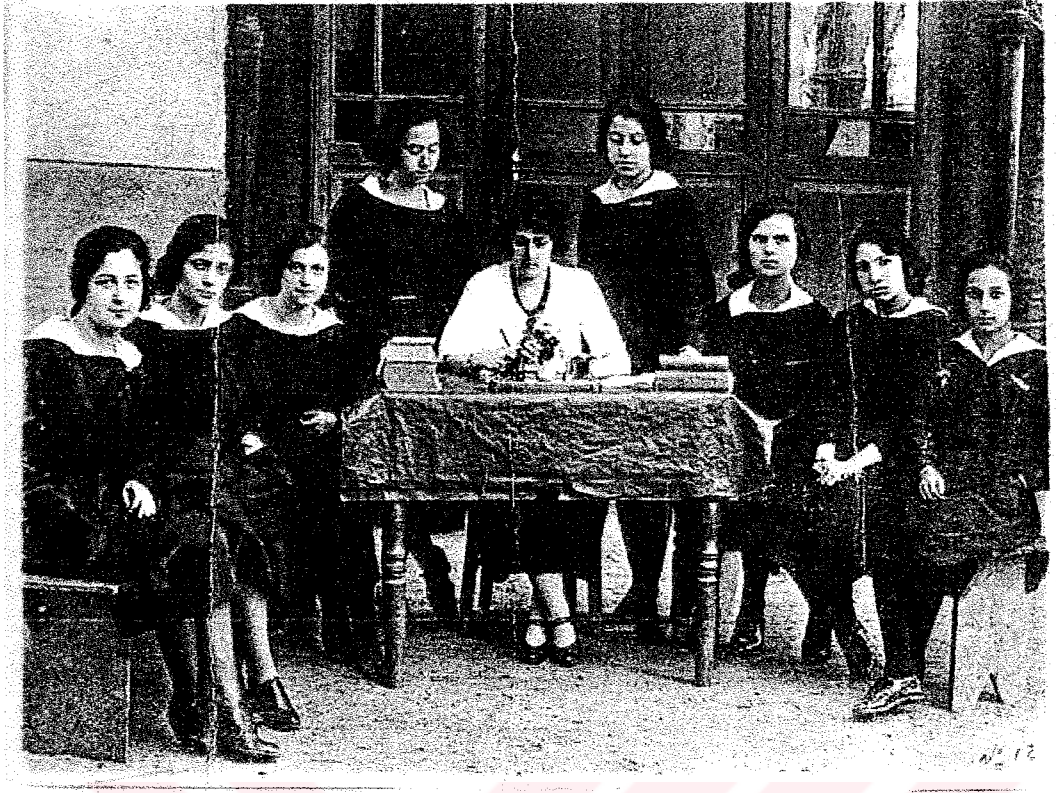
Haydarpaşa Musevilerinden 350 TL (800 FF) toplamayı düşünüyoruz. S.E. Jak Bey de Leon bu amaç uğruna 50 TL (115 FF) ile ilk adımı attı.

Saygılarının kabulunu rica ederim.

Şekil 3.98 HYCO (Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu) komitesi tarafından Alliance Israélite Universelle başkanına gönderilen rapordan alıntı (Niyego 1999, s.106)

Şekil 3.99 HYCO, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937, Pafta 14, Atatürk Kitaplığı)

Şekil 3.100 HYCO, yüzyılın başlarında okulun öğrencileri (Niyego 1999, s.109)

16 Ocak 1903 tarihli Alilance İsrailite raporunda Haydarpaşa cemaatine yaraşır bir karma okul inşaatının devam ettiği bildirilmektedir (Niyego 1999, s.106). Okul, altı yıllık bir okul olarak 1935 yılının Haziran ayına kadar bölgedeki Yahudi çocuklarına eğitim hizmeti vermiştir (Niyego 1999, s.110) (Şekil 3.100).

Mimari:

Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu' nun üzerinde bulunduğu arazi parçası, batıda Karakolhane Caddesi, doğuda bitişik düzende binalar, kuzeyde Sarı Ali Sokak ve güneyde açık otoparkla sınırlanmıştır.

1937 yılında hazırlanmış, bölgeye ait Pervititch Haritası' nda yüksek duvarlarla çevrelenmiş arsanın Karakolhane Caddesi' nden bir, Sarı Ali Sokak' tan iki girişi olduğu görülmektedir (Şekil 3.99). Günümüzde sadece Sarı Ali Sokak' ta kagir yapıya yakın olanı kullanımdadır (Şekil 3.101). Şu anda mevcut olmayan kare planlı ve iki katlı ahşap bina, arsanın kuzey-batı köşesine yakın; halen mevcut olup farklı bir amaçla kullanılan kagir bina, kuzey-doğu köşesinde yer almaktadır. Ayrıca bahçenin güney-doğu köşesinde de tek katlı tuvaletler bulunmaktaydı (Şekil 3.99).

Üç katlı, sıvalı, kagir binanın sadece Sarı Ali Sokak' a tam cephesi vardır. Üzerine oturduğu arsayı çevreleyen yüksek duvarlar, binanın zemin kat cephelerinin batı ve güney tarafından gözlemlenebilmesini engellemektedir (Şekil 3.102).

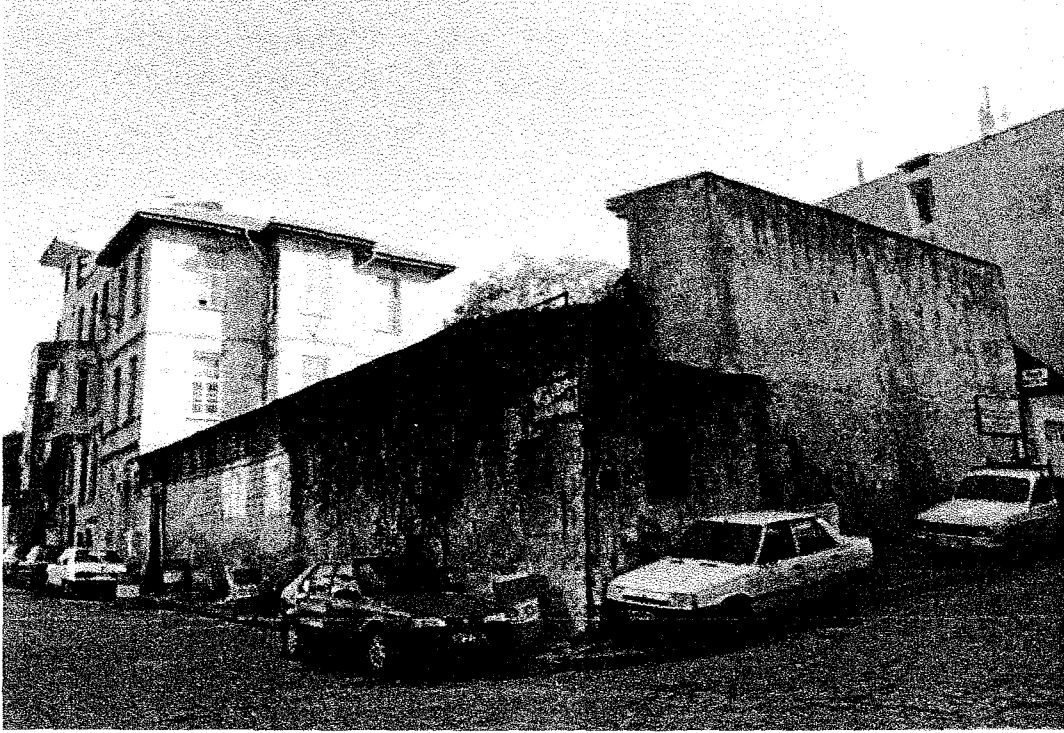
Yapının ana girişi Karakolhane Caddesi tarafındaki batı cephesinden olup duvarlarla çevrili bahçe içinde kldığından dışarıdan görülmemektedir. Bu cephe, birinci kattan başlayıp ikinci katta da devam eden çıkmayla düşeyde üçe bölünmüştür. Her bölüntüde birer dar ve uzun, dikdörtgen pencere vardır. İkinci kattaki pencereler parmaklıklıdır. Çıkmanın yan yüzeylerinde de her iki katta birer pencere görülür. Katlar birbirinden belirgin kat silmeleriyle ayrılmıştır. Her iki katta pencereleri yatayda ortalayan aksın biraz üzerinden iki ince şerit geçer. Şeritlerin arasında yatayda iki tarafa çizgisel uzantıları bulunan birer dairesel alçı kabartma bulunmaktadır. Pencere söveleri kaldırılmış olup atkılarda ters çevrilmiş üçgen motifli kabartmalar kilittaşını temsil eder (Şekil 3.103).

Şekil 3.101 HYCO, Mühendis Sarı Ali Sokak' tan görünüş (Yazar arşivi)

Sarı Ali Sokak' a bakan kuzey cephesinde, yapıyı çevreleyen kat silmeleri burada da devam etmektedir. Her katta ikişer pencere, düşeyde yapıyı yükselten bir etki yaratır. Yükseltilmiş bodrum katı pencereleri müdahale görmüş olup özgün biçimini kaybetmiştir. Batı tarafındaki sade cephe bezemeleri, burada da tekrarlanmıştır (Şekil 3.103).

Güneye bakan cephede, ikinci katın ortasını geçen, eğik çatılı ve boşlukları işlevsel olan bir ek bölüm görülür. Üçüncü kat cephe düzenlemesi, diğer cephelerle aynıdır. Kıрма çatı örtüsü, cephe çizgilerinden taşar. Doğu cephesi, yanındaki binayla bitişik nizamdadır. Yapı, cephedeki çıkmalardan anlaşıldığı üzere plan tipi olarak yerleşik mimari özellikleri taşımaktadır. Yabancı etkisi sadece, Art deco çağrışımlı cephe bezemelerinde görülmektedir.

Şekil 3.102 HYCO, Mühendis Sarı Ali Sokak' tan görünüş (Yazar arşivi)

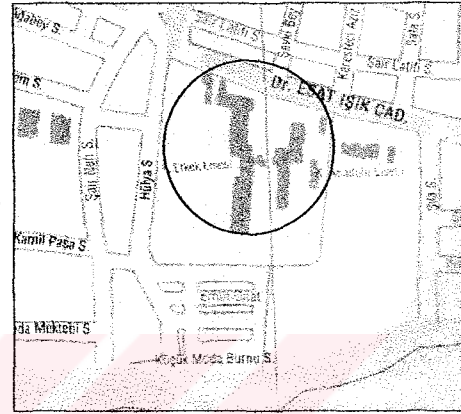
Şekil 3.103 HYCO, batı ve güney cepheleri, Karakolhane Caddesi' nden görünüş (Yazar arşivi)

4. TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL/KADIKÖY VE ÜSKÜDAR'DAKİ YABANCI OKULLAR

4.1. Katolik Okulları

4.1.1. St. Joseph Lisesi

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Moda, Dr. E.İşık Cad.
Kurucusu : Les Frères des Écoles Chrétiennes
Kuruluş Yılı : 2 Kasım 1870

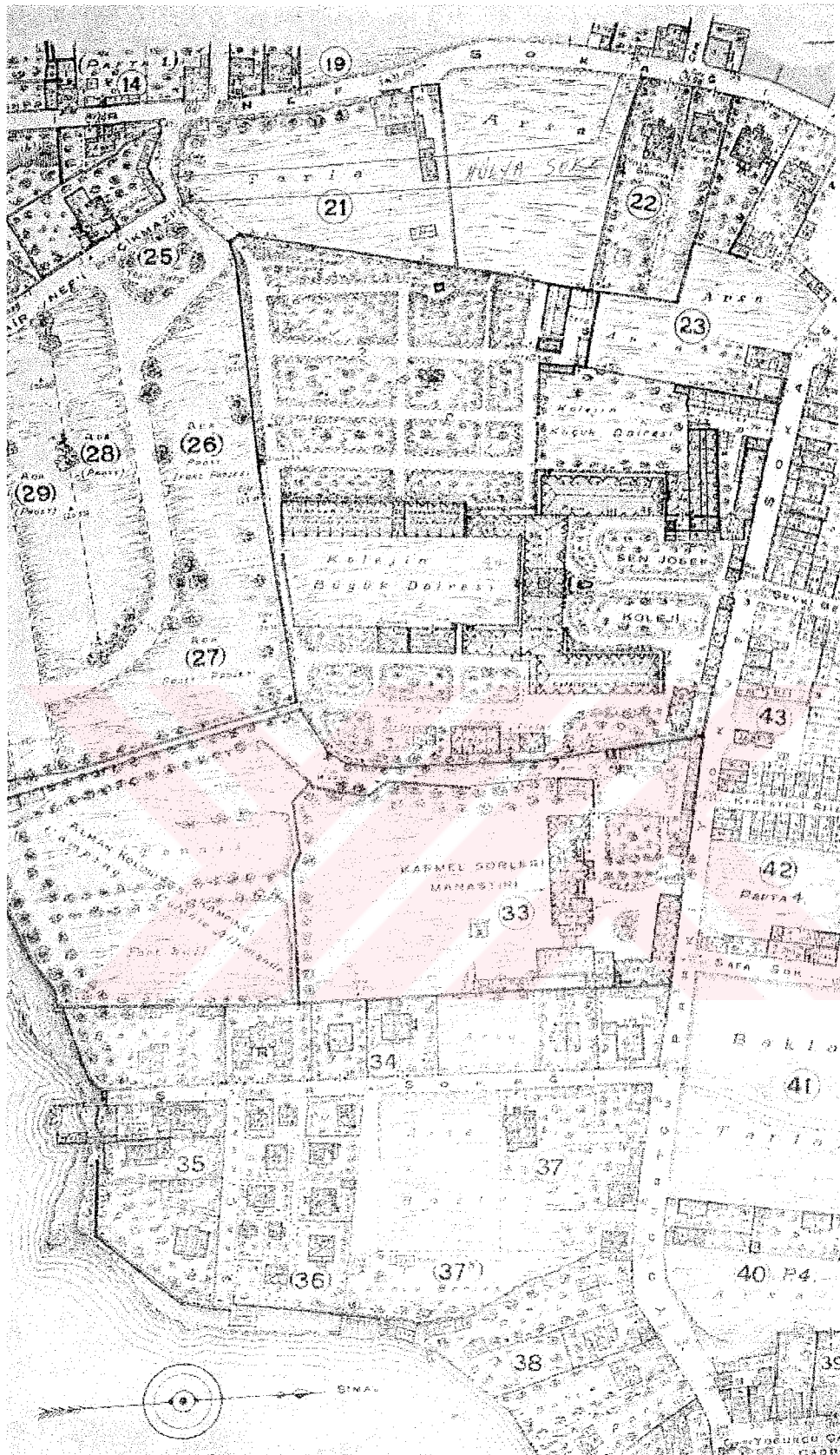

Tarihçe:

1680 yılında Fransa' nın *Reims* şehrinde *Jean Baptiste de la Salle* adlı bir rahip, fakir çocuklara eğitim sağlamak amacıyla *Frères Cemiyeti'* ni (*Frères des Ecoles Chrétiennes*) kurmuştu. Ana, ilk, orta, lise derecelerinde, ziraat, ticaret, endüstriyel, profesyonel, teknik, askeri ve güzel sanatlar gibi dallara ayrılan okullar açıp buralarda kimsesiz ve fakir çocukları okutmaktaydılar (Ergin 1940, s.646).

Fransız Devrimi' nin ruhban sınıfına vurduğu ağır darbeden etkilenen ve çalışmaları engellenen kurum 1830' da yeniden toparlanmaya başlamıştır. 1839 Tanzimat Fermanı' nın ilanının ardından Saint Benoit müdürü *Mère Florent Lelou*, 6 Temmuz 1841' de *Frère Philippe'* e bir mektup göndererek İstanbul' a davet etmiştir. Böylece İstanbul' da da fakir ve kimsesiz çocuklara eğitim veren okullar açmaya başlamışlardır (Ergin 1940, s.644-645; Ekdal 1996, s.156).

Saint Joseph Lisesi ilk olarak Beyoğlu İmam Sokak' ta *Frères Des Ecoles Chrétiennes* isimli rahipler tarafından 1857' de Katolik okulu olarak *Pansionat Saint*

Joseph adıyla ilk başta iki öğrenciyle açılmıştır. Bu ilk okulda adı öne geçen *Frère Marc'* ın ardından görevi devam ettiren *Frère Vauthier* okulu geliştirmek amacıyla bugün okulun bulunduğu araziye alabilmek için Fransız sefirinden yardım istemiştir (Ekdal 1996, s.154) (Şekil 4.1).

Rahipler 1863 yılında Moda' da *Rivélaki* adlı kişinin arsasını *Rigauias* ve *Dumos* adlı iki Fransızın parasal katkılarıyla satın almıştır (Stanislas 1980, s.64; Sevinç 1997, 266).

Arsanın yanındaki Baltacı Oteli kapatılınca otel binası 4 Mayıs 1864 tarihinde rahipler tarafından kiralanmış ve 1868 yılında da satın alınmıştır (Stanislas 1980, s.68).

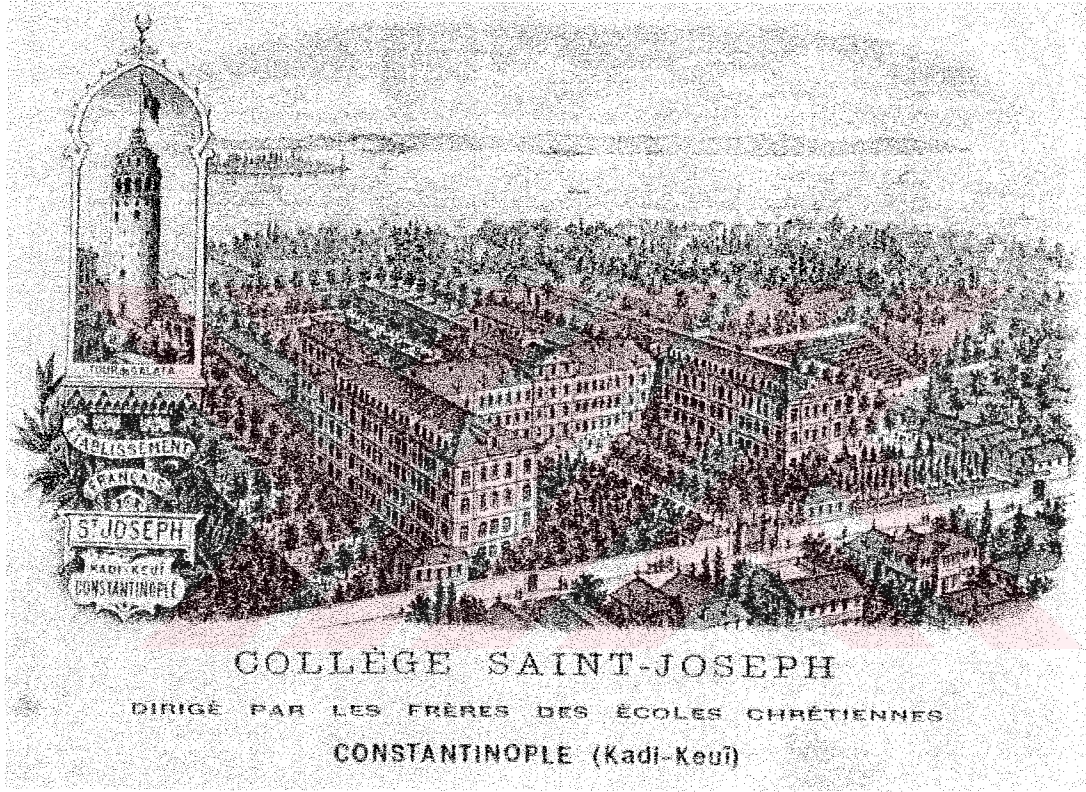
Padişaha yapılan başvuru sonucunda Mart 1864 tarihinde İstanbul Eminî Emin Paşa' ya verilen bir fermanla Yoğurtçu Çeşmesinden başlayarak bütün Kalamış Koyu' na hakim olan 32 dönümlük alanın bir kısmının bağlık bir kısmının boş olması dolayısıyla okul yapımında bir sakınca bulunmadığı bildirilmiştir (Ekdal 1996, s.154).

Rivélaki' nin arsasında 1868 yılında okul yapma kararı alınmış ve yapım işi mimar *Morison'* a verilmiştir. 5 Haziran 1870' te çıkan büyük Beyoğlu yangınından binalarını kurtaramayan *Pansionat Saint Joseph* Okulu *Frère'*leri Moda' daki çalışmayı hızlandırmış ve okul projesi *Guiseppe Michellini'*nin sorumluluğuna geçmiştir. 16 Ağustos 1870' de başlayan inşaat (Sevinç 1997, s.267) kısa sürede bitirilerek 2 Kasım 1870 tarihinde yeni binalarında eğitime başlamışlardır.

Taş temeller üzerine oturan ilk bina ahşaptı. 1864 yılında Emin Paşa' ya verilen ferman kaybolduğundan 1870 yılında yine Sultan Abdülaziz tarafından Vezir Hüsnü Paşa' ya verilen yeni bir fermanla inşaatlar sürdürülmüştür. 1872' de güneydoğu kanadı, 1874' te güneybatı kanadı eklenmiştir. 1875 ve 1876 yıllarında kanatların devamı olarak halen yerinde duran *Preau* olarak adlandırılan ekler yapılmış olup güneybatı kanadında öğretmenler odasıyla tiyatro bulunmaktaydı.

1885' te lojman inşaatı gerçekleştirildi ve güneydoğu kanadı *Preau'* ya kadar genişletildi. Lojman binası bugün fizik laboratuvarı olarak kullanılmaktadır (Ekdal 1996, s.155) (Şekil 4.7).

1894' teki depremden zarar gören okul, 1895 yılında tamir edilmiş (Polvan 1952, s.182), ayrıca ilk yapılan ahşap bina yıkılarak yerine bir kat daha yüksek ve 3 metre daha geniş olacak şekilde kagir yeni bir bina yapılmıştır (Ekdal 1996, s.155) (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 St. Joseph Lisesi, kuzeydoğudan kuşbakışı görünüm (Yazar Arşivi)

Okul, 1903 yılında bünyesinde açılan Ticaret Enstitüsü ile önemini o derece arttırmıştır ki Osmanlı Ticaret Nazırlığı, İstanbul' da 1910' da açtığı Yüksek Ticaret Okulu' nda enstitünün program ve idari yapısını uygulamıştır (Polvan 1952, s.182).

Öğretim süresi iki yıl olan Saint Joseph Koleji Yüksek Ticaret Enstitüsü, 1909' da İstanbul' daki Fransız Ticaret Odası' nın idaresine verilmiştir. Kolejde 1914' te Fransız Liselerinin resmi programı Osmanlı devletinin şartlarına uygun hale getirilmiş biçimiyle uygulanmaktaydı (Haydaroğlu 1990, s.118).

1892 yılında okulda 30 rahip görev yapmaktayken kolejin şapelindeki dini ayinleri *Capucin* papazları yürütmekteydi. Bu tarihte okuldaki yatılı öğrenci sayısı 123, gündüzlü öğrenci sayısı 120 idi. Öğrenciler, Katolik, Rum, Ermeni, Protestan, Yahudi ve Müslüman ailelerin çocuklarıydı. Hristiyan çocukları tüm derslere ve kiliseye devam etmek zorundayken Müslüman ve Yahudi çocukları, din derslerine ve kiliseye gitmezlerdi (Belin 1894, s, 448).

Saint Joseph' e çocuklarını veren ailelerin profili, 20 Nisan 1914 tarihinde hazırlanmış bir rapora göre aşağıdaki gibidir:

Prensler	8
Mareşaller ve Generaller	22
Yüksek şahsiyetler	90
Banka direktörleri	30
Sivil memurlar	80
Bankacı ve komisyoncular	80
Tıp doktorları	90
Avukatlar	20
Mühendisler	20
İrat sahipleri	300 (Ergin 1940, s.648).

Okulun ünlenmiş özelliklerinden biri de 1910 yılında kurulan Tabiat Bilgisi Müzesi' dir. Türkiye ve dünyanın bir çok yerinden toplanan taş, böcek, kuş ve hayvan örneklerinden oluşan zengin bir koleksiyona sahiptir.

1912 yılında Balkan Savaşı' yla birlikte okulun bir kısmı hastane olarak Kızılay' a ayrılmıştır. *Frère*' ler ve *Soeurs* 'ler de Dr. Süreyya Paşa' nın yönetiminde cepheden gelen askerlerin tedavisi için çalışmışlardır.

1913 yılında okulda kurulan bir otomatik fırın, 1940' a kadar öğrencilerine ekmek pişirmiştir (Haydaroğlu 1990, s.119).

1914 yılından biraz önce basıldığı tahmin edilen bir müfredat programına göre Saint. Joseph Lisesi' nde, Fransa' daki liselerin resmi programının, bölgesel uyarlama yapılarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Ülkenin gereksinimlerine göre derslerde değişiklikler yapılmıştır.

Fransız liselerindekine uygun olarak sınıflar, Osmanlı Devleti' ndeki sistemin tersine numaralanmıştı. İlk ve orta okulu oluşturan ikinci kısımda beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sınıflar; liseyi kapsayan birinci kısımda ise birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflar bulunmaktaydı. Buna göre ilkokul birinci sınıf onuncu sınıftan lise son sınıf da birinci sınıf olarak alınmaktaydı. Okulda bu on sınıftan başka felsefe sınıfı ve matematik sınıfı şeklinde ayrılan iki sınıf daha vardı. Lise bittikten sonra bu sınıflardan birine devam edilebiliyordu.

St. Josef Okulu' nun lisesini bitirenler Fransız bakaloryasının birinci bölümüne, felsefe veya matematik sınıflarını tamamlayanlarsa bakaloryanın ikinci bölümüne hazırlanmış oluyorlardı. Bakalorya sınavları İstanbul' daki Fransız Büyükelçiliği' nde yapılıyor ve çocukların aldıkları bakalorya diplomaları, Fransız fakülteleri ve yüksek okullarına devam hakkı sağlıyordu.

Fransa' daki öğretimden farklı olarak okulda Latince ve eski Yunanca okutulmamaktaydı. Türkçe, zorunlu dersti ve İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rumca, Ermenice ve İbranice dillerinden biri, 7., 6., 5., 4. ve 3. sınıflarda Fransızca' nın yanısıra seçmeli ders olarak alınabilmekteydi (Polvan 1952, s.189).

Bütün sınıflarda zorunlu alınan Türkçe dersi, yerli laik öğretmenler tarafından verilmekteydi. Bütün öğretim Fransızca ile yapılmakta, Türkçe ve Fransızca dışında bir dil öğrenmek isteğe bırakılmaktaydı. Verdiği iyi eğitim ve öğretim ile ün salan okulda değişik dinlerden çocuklar, dini ibadetlerini serbestçe yapabilmekteydiler (Pernot tarihsiz, s.9-10).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa' nın taraf olması nedeniyle okul kapatılmış ve binalar, savaş boyunca “Darül Muallim-i Ali” adlı bir yüksek öğretim enstitüsü olarak işlevini sürdürmüştür. 1919 Yılından başlayarak İstanbul' a dönen rahipler, Saint Joseph Okulu' nu yeniden açmışlardır.

Bir Katolik okulu olarak kurulan okul, laikliğin kabulünden sonra yayınlanan bildirgeye uygun eğitim vermeyi reddettiğinden kısa bir süre için kapatıldıysa da 1924 yılında dini statüsünden çıkmış olarak tekrar açılmıştır (Ekdal 1996, s.157).

St. Joseph Okulu bünyesinde ayrıca bir de ruhani daire okulu olarak (*école paroissiale*) ücretsiz devam edilen, bir ilkokul da 21 Ekim 1878' de açılmıştır. Kadıköy' de bir Katolik ilkokulu bulunmadığından Katolik çocuklar bu tarihe kadar mecburen Rum ve Ermeni okullarına gitmekteyken, İstanbul Papa Vekili *Grasselli*' nin ricasıyla giderleri onun tarafından sağlanmak koşuluyla *Frère*' ler St Josep Okulu' na bağlı olarak bir ilkokul açmışlardır. 1892 yılında üç *Frère*, 31 i Katolik, 22 si Rum ve Ermeni olan toplam 53 çocuğu okutmaktaydı. 1914 yılında savaşla birlikte kapanan okulun 1918' den sonra açılıp açılmadığı bilinmemektedir (Polvan 1952, s.194). Bu okulun, St. Joseph Okulu yanındaki Moda Okulu olup olmadığı net değildir.

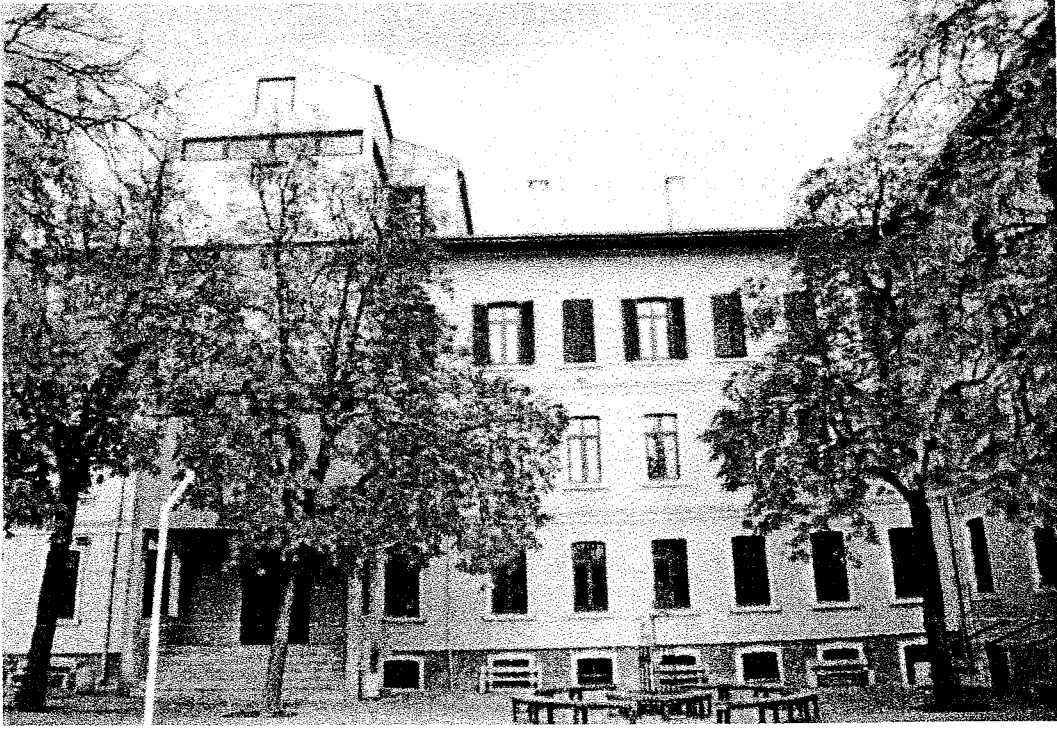
Mimari:

Okul kampüsü, kuzeyde Dr. Esat Işık Caddesi, güneyde Emin Onat Sokak, batıda Hülya Sokak ve doğuda Kadıköy Anadolu Lisesi arazisiyle sınırlanmış olup ana kapısı Dr. Esat Işık Caddesi' ne açılmaktadır (Şekil 4.1).

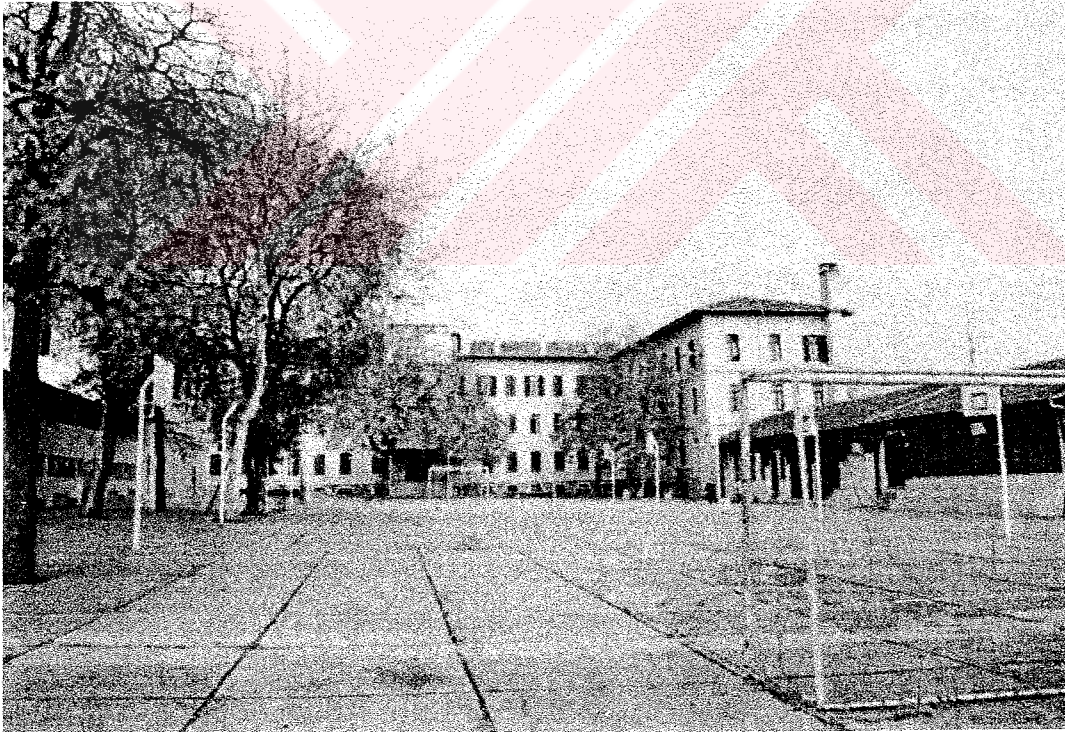
Saint Joseph Lisesi, geniş arazisi içinde bir kampus havası taşımasına rağmen, zaman içinde gereksinimleri karşılayacak şekilde ucuca eklemelerle büyümüş, tek bir bina gibidir. U formundaki ana kütle kuzeye bakmakta olup Dr. Esat Işık Caddesi' ne bağlanan ana giriş eksenini, planı simetrik olarak ikiye böler (Şekil 4.2).

Güney doğrultusunda zaman içinde eklenen kanatlar okul binasını arazinin ortasına konumlanmış kocaman bir H harfine benzetmektedir. Güney yönünde eklenen binaların giderek incilmesi, ilk inşa edilmiş ana yapının önemini vurgular gibidir. Osmanlı Arşivi' ndeki 1903 tarihli planın, mevcut yapının plan düzenlemesiyle örtüşmediği fotoğraflardan rahatça anlaşılmaktadır (Şekil 4.3).

Okulun halen kullanımda olan şapeli, orta avluyu da ikiye bölen giriş aksı üzerinde, girişi karşılayan orta kanadın ortasında kuzey-güney yönelimlidir (Şekil 4.4). Bir koridorun iki yanına dizili mekanlardan oluşan yapının birden fazla olan yan girişleri, geniş arazinin çeşitli noktalarından yapı içine kolay ulaşımı sağlar. Arka avlu açık spor alanı olarak düzenlenmiştir (Şekil 4.5). Spor alanının iki yanındaki

Şekil 4.4 St. Joseph Lisesi, orta kanat güney cephesi, şapel girişi (Yazar arşivi)

Şekil 4.5 St. Joseph Lisesi, arka avlu, güney cephesi (Yazar arşivi)

tek katlı, dar ve uzun yapılar, kapalı spor mekanları olarak kullanılmaktadır. Ayrıca batı kanadının dış tarafında da öğrencilere açık bir geniş avlu yer alır (Şekil 4.6).

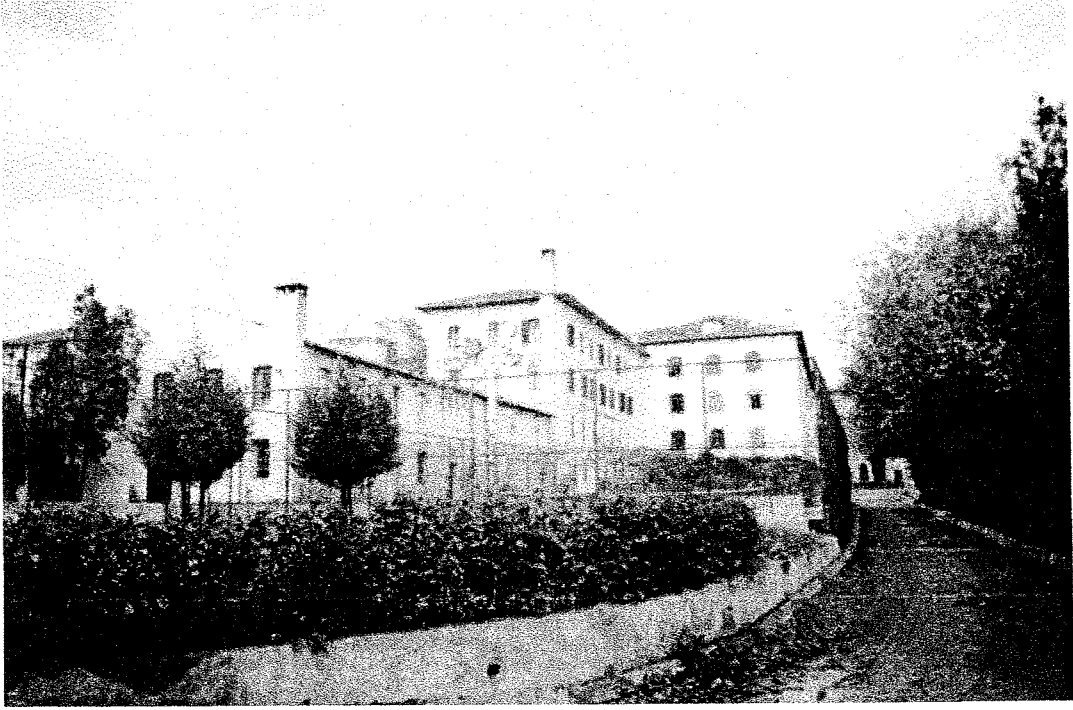

Şekil 4.6 St. Joseph Lisesi, güneybatı kanadı, batı cephesi (Yazar arşivi)

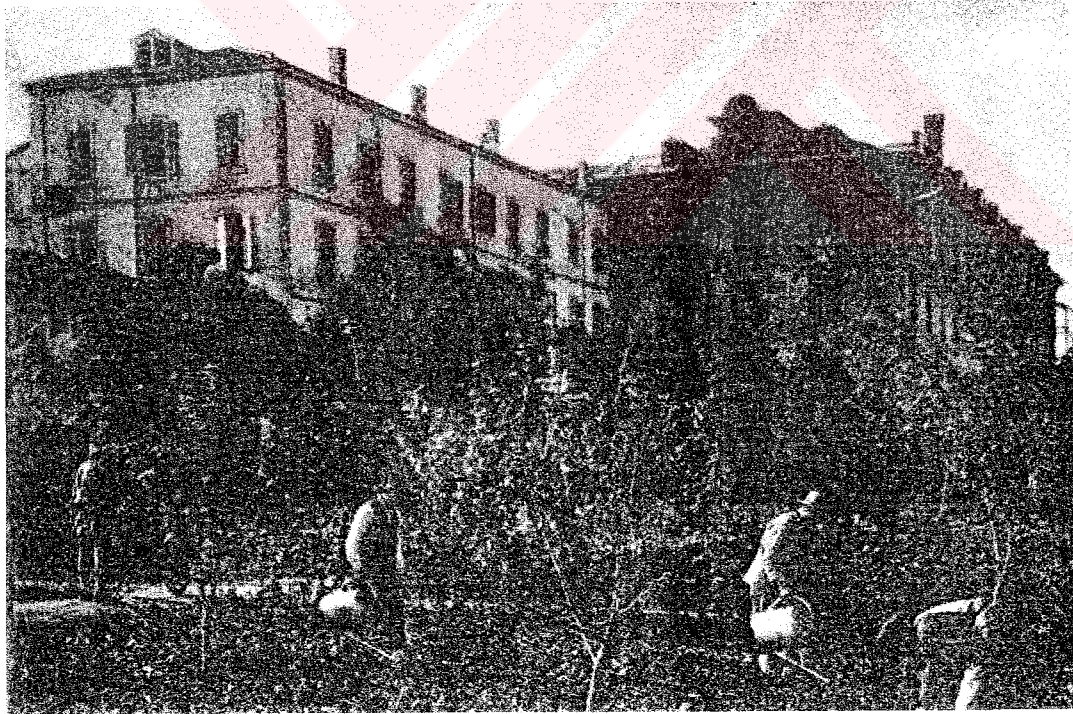
Güneydoğu kanadının dış tarafında ise atölye ve hizmetli araç gereçlerinin saklandığı ek yapılar ve bahçe bulunur (Şekil 4.7 ve Şekil 4.8). İlk önce lojman, sonra laboratuvar olarak hizmet veren, kampusun kuzeydoğu kanadının köşesindeki iki katlı dikdörtgen planlı yapı, günümüzde dernek binası olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.9).

Binaların tüm cephe düzenlemeleri, düzenli, oranlı ve devamlı olmaları bakımından birbirine benzer. Yükseltilmiş bodrum kat üzerinde oturan üç katlı yapıda katlar birbirinden çift pofilli kat silmeleriyle ayrılmıştır (Şekil 4.10 ve Şekil 4.11).

Gerisinde şapelin de yer aldığı giriş kısmı, çatı üzerinden bir kat yükseltilerek vurgulanmıştır (Şekil 4.2). Güneye bakan dışında tüm cepheler, düşeyde plastırlarla bölümlere ayrılmıştır. Kuzeye bakan ön cephenin ana giriş aksını karşılayan kısmı, dört plastırla sık aralıklarla çerçevelenmiştir. Dört plastır, yükseltilmiş bodrum katı çizgisinde kaidelere oturan dor nizamlı gerçek sütunlara dönüşerek cephe hizasından geriye çekilmiş ana giriş alanını belirler. Kapıya, doğu ve batı yönlerinde iki kollu merdivenle ulaşılır. Merdivenlerin önünde St. Joseph' in heykeli bulunmaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.7 St. Joseph Lisesi, güneydoğu kanadı (Yazar arşivi)

Şekil 4.8 St. Joseph Lisesi, güneydoğu kanadı, yüzyılın başları
(Ekdal 1996, s.159)

Okulun ilk yıllarında çekilmiş fotoğraftan, o tarihlerde ana girişin şimdiki yerinde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu, mevcut ana giriş düzenlemesinin, yapı kompleksinin anıtsallığına ve heybetine göre silik kalmasını açıklar (Şekil 4.10).

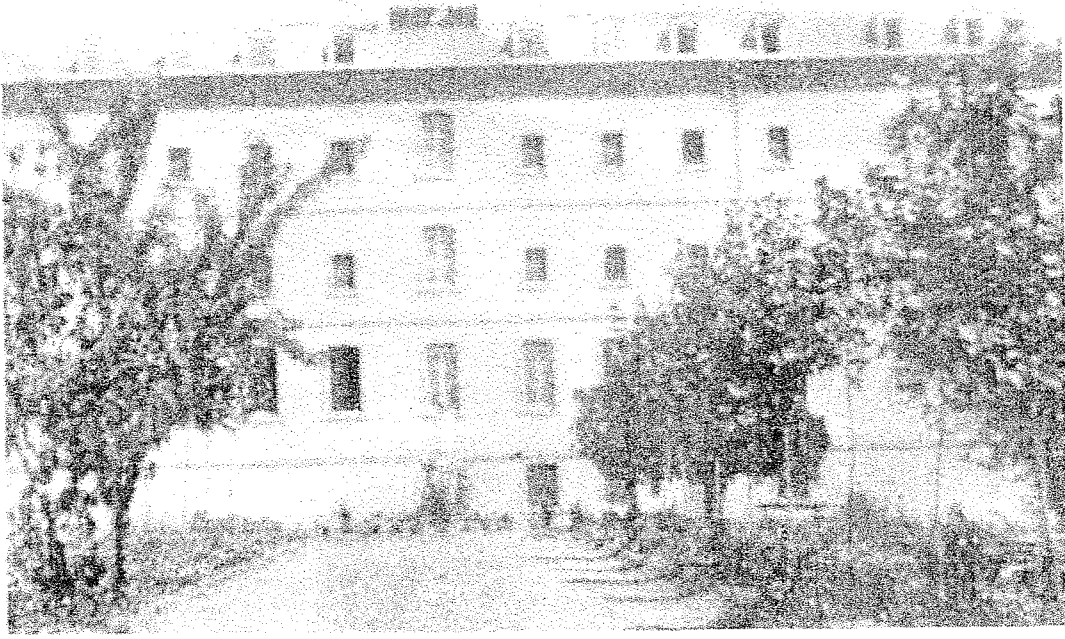

Şekil 4.9 St. Joseph Lisesi, eski fizik laboratuvarı (Yazar arşivi)

Giriş aksındaki dört plastırlı düşey bölümlmeleri takiben köşeleri belirleyen üç plastırlı bölümlmeye kadar yatayda altı pencere içeren bölümlme, yükseltilmiş giriş aksından sonra yatayda bir alçalma etkisi yaratır. Tüm cephelerde yatay yayılımlı kütle etkisi, düşeyde plastırlarla dengelenmiş olup bölümlmelerde pencere-plastır ilişkisi, cephe genelinde rastgelelik duygusuna yer bırakmayan bir rijitlik yaratmıştır (Şekil 4.2).

Ön cephede kepenkli pencerelerin söveleri sade ve düz olup çerçevelerin üzerindeki çiçek motifli kabartmalar, düzatkıya yakın basık kemerlerin eğrilğini belirginleştirir. Denizlik köşelerindeki dirsekler dekoratif amaçlıdır.

Spor alanına bakan arka cephede sadece üçüncü kat pencereleri kepenklidir. Çiçekli süslemeler yoktur. Giriş katı pencereleri parmaklıklıdır. Yükseltilmiş bodrum katı pencereleri de dahil olmak üzere tüm pencere kemerlerinin kilittaşı, ifade edilmiştir.

Şekil 4.10 St. Joseph Lisesi, ön cephe, ilk yıllar (Ekdal 1996, s.159)

Şekil 4.11 St. Joseph Lisesi, günümüzde ön cephe (Yazar arşivi)

Bu cephede giriş aksının yükseltilmiş, saatli çatı cephesi, modern bir düzenleme sergiler (Şekil 4.4).

Kanatların doğuya ve batıya bakan cepheleri, biraz daha farklıdır. Burada beşik pencereler göze çarpar. İki katlı güneybatı kanadının batı tarafında yükseltilmiş bodrum katı, kot farkındaki azalma nedeniyle daha alçaktır; kırmızıya boyanarak belirginleştirilmiştir ve pencereler, kemerlerden ibarettir. Kanadın güney ucundaki beş basamakla varılan çift kanatlı demir kapının dikdörtgen tepelik gibi düzenlenmiş lentosu triglifli düz plastır başlıkları üzerine oturur. Tepelik üzerinde çiçek motifli kabartma bezeme görülmektedir. Plastırlar aşağıda kaidelerle son bulur (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 St. Joseph Lisesi, güneybatı kanadı, yan giriş detayı
(Yazar arşivi)

Giriş katı pencereleri bu cephede tamamen beşik kemerlidir. Plastırlar cepheyi düşeyde tekli, ikili ve üçlü pencere gruplarına bölmüştür. İkinci katta plastırlar arasındaki tekli pencereler, beşik kemerlidir ve pencere söveleri burada son derece

Şekil 4.13 St. Joseph Lisesi, kuzeydoğu kanadı, doğu cephesinden detay (Yazar arşivi)

Şekil 4.14 St. Joseph Lisesi, koridor ve derslikler (Yazar arşivi)

sadedir. Katlar yatayda birbirinden kat silmesiyle ayrılır. Çatı kirişlerini simgeleyen “S” kıvrımlı dirseklerin altından geçen bir diğer silme hem saçaklık çizgisini vurgulamakta hem de düşeydeki bölümlemeleri kare oranlarına yaklaştırarak plastırların yarattığı yükselen etkiyi sınırlandırmaktadır. Kıрма çatının bu kısmında çatı pencereleri dikkat çeker. Bu cephedeki pencereler kepenksizdir (Şekil 4.6).

Güneydoğu kanadının doğu cephesinde, arazinin eğimiyle uyumlu bir biçimde bina dört katlı algılanmaktadır. Kepenkli pencerelerin söveleri ince profilli ve düz atkılıdır (Şekil 4.13). Plastırlar tüm cepheyi düşeyde tekli, ikili, üçlü ve dörtlü pencere gruplarına bölmektedir. Diğer cephelerde olduğu gibi kat silmeleri katları birbirinden ayırır (Şekil 4.2).

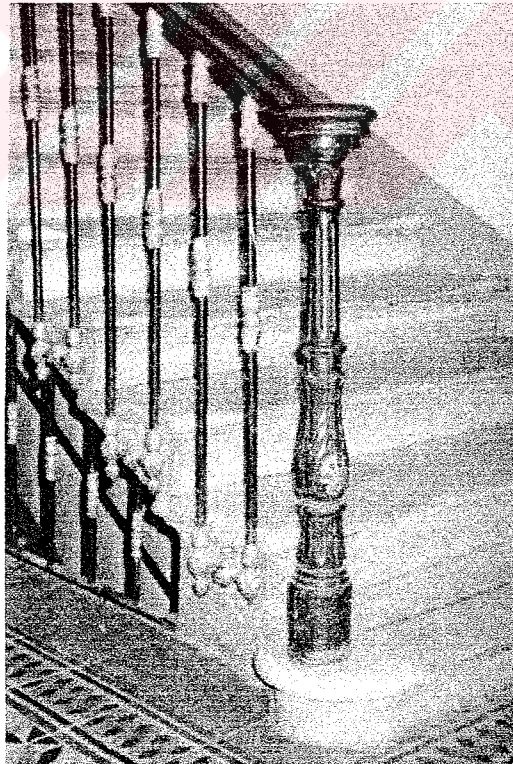
Doğu kanadının köşesinde yer alan eski fizik laboratuvarı binası doğu-batı yönelimli dikdörtgen planlı ve iki katlı bir binadır. Kat silmesi kırmızı tuğladır. Giriş katı pencereleri ve kapısı kırmızı tuğa örgü beşik kemerli, üst kat ise belli belirsiz basık kemerli ve yine tuğa örgüdür. Güney cephesinde kapının hizasındaki üst kat penceresi kat silmesine kadar inmiştir. Böylece bu cephe, düşeyde eşit iki parçaya bölünmüş olur. Kiremitli kıрма çatı üzerinde iki baca görülür (Şekil 4.9). Binanın kullanılan ana girişi batı cephesindendir. Kuzey cephesinde de kepenkli, dikdörtgen pencere dizisi görülür (Şekil 4.2).

Yapı, genel havası itibariyle Neoklasik üsluptadır. Pencere ve kapı üstlerinde yer yer kullanılmış çiçekli kabartma motifler, yakın planda klasik çizgileri yumuşatırsa da yapı, anıtsal ölçeklidir ve ancak uzaktan bakıldığında bir bütün olarak algılanabilmektedir.

Buna karşılık, koridorların iki yanına dizili derslikler (Şekil 4.14), kanatları birbirinden ayıran demir süslemeli kapılar (Şekil 4.15) ve merdivenler (Şekil 4.16), iç mekanlarda insana geçmişin labirentinde dolaşıyor hissini vermektedir.

Şekil 4.15 St. Joseph Lisesi, güneydoğu kanadında koridor (Yazar arşivi)

Şekil 4.16 St. Joseph Lisesimerdiven detayı (Yazar arşivi)

4.1.2. Moda Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Moda, Dr. Esat Işık Cad.
Kurucusu : *St. Louis Capucin* Rahipleri
Kuruluş Tarihi : 1882

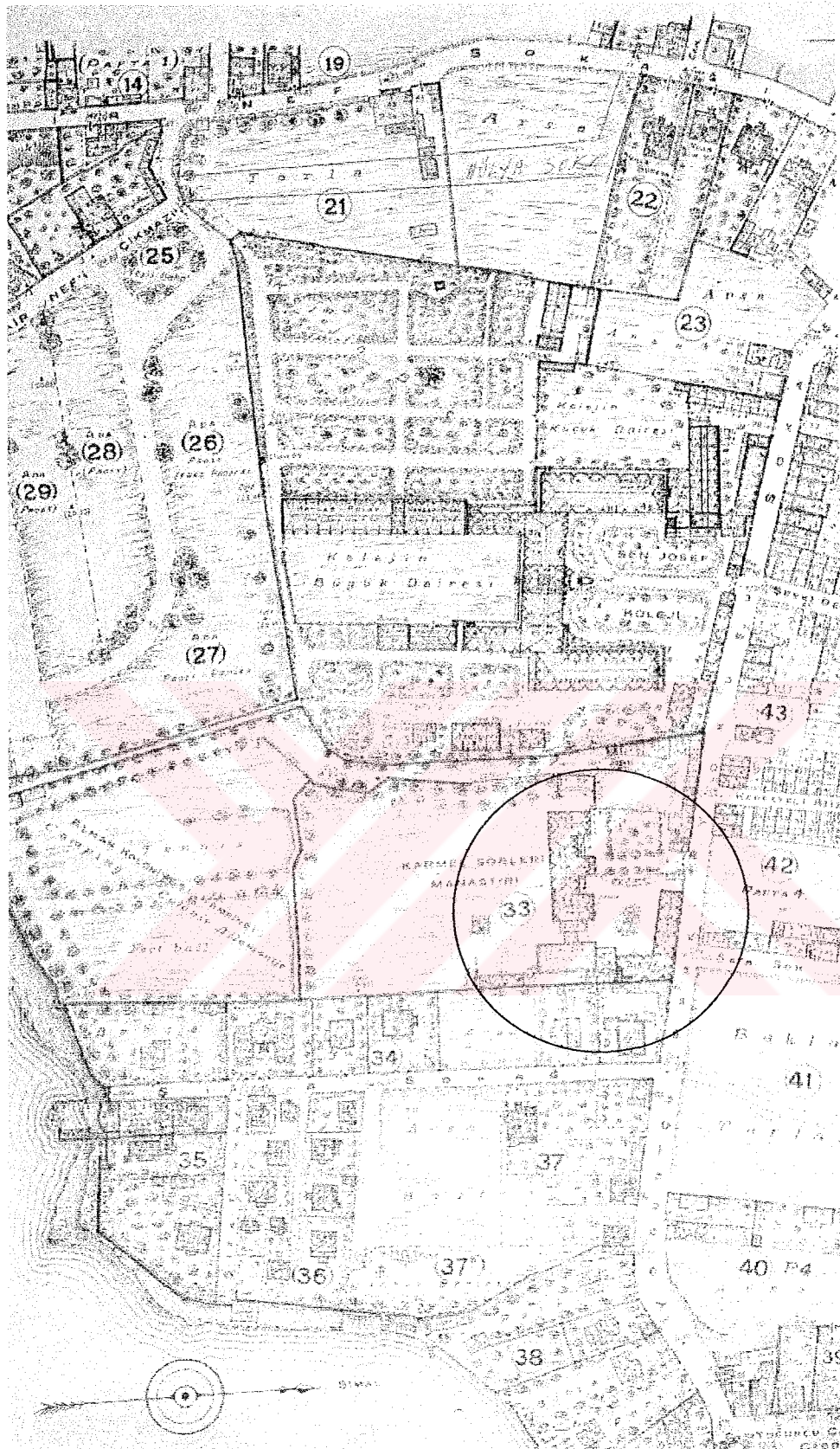

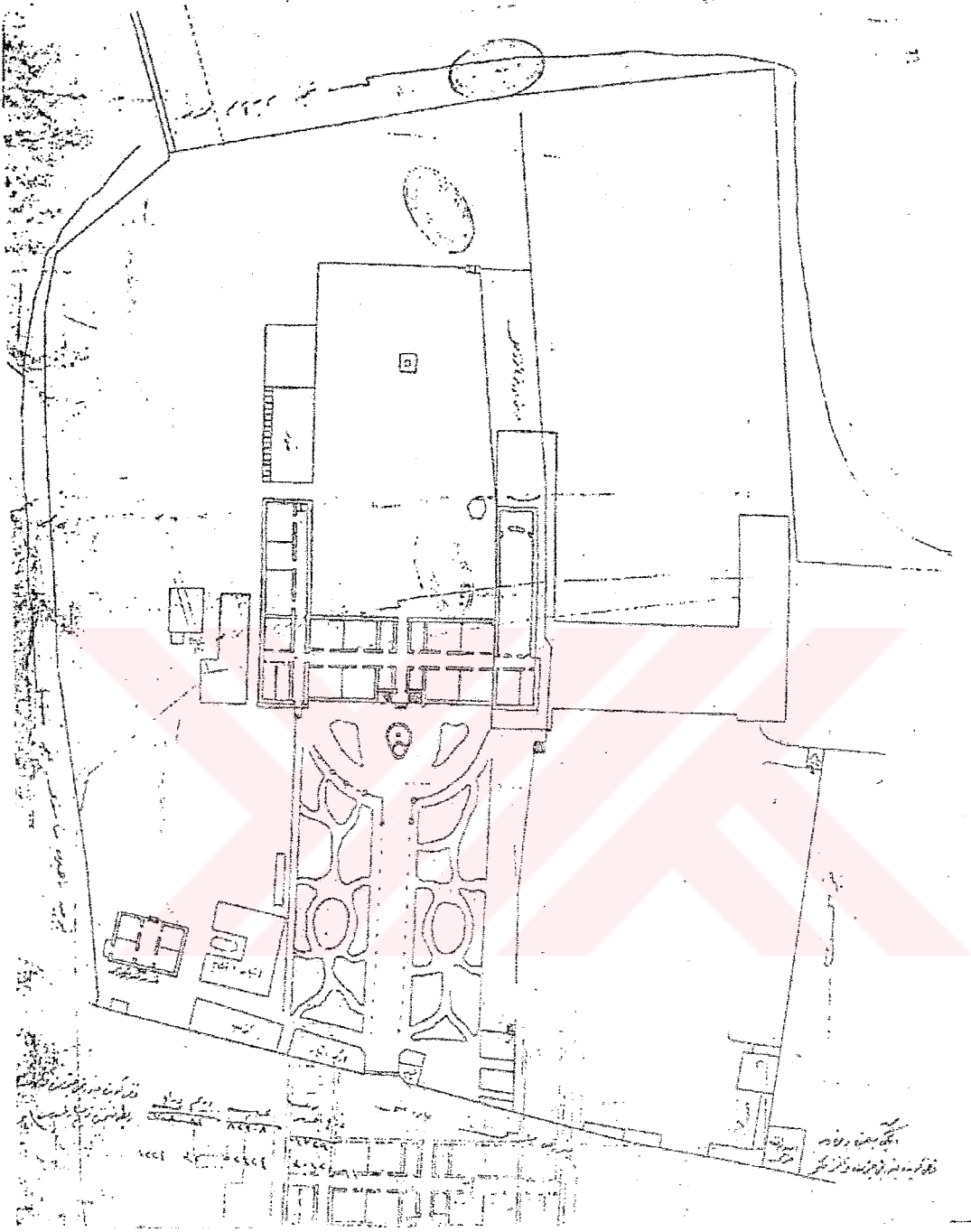
Tarihçe:

Okulla ilgili bilgi azdır. Yapı, Moda' da Dr. Esat Işık Caddesi üzerinde, St. Joseph Lisesi' nin hemen yanındaydı. Beyoğlu' ndaki *Saint Louis Capucins*' lerine bağlı bir okuldu (Sevinç 1997, s.161). 1892 yılında *Frères des Ecoles Chretiennes*' e ait Saint Joseph Okulu' nun 30 rahibi bulunmasına rağmen, rahiplerin, belirli dini ayinleri yürütmeye yetkileri olmadığından, *St. Louis Capucin* misyoner heyeti papazları bu görevi üstlenmişlerdi (Polvan 1952, s.188; Belin 1894, s.448). Saint Joseph Okulu' na bitişik arsaya yerleştikleri tarih 11 Eylül 1882' dir (Belin 1894, s.422). *Carmelite* rahibelerinin de bir süre manastır olarak kullandıkları yapı yıkıldıktan sonra yerine Kadıköy Anadolu Lisesi inşa edilmiştir (Ekdal 1996, s.160; Önce 1998, s.101) (Şekil 4.17 ve Şekil 4.18).

Mimari:

Yapının ön cephesi kuzey yönünde Dr. Esat Işık Caddesi' ne bakmakta olup üç ana blok halinde yükselmekte ve geride tek bir blokta birleşmektedir. Yarım bodrum kat üzerine üç kat çıkan binaya ana giriş, ortadaki bloktan, fotoğrafta köprü gibi görünen bir geçitle sağlanmıştır. Katlar birbirinden kat silmesiyle ayrılmış olup yukarı çıktıkça kat yüksekliği azalmaktadır (Şekil 4.19).

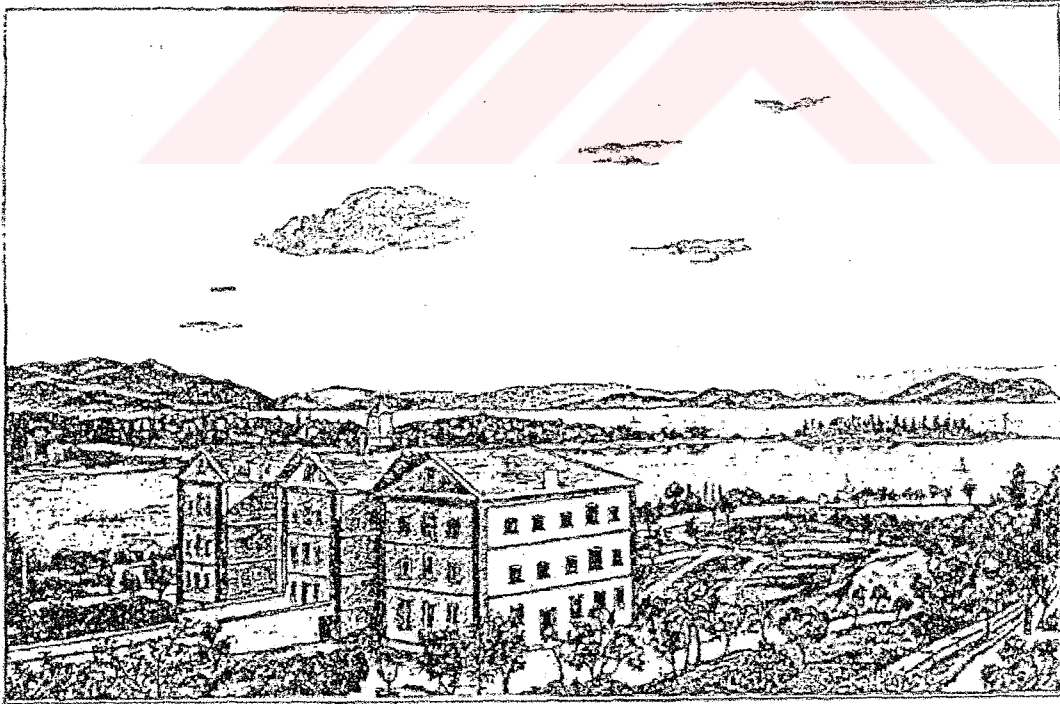

Şekil 4.18 Moda Okulu, vaziyet planı, (BOA, plan no 441)

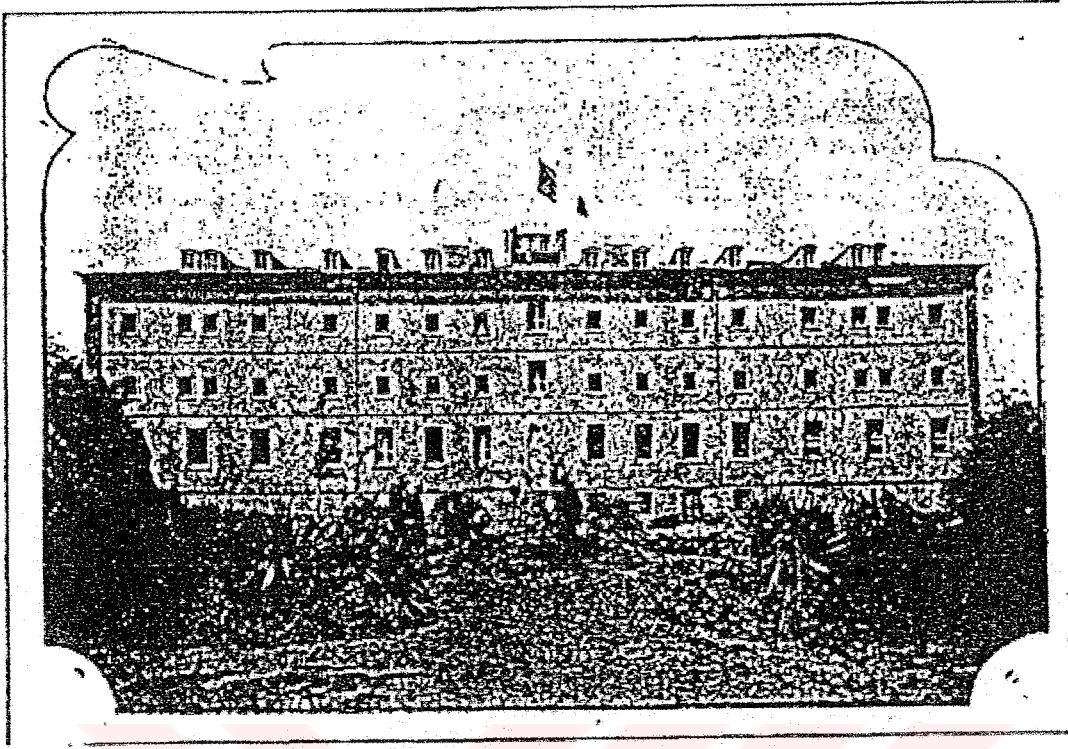
Çok iyi seçilememekle birlikte bloklarda, pencere dizilerinde ortadaki pencereler kemerli ve iki tarafındaki pencerelerden yüksek görünmektedir. Bloklar üçgen alın oluşturan kırma çatılarla son bulmaktadırlar. Alınların ortasındaki birer pencereden, buralarda çatı katı bulunduğu anlaşılmaktadır. Yapının köşe hatları düşeyde yüksek plastırlarla belirginleştirilmiştir.

Güneye bakan arka cephe, ön cepheden farklıdır. Ön cephede ana bloklarla oluşturulan düşey parçalanma, burada görülmemektedir. Yapı karşıdan dikdörtgen, tek ve büyük bir kitle olarak algılanmaktadır. Zemin katın fotoğraftan tam olarak seçilememesine rağmen, birinci kattan başlayarak yukarı çıkıldıkça katların alçaldığı burada da bellidir. Katlar birbirinden silmelerle ayrılmıştır. Düşeyde iki sade plaster, yapının üç temel bölümü olduğunu anlatır.

Birinci katın dikdörtgen ve uzun pencereleri, diğer katların kare ve küçük pencerelerinden farklılığıyla bu katın önemli bir kat olduğunu belirtmektedir. Bu cephede düz bir hatla çatıyı belirleyen saçaklığın üzerinde çok sayıda ışıklandırma penceresi göze çarpmaktadır (Şekil 4.20).

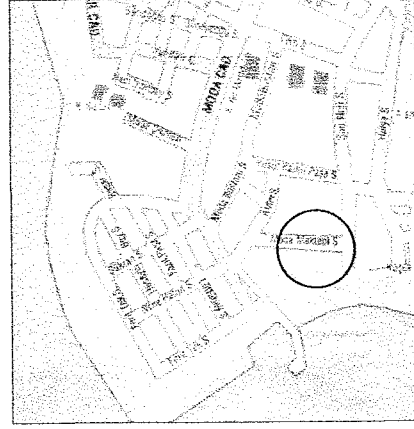
Şekil 4.19 Moda Okulu, Dr. Esat Işık Caddesi' ne bakan ön cephe
(Sevinç 1997, s.162)

Şekil 4.20 Moda Okulu, güney yönündeki denize bakan arka cephe
(Sevinç 1997, s.162)

4.1.3. Mikhitarist Papaz Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Moda, Mektep Sokak No: 1.
Kurucusu : P. Samuel Katırcıoğlu
Kuruluş Yılı : 1842

Tarihçe:

Mikhitar (veya Pier Manuk) (Ekdal 1996, s.179), 17. Yüzyılın sonunda Sivas' ta doğmuş, yirmi yaşında Anadolu' yu dolaşarak Ermenilere dini rehberlik yapmaya başlamış bir Ermeni papazıdır (1676-1749). Mikhitar, "teselli eden, çare bulan" anlamına gelmektedir (Ekdal 1996, s.179; Ergin 1940, s.658). Ermeni dinini ve kültürünü yaşatıp geliştirmek ve Ermeni Patrikliği ile Roma Kilisesi' ni birleştirmek amacıyla çalışmak için 1700 yılında bir kaç müridiyle birlikte İstanbul' a gelmiş ve ilk kitaplarını burada bastırmıştır. Bu kitaplardan birisi "Hazreti İsa' nın Siyreti" dir.

İstanbul' da yaşadığı bir takım olumsuzlukların sonucunda Yunanistan' nın o tarihlerde Venediklilerin elinde bulunan Mudun şehrine gitmiş, burada *Papa XI. Kilonon*, Mikhitar' ın manastırını onaylamıştır.

Türklerin Mudun' u alıp Venediklileri buradan çıkarması üzerine Mikhitaristler de Venedik' e geçmişlerdir (1715). Yapılan başvurularla Venedik' te Saint Lazar isimli bir ada yaklaşık 300 yıl önce Venedik ayan meclisi tarafından Mikhitar ve dervişlerine verilmiştir.

Mikhitar ve dervişlerinin bu adada kurdukları ünlü Açmiyazin patrikliği derecesindeki kurum ve akademi, Türkiye, Kafkasya, İran, Hint, Mısır ve Bulgaristan

Ermenilerine önemli hizmetlerde bulunmuştur. İstanbul, Açmiyazin, Moskova, Van, Kudüs, Amsterdam, Londra ve Paris merkezlerinin esas alındığı bir kuruluş ağıyla kültürel ve dini çalışmalar yapmışlar, okullar açmış, sayısız kitap basmışlardır. Mikhitaristlerin Venedik' te açtıkları matbaa, açıldıkları tarihten beri Venedik ve Ermeni Akademileri, Avrupa ve Doğuda büyük önem kazanmıştır (Ergin 1940, s.659).

Mikhitarist Papaz Okulu, Küçük Moda' da Mektep Sokağı' nda, Bomonti Gazinosu' nun yerinde, 1842 yılında P. Samuel Katircioğlu tarafından kurulmuş, Kadıköy' de Katolik Ermeni rahip yetiştiren tek okuldu. Mikhitaristlerin Venedik ve Viyana merkezlerinden Venedik' e bağlı olarak işlemekteydi. Okulun kurucusu olan P. Samuel Katircioğlu bir süre müdürlüğünü de yapmıştı (Ekdal 1996, s. 179).

Mikhitaristler, Avrupa ve Doğuda yaptıkları ilmi çalışmalarla ve basımını gerçekleştirdikleri sayısız kitapta eski İran ve Anadolu, hatta Selçuk, Bizans ve Asur tarihine de ışık tutacak bilgiler bulunmasından dolayı Ermeni kültürüne olduğu kadar Avrupa ve Doğu tarihine de katkıda bulunmuştur (Ergin 1940, s. 660).

Bu geleneğe uygun biçimde Katircioğlu' nun da 1855 yılında Viyana' da basılmış *Guid de Conversation Turc-Français-Allemand* (Türkçe-Fransızca-Almanca Konuşma Kılavuzu) adlı bir eseri bulunmaktadır. Eserde cümleler hem Osmanlıca hem de Latin harfleri ile yazılmıştır (Ekdal 1996, s.180).

Okulda eğitim gören öğrencilerin bir bölümü okul yapısının karşısında bulunan evlerde pansiyon olarak kalmaktaydı. Otel Şana adlı pansiyon bunların içinde en ünlü olanıydı. Okul binası 1915 yılında yanmış, sokağın karşısında dizili pansiyonlar da yıkılarak yerlerine apartmanlar yapılmıştır. (Ekdal 1996, s.179).

Okulun yerinde uzun yıllar Bomonti Çaybahçesi işletilmiş olup günümüzde burada bir başka kafeterya bulunmaktadır.

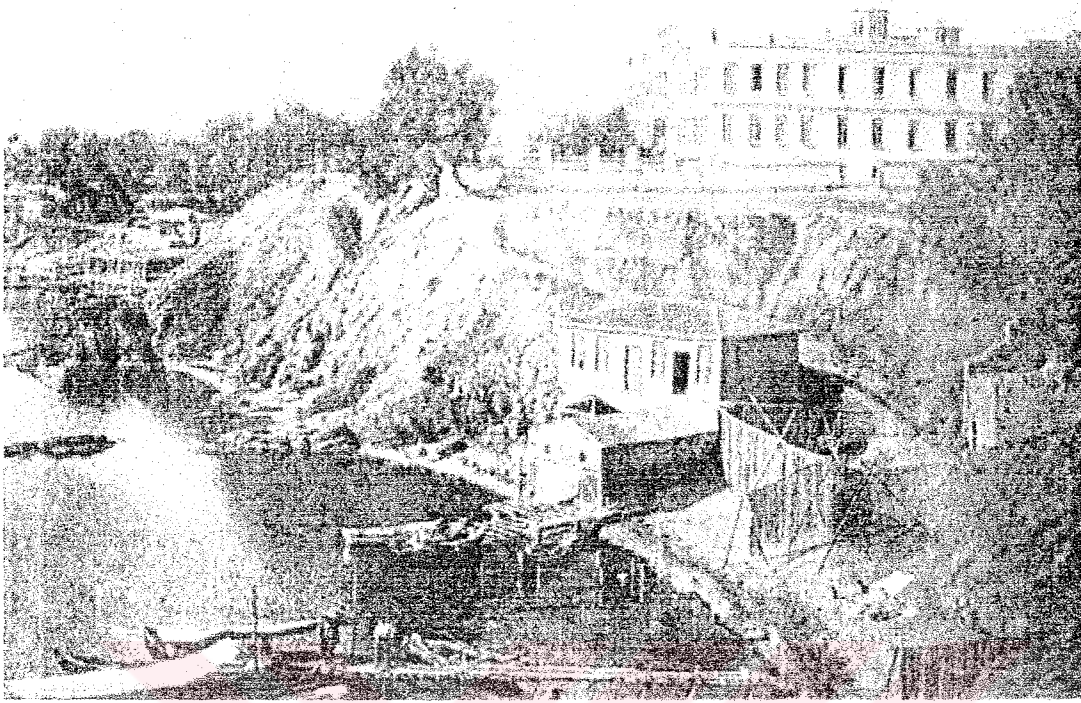

Şekil 4.21 Kadıköy Mikhitarist Okulu,
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937, Pafta 1, Atatürk Kitaplığı)

Mimari:

1938 tarihli Pervitich Haritalarında Mikhitaris Papaz Okulu' nun yeri açıkça belli olmaktadır. Buna göre okul binası, Küçük Moda' da Kuzeybatı' da Mektep Sokak, kuzeydoğuda Şair Nefii Sokak, güneybatıda apartmanlar ve güneydoğuda Moda

Koyu ile çevrilmiş bir arsanın kuzeybatı yarısında konumlanmıştır (Şekil 4.21). Denize inen keskin eğimli yarla bina arasında duvarla sınırlanmış bahçe bulunur.

Şekil 4.22 Kadıköy Mkhitarist Okulu, denizden görünüm, yüzyılın başı (Ekdal 1996, s.180)

Elimizdeki tek fotoğrafta deniz kenarında küçük bir iskeleyle binası görülmektedir (Şekil 4.22). Okuldan iskeleye bir patika inmekte olduğundan, okulun iskelesi olduğu düşünülebilir. Günümüzde bu kıyılar doldurulmuş ve park olarak düzenlenmiştir. Okul binası gibi iskeleden de eser kalmamıştır.

Pervititch haritasında harabe olarak gösterilen bölüm, açıkça yaklaşık 38x38 m boyutlarında bir avlu ortasında konumlanmış yaklaşık 24x24 m boyutlarında dikdörtgen planlı bir binadır. Elimizdeki fotoğrafla da tutarlıdır. Pervititch haritasında harabenin çeperi, batı-kuzey doğrultularında arsanın üç kenarına tam oturmayıp altışar metre içeride kalmaktadır. Deniz tarafındaki alan Bomonti Bahçesi olarak adlandırılmıştır. Burası okulun bahçesi olup içinde dar cephesi denize bakan 20x11 metre boyutlarında dört yüzlü kırma çatılı bina, Ekdal'ın verdiği (Ekdal 1996, s.180) (Şekil 4.22) okulun yanmasından önce çekildiği belli olan fotoğrafta görülmemektedir. Yine fotoğraftan okul yapısının iki katlı ve kagir olduğunu anlıyoruz.

Fotoğrafta soldan beş ve altıncı pencerelere denk düşen, bahçe yan girişi olduğunu tahmin edebileceğimiz açıklığın sağ kenarında, pencere olabilecek köşeli bir siyah leke göze çarpmaktadır. Ayrıca ilk katın pencerelerinin bahçe duvarının epeyi yukarısından başlamasından da yükseltilmiş bir bodrum katı bulunduğunu varsayabiliriz. Binanın ana girişi Mektep Sokak' tan olup kuzeybatı-güneydoğu ekseninde planı ortalar.

Haritada binanın batı köşesine bitişik bir kapıyla girilen 7 m genişliğinde bir geçit görülür. Bu geçit Mektep Sokak' tan okulun deniz tarafındaki bahçesine geçişi sağlar. Bahçenin ayrıca Şair Nefii Sokak' tan da bir girişi vardır. Şair Nefii Sokak' tan giriş, haritada yapının doğu köşesine bitişik olduğu halde fotoğrafta binanın soldan beşinci ve altıncı pencerelerine denk düşmektedir. Dolayısıyla köşedeki giriş bina yanıp yıkıldıktan sonra Bomonti Bahçesi' ne doğrudan giriş olarak açılmış olabilir.

Ayrıca fotoğrafta bahçe duvarındaki boşluğun sağ tarafında görülen köşeli siyah leke, bahçe girişine karşılık geldiği göz önüne alındığında yapı cephesindeki bir kapı da olabilir.

Fotoğrafta damda görülen kule gibi çıkıntıların şapele ait olduğu düşünülebilir.

Cephe düzenlemesiyle ilgili bize fikir verecek tek kaynak elimizdeki eski fotoğraftır. Bu fotoğrafta okulun denize bakan cephesi belli belirsiz, Şair Nefii Sokak' a bakan cephesi ise kısmen görülebilmektedir.

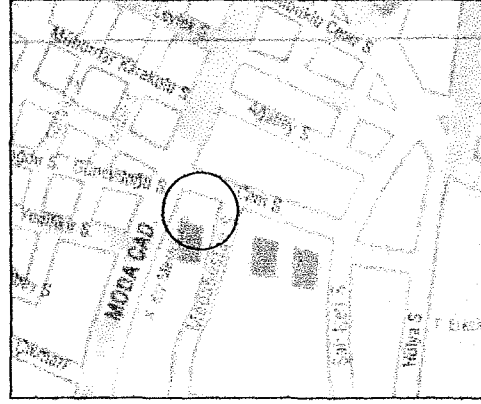
Şair Nefii Sokak cephesinde iki katı birbirinden çok belirgin bir kat silmesi ayırmakta olup düşey bölümlenme yoktur. uzun dikdörtgen pencere dizileri her iki katta da aynı olup pencerelerin söveleri kaldırılmış gibidir. Pencereler çıplak birer dikdörtgen boşluk gibi algılanmaktadır. Cephedeki homojen doluluk-boşluk oranları, düşeyde doluya karşı doluluk boşluğa karşı boşluk ilkesi, yatay yayılımla ağırlaştırılmış yapı kütesi Rönesans üslubunda görülen özelliklerdir. yüzeylerde süsleme, yokmuşçasına seçilememektedir.

Denize bakan cephenin ortasında yuvarlak kemerli büyük bir giriş seçilmektedir. Yükseltilmiş giriş açıklığı iki yanda saçaklara uzanan birer pilastırla vurgulanmış gibidir. Yine bu cephede saçaklığın, yuvarlak kemerli giriş hizasına denk gelen yerinde, parapet yaklaşık yarım kat ölçüsünde yükseltilmiş gibidir. Ayrıca köşelerde de küçük, kulemsi çıkıntılar göze çarpmaktadır. Denize bakan cephe bu öğelerle Şair Nefii Sokak' a bakan cepheye göre daha hareketlidir. Yapıda genel olarak Neoklasik etki gözlenmektedir.

4.1.4. Notre Dame de Sion Fransız Kız Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Kadıköy, Moda Caddesi
Kurucusu : *Notre Dame de Sion* Rahibeleri
Kuruluş Yılı : 1863
Kapamış Yılı : 1936

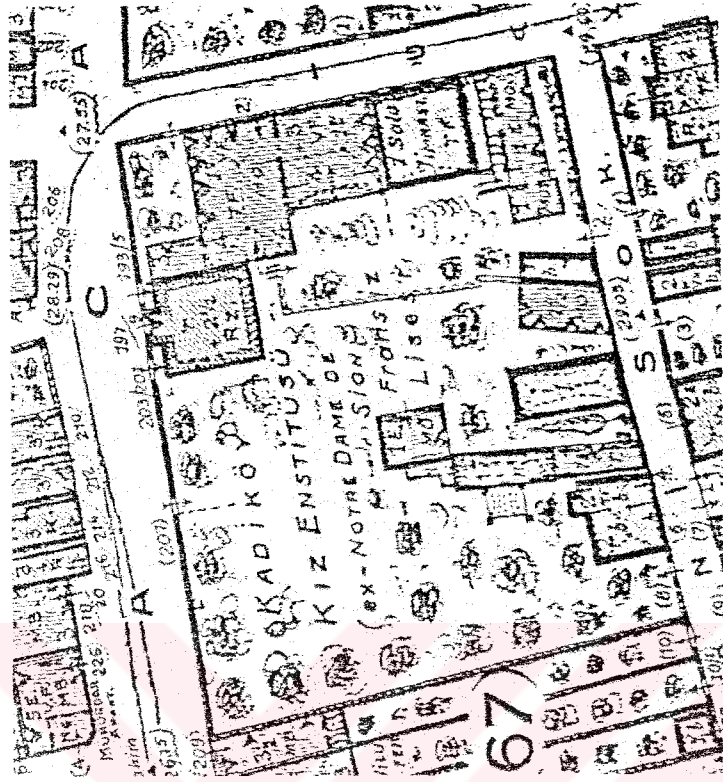
Tarihçe:

Notre Dame de Sion rahibeleri ilk defa 1857' de İstanbul' a gelmişlerdir ve İstanbul Papa Vekili *Hillereu'* nun 1844-1846 yılları arasında Pangaltı' da inşa ettirdiği Saint Esprit Kilisesi' ne bağlı cadde üzerindeki binalarda *Filles de la Charité* cemiyeti rahibelerinin bir süredir işletmekte oldukları okulu devralmışlardır. Bu binalar, esasen Saint Esprit Kilisesi' ne bağlı bir papaz semineri açılmak üzere inşa edilmiş, ancak seminer hiç bir zaman açılmamış ve binalar, *Filles de la Charité* rahibelerine kiralanmıştı. *Filles de la Charité* rahibelerinden okulu devralan *Notre Dame de Sion* rahibeleri, binaları da satın aldılar (Polvan 1952, s.207).

İstanbul' un Anadolu yakasındaki Dame de Sion okulu ilk defa 1863 yılında Kadıköy Katolik Kilisesi eklentilerinde açılmış olup daha sonra Moda' da *Notre Dame de Sion* rahibeleri cemiyetinin satın aldığı binaya taşınmıştır. Okulun 1863 ile 1892 yılları arasındaki faaliyetlerine ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

1892 yılında okulda yatılı ve gündüzlü toplam 145 kız öğrenci okumakta olup yatılı kısımdaki 53 öğrenciden 31 i Latin, 5 i Katolik Ermeni, 5 i Ortodoks Rum, 12 si Yahudi idi. 94 gündüzlü öğrenciden 31 i Latin, 7 si Katolik Ermeni, 36 sı Ortodoks Rum, 10 u Gregoryen Ermeni, 9 u Yahudi ve 1 i Müslüman idi. Okulda ayrıca bir

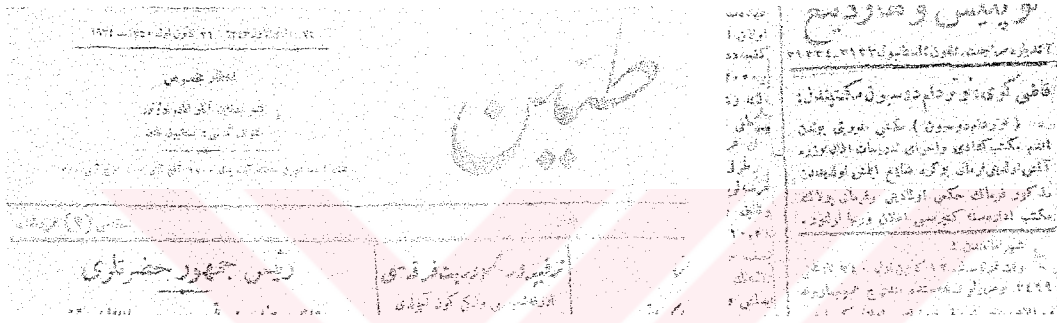
öksüzler yurdu da işlemekte olup buradaki kız çocukları da okutulmaktaydı. Okulda 1892 yılında 16 sı öğretim görevlisi 31 rahibe çalışmaktaydı (Polvan 1952, s.212).

Şekil 4.23 Kadıköy Notre Dame de Sion Okulu,
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 3, Atatürk Kitaplığı)

Moda' daki Notre Dame de Sion Okulu' nun ders programı, Pangaltı' daki okulun ders programıyla aynıydı. 1912' de ilk kısım hazırlık sınıfıyla birlikte beş, orta kısmı dört ve lise kısmı üç sınıflıydı. Fransızca bilgisi yeterli olmayan öğrenciler için ayrıca iki hazırlık sınıfı bulunmaktaydı (Polvan 1952, s.213).

Kadıköy Dame de Sion Okulu' nun açılışı için verilen ferman, bir yangında diğer önemli evrakla birlikte yanmış (Orhonlu 2000)(Şekil 4.24) olup okulun adı 1913 Osmanlı- Fransız Uzlaşmasıyla tanınmış olan Fransız kurumları arasında görülmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında eğitim ve öğretimine ara veren okul, 1936 yılında tamamen kapanmıştır (Polvan 1952, s.213).

“Tanin Gazetesi, 24 Cemaziyevvel, 1343 (15.Kasım.1926), Kadıköy: Notre Dame de Sion Mektebinindir: (Notre Dame de Sion Mektebi müdüriyeti bundan akdem mektep küşadı ve icra-ı tedrisat eylemek üzere almış olduğu fermanı bu kere zayii eylemiş olduğundan mezkur fermanın hükmü olmadığından ve fermanı bulunanın mektep idaresine getirmesi için ilan ve rica olunur.”

Şekil 4.24 Kaybolan ferman için Tanin' de verilen ilan ve çevirisi
(Gönül Orhonlu Arşivi)

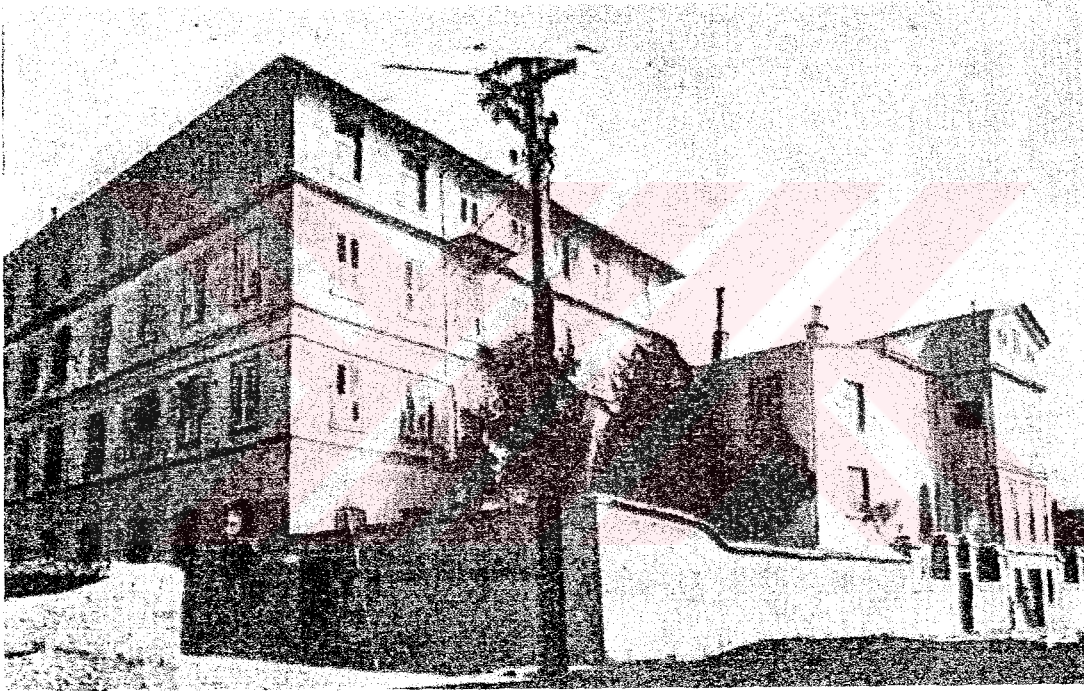
Mimari:

Kadıköy Dame de Sion Okulu, kuzeyde Cem Sokak, batıda Moda Caddesi, doğuda Moda Bostanı Sokak, güneyde bahçe ve evlerle çevrilmiş bir arsanın kuzeybatı köşesine konumlanmış dört katlı kagir binadır. Ana girişi Moda Caddesi' ndendir ve güneybatı köşesi yine bu caddeye bakan biri kagir, biri ahşap iki binaya bitişiktir (Şekil 4.24 ve Şekil 4.25).

Pervititch haritasında ana binanın yanında doğu istikametinde ikincisi jimnastik salonu olan bitişik nizam iki yapı görülmektedir. Cem Sokağı ile Moda Bostanı Sokak' ın kesiştiği köşede, kuzey-güney yönelimli, tek katlı ayrı bir bina daha vardır.

Ayrıca bahçenin Moda Bostanı Sokak tarafında tek ve 2 katlı, rasgele konumlanmış yapılar görülür. Okulun geniş bahçesine Moda Caddesi'nden üç, Cem Sokağı'ndan bir ve Moda Bostanı Sokak'tan iki giriş vardır.

Elimizde okula ait bir tek fotoğraf bulunduğundan bu fotoğraftan görebildiğimiz kadarı incelenmiştir. Buna göre Moda Caddesi'nde okula ait alanı sınırlayan sıvalı, yüksek duvar, Cem Sokağı'nı dönerek bina cephesinde son bulur. Moda Caddesi'nden yatay şerit bölüntüleri vurgulanmış üç bahçe kapısı dikkati çekmektedir. Bu kapılardan uzakta, iki yanı tepede bir sivri kemerle kavuşanı doğrudan bahçeye açılmakta, dörder sütunla belirlenmiş diğer ikisi binalara yakın konumlanmaktadır.

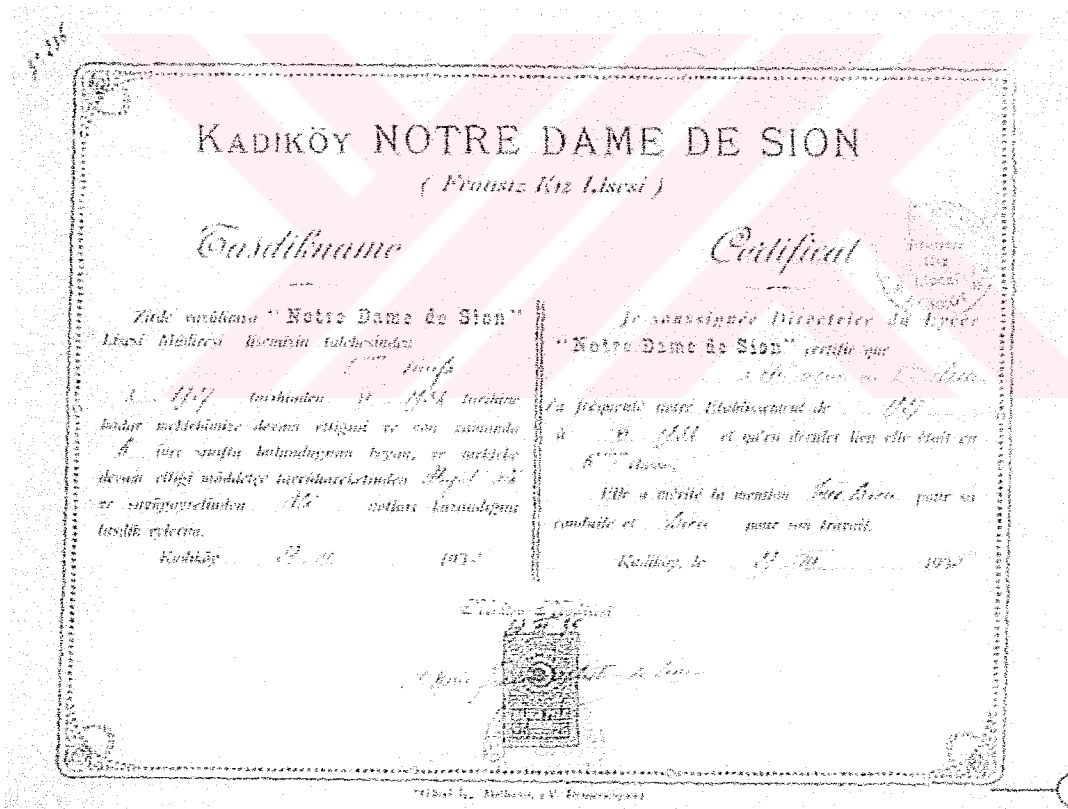
Şekil 4.25 Notre Dame de Sion Okulu, Moda Caddesi'nden görünüş, 1925
(Gönül Orhonlu Arşivi)

Çatı katıyla birlikte 4 katlı ahşap yapı, orta kısmın tamamen öne çıkıntı yapmasıyla düşeyde üçe bölünmüştür. İki yüzlü çatı örtüsünün altında her katta birbirinden farklı pencere düzenlemeleri görülmektedir. Çatı katında ortadaki yüksek ve dar pencerenin iki yanında birer kemerli pencere ayırt edilir. Katlar birbirinden, çıkıntılı ince profillerle ayrılmıştır. 3. Katın öndeki pencereleri seçilememekle birlikte kuzeye bakan yan pencerenin kemerli, yatayda 3 parça kepenkli ve hemen hemen kat yüksekliğinde olduğu açıkça bellidir.

Yine kuzeye bakan hemen altındaki dikdörtgen pencereyi üst kattan sadece incecik kat profili ayırır gibidir. Önde ise birbirine yakın üç uzun ve dar pencere içeri olabildiğince aydınlık alacak biçimde düzenlenmiştir. Bu cephede zemin katta ortadaki kapının yanında birer pencere vardır. Genel olarak ahşap yapının öğeleri düz ve sadedir.

Ahşap yapıya kuzey tarafından bitişik üç katlı ek binanın ön cephede sade çerçeveli birer penceresi vardır. Kuzey cephesinde ise net olmamakla birlikte her katta ikişer pencere olduğu anlaşılmaktadır.

Cadde' den geride konumlanan ana binayla cadde arasında, duvarlarla sınırlanmış küçük bir ön avlu meydana gelmiştir. Haritada gösterilen Cem Sokağı girişi, fotoğraftan seçilememektedir.

Şekil 4.26 Dame de Sion Okulu diploması (1935) (Niyego 1999, s.113)

Ana binanın görünen cepheleri homojen ve katı bir düzenlemeye sahiptir. Katlar birbirinden kat silmesiyle ayrılmıştır. Her katta kilit taşları belirtilmiş altı tane kepenkli pencere yan yana dizilidir. Pencereilerin alt köşelerindeki düşey uzantıların,

yapının genel sadeliği içinde klasik dönem konsollarını sembolize ettiği sylenabilir. Yalnız, fotoğraftan görüldüğü üzere giriş katında kilit taşı belirgin, basık kemerli ve parmaklıklı pencereler, üst kattakilerden farklıdır.

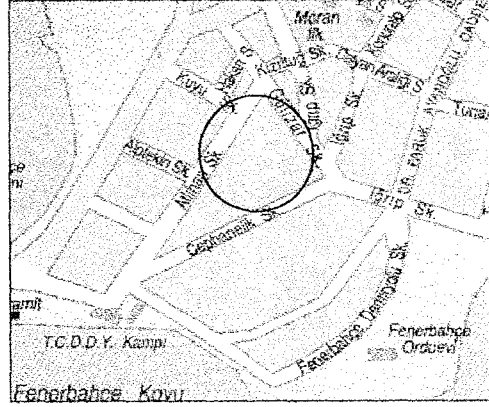
Çatı örtüsünde saçaklar çıkıntılı olup dördüncü katta soldan üçüncü pencere yerinde kcck bir balkon ve balkona açılan kapı grlmektedir. Balkonun sonradan eklendiği tahmin edilebilir.

Cem Sokağı' na bakan cephenin, Moda Caddesi cephesiyle aynı düzende olduğu grlmektedir. Kepenkli, dikdörtgen pencereler sıralıdır ve katlar birbirinden kat silmesiyle ayrılmıştır. Giriş katı cephesindeki pencerelerin kemerli olduğu anlaşılmaktadır. Pencerelerin zeminden yksekliliğine bakarak yapının yükseltilmiş bodrum katı üzerinde oturduğunu çıkarabiliriz. Fotoğrafta seilmemekle birlikte giriş katı altında zemine yakın yarım, bodrum kat pencereleri olduğu tahmin edilebilir.

4.1.5. Fenerbahçe Saint Augustin Ruhban Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Fenerbahçe, Atlıhan Sok.
Kurucusu : *Augustins de L'Assomption*
Rahipleri
Kuruluş Yılı : 1889
Tüzel kişilik : Assomption Kilisesi Vakfı

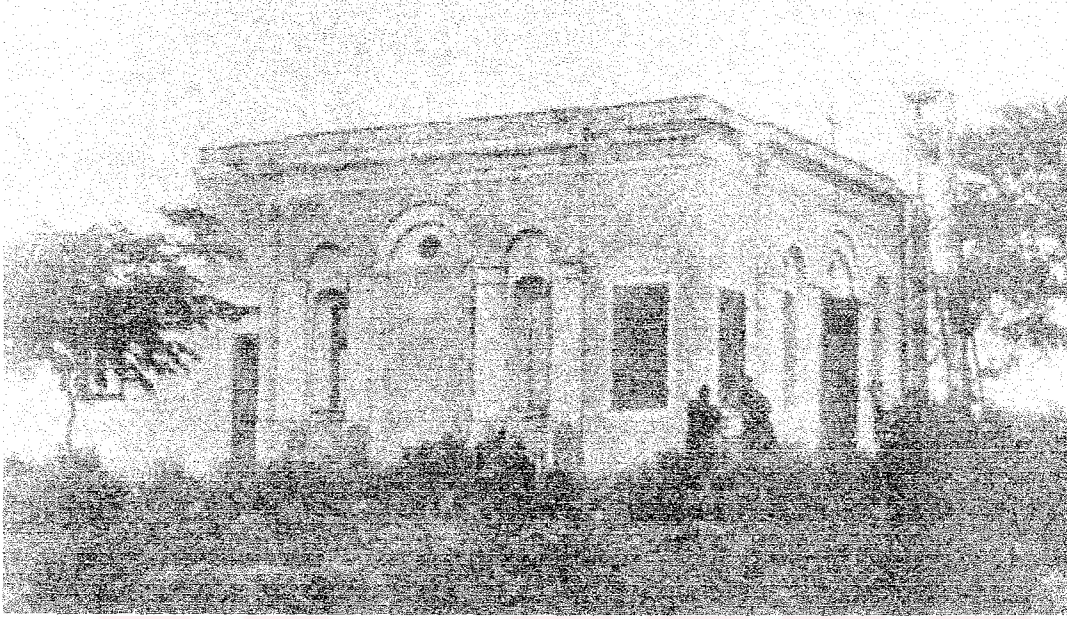
Tarihçe:

Assomptionist'ler Cemiyeti 1850' de Fransa' nın *Nimes* şehrinde *College de L'Assomption* adlı kurumda *Père D' Alzon* tarafından kurulmuştur. Amacı Hristiyanlık dinini yaymak olan *Assomptionist*'lerin merkezi 1900 yılından sonra Roma' ya taşınmıştır (Polvan 1952, s.122).

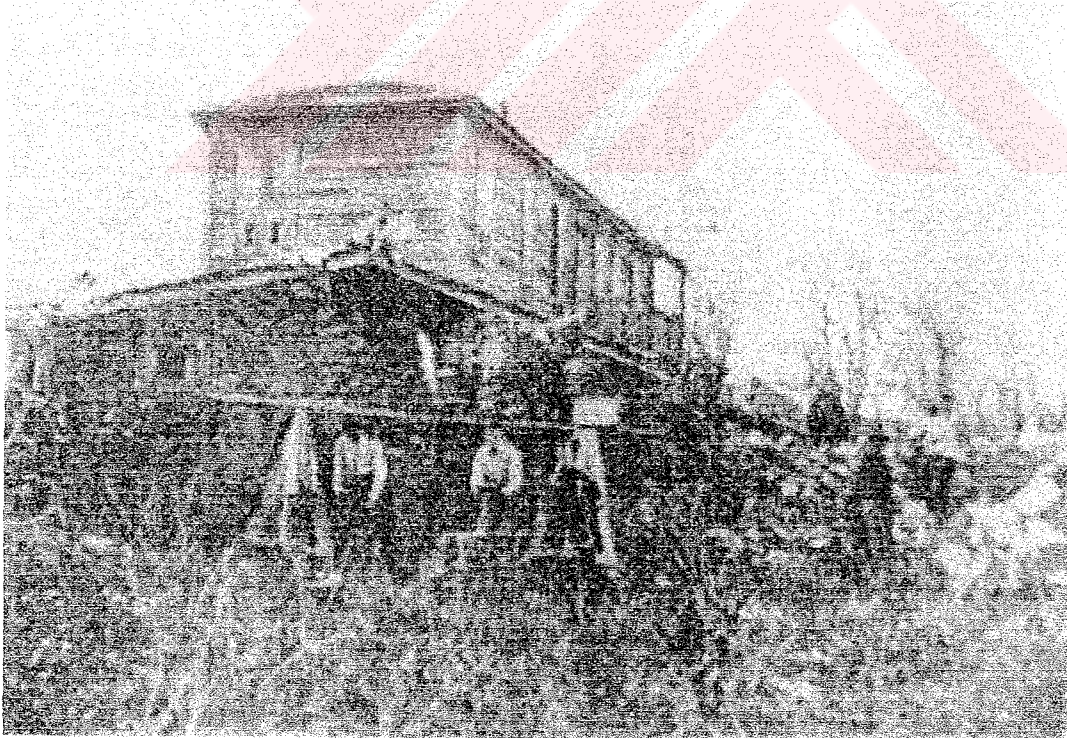
Başlangıçta Fransa sınırları içinde dini öğretme, inançları geliştirme gibi faaliyetlerde bulunurken, başarılı çalışmalarından dolayı Papa IX. Pie tarafından Hristiyan olmayanlar arasında da Hristiyanlık dinini yayma işiyle görevlendirilip 1862 yılında Osmanlı İmparatorluğu' na bağlı olan Bulgaristan' a gönderildiler (Belin 1894, s.440-442).

İstanbul' daki faaliyetlerine ilk olarak 1883' te Kumkapı' da başlayıp oradan Fenerbahçe' ye geçmişlerdir. 1886' da alınan bir arsada mevcut bulunan ve zamanında bir *Capucin* papazının idare ettiği bir küçük kilisede çalışmaya başlamışlardır (Polvan 1952, s.124) (Şekil 4.27). 2 Temmuz 1886' da bir kayıkla Kumkapı' dan Fenerbahçe' ye gelen bir kaç rahip, Baron Oppenheim' a ait eski bir binaya yerleşerek din adamı yetiştirmek üzere ilk seminerlerini açmışlardır (Ekda)

1987, s.69; Anonim, 1894a,s.5). Asya kıtasına ilk giriş için burada bir kilise kurmanın iyi bir başlangıç olacağını düşünmekteydiler (Anonim, 1894a, s.5).

Şekil 4.27 Eski Capucin Kilisesi (Ekdal 1987, s.68)

Şekil 4.28 Müller' in evi (Anonim 1894b, s.24)

İlk defa Müller adlı bir Alman levantenin evinde barınan rahibeler (Şekil 4.28), on yıl süreyle Cingria adlı bir Belçikalı' nın şimdiki Kalamış-Fener Caddesi üzerinde iki katlı ve 7-8 kişinin kalabileceği büyüklükteki evinde ikamet etmişlerdir. Rahibeler burada bir de dispanser kurmuşlardır. Bina I. Dünya Savaşı sırasında nekahathane olarak kullanılmış ve rahibeler savaştan sonra bir süre daha bu evde yaşamışlardır (Ekdal 1987, s.71).

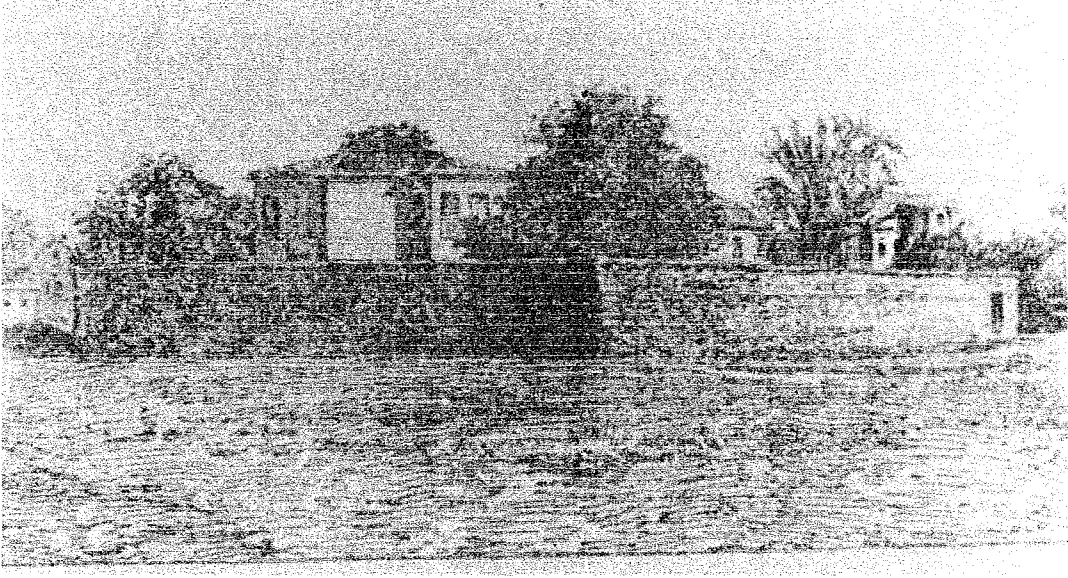
Rahibelerin bir kısmı 1886-1890 yılları arasında kendi okulları yapılıncaya kadar Baron Oppenheim' ın vekilharcı Semadeni' nin bahçesinde kestane ağaçları bulunan evinde oturmuşlardır (Ekdal 1987, s.71) (Şekil 4.29). Daha sonraları Ruhban Okulu öğrencileri de Semadeni' nin ikiz evlerinde bir süre kalmışlardır (Ekdal 1987, s.73) (Şekil 4.30) (Şekil 4.31).

Kiralanan bu ikiz evlerde 1889' da Rum öğrencilerin devam ettiği büyük ve küçük seminerler devam etmiştir (Şekil 4.32). Aynı yıl Fransa' da çıkan bir kanunla, Doğu misyonlarında görev yapan din adamlarının askerlikten muaf tutulacak olmasıyla Fenerbahçe' deki din adamı sayısı kısa sürede artmıştır (Ract 1993, s.7).

Belçikalı Pierre Hulback 1890 yılında Baron Oppenheim' in evini ve etrafındaki geniş araziye satın alarak üzerindeki eski binayı yıktırması ve bugünkü binayı inşa ettirmiştir (Ekdal 1987, s.69) (Şekil 4.33).

Arsa üzerinde inşa edilen binanın bir kısmında rahip adaylarına ayrılan bir *Noviciat*, diğer kısmındaysa fakir çocukların rahip olarak yetiştirileceği bir seminer açılmıştır (Şekil 4.34). 1892 yılında *Noviciat*' ta 30 rahip adayı, seminerdeyse 6 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu binada ayrıca Katolik ailelerin çocuklarının gündüzlü olarak devam edebileceği bir okul da açılmıştır. 1892' de Fenerbahçe' deki kurumda 4 papaz, 30 rahip adayı ve 1 laik öğretmen çalışmaktaydı (Polvan 1952, s.124).

Fransız yasasından yararlanarak Fenerbahçe' ye gelen rahiplerle birlikte Ruhban Okulu öğrencilerine bina yetmez olduğundan Papaz Okulu, Kumkapı' ya taşınmışsa da 1892' de rahiplerin inşa ettiği yapıya yemekhane ve etüt salonlarını içeren iki kanat ve bir şapel eklenmiştir (Ekdal 1987, s.75; Ract 1993, s.7; Mireille 1980, s.12).

Şekil 4.29 Semadeni' nin evleri (Anonim 1894b, s.25)

Şekil 4.30 Semadeni'nin ikiz evleri (Ekdal 1987, s.72)

Şekil 4.31 Semadeni' nin evi (Ekdal 1987, s.73)

Şekil 4.32 Fenerbahçe Ruhban Okulu' nun rahibeleri (Ekdal 1987, s.71)

Okul binası ve kilisenin planları, rahiplerle yakın ilişki içinde bulunan mimar Alphonse Cingria tarafından hazırlanmıştır (Ract 1993, s.7; Mireille 1980, s.12).

1894 yılına gelindiğinde *Assomptionist*'ler, zorlu çalışmalarının sonuçlarını almaya başladıklarını düşünmekteydiler. *Missions des Augustins de l'Assomption* 'da verilen listeye göre bu tarihte Fenerbahçe' de özellikle yazları çok revaçta olan iki kilise, 32 öğrencisi(*novice*) bulunan rahibe okulu (*Noviciat*), 15 öğrencisi bulunan skolastik okul, seminer, erkeklere ve kızlara birer ilkokul ile ayda 300 hasta tedavi edilen dispanser ile çalışmalarına devam etmekteydiler (Anonim 1894b, s.21).

Fransa' da, Doğuda görev yapan genç din adamlarının askerlikten muaf tutulmasıyla ilgili yasanın yürürlükten kalkmasıyla Fenerbahçe' deki seminerdeki din adamı sayısı azalmıştır. Bu tarihten sonra okul değişik konularda çalışan öğrencileri barındırmıştır. 1903-1905 yılları arasında felsefe öğrencileri, 1905-1906 yıllarında teoloji öğrencileri, 1906' da küçük Rum seminerinin yüksek sınıfları ve 1912-1914 arasında da küçük Ermeni semineri başlamıştır (Şekil 4.35). I. Dünya Savaşı sırasında bina, ordu tarafından kullanılmıştır (Ract 1993, s.12; Ekdal 1987, s.76).

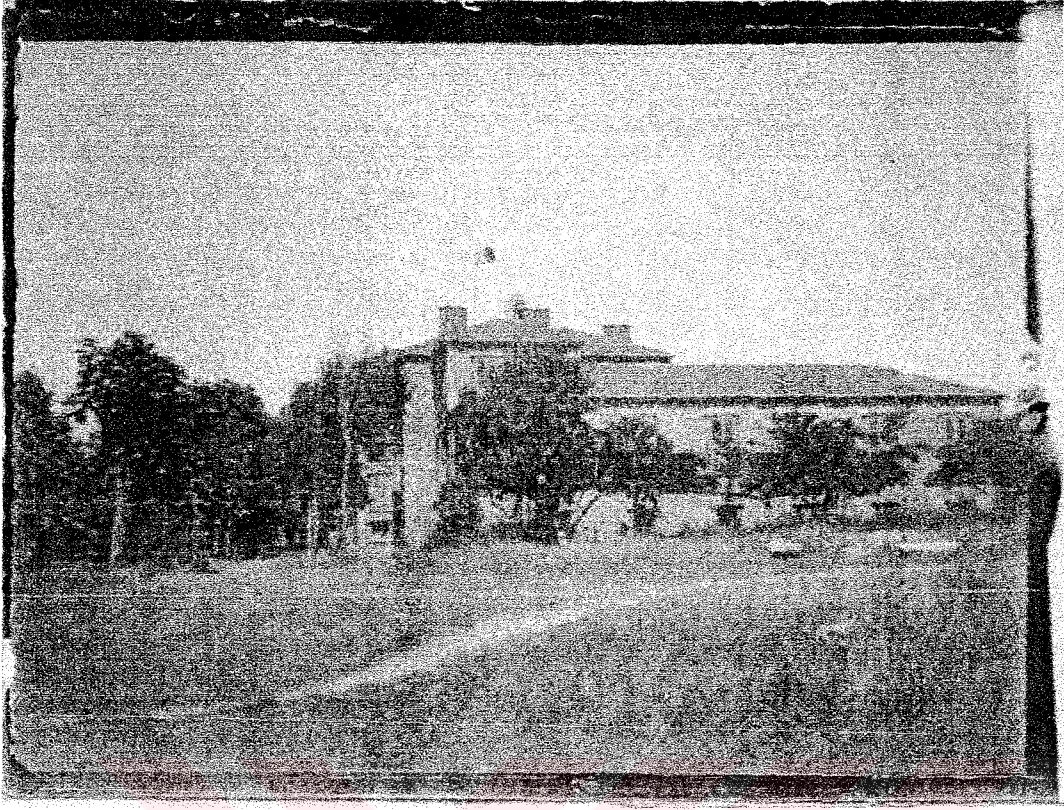
1919 yılında rahipler tarafından tamir edilen manastır, II. Dünya Savaşı' na kadar papaz okulu olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı bitiminde bir süre boş kalan bina, daha sonra otel ve restoran olarak işletilmek üzere Bay Cocchino ve ortaklarına kiralanmıştır. 1982 yılı başında ise spor tesisi yapılmak üzere el değiştirmiştir (Ekdal 1987, s.87).

Binayı işgal eden spor tesisi yönetimi, binanın incelenmesine ve fotoğrafının çekilmesine hiçbir şekilde izin vermediğinden, binanın yapı analizi tam çıkarılamamıştır.

Mimari:

Fenerbahçe Saint Augustin Ruhban Okulu, kuzeyde Gülizar Sokak, batıda Atlıhan Sokak ve doğuda Cephanelik Sokakla sınırlanmış üçgen bir arazi adasının batı

Şekil 4.33 St. Augustin Ruhban Okulu' nun güney yönünden görünüşü, 1900'ler
(Yazar arşivi)

Şekil 4.34 St. Augustin Ruhban Okulu, kuzey cephesi ve öğrenciler, 1900'ler
(Yazar arşivi)

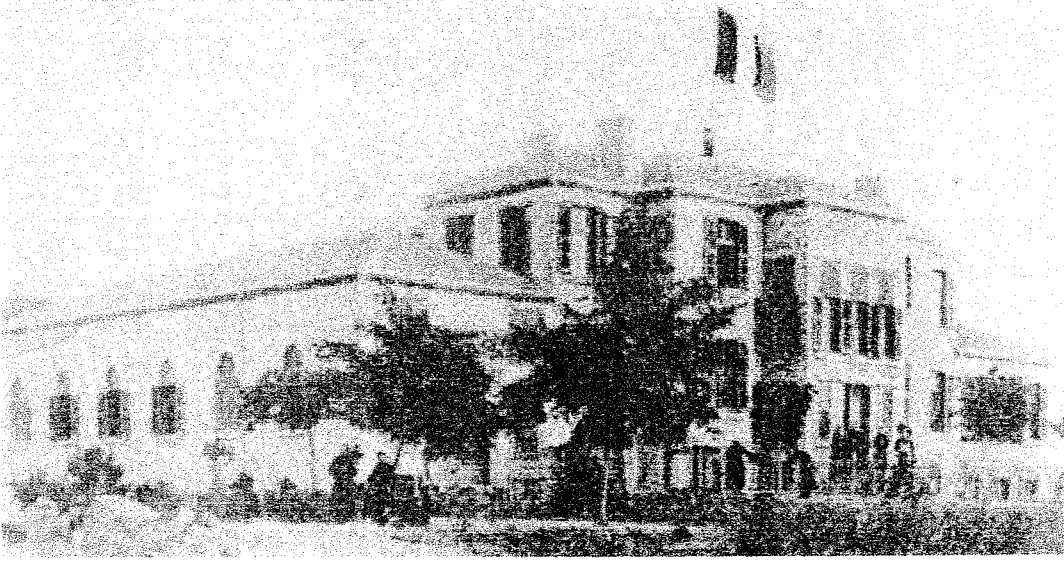
tarafındadır. Geniş bir bahçe içinde konumlanan yapının ana girişi Atlıhan Sokak'tandır.

Yapı kademeli olarak iki yandan geriye çekilen bir orta blok ve iki kanattan oluşur. Orta blok, kuzey-güney, kanatlarsa batı-doğu yönelimlidir. Bu haliyle yapı, orta bloktan başlayıp yanlara ve geriye doğru akar bir konumlanmayla yatay yayılımlıdır (Şekil 4.35).

Ortadaki ana blok üç katlıdır ve cephede kademeli olarak geriye çekilen yüzeyleriyle düşeyde üçe bölünmüştür (Şekil 4.36). Cepheyi ortalayan iki kanatlı girişe bir kaç basamak merdivenle varılır. Girişin üzerinde dar ve yüksek, kepenkli pencereler, galeri gibi düzenlenmiş giriş holü ve açık merdiven kovanını aydınlatır. İki yandaki cephe yüzeylerinde her katta birer kepenkli dikdörtgen pencere yer almaktadır.

Kuzey kanadının girişi batı cephesinde olup tek nefli, dikdörtgen planlı sade bir şapeldir. İçeride belli bir yüksekliğe kadar devam eden ahşap duvar kaplamasının üzerinde yanlarda iki alçı sütuncukla belirlenmiş bezeli kemerli pencere dizisi yer alır. Kuzey cephesinde kalkık kemerli, tuğla söveli pencereler kepenklidir. Kaba yonu taş örgülü duvarlarıyla yapı, rustiktir. Kıрма çatı altında tuğla friz, yapıyı çepeçevre sarar.

Okul işlevi gören güney kanadı, diğer kanatlarla uyumlu bir şekilde kaba yonu taş örgü duvarlara sahiptir. Son derece doğal ve sade cephelerde birer sıra kepenkli pencere dizileri göze çarpar. Dikdörtgen pencerelerin üzerinde pencere kemerlerini sembolize eden eğri tuğla dizisi bulunmaktadır.

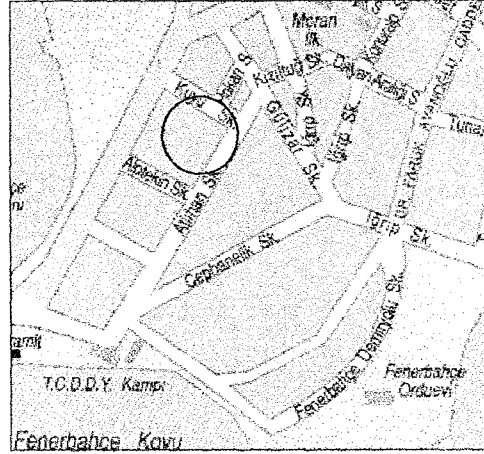
Şekil 4.35 St. Augustin Ruhban Okulu, Atlıhan Sokak, 1910 yılı (Ekdal 1987, s.75)

Şekil 4.36 Orta bina, giriş kapısı, Atlıhan Sokak tarafından görünüş
(Ekdal 1987, s.77)

4.1.6. Fenerbahçe Saint İrene Rahibe Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Fenerbahçe, Atlıhan Sokak.
Kurucusu : *Oblates de L'Assomption*
Kuruluş Tarihi : 1886

Tarihçe:

Fenerbahçe Dalyan Mahallesi'nde 1886'da açılan Fransız kız okulu, 1892'de iki *Assomption* rahibesi tarafından idare edilmekteydi (Polvan 1952, s. 222).

1884'de bölgeyi terkeden *Capucins* rahiplerinden kalan şapelin yerine (Şekil 4.27), Abdülhamit'ten alınan bir fermanla Fransız Mektebi, Saint İrene ve Rahibe mektebi gibi farklı isimlerle anılan bina inşa edilmiştir (Ekdal 1987, s.69). Okul binası ve onun kuzey duvarına bitişik kilise 1889 yılında tamamlanana kadar (Ekdal 1987, s. 87) rahibelerin bir kısmı, 1886-1890 yılları arasında Baron Oppenheim'ın vekilharcı Semadeni'nin evinde oturmuşlardır (Ekdal, s.71) (Şekil 4.31). Bir diğer kaynağa göre inşaatın bitiş tarihi 1900'dür (Ract 1993, s.2). Rahipler ve rahibeler, birbirine karşılıklı konumlanmış binalarında yardımlaşarak çalışmaktaydılar (Ekdal1987, s.87).

Okul 1914'de kapanmış ve 1918'de savaşın bitmesiyle açılmıştır. 1913 Osmanlı-Fransız Uzlaşmasına bağlı listede adı yer almaktadır (Polvan 1952, s. 222). Okulun rahibeleri savaş sırasında Bulgaristan'a sığınmışlardır (Ract 1993, s.7). Bina, o devirde salgın olan tifüs hastalığına yakalanmış hastalara hizmet vermiştir. Rahibeler savaş bitince geri dönmüşlerdir. 1919 yılında onarım gören bina, üç yıl süreyle *Carmelite* rahibelerini barındırmış, bu süre zarfında *Oblates de L' Assomption*

rahibeleri, yolun karşı tarafındaki Rahiplerin Evi de denen Assomption Kilisesi' nin bitişişindeki binada yaşamışlardır (şekil 4.33). *Carmelite*' lerin ayrılmasından sonra *Assomption* rahibeleri, binalarında okul olarak hizmet vermeye devam etmişlerdir.

Okul, iki bblumden oluşmaktaydı ve çocuklar yaşlarına gbore iki binadan birinde okumaktaydılar. 1924 yılında okulun 20si katolik, 35i ortodoks, 9u başka bir dine mensup 64 gborencisi bulunmaktaydı (Ekdal 1987, s.87).

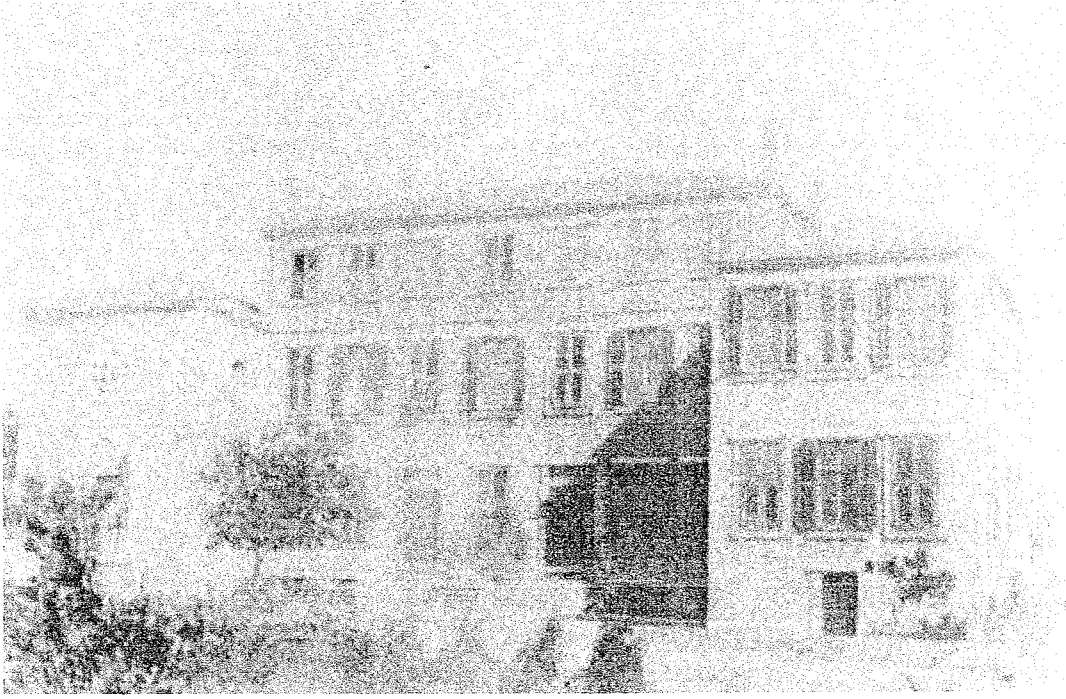
Okul 1934 yılında kapanmış (Ract 1993, s.7; Ekdal 1987, s.141) ve binası çeşitli eklerle apartmana gborevriyerek gborezgün niteliğini yitirmiştir (şekil 4.39 ve şekil 4.40). 1993' te tamamen yıkılmıştır.

Mimari:

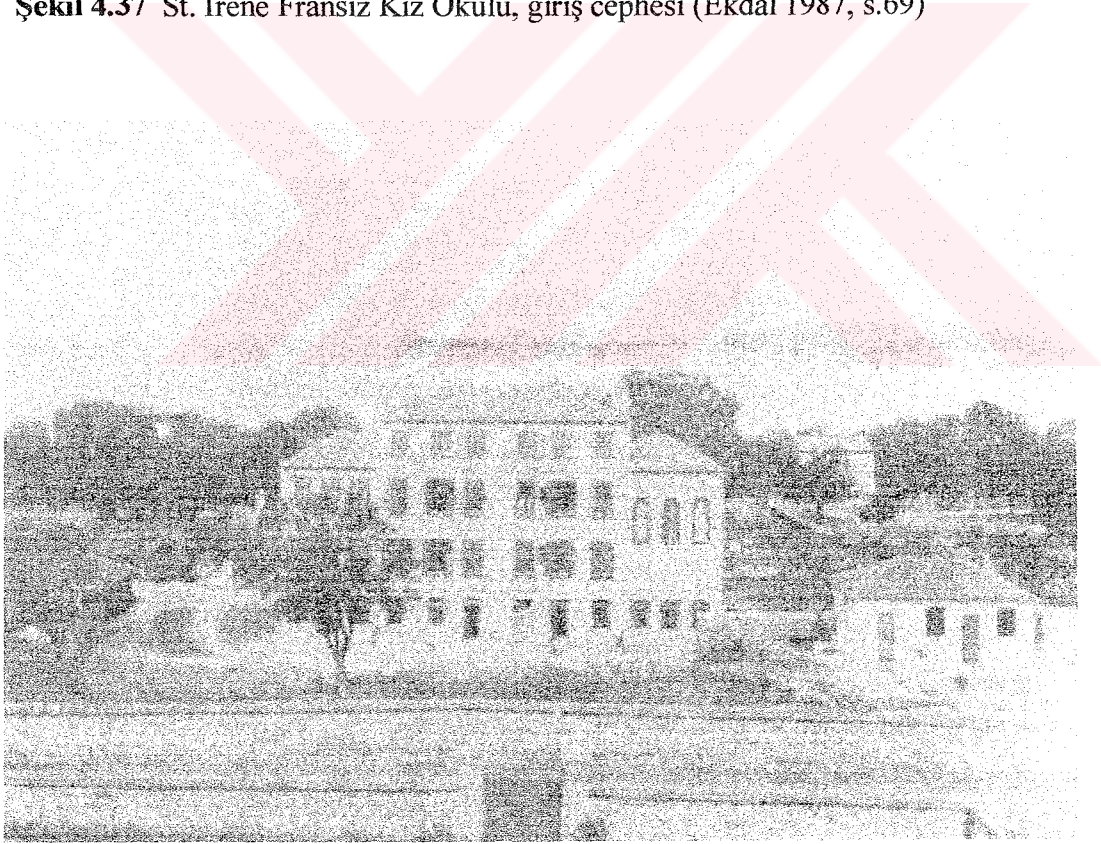
St. Irene Okulu, kuzeyde Kuyu Sokak, gboreneyde Alptekin Sokak, gboredoğuda Atlıhan Sokak ve batıda Fener-Kalamış Caddesi' yle sınırlanan arazi adasının kuzey yarısında konumlanmıştır. Bina, gboredoğudan batıya uzanan arsanın gboreuzerinde kuzey-gboreney gboreyönelimli olarak Atlıhan Sokak tarafına yerleştirilmiş, bitişik gboreuç blokdan oluşan bir binadır.

Yapının ana girişi batı cephesindendir. Yapı gborebütününü meydana getiren bloklar dikdörtgen formludur. En uzun cepheye sahip olmasından ana yapı olarak gboredeğerlendirdiğimiz ortadaki blok, kuzey-gboreney gboreyönelimlidir ve iki yanındaki gboredoğu-batı gboreyönelimli bloklar, batı yönünde gboreöne çıkmıştır. Bunlardan kuzey tarafındaki, fotoğrafta sol yana gboredüşen, şapeldir (şekil 4.37).

Ana blok, batı tarafında yükseltilmiş bodrum katı gboreuzerine gboreuç katlı, gboredoğu tarafında dört katlı gboregörünmektedir. Eğri çizgiler sadece şapelin pencere kemerlerinde gboregörülür ve cephe genelindeki simetrik etkiyi kırar. Ortadaki bloğun cepheyi ortalayan kapısına bir kaç basamak merdivenle varılır. Kapının iki yanında, kapı gboreyüksekliğinde birer açıklık daha gboregöze gboreçarpmaktadır. Onları takip eden iki pencerenin altında yükseltilmiş bodrum katın aydınlatmasını sağlayan yarım pencereler bulunmaktadır. Giriş katındaki açıklıklar, diğer katlara gboregöre gboreyüksedir. Yukarı gboreçıkıldıkça azalan

Şekil 4.37 St. İrene Fransız Kız Okulu, giriş cephesi (Ekdal 1987, s.69)

Şekil 4.38 St. İrene Fransız Kız Okulu, Atlihan Sokak tarafından görünüş (Ekdal 1987, s.77)

Şekil 4.39 St. İrene Fransız Kız Okulu binası, apartmana dönüştürülmüş hali
(Ekdal 1987, s.88)

Şekil 4.40 St. İrene Fransız Kız Okulu, Atlıhan Sokak' tan görünüş, yıkılmadan önce (Ekdal 1987, s.89)

pencere yükseklikleri, kat yüksekliklerinin de yukarı çıkıldıkça düştüğü etkisini güçlendirmektedir. Orta ve üst katta yanyana dizilmiş yedişer, kepenkli pencereden üst kattakiler, kareye yakın formdadır. Pencere söveleri son derece sade olup orta kat, üst kattan yatayda düz bir kat silmesiyle ayrılmıştır. Kıрма çatı örtüsünün dört köşesinde birer baca görülmektedir.

Ortadaki yapı bloğuna güneyden bitişen blok üç katlı olup basit giriş kapısının yanlarında pencere yoktur. Kapı boşluğu, düz ve enli dikmelerle belirlenmiştir. Orta kat ve üst kattaki üçer, dar ve yüksek, dikdörtgen pencere birbirine eş olup kepenklidir. Pencere söveleri orta blokun pencere söveleriyle eştir. Kıрма çatıyı bina yüzeylerine birleştiren saçaklık altında dış kesimi süsleme belli belirsiz ayırt edilebilmektedir.

Şapelin batı cephesinde kemerli kapısı ve aynı aks üzerinde yuvarlak pencere görülmektedir. Orta bloğa bakan iç tarafta da yüksek kemerli bir pencere seçilebilmektedir. Kıрма çatılı şapelin saçak altındaki bir sıra dış kesmesi, orta blokun üst katı orta kattan ayıran kat silmesinin devamı gibidir.

Genel olarak batı cephesinde orta blok, yanlardaki bloklara göre yatayda geride kalırken düşeyde yükselmektedir. Bina, süslemelerden arınmıştır ve işlevseldir (Şekil 4.37).

Doğuya bakan cephe, batı cephesine çok benzemekle birlikte bazı farklar vardır. Bu cephede bloklar yatayda aynı hizadadır. Düşeydeyse orta blok dört katlı, yan bloklar üç kat yüksekliğindedir. Bu cephede orta bloğun dördüncü kat pencereleri diğerlerine göre daha küçük gibi görünmekle birlikte, genel olarak cephe düzenlemesine bakarak kat yüksekliklerinde farklılaşma olduğuna karar vermek mümkün değildir.

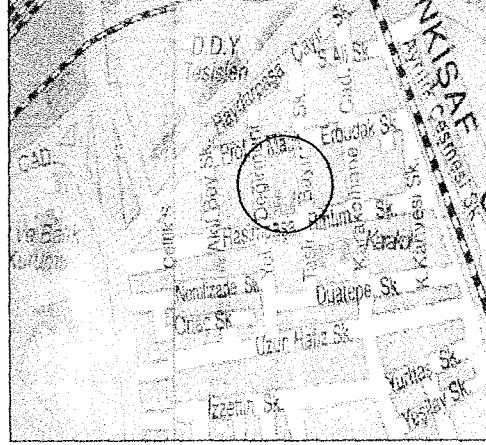
Doğu tarafından orta bloğun iki girişi vardır. Düşeyde ortada cepheyi simetrik iki parçaya ayıran bir boşluk görülür. Boşluğun iki yanında her katta üçer, kepenkli, dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Giriş katındaki pencerelerde kepenk görülmemektedir. Burada da dördüncü kat üçüncü kattan ince bir kat silmesiyle ayrılmıştır.

Güneydeki yan blok ağaç nedeniyle tam görülemese de her katında üçer pencere sıralı olduğu tahmin edilebilmektedir. Kuzey tarafındaki şapelin bu cephesinde iki sıra halinde üçer pencere görülür. Üst sıradaki pencereler yüksek beşik kemerli iken alt sıradakiler dikdörtgen biçimlidir ve orta bloktaki kapı yanı pencereleriyle uyumludur. Diğer cephede olduğu gibi burada da söveler sadedir. Şapelin kemerli pencerelerinin söveleri koyu renklidir (Şekil 4.38).

4.1.7. Saint Euphemie Fransız Kız Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Yeldeğirmeni,
Rıhtım İskele Sokak
Kurucusu : *Oblates de l'Assomption*
Rahibeleri
Kuruluş Yılı : 1895

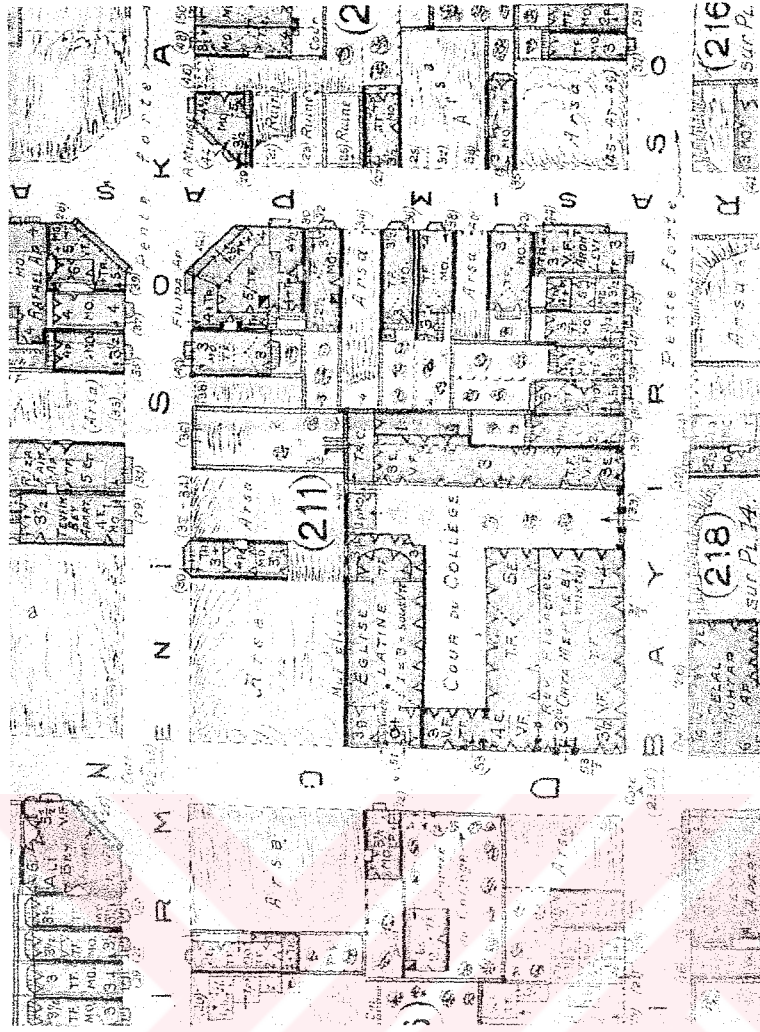

Tarihçe:

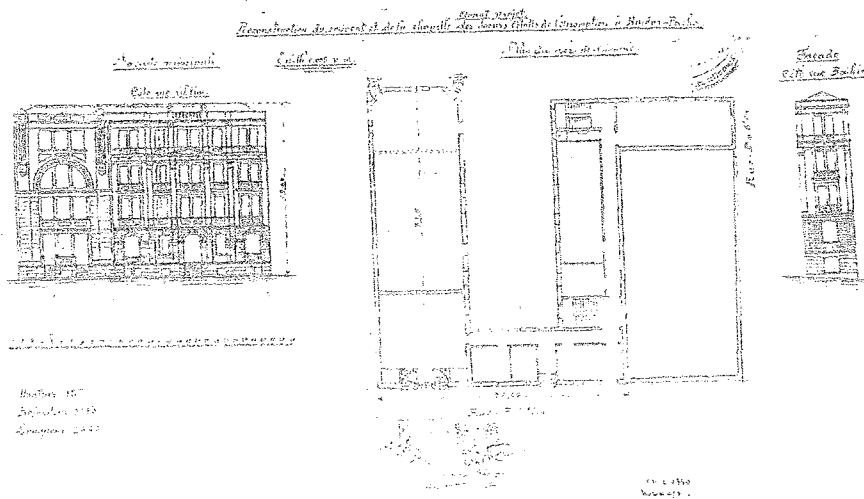
Yeldeğirmeni, Rasimpaşa Mahallesi, Rıhtım İskele Sokak No 43' te, 53 pafta, 205 ada, 24 parsel nolu arsada (Kayyam 2000), *Oblates de l'Assomption* rahibeleri tarafından inşa edilmiştir. Öğretim ruhsatının 1914' de alınmasına rağmen diğer bir çok okul gibi ruhsatsız öğretime başlamıştır (Polvan 1952, s.221).

Daha çok Rusya' dan gelen Yahudi aileleri, Rum ve İtalyan demiryolu işçilerinin yaşadığı Haydarpaşa bölgesinde bir okul açmakla görevlendirilen 4 *Assomption* rahibesi, 1895' in son günlerinde Bostan Sokağı' nda kiraladıkları bir evde 10 çocukla işe başlamışlardır. En kıdemli rahibe çocukları bulmuş, bir diğeri bu çocuklara öğretmenlik yapma görevini üstlenmişti. Kalan iki rahibeden biri güvenliği sağlarken diğeri hem hemşireydi hem de mutfak işleriyle meşgul olmaktaydı (Anonim, 1912b, s.121).

1896 yılında Bostan Sokak' taki evden ayrılarak Yeldeğirmeni' nde, İskele Rıhtım Sokak' taki binayı kiralamışlar, 1906' da da satın almışlardır (Romuald 1911, s.129). Binanın aslen kime ait olduğu bilinmemekle birlikte elimizdeki kaynakta,

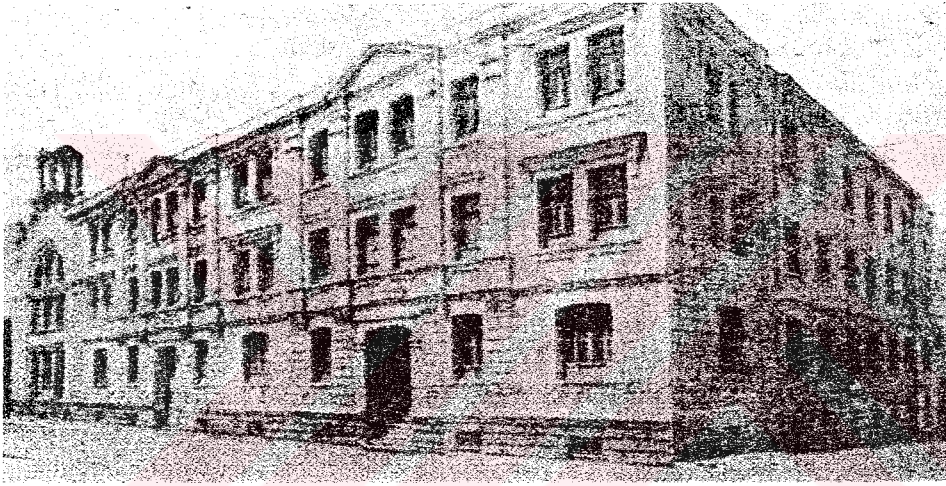
Şekil 4.41 SEFKO (St. Euphemie Fransız Kız Okulu)
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1936, Pafta 13, Atatürk Kitaplığı)

Şekil 4.42 SEFKO, okul ve kilisenin yeniden yapımı için hazırlanmış çizimler
(BOA, İrade Hariciye, 1330 (1913), hususi no 7)

Şekil 4.43 SEFKO, yangından 8 saat sonra, 1911 (Romuald 1911, s.130)

Şekil 4.44 SEFKO, kilise çanı yıkılmadan önce (Polvan 1952, s.221)

Şekil 4.45 SEFKO, ön cephe, İskele Sokak (Yazar arşivi)

Yeldeğirmeni' ndeki okulun kurulması ve kilisenin açılmasında "iyi kalpli bir Türk' ün" rahibelere pek çok imkan sağladığı belirtilmektedir (Anonim 1912b, s.121).

İskele Rıhtım Sokak ile Taşlı Bayır Sokağı' nın kesiştiği köşedeki bina satın alınmadan önce, iki ayrı ev daha kiralanmıştır. Zamanla okulun iyiye gitmesi ve öğrenci sayısındaki artış, bir bina satın almayı olanaklı kılmıştır. Bölgeye ilk geldiklerinde hoş karşılanmayan rahibeler, okulda verdikleri iyi eğitimle kabul görmüşlerdir. Okulda aritmetik, resim, biçki-dikiş, müzik, Fransızca, Rumca, Almanca, Türkçe, Ermenice ve din dersleri verilmekteydi (Anonim 1912b, s.123).

1908 yılında II. Meşrutiyet' in ilanından sonra askerlik şartının konmasıyla bölgedeki bir çok Katolik ailenin Amerika' ya göç etmesi, bu dönemde öğrenci sayısının azalmasına neden olmuştur (Anonim 1912a, s.8).

İlk bina, okul olarak kullanılan diğer üç evle birlikte 1911 yılının 6 Ağustos akşamında İsraili bir ailenin evinde başlayıp sokağın büyük bölümünü kül eden yangında (Romuald 1911, s.129) yanınca, 15 Cemaziye'l-ahir 1330 (1913) tarihinde alınan izinle (BOA, İrade Hariciye, 1330, hususi no 7) hemen yenisi inşa edilmiştir (Şekil 4.43). İnşaat ruhsatında rahibelerin yanan binanın yerinde 31.50 metre derinliğinde, 26.40 metre genişliğinde ve 18 metre yüksekliğinde toplam 645 m2'lik bir yapı inşa edileceği belirtilmektedir (Sevinç, s.243). İnşaata 25 Mart 1912' de başlanmış ve 2 Şubat 1913' de bitirilmiştir (Anonim 1925, s.79). Okul binasının yeniden yapımı, Haydarpaşalı bir hayırseverin yardımlarıyla mümkün olmuştur (Romuald 1911, s.132).

Okulla ilgili 1912 yılına ait bilgi veren *Pernot*, bu tarihte okulun çok popüler olduğunu ve 107'si müslüman olmak üzere 322'si Osmanlı tabiiyetinde 429 öğrencisi bulunduğunu söylemektedir (Pernot Tarihsiz, s.17). Ayrıca 1912 yılının Ağustos ayına ait *Missions des Augustins de L'Assomption* adlı bültende 400 öğrenci, 50 yatılı ve 23 din görevlisinin eğitim ve öğretimine devam edildiği belirtilmektedir (Anonim 1912b, s.121). Bölgedeki Müslümanlar arasında okulu tercih edenler, burjuva ya da yüksek sınıftandı. Okulda Müslüman ve Yahudi çocukları dışında tüm Katolik, Rum ve Ermeni öğrenciler, din derslerine devam etmek zorundaydılar (Anonim 1912c, s.135).

1914' de kapanan okul, 1918' de yeniden açılmıştır (Polvan 1952, s.222). *Oblates de l'Assomption* rahibelerinin yönettiği St. Ephemie Fransız Kız Okulu' nun tam kapanış tarihini bilmiyoruz. Ancak okulun kapanmasından sonra 18.11.1935 tarihinden başlayarak 1956 yılına kadar III. Orta Okul adıyla öğretim yapılmış, bu tarihten sonra Kemal Atatürk Ortaokulu adını almıştır. 1963-1967 yılları arasında bina Kadıköy Ticaret Lisesi' ne de çift tedrisatlı bir düzenlemeyle ev sahipliği yapmıştır. Okul 1992 yılında liseye dönüşmüş ve 1994-95 öğretim yılında orta kısmı tamamen kaldırılmıştır. Binanın mülkiyeti Milli Eğitim Bakanlığı' na aittir (Kayyam 2000). Okulun günümüzdeki adı Mustafa Kemal Atatürk Lisesi' dir.

Mimari:

Okul, Yeldeğirmeni Rasim Paşa Mahallesi' nde, batıda Yeldeğirmeni Sokağı, doğuda Taşlı Bayır Sokak, güneyde İskele Sokak(eski Düz Sokağı), kuzeyde Rasim Paşa Sokak ile çevrilmiş yapı bloğunun güneydoğu köşesindedir (Şekil 4.41).

Şekil 4.47 SEFKO, avludan kuzeye bakış
(Yazar arşivi)

Şekil 4.46 SEFKO, arka avlu (Yazar arşivi)

Mevcut okul binaları, kapladıkları alanı üç taraftan kuşatmış olup ortada kalan avlu beton kaplıdır (Şekil 4.46). Avlunun kuzey kenarında dikdörtgen şeklinde bir bina daha vardır (Şekil 4.47). Okulun ana girişi İskele Sokak' tandır (Şekil 4.45). Doğu cephesinde Taşlı Bayır Sokak' tan bir yan kapı olup burası servis kapısı işlevi görür (Şekil 4.61). Avlunun batı tarafındaki Yeldeğirmeni Sokak çıkışı kullanılmamaktadır.

St Ephemie Kız Okulu binası, güneyden kuzeye eğimli bir alan üstünde oturmakta olup Taşlı Bayır Sokağı' nda kuzeye uzanan kanadından beş basamakla girişi bulunan bir bodrum katı üstünde yükselmektedir (Şekil 4.52). Bu bakımdan bina önden üç, arkadaki avludan dört katlıdır (Şekil 4.46). Arşivdeki çizimlerde ise bir bodrum kat, bir giriş katı ve üç normal kat olarak tasarlandığı görülmektedir (Şekil 4.42). Yüzyılın başında çekildiğini tahmin edebileceğimiz bir fotoğrafta, kilise girişinin üzerinde yükselen çan kulesi, arşiv çizimlerinde yoktur (Şekil 4.44).

Binanın Taşlı Bayır Sokak tarafındaki bodrum katı kantin olarak kullanılmaktadır. İçeriden kolonlar üstünde çelik putrellerin taşıdığı volta döşeme açıkça görünür. Döşeme, sonradan kolon ve kirişler arasına konulan çelik dikmelerin taşıdığı çelik putrellerle desteklenmiştir (Şekil 4.48). Yerler yıldız desenli karoyla kaplıdır. Avludan, her üç kanadın da bodrum katları, zemin kat gibi algılanmaktadır (Şekil 4.46).

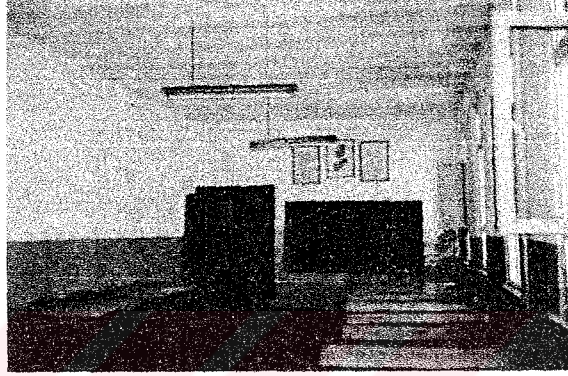
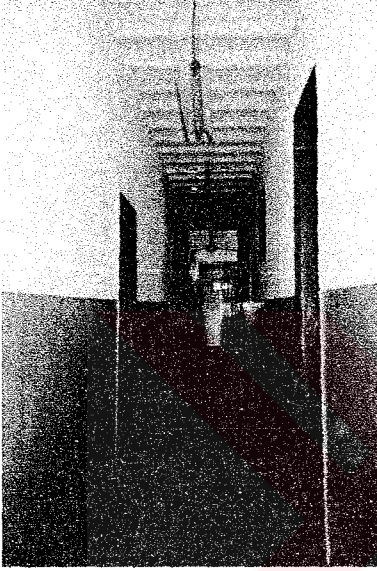

Şekil 4.48 SEFKO, bodrum katı, kantin (Yazar arşivi)

Günümüzde bina, Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlı Mustafa Kemal Atatürk Lisesi' ni barındırmakta olduğundan katlarda sınıflar, öğretmen odası ve idari odalar ile tuvaletler yer almakta olup St. Ephemie Fransız Kız Koleji' nden Mustafa Kemal Atatürk Lisesi' ne dönüşümünde iç mekan organizasyonunda değişme olup olmadığı veya ne denli bir değişme olduğu bilinmemektedir. Derslikler Taşlı Bayır Sokağı' na uzanan kanattadır. Kanadın iki ucunda merdiven kovası yer almaktadır. Merdiven

kovalarını birbirine bağlayan dar koridorun iki yanına derslikler dizilmiştir (Şekil 4.49 ve Şekil 4.50).

Öğretmen odası, servis odaları ve ilkyardım odası İskele Sokağı' na bakan kısımdadır. Odalar avluya bakan dar bir koridora açılır. İskele Sokak' tan ana girişin de yer aldığı zemin katta ayrıca hizmetli ve güvenlik odaları vardır. Tez araştırması için yapının gezildiği zamanlarda okul, eğitimine devam ettiği için kapalı kapıları aşmak mümkün olmamıştır.

Şekil 4.50 SEFKO, derslik (Yazar arşivi)

Şekil 4.49 SEFKO, koridor (Yazar arşivi)

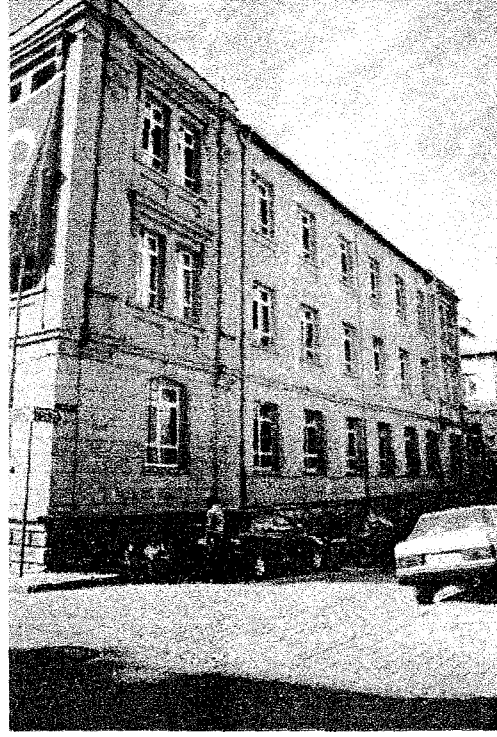
Binanın içinde koridor zeminleri mozaik karo, derslik zeminleri ise kimisinde ahşap kimisinde mozaik karo kaplıdır. Tavanların ahşapla kaplı olmadığı odalarda ve bazı koridorlarda volta döşeme görülebilir. Elektrik kabloları binanın yaşını anımsatırcasına yağlı boyalı duvar ve tavanların yüzeyinde kolaylıkla seçilmektedir.

Eski kilise binası öğrencilere spor salonu olarak hizmet vermekte olup içeri girilememiştir. Arşivdeki planda narteks, nef ve bema bölümleri diyebileceğimiz üç bölümden oluşan ve apsiti olmayan dikdörtgen bir mekan görüyoruz (bazilikal plan). Ana giriş güney cephesinde İskele Sokak' tan olup kuzey cephesinde de köşelerden birer giriş verilmiştir. Mevcut binada kuzey duvarını ortalayan ve merdivenlerle ulaşılan tek bir arka giriş vardır.

Ayrıca avlunun kuzeyinde doğu batı istikametinde uzanan üç katlı bina da ancak dışarıdan incelenebilmiştir (Şekil 4.51 ve Şekil 4.61).

Şekil 4.51 SEFKO, arka bina
(Yazar arşivi)

Şekil 4.52 SEFKO, Taşlı Bayır Sok.
Cephesi (Yazar arşivi)

Şekil 4.53 SEFKO, cephe detayı
Taşlı Bayır Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 4.54 SEFKO, cephe detayı
İskele Rıhtım Sokak (Yazar arşivi)

Okul, birden fazla yapıdan meydana gelmekle birlikte önden tek bina izlenimi yaratır. Dersliklerin yer aldığı binaya batı tarafında bitişik olan kilise, İskele Sokağı'na açılan ön cepheden okul yapısının batı ucu olarak algılanmaktadır. Bu cephe, sokağı boydan boya sınırlar. Yükseltilmiş bodrum katı İskele Sokak' ta rustik taş kaplamayla ifade edilmiştir. Taşlı Bayır Sokak' ta ise rustik taş kaplamanın yerini, pencere açıklıklarında kesintiye uğrayan yatay sıva şeritleri almıştır (Şekil 4.45)

Bodrum katının giriş açıklıkları arasında, bodrum katına ışık veren mazgal benzeri pencere açıklıkları bulunmaktadır. Bodrum katı, bu cephede rustik taş kaplama ve öne çıkıntı yapan silmesiyle üst katlardan belirgin biçimde ayrılmıştır (Şekil 4.52).

Şekil 4.55 SEFKO, ön cephe, İskele Rıhtım Sokak (Yazar arşivi)

Binaya ön taraftan iki basit giriş bulunmakla birlikte sadece biri kullanıma açıktır. Kapılar beş basamakla cephe çizgisinden içeri çekilmiş olup son derece sade profillerle sıradanlaştırılmıştır. Cepheyi düşeyde bölümleyen pilastırlar, giriş katında düşeyde bir sıra düzgün dikdörtgenlere bölünerek bu katı farklılaştırır. Giriş katı üst katlardan yatayda ince bir kat silmesiyle ayrılmakla birlikte iki kat yükseklikli düz plastırlar ve düz plastırların bölümlü plastırlardan düz konsollarla ayrılması kat silmesini güçlendirmiştir; birinci ve ikinci kat birlikte öne çıkmıştır (Şekil 4.55).

Zemin katın yüzey dokusu pencere ve kapı boşluklarında kesintiye uğrayan yatay şeritlere bölünmüşlüğüyle de üst katlardan ayrılmaktadır. Giriş katının basık kemerli

pencerelerinde belirginleştirilmiş kilit taşları ve vusuarlar, bu katın cephesinde yatay şeritli kaplamayla birlikte klasik etkiyi artırır. Bu kattaki yatay yoğunluklu cephe özellikleri, yapının kütesini ağırlaştırmakta ve "yükselen" bir etkiden çok "yayılan" bir etki yaratmaktadır.

Öte yandan, giriş katının bitimini işaret eden silmeden başlayıp saçaklığa kadar uzanan düz plastırlar, giriş katındaki yatay etkiye kontrast oluşturarak yapıyı yükseltmektedir. Pencereler, plastr bölümlmeleri arasında ikili ve tekli olarak gruplanmıştır. Bunlar genellikle dar ve yüksek, dikdörtgen biçimli süslemesiz pencereler olup kör panolu pencere eteklikleri, sık yerleştirilmiş plastırları yatayda dengeleyen bir unsura dönüşmüştür (Şekil 4.56).

Bina girişlerini karşılayan plastırlar saçaklıkta 30 derecelik Roma alınlıklarıyla birleşirler (Şekil 4.54 ve Şekil 4.55). Saçak silmesine oturan alınlıklar yukarıya yükselerek saçaklığı düz bir çizgi olmaktan çıkarır. Her iki girişin üstüne denk gelen ikili kat pencereleri, aralarındaki tekli pencereleriyle girişlerin her iki yanındaki plastırlar ve bu plastırların saçaklıkta bir frontonla birleşmesi girişlerin varlığını vurgulamak ister gibidir. Ancak bu, cepheye uzaktan bakıldığında algılanabilmekte, biraz yaklaşıldığında girişleri saklayan bir biçimsel kalabalık halini almaktadır. Alınlık tablasındaki yuvarlaklar, plastr başlıklarındaki triglifler ve dairesel motiflerle birlikte ampir bir biçimlenme yaratır.

Kilise, okul binasına bitişiktir ve birlikte algılanır; ancak cephe düzenlemesi bu bölümün farklı bir işlevi bulunduğunu açıkça anlatmaktadır. Burası kocaman bir giriş olarak düzenlenmiştir ve üç kısımdan oluşur (Şekil 4.57). Okul binasında birinci katı ikinci kattan ayıran kat silmesi burada da devam ederek bir çeşit plastr etkisi yaratan giriş yanı taş örgü benzeri sıva işini sınırlar. Silmenin üzerinden saçak silmesine kadar devam eden oymalı plastrın bitimindeki kabarma, Art Nouveau çizgilerindedir (Şekil 4.59). Plastırların arasında beşik kemerli pencere ve kapı boşluğu baskındır. Bu boşluk düzeyde dörtgen sütunlarla üçe bölünmüş, giriş bölümü zemin kat silmesinde kilisenin adı yazılı bir frizle sınırlanmıştır. Frizi taşıyan dikdörtgen sade sütunlar, giriş boşluğunda orta bölümü belirler. 90 santimlik rustik taş kaplama üzerinde dikdörtgen panolu kagir perde, sütunlara kaide oluşturmaktadır. Kilisenin girişine sütunların gerisinde

Şekil 4.56 SEFKO, pencere detayı
İskele Rıhtım Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 4.57 SEFKO, kilise girişi
İskele Rıhtım Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 4.58 SEFKO, gülbezek
pencere detayı (Yazar arşivi)

Şekil 4.59 SEFKO, cephe bezeme detayı
İskele Rıhtım Sokak (Yazar arşivi)

kalan merdivenlerle ulaşılır. Çift kanatlı giriş kapısının iki yanında kemerli gülbezek pencereler vardır (Şekil 4.58).

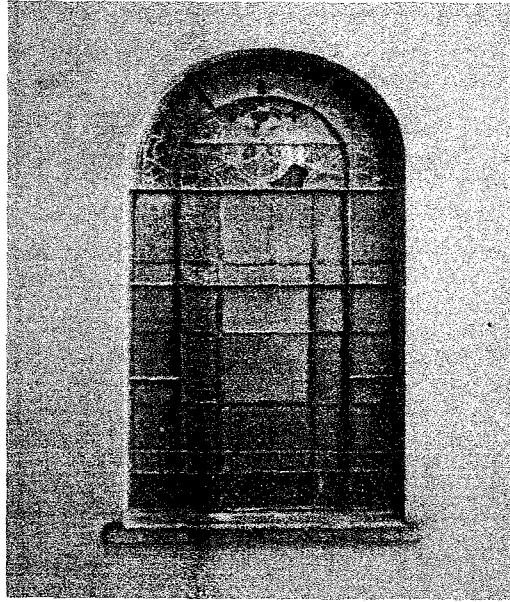
Taşlı Bayır Sokağı' na bakan yan cephe, ön cepheyle kıyaslandığında sade ve düşeyde orta çizgiye göre simetrik. Bodrum katı, kuzey istikametinde derinleşen zemin eğimi nedeniyle adeta bodrum katı olmaktan çıkıp zemin kata dönüşmekle birlikte en alt seviyede içeri bir kaç basamak inilerek girilir. Bu katı önde belirleyen rustik taş örgü, yanda taşlarla aynı renkte yatay sıva şeritleri olarak cepheyi öbür başa geçer. Pencere dikdörtgen boşluklardan ibaret olup tek süsleri vusuarlı düz kemer etkisi yaratan sıva işidir (Şekil 4.53).

İki başta bodrum katı bitiminden başlayıp saçaklığa uzanan plastırlar cepheyi düşeyde üçe böler. Plastırlar arasında birer pencere, birinci ve ikinci katlarda ikili pencere grubu yer almıştır. Taşlı Bayır Sokak ile İskele Sokağı' nın köşesine yakın olan cephe bölümünde giriş katında devam eden yatay şeritler, birinci ve ikinci katlarda pencere üstlükleri ve üstlükleri taşıyan triglif süs konsolları, pencere etekliklerindeki çiftli dörtgen kör panolar ön cephenin etkisini yan cephede devam ettirmektedir. Aynı düzenleme cephenin aşağı ucunda da tekrarlanmış olup ikisinin arası, söveleri son derece sade pencere dizileriyle doldurulmuştur. Pencere etekliklerindeki dörtgen düz panolar sadece üst katta devam ettirilmiş olup giriş katı ve ikinci kattaki tekli pencerelerin etekliklerinde görülmemektedir. Başlıklarında üçüz yivli dairesel figürler bulunan plastırları giriş katı bitiminde sadeleştirilmiş “S” konsollar taşımaktadır (Şekil 4.52).

Okul binalarının arka avludan görüntüsü, ön cephelerden çok daha sade ve sıradandır. Pencere ve kapı açıklıkları işlevseldir. Fark, kilisede göze çarpar. Zemin kat ve birinci katta birer dizi pencere sıralı olup zemin katın pencereleri, eni boyundan kısa dikdörtgen açıklıklardır. Birinci kat pencereleriye beşik kemerli olup tek süsü vitray camları ve camların kayıtlarıdır (Şekil 4.60).

Kısa cephesi Taşlı Bayır Sokak' a bakan arkadaki yapı genel olarak ampir özellikler gösterir. Üç katlı yapının katları birbirinden ince birer kat silmesiyle ayrılmış olup zemin kat diğerlerinden biraz yüksekçedir. Zemin katın sokağa bakan cephesinde zeminden pencere denizliğine kadar kesme taş duvar örgüsü görülmektedir (Şekil 4.61). Bu cephede her katta ikişer pencere vardır. Köşelerde tek sıra düzgün kesme taş dizgisi birinci kat silmesine kadar devam ederek zemin katı yükseltir. Avlu

cephesinde kilit taşı ve üzengi noktaları vurgulanmış söveleriyle tek sıra pencereler ve köşelerde dairesel motifli sade süslemeler görülmektedir (Şekil 4.51).

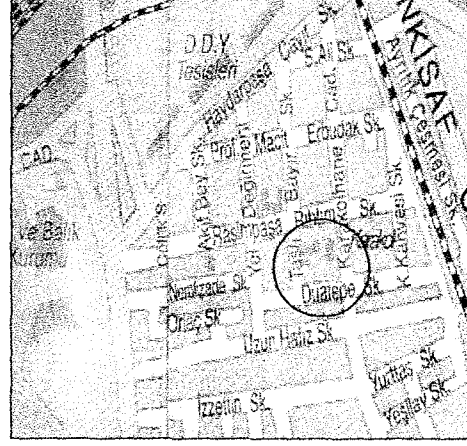
Şekil 4.60 SEFKO, avludan kilise penceresi detayı (Yazar arşivi)

Şekil 4.61 SEFKO, arka bina, Taşlı Bayır Sokak cephesi (Yazar arşivi)

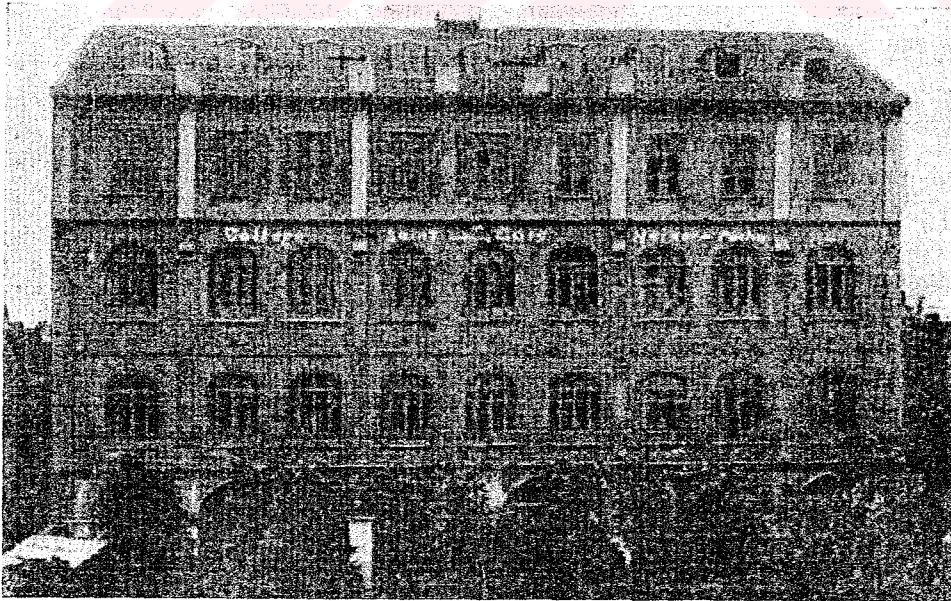
4.1.8. St. Louis Fransız Erkek Okulu

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Yeldeğirmeni, Karakolhane Sok.
Kurucusu : Frères des Écoles Chrétienncs
Kuruluş Yılı : 1898

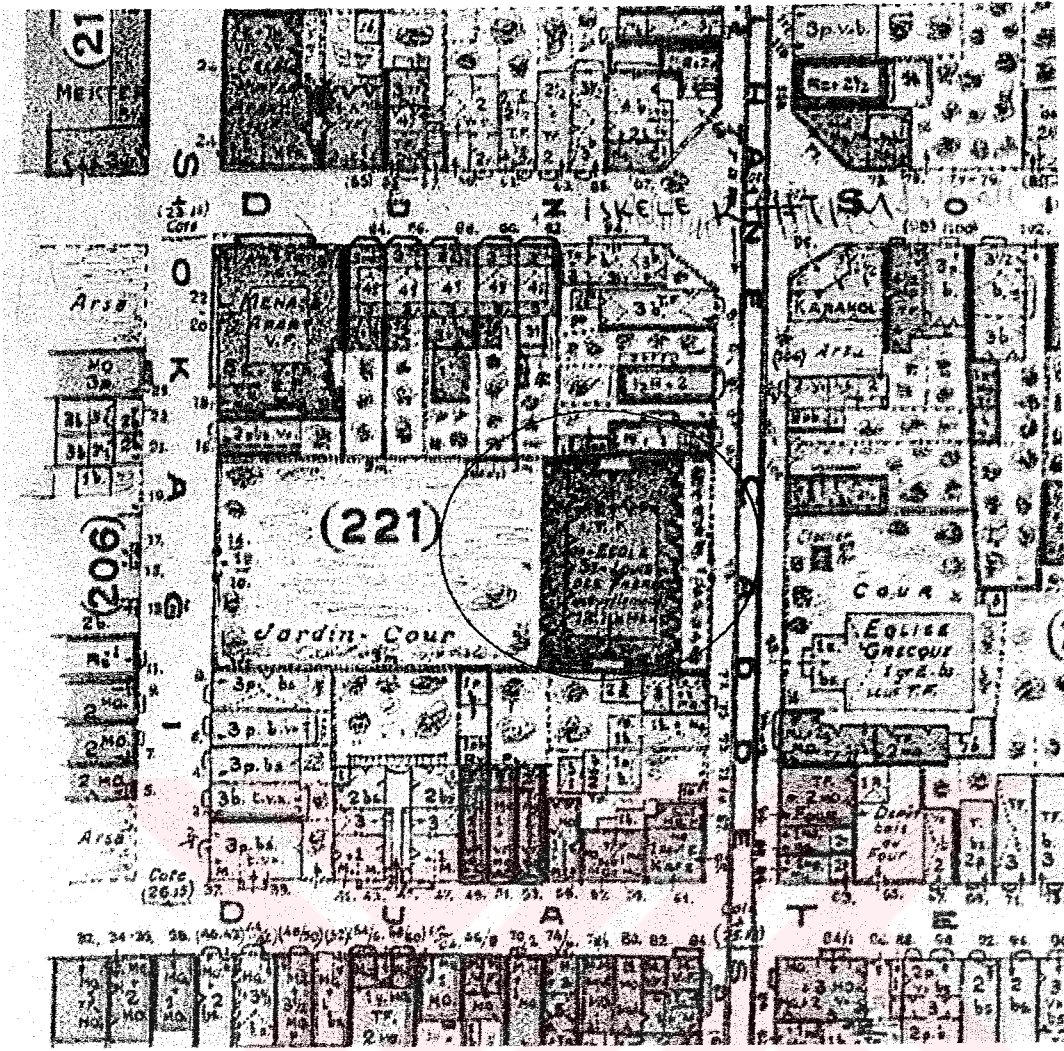

Tarihçe:

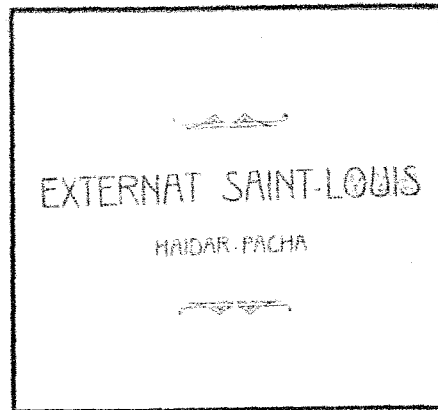
1898 yılında (Ergin 1940, s.646), Kadıköy St. Joseph Koleji ve Ticaret Okulu' na öğrenci yetiştirmek üzere açılmış, ilkokul düzeyinde sadece yatısız öğrenci kabul eden bir Fransız okuluydu (Pernot tarihsiz, s. 11) (Şekil 4.64). Çocuklar, bitirme sınavlarını St. Joseph Koleji' nde veriyorlardı (Polvan 1952, s.196) (Şekil 4.67). 1912 yılına gelindiğinde yaklaşık 600 öğrencisi bulunmaktaydı (Anonim 1912b, s.124). Okulun kapanış tarihiyle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Şekil 4.62 St. Louis Okulu, Taşlı Bayır Sokak' tan Görünüş (Polvan 1952, s.195)

Şekil 4.63 St. Louis Okulu,
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1937, Pafta 14, Atatürk Kitaplığı)

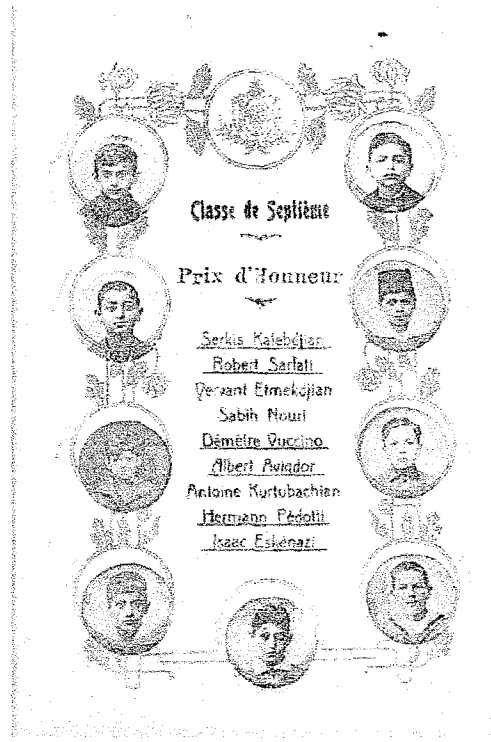
Şekil 4.64 St. Louis Okulu, antetli kağıt logosu, yüzyıl başları
(Niyego 1999, s.112)

Şekil 4.65 St. Louis Okulu, ön cephe, Karakolhane Caddesi (Yazar arşivi)

Şekil 4.66 St. Louis Okulu, arka cephe, Taşlı Bayır Sokak (Yazar arşivi)

Şekil 4.67 St. Louis Okulu, 1921-1922 yılı sınıflarından birinin öğrencileri (Niyego 1999, s.112)

Mimari:

Saint Louis Fransız Erkek Okulu, batıda Karakolhane Caddesi, doğuda Taşlı Bayır Sokağı, kuzeyde Düz Sokağı ve güneyde Dua Tepe Sokağı ile sınırlanmış bir yapı bloğunun ortasındadır (Şekil 4.63). Güney ve kuzey yönünde apartmanlarla bitişik nizamdadır. Ön cephesi Karakolhane Caddesi' ne bakmakta olup doğuda Taşlı Bayır Sokağından da girişi vardır (Şekil 4.65).

Dört katlı, dikdörtgen planlı, kagir bir yapıdır. Ön cephede bina, caddeden ince demir parmaklıklı alçak bir duvarla ayrılır. Giriş için günümüzde arka cephedeki kapı kullanılmaktadır. Arka taraftaki geniş bahçe, arka girişe göre sol tarafta tek katlı uzun odalar dizisiyle, sağ tarafta yüksekçe bir duvarla sınırlanır. Bahçenin zemini beton olup bir kısmı tel örgüyle çevrilerek basketbol sahasına dönüştürülmüştür. Kalan alan, otopark olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.66). Arka giriş kapısı lavaboların bulunduğu küçük bir hole açılmaktadır. Bu hol sol tarafta yemekhaneye sınırlanır (Şekil 4.71). Cephe düzenlemeleri her kat için yapının planını

yansıtmamaktadır. Plan, özellikle giriş katının kuzey ucunda dar koridorlara açılan küçük odalarla karmaşılaşır.

İki uçtaki merdiven kovaları uzun, dar bir koridorla birbirine bağlanır. Odalar, koridorun iki yanına karşılıklı olarak dizilmiştir. Bina geçmiş yıllarda geçirdiği bir yangının ardından onarım görmüş ve bu onarım sırasında özgün özelliklerinin önemli bir kısmını yitirmiştir. Özellikle çatı katı iç mekanlarında tüm strüktürel elemanlar, döşeme ve tavan kaplamaları yenilendiğinden özgün mimari öğeler gözlemlemek mümkün değildir. Buna karşılık alt katlardaki koridorlara bakan mekanların açıklıkları özgün gibi görünen grid panellerle kapatılmıştır. Zemin kattaki odalar, ahşap tavan kaplamaları, pencere ve kapı kanatları gibi öğeleriyle görece özgün bir atmosfere sahiptir. Bu mekanlar kapalı durmaktadır (Şekil 4.68).

Şekil 4.68 St. Louis Okulu, çatı katı, zemin kat ve normal kat koridorları
(Yazar arşivi)

Binanın Karakolhane Caddesi' ne bakan ön cephesi uzundur. Cephenin ana giriş eksenine göre düşeyde simetrik bir düzenlemesi vardır. Cephedeki düzenleme, planı yansıtır. Katlar, yatayda birbirinden ince silmelerle ayrılmıştır. Saçak kornişine uzanan plastırlar düşeyde cepheyi zemin kata kadar bölümler. Pencereleler, bu düşey bölümlerlerin içine “1/2/3/2/1” düzeninde oturur (Şekil 4.65). Plastırlar tamamen süsleme için konmuş olup ikinci kat pencere kemerleri hizasında akantus yapraklarından oluşan bir çelenkle süslenmiştir. En dıştaki iki plastır üstünde ise çelenkler yerine akantus yaprakları konulmuştur. Çelenkle birlikte akantus yaprakları

neo-barok öğeler olup plastırların saçak silmesine dayanan başlıkları neoklasik üslupta görülen karma düzendeki başlıkları çağrıştırmaktadır (Şekil 4.69). Buna karşılık plastırlardaki çelenkleri kavrayan yivli minyatür konsolların üzerindeki motifler ile artık kullanılmayan ön cephe giriş kapısının üst köşelerindeki kare çerçeveli dairesel motifler ampir üslup unsurlarıdır (Şekil 4.70).

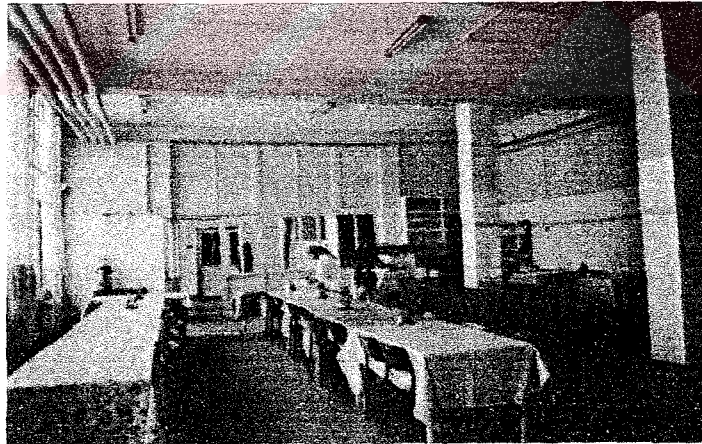

Şekil 4.69 Ön cephe, pencere detayı
(Yazar arşivi)

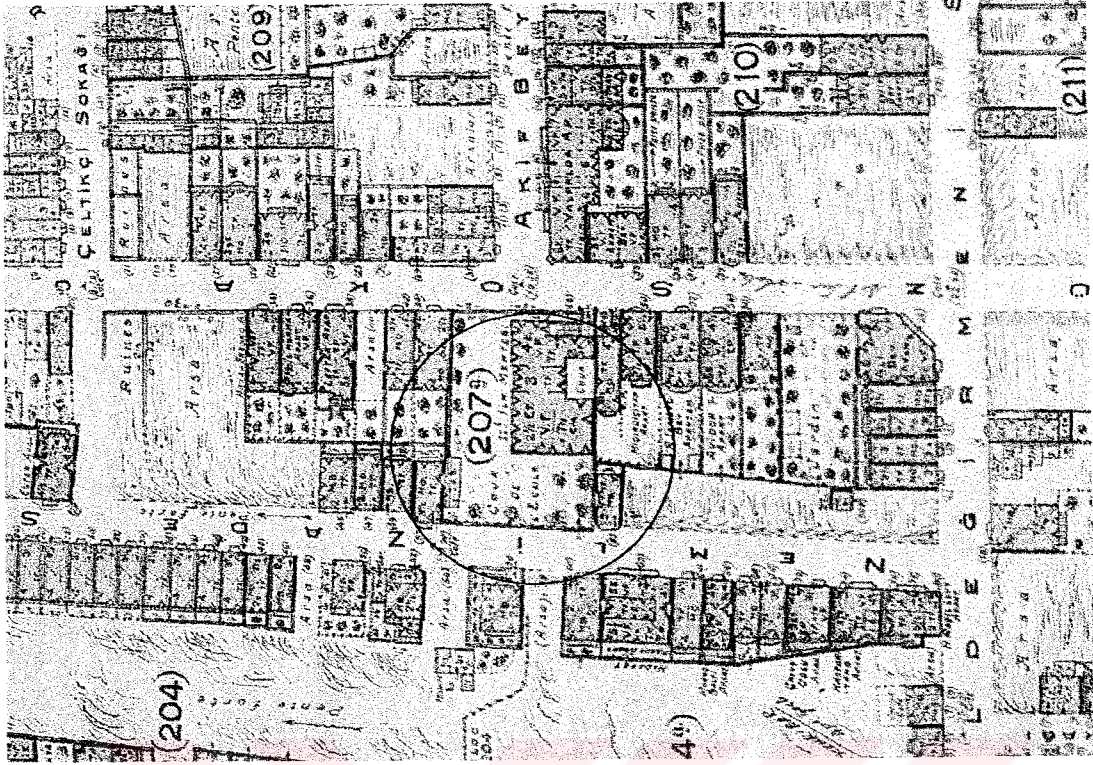
Şekil 4.70 Ön cephe kapı detayı
(Yazar arşivi)

Akantus yaprakları pencerelerin alt köşelerindeki minyatür konsollar üzerinde de yerlerini almışlardır. Sepet kulpu pencere kemerlerindeki kilittaşları belirgindir.

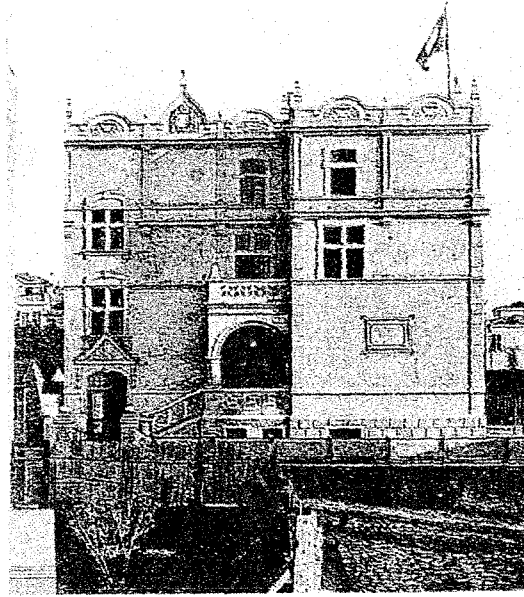
Şekil 4.71 St. Louis Okulu, yemekhane, zemin kat (Yazar arşivi)

Arka cephe, ön cephenin hemen hemen kopyasıdır. Arka cephede zemin kat pencereleri, gerisindeki yemekhanenin hacmine uygun biçimde oldukça geniştir. Kemerli zemin kat pencerelerinin söveleri kaldırılmıştır. Bu cephede plastırlar zemin katın ortasına kadar iner (Şekil 4.66).

Şekil 4.72 HAO (Haydarpaşa Alman Okulu)
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1936, Pafta 13, Atatürk Kitaplığı)

Halidar-Pacha — Ecole allemande.

Şekil 4.73 HAO, yüzyılım başları (Niyego 1999, s.114)

İlk açıldığında 16 kişiyle eğitime başlayan okulda öğrenci sayısı aynı yılın sonunda 59' a, 1904' te 79' a çıkmış ve en yüksek öğrenci sayısı 1905-1906 öğretim yılında 126 olmuştur. Bu yıllarda okuldaki öğrencilerin çoğunluğu Türk olup Rum, Alman, Avusturyalı, İngiliz, Romen, Bulgar, İtalyan ve Fransız çocukları da okumaktaydı (Fındıkgil-Doğuoğlu 2001, s.236).

Okul, I. Dünya Savaşı' nın başlamasıyla birlikte üç sınıflı olarak Söğütlü Ali Şamil Köşkü' ne, oradan da beş sınıflı olarak Altıyol' a taşınmış (Fındıkgil-Doğuoğlu 2001, s. 237), 1918' de savaş sona erince kapanmıştır (Niego 1999, s.179).

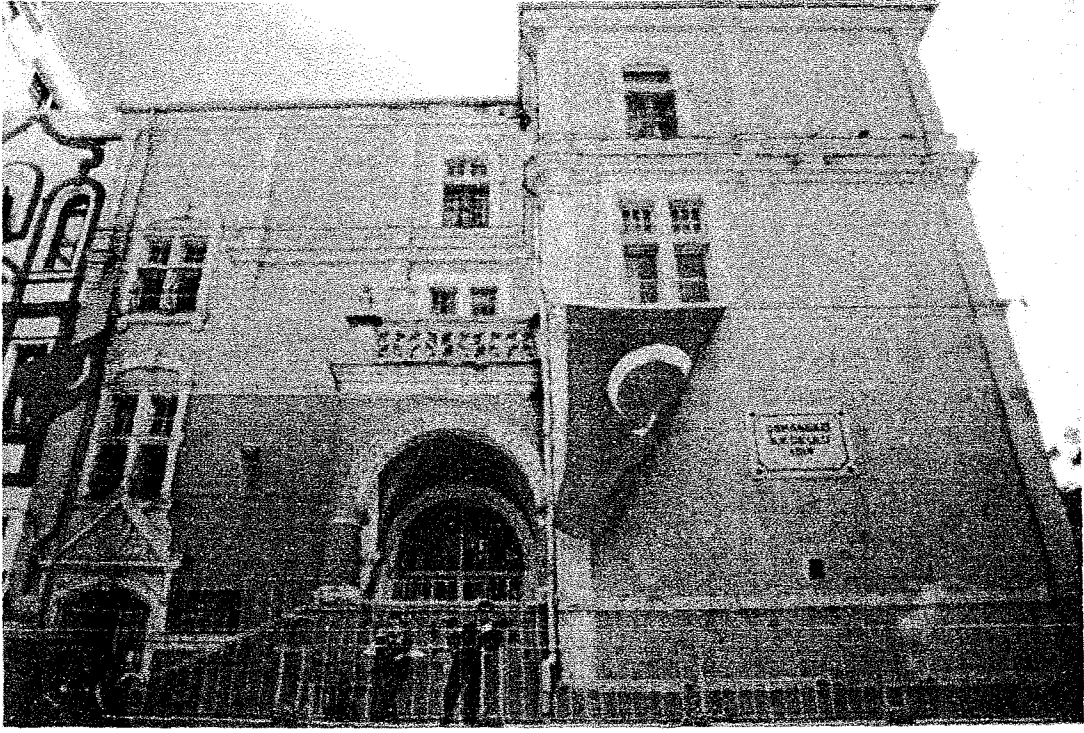
Mütareke yıllarında Yeldeğirmeni' ndeki binada açılan Osmanlı-İngiliz Okulunun ne zaman kapandığı tam bilinmemekle birlikte (Niego 1999, s.114), 1923 yılında mülkiyeti Türkiye Cumhuriyetine geçen binada 12. İlkokul açılmıştır. 1949 yılından sonra Osmangazi İlkokulu adını alan okul (Fındıkgil-Doğuoğlu 2001, s.237), günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlı olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir.

Mimari:

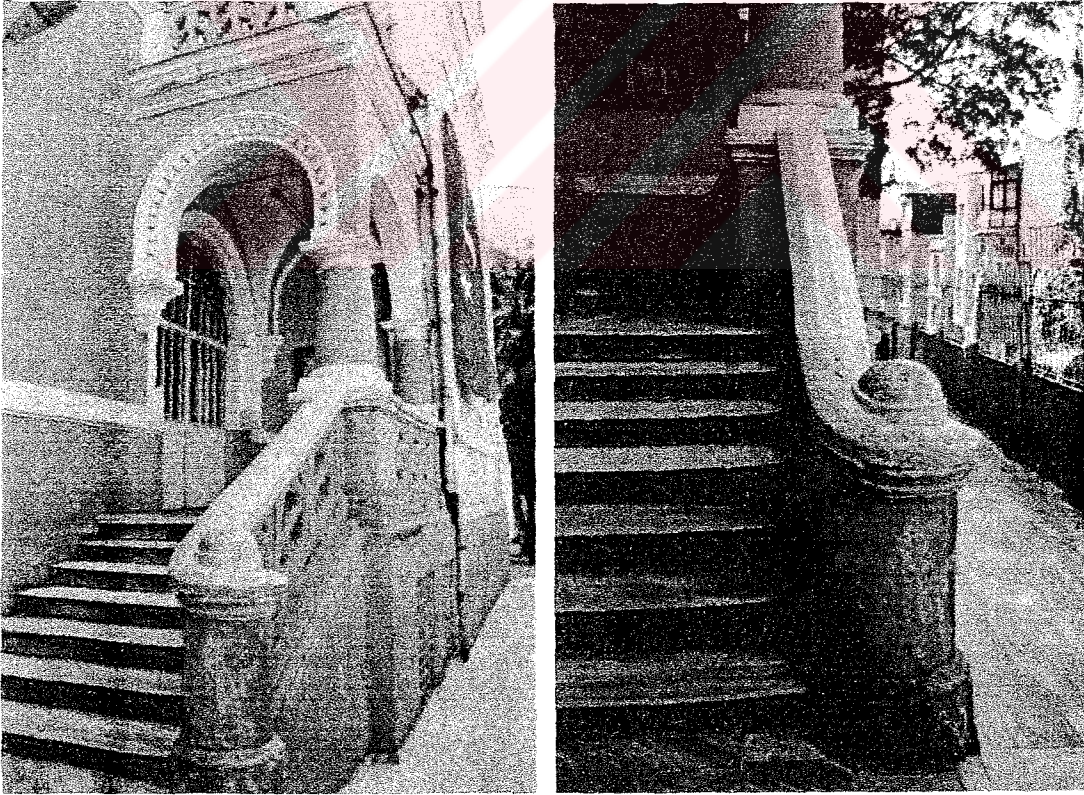
Alman Okulu, kuzeyde İskele Sokak, güneyde Nemlizade Sokağı, batı ve doğu yönünde apartmanlarla çevrili bir arsa üzerinde, batıdaki apartmana bitişik nizamda konumlanmıştır (Şekil 4.72). Girişi İskele Sokak' tandır (Eski Düz Sokağı) ve kaldırımdan dört basamakla okul bahçesine çıkılır.

Okulun ön giriş alanı sokaktan alçak beton duvar üstünde demir parmaklıklarla ayrılmıştır (Şekil 4.74). Binanın yanında ve arkasında çocuklar için oyun alanı bulunmaktadır. Önden arka alana, doğu yönünde açık bir pasajla geçilir (Şekil 4.75).

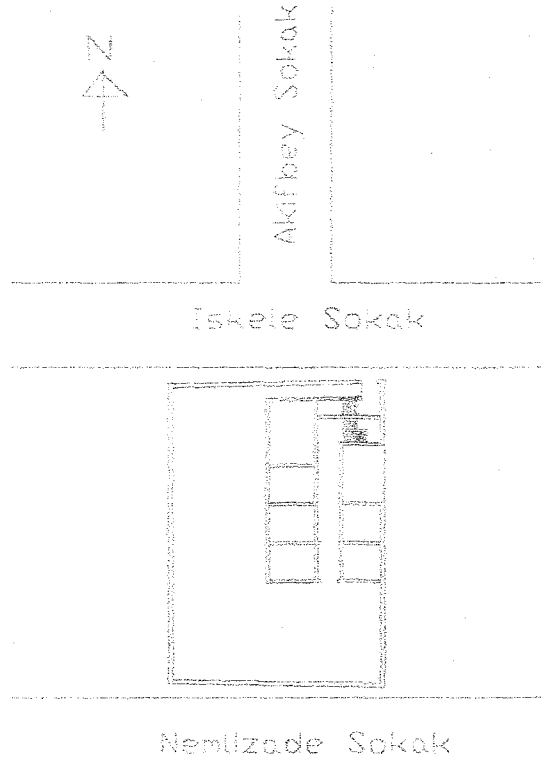
Bina, mekan yerleşimi olarak yatay sirkülasyon hattının iki yanına dersliklerin dizildiği lineer plan tipine uyar. Yatay sirkülasyon hattının kuzey ucunda ana giriş, güney ucunda arka bahçeye açılan merdivenler bulunmaktadır. Ana girişin hemen yanında yukarı katlarla bağlantıyı sağlayan merdivenler yer alır (Şekil 4.76).

Şekil 4.74 HAO, giriş cephesi, İskele Sokak (Yazar arşivi)

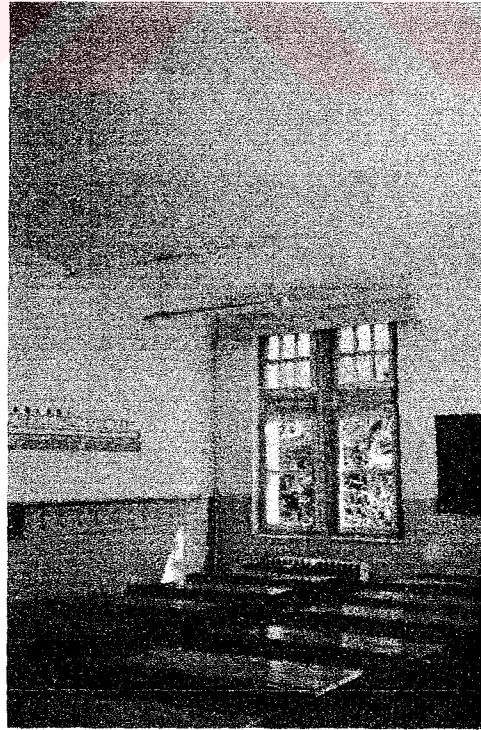
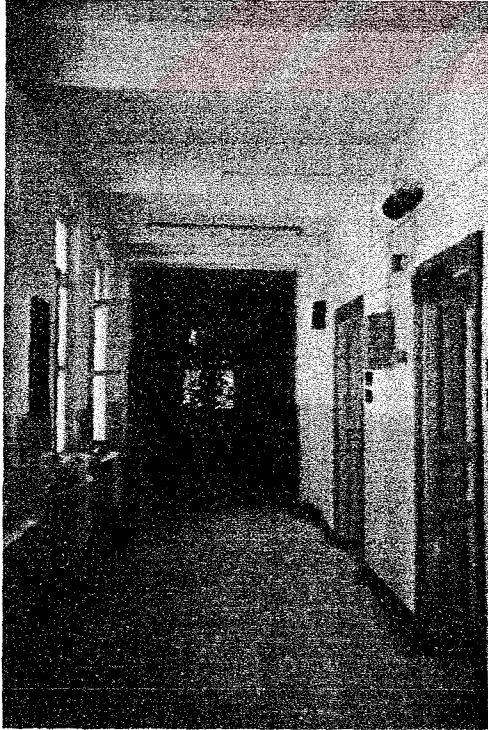

Şekil 4.75 HAO, okul girişi ve arka bahçeye giden geçit (Yazar arşivi)

HAYDARPASA ALMAN OKULU

Şekil 4.76 HAO, vaziyet plan kroki (Yazar arşivi)

Şekil 4.77 HAO, koridor ve derslik (Yazar arşivi)

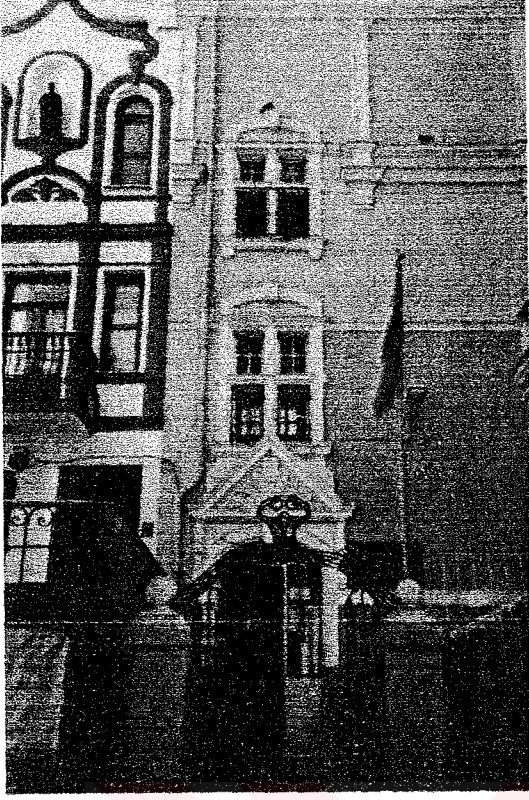
Dokuz basamaklı mermer bir merdivenle varılan giriş kapısı içeride koridora açılır. Sol tarafta merdiven kovası yer alır. Sağ tarafta derslikler sıralıdır. Giriş katında sol tarafta merdiven kovanının yanında sırasıyla avlu boşluğu, sınıflar ve müdür odası dizilidir (Şekil 4.77). Koridorun arka ucu bahçeye inen merdivenlere açılmaktadır.

Birinci katta giriş katıyla aynı düzende tamamen sınıflar yer alırken, ana kapının üzerinde küçük bir balkon bulunmaktadır (Şekil 4.74). Balkon, ana giriş sahanlığını örter. Çatı katı, konut olarak kullanılmaktadır. Bodrum katında mutfak, tuvaletler ve kazan dairesi bulunmaktadır. İç mekanların hepsinde volta döşemeyi gözlemlemek mümkündür.

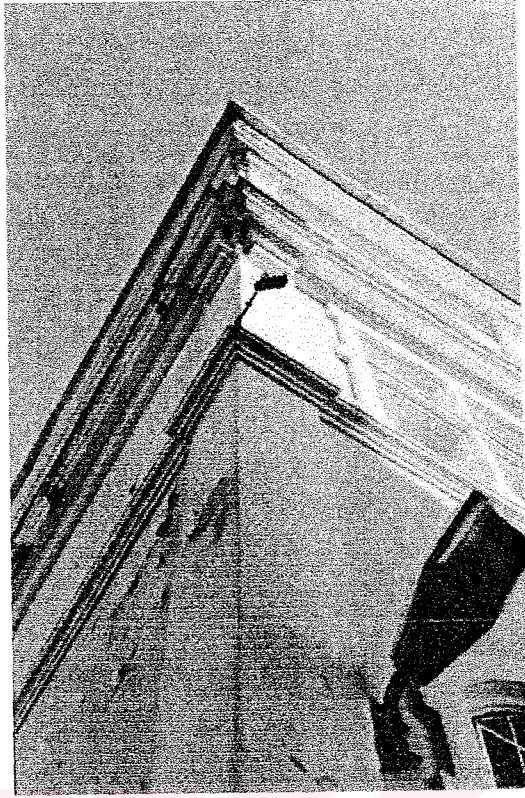

Şekil 4.78 HAO, üst kat lojman girişi ve bodrum kat koridoru (Yazar arşivi)

Yapının hiçbir cephesi diğerine benzemez. Ön cephede bina girişini örten tonoz, giriş aksına göre sağ yanda öne çıkan yapı bloğuna yaslanmaktadır. Bu cephedeki plastr, silme, pencere, tonoz ve balkon düzeni oldukça hareketli bir cephe oluşturmaktadır (Şekil 4.74).

Şekil 4.79 HAO, ön cephe, yan giriş
(Yazar arşivi)

Şekil 4.81 HAO, köşe detayı
(Yazar arşivi)

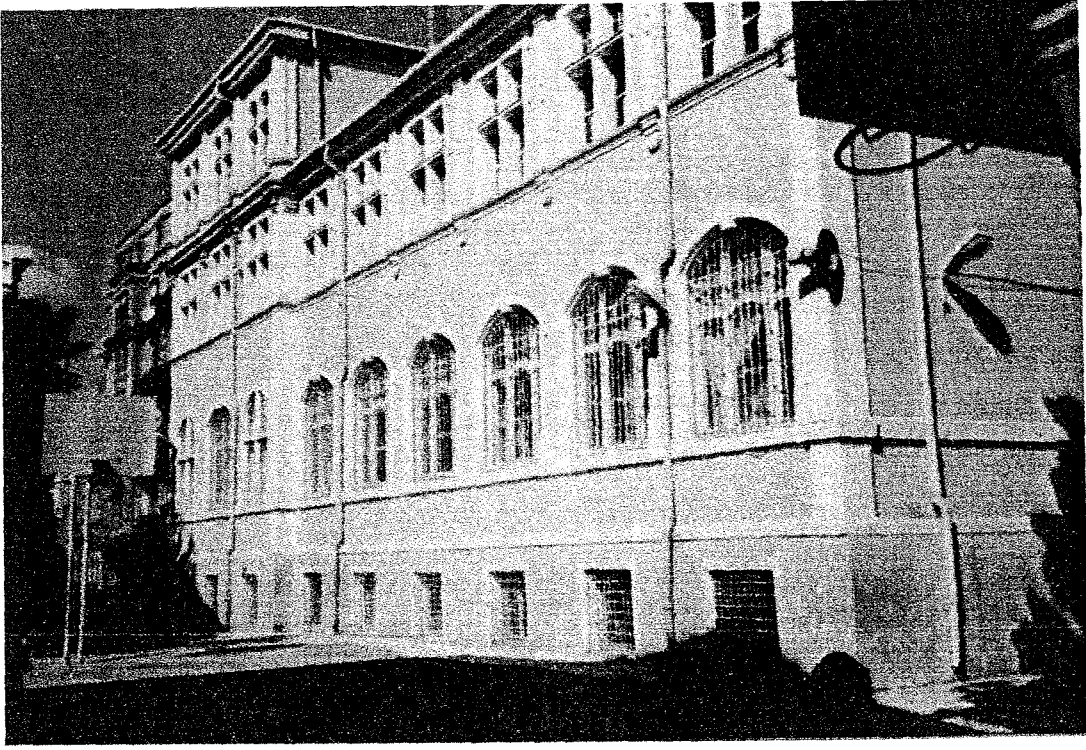
Şekil 4.80 HAO, almlık detayı (Yazar arşivi)

Kaldırımından dört basamak çıkılarak varılan bahçe kapısından içeri adım atıldığında tonozla örtülü sahanlığa çıkan merdivenlerden önce tek kanatlı bir kapıyla karşılaşılır (Şekil 4.79). Kapı kanadının yarısında kesilen basık kemerli sövenin üzerindeki 45°lik Kuzey Avrupa etkisini belli eden üçgen alınlığın içine, deniz kabuğu çizgilerinde bir akantus yaprağı oturtulmuştur. Akantus yaprağının tepesi üçgen alınlığa uyacak şekilde yükselmiştir. Alınlık, merdiven boşluğunu aydınlatan kemer söveli pencereyle iç içe geçmiştir. Bu özellikleriyle kapı, merdiven kovalasına açıldığı göz önüne alındığında fazla süslüdür (Şekil 4.79 ve Şekil 4.80).

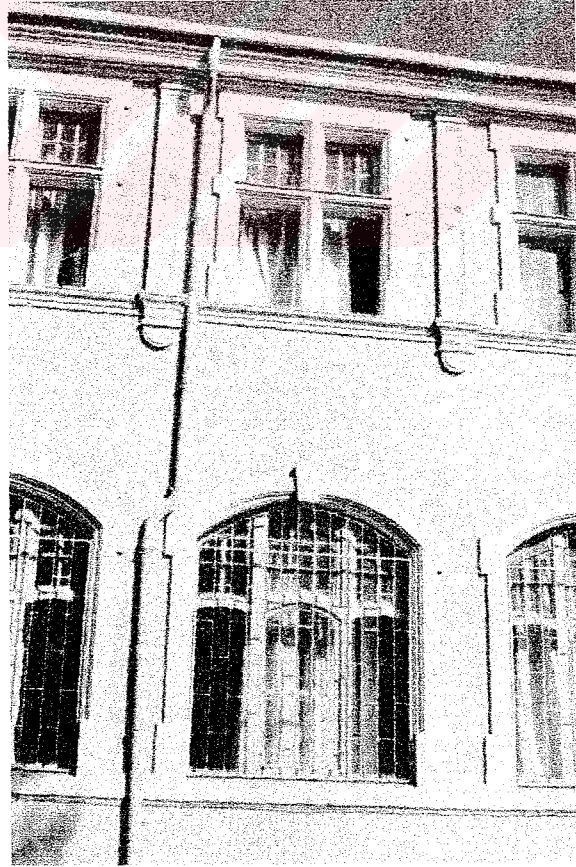
Cepheyi yatay düzlemde bölen belirgin çıkmalı silmeler kat hizalarından yukarıda kalır (Şekil 4.74). Köşelerde saçaktan inen plastırları taşıyan konsolların çıkıntıları iyice vurgulanmıştır (Şekil 4.81). Plastırlar sadece en üst katta kullanılmıştır ve binanın öne çıkan bloğunda üçüncü katı düşeyde ikiye, geride kalan bloktaysa üçe böler görünmektedir. Tonozlu balkonun hizasındaki silme üst katınkine göre sadedir. Silmeler, merdiven kovalasını aydınlatan iki kat pencerenin kemerlerini keser. Pencereler bombeli demir kafeslerle kapatılmıştır. Tüm cephede kemerlerdeki kilit taşları ve üzengi noktaları vurgulanmıştır.

Giriş katını örten tonozun üzerindeki balkonun ve merdivenin yaprak oymalı parapeti, balkonun köşesindeki küresel motifli baba, merdiven korkuluğunun başlangıcındaki kıvrımlı küresel başlık ve bahçe giriş kapısını tutan toplar, ampir üslubu çağrıştırmaktadır (Şekil 4.74; Şekil 4.75 ve Şekil 4.79).

Yüzyılın başında çekilmiş fotoğrafta yükseltilmiş bodrum kat, giriş katı hizasına kadar düzgün kesme taşla örülmüş gibi görülmektedir. Bu etki, öne çıkan bloğun duvarlarının birleşiminde ikinci katın bitimine kadar devam ettirilmiştir. 3. Kat, çifte kat silmesi, çerçevelenmiş plastırları ve hatta saçak üstündeki yükselen çıkıntılı parapetiyle ilk iki katın üzerine oturmuş gibi görünmektedir. Dış cephenin üst hizasını oluşturan çatı parapetinin, köşeleri tutmuş babaları ve aralardaki oval yükseltileriyle hareketlendirilerek düz bir yatay çizgi olmaktan çıkarılması, yapıda barok bir etki yaratmaktadır (Şekil 4.73).

Şekil 4.82 HAO, bahçeye bakan yan cephe (Yazar arşivi)

Şekil 4.83 HAO, batı cephesinde pencere detayı (Yazar arşivi)

Bahçeye bakan yan cephe ön cepheye göre az hareketli ve düzenlidir. Ön cephe tarafındaki bölüm, arka bölüme göre bir kat yüksektir. Bodrum katı toprak seviyesinde ızgara kafesli dikdörtgen pencerelerle aydınlatılır. Bu katın, aralıklı olarak iki kat silmesiyle diğerlerinden ayrılması, bu katta podyum etkisi yaratır. Üstteki ince kat silmesi, giriş katının kemerli pencerelerinin alt sınırını belirler (Şekil 4.82). Kemerlerdeki kilit taşı vurgulanmıştır. Üst katın pencereleri dikdörtgen olup yatayda kat silmesine oturur. Pencere köşelerindeki çıkıntılar, aralardaki düzenli plastırların dairesel süslemeleri ve plastırların altından sarkan küçük yarım butonlar ampir üslup özellikleridir (Şekil 4.83).

Yapının arka cephesi sade ve işlevseldir (Şekil 4.84).

Şekil 4.84 HAO, arka cephe (Yazar arşivi)

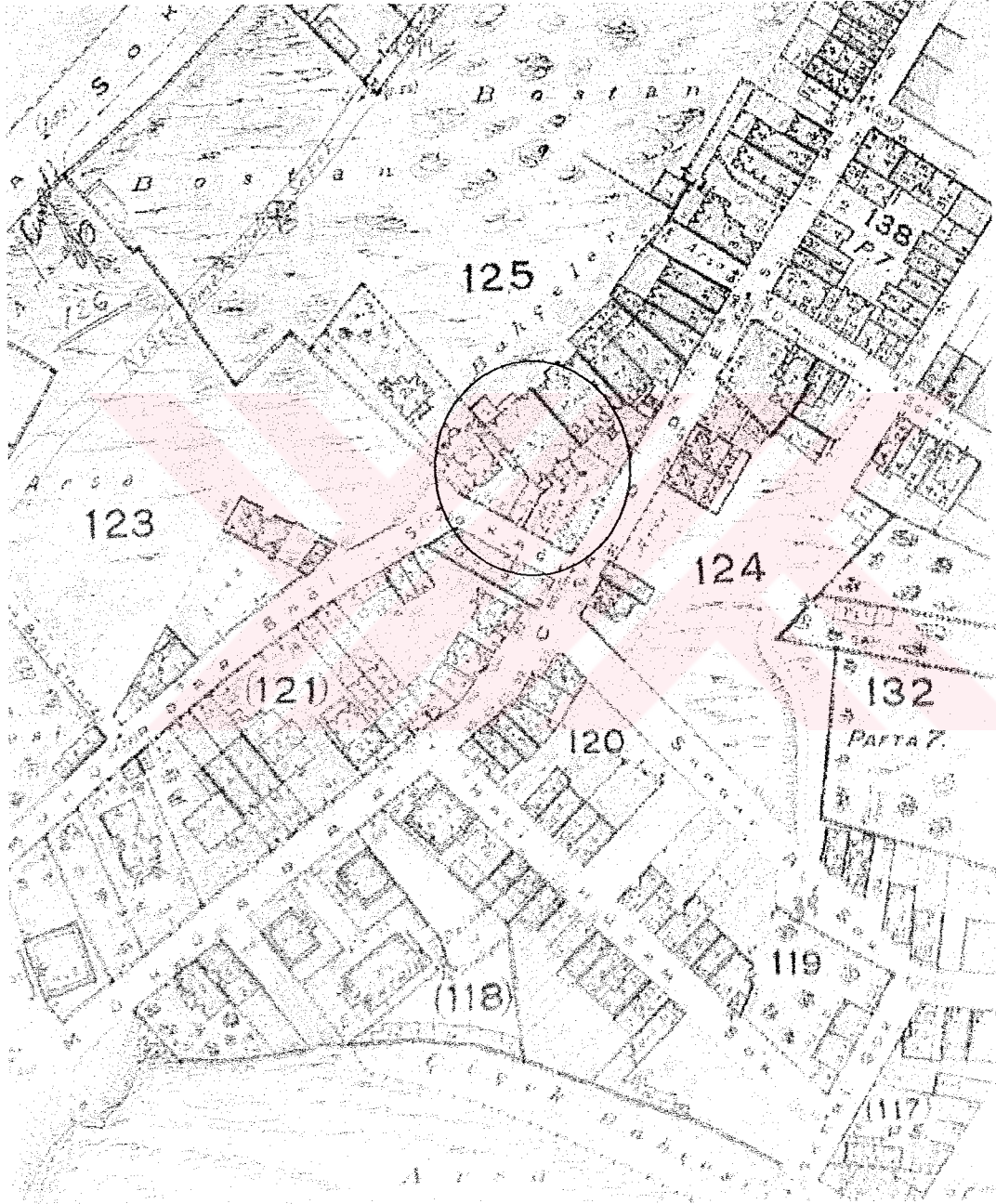
İlçesi : Kadıköy
Adresi : Mühürdar Caddesi.
Kurucusu : Tübini' ler
Kuruluş Tarihi : 1912' den önce
(EKDAL 1996, s.187)

Osmanlı İmparatorluğunda İtalyan Birliği kuruluncaya kadar bütün Katolik okulları Fransa' nın himayesindeydi. Birlik kurulduktan sonra İtalyanlar kendi okullarını açmaya başlamışlardır. Açılan 20 okulun çoğu İstanbul' un Avrupa yakasında olup sadece iki tanesi Kadıköy' deydi (Haydaroğlu 1990, s.144).

Bina, Kadıköy' de yaşayan Sultan Aziz dönemi sarraflarından Fransız uyruklu Tübinî'lere aitti. Yıkılıp yerine bugünkü Sular İdaresi binası yapıldığından okul binasıyla ilgili elimizde çok az bilgi bulunmaktadır. Ekdal' ın verdiği bilgilere göre batı yönünde denize doğru geniş bir bahçesi bulunmaktaydı. Bitişigindeki küçük şapel de Tübiniler' e aitti (Ekdal 1996, s.186) (Şekil 4.85).

175

Okul İtalyan hükümetinden yardım almaktaydı. Öğrencilerin çoğu Rum, Ermeni ve Yahudi idi. Öğle yemekleri okulda verilmekte ve anaokulu çocukları uykuya yatmaktaydılar. Okulda hizmet veren rahibeler, binanın en üst katında kalmaktaydılar (Ekdal 1996, s.187).

Şekil 4.85 İtalyan Kız Okulu,
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 6, Atatürk Kitaplığı)

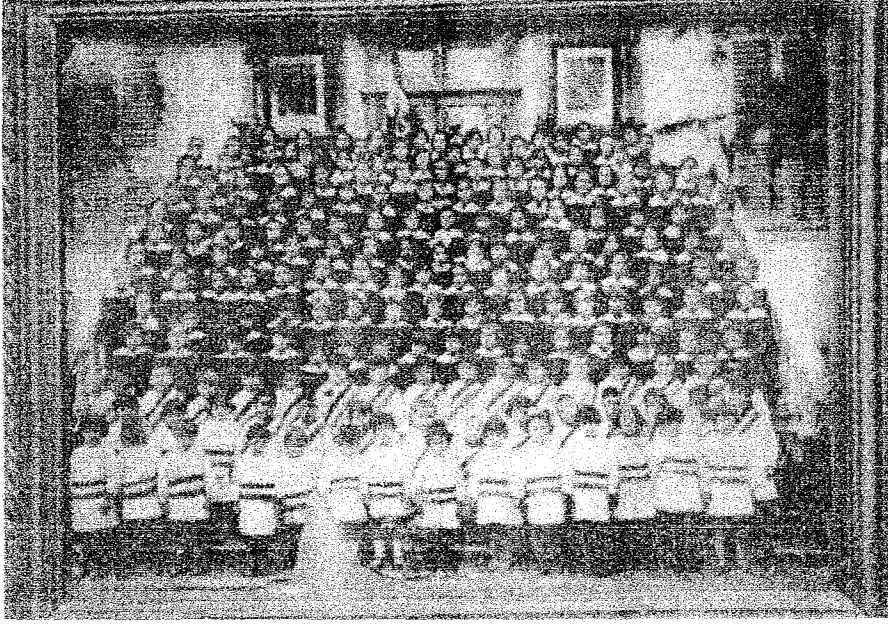
Okul binası kiralanmasıyla ilgili 30 Kasım 1920' de *Domenico Corpi* ve *P. Giacomo Poli* arasında yapılan bir kontrat bulunmaktadır (Sevinç 1997, s.131).

İtalya' da *İvrea* Piskoposluğu' na ve *Congrégation* adlı bir dini tarikata bağlı *Soeurs de Charité de L'Immaculée Conception de Ivrea*, kısaca *Ivrea* rahibeleri, İstanbul' a 1869 yılında gelerek İtalyan Hastanesi' nde çalışmışlar ve okullar açmışlardır (Polvan 1952, s.116). *Ivrea* rahibelerinin hizmet ettiği Kadıköy' deki İtalyan okulları, 1936 yılında kapanmıştır (Sevinç 1997, s.131; Scognamillo 2000).

Mimari:

Eldeki iki fotoğraftan, okulun yükseltilmiş bodrum kat üstünde iki katlı, kırma çatılı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Kırma çatının kanatları yatay silmeyle birleşerek 30° lik üçgen bir Roma alınlığı meydana getirir. Alınlık aynasında aralıklı yerleştirilmiş ızgara kafesli, beşik kemerli iki pencereden, çatı katının kullanılabilir olduğu anlaşılmaktadır.

Üst katta düşey sürmeli, kepenkli dikdörtgen pencereler, yanyana dizilidir. Giriş katına eğimli ve çok basamaklı bir merdivenle ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Kapı çift kanatlı, kare kayıtlı, dikdörtgen bir kapıdır ve iki yanında yüksek ve dar birer pencere bulunmaktadır. Yapıyla sokak arasındaki bahçenin dar; fakat ağaçlıklı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.86 ve Şekil 4.87).

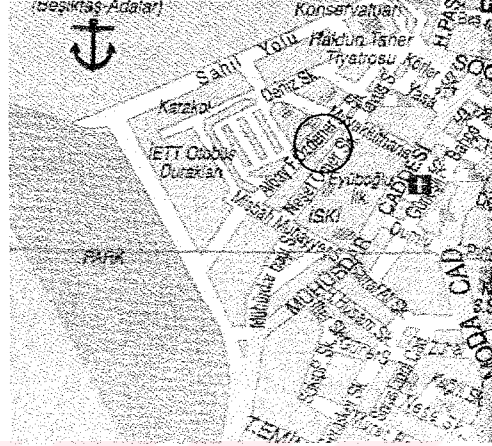
Şekil 4.86 Kadıköy İtalyan Kız Okulu, Mühürdar Caddesi
(Ekdal 1996, s.186)

Şekil 4.87 Kadıköy İtalyan Kız Okulu, Mühürdar Caddesi
(Polvan 1952, s.219)

4.1.11. Kadıköy İtalyan Erkek Okulu (Scuola Elementari Maschile Italiana)

İlçesi : Kadıköy
Adresi : Bugünkü Kadıköy Postanesi.
Sahibi : Bir İtalyan Kontesi

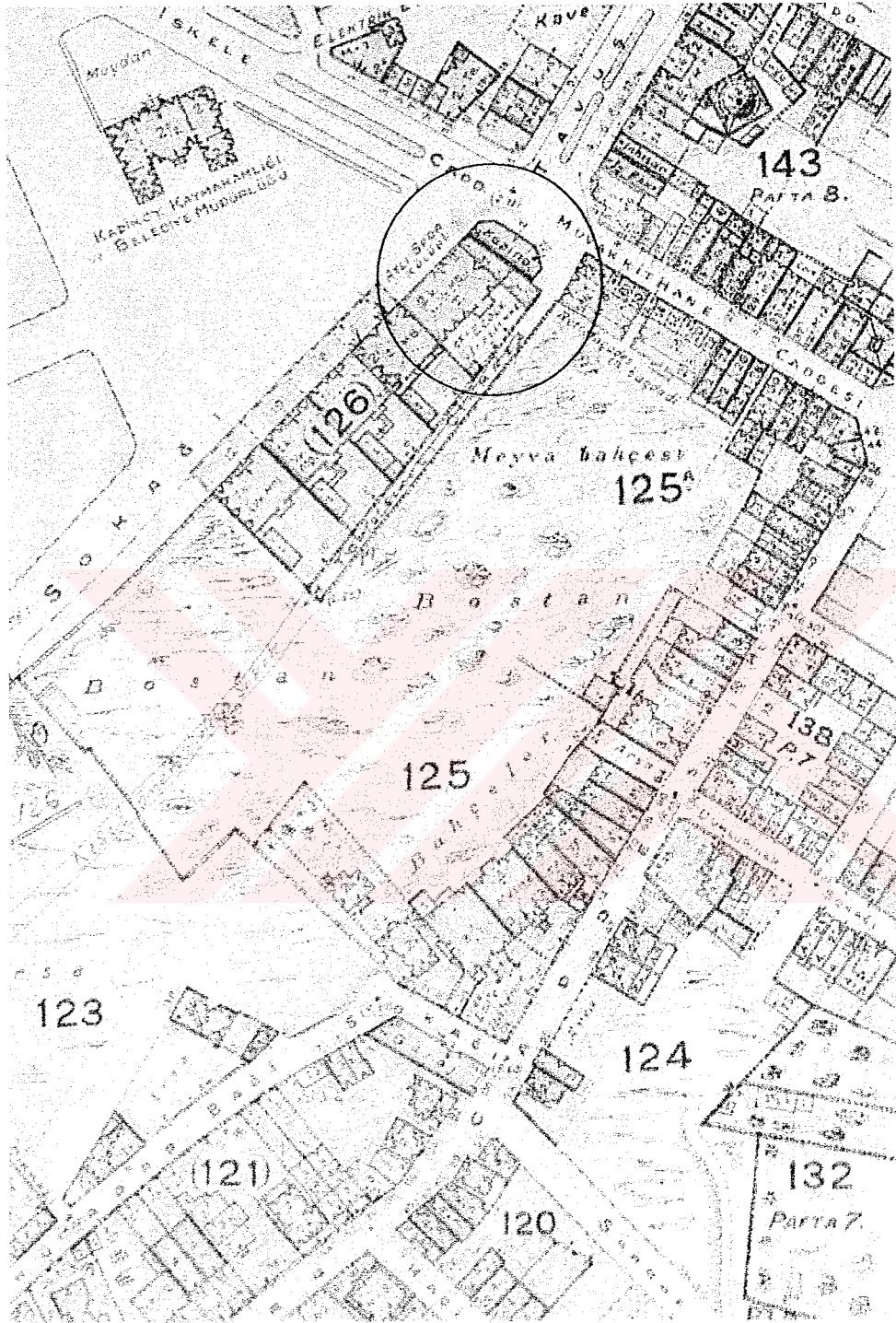

Tarihçe:

Günümüzde Kadıköy Postanesi olan binanın yerinde bulunmakta olan okulda erkek çocuklarının devam ettiği ana ve ilkokul kısımları yer almaktaydı. Binanın sahibi bir İtalyan kontesiydi. İnşaat ve kuruluş tarihleriyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak o tarihte deniz, binanın önünde kadar gelmekteydi. Okul bahçesi arka tarafta Mühürdar Caddesi' ndeki İtalyan Okulu' nun bahçesine bitişikti (Şekil 4.88). Okuldaki Ermeni, Rum ve Yahudi çocuklarına göre çok az sayıda Müslüman çocuğu okumaktaydı (Ekdal 1996, s.187).

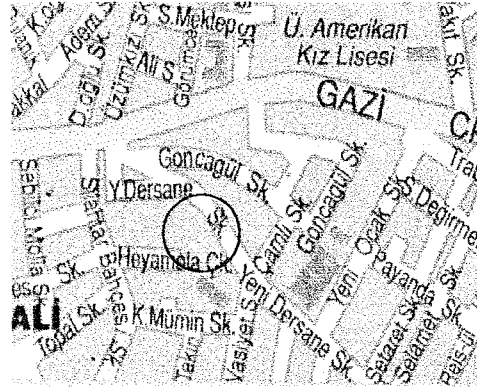
1939' da II. Dünya Savaşı' yla birlikte okullara yapılan İtalyan yardımı kesilmiş ve okul kapanmıştır. Bina bir süre Demokrat Parti İlçe binası olarak kullanılmış daha sonra postane binasına çevrilmiştir (Ekdal 1996, s.189).

Okula ait hiç bir görsel belge bulunmadığından mimari analizi yapılamamıştır.

Şekil 4.88 Kadıköy İtalyan Erkek Okulu, (J. Pervititch Sigorta Haritası, 1938, Pafta 6, Atatürk Kitaplığı)

İlçesi : Üsküdar
Adresi : Yeni Dershane Sokak.
Kurucusu : *École des Frères Maristes*
Rahibeleri
Kuruluş Tarihi : 1894

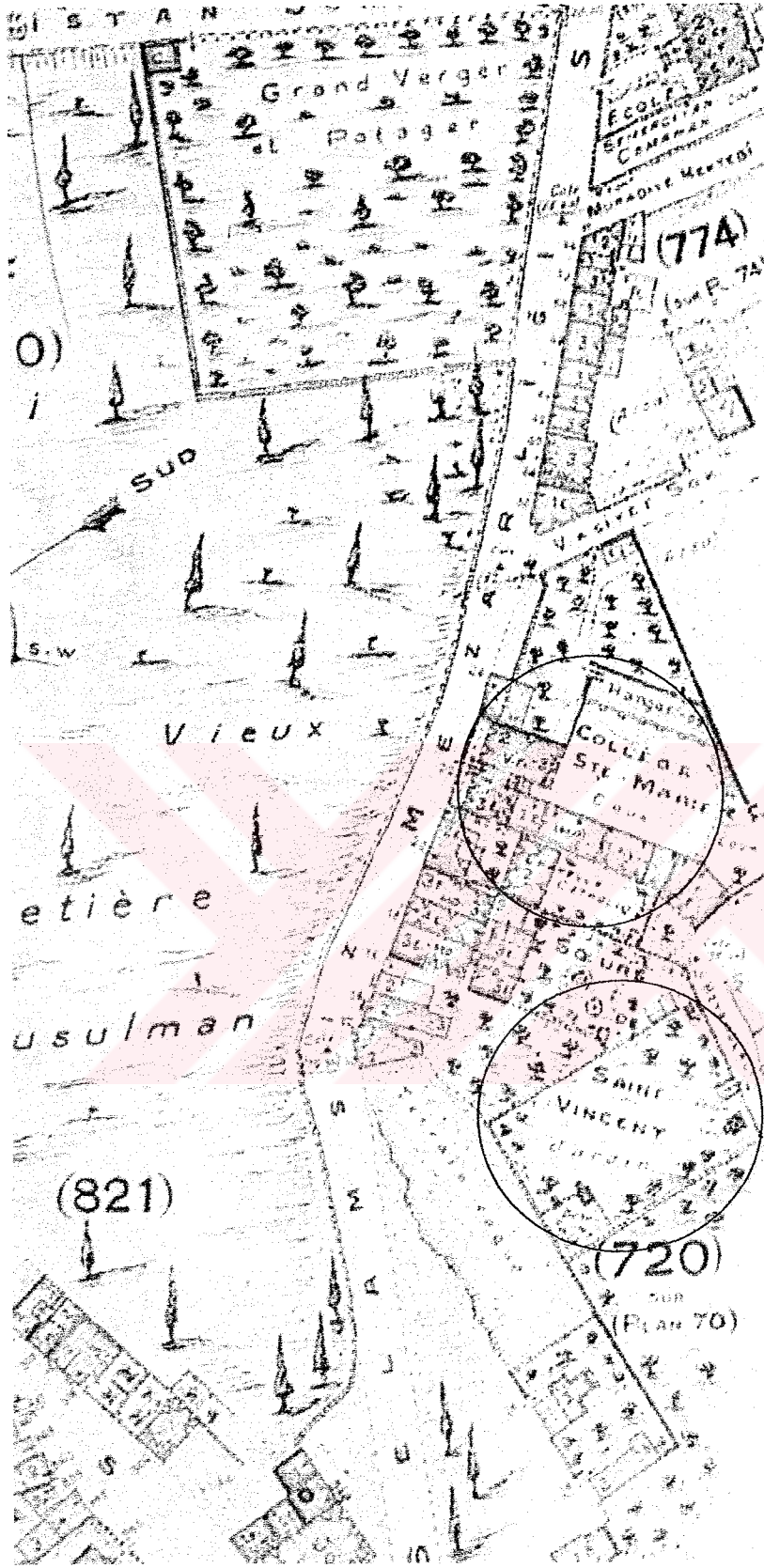

École des Frères Maristes tarafından Üsküdar Selamsız' da Kabristan Sokağı' nda 1894' te 30 öğrenciyle erkek koleji olarak açılmış ve binalarını da kendileri yaptırmışlardır (Pernot tarihsiz, s.12) (Şekil 4.89).

École des Frères Maristes' in okulları ve çalışmalarıyla ilgili bilgiler sınırlıdır. Üsküdar' dakinden başka Bakırköy' de Notre Dame du Rosaire ve Yeşilköy' de birer okulları daha olduğu bilinmektedir (Sevinç 1997, s.297).

Okulda bazı farklarla uygulanan Fransız orta öğretim programında bilim ve lisana önem verilmekteydi. Zorunlu olarak bütün sınıflarda günde iki saat okutulan Türkçe dersi yanısıra Arapça, Ermenice ve Rumca da öğretilmekteydi. Okul yatılı olmayıp Ermeni olaylarından sonra Ermeni çocuklarının ve Meşrutiyetin ilanından sonra da Müslüman çocuklarının sayısı artmasına rağmen, 1912 yılına gelindiğinde Türk çocukları, resmi okulları tercih etmekteydi. Öğrencilerin çoğunluğu Rum ve Yahudi idi (Pernot tarihsiz, s.12).

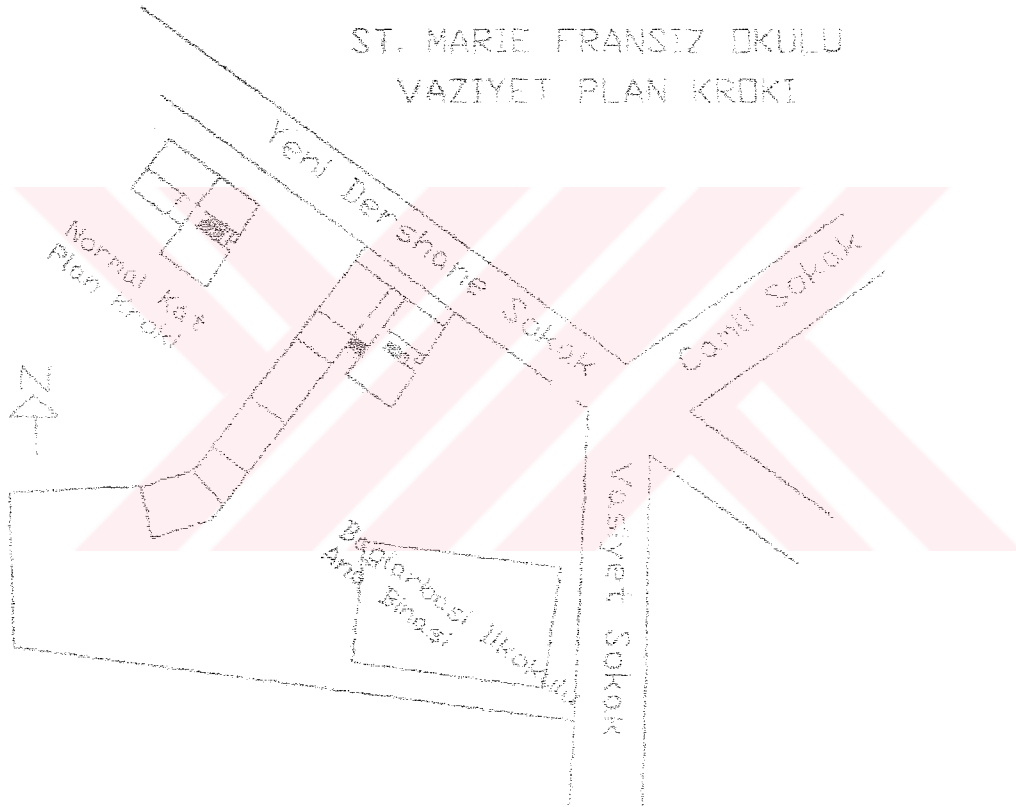
İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtlarında Mülga Maarif Nezareti Tedrisat-ı Taliye Müdürlüğünün 1. Şube ifadeli 18 Temmuz 1329 tarih ve 965/1600038 sayılı emriyle yedi yıllık idadi derecesinde okul olarak tanınmıştır (Polvan 1952, s.226).

Şekil 4.89 ÜSMO (Üsküdar St. Marie Okulu)
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 76, Atatürk Kitaplığı)

İmmaculée Conception Koleji adı altında açılan okula sonraları Ste Marie Okulu denmiştir. Milli Eğitim Bakanlığında Dışişleri Bakanlığı' na yazılmış 26/IX/1341 tarih ve 8472/5927 sayılı yazıya bağlı listede okulun kuruluş tarihinin 1894 olarak geçmesinden, ruhsatlı açıldığı anlaşılmaktadır. Okul Birinci Dünya Savaşı yıllarında kapanmış, savaştan sonra açılmış olup (Polvan 1952, s. 227) tamamen kapanış tarihi bilinmemektedir.

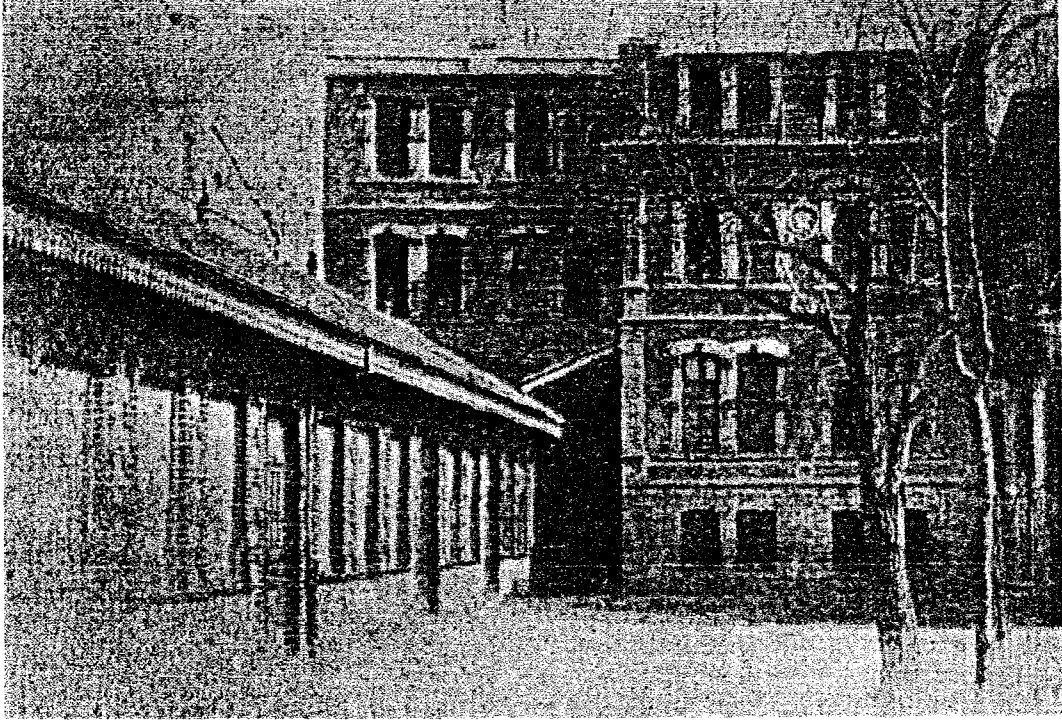
Günümüzde Bağlarbaşı İlköğretim Okulu' na bağlı olan bina, anaokulu çocuklarına hizmet vermektedir.

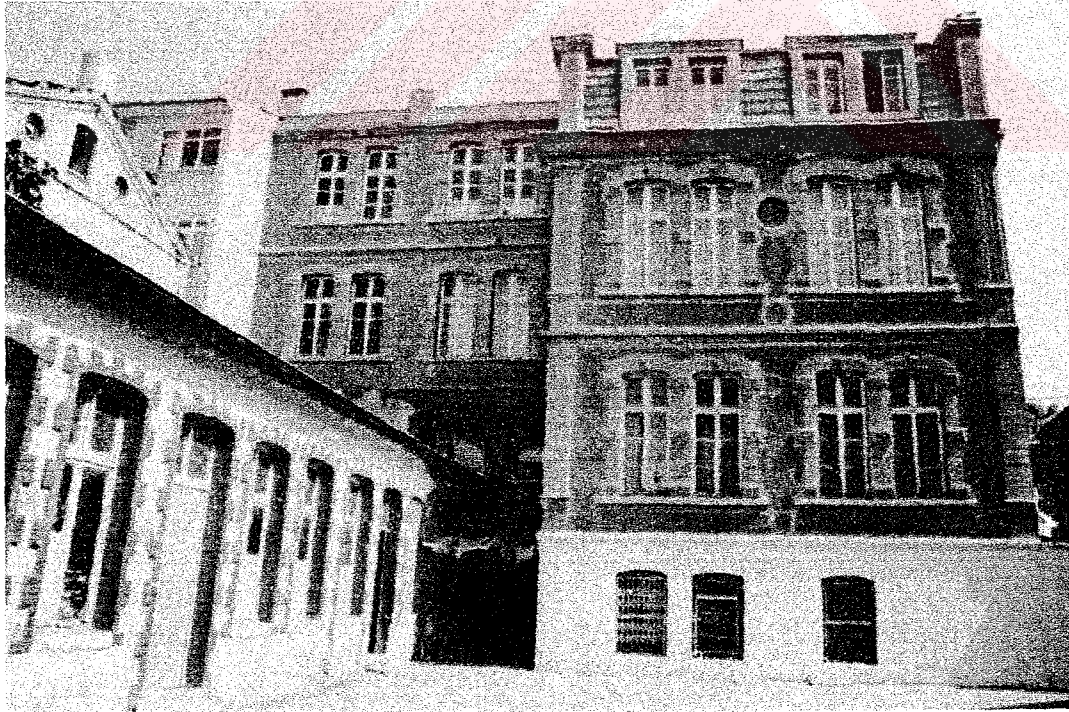
Şekil 4.90 ÜSMO, vaziyet planı (Yazar arşivi)

Mimari:

Okul, kuzeydoğuda Yeni Dershane Sokak, güneydoğu ve güneybatıda Bağlarbaşı İlkokulu bahçesi ve kuzeybatıda bitişik nizam apartmanlarla çevrelenmiştir. Ön cephesi Yeni Dershane Sokak' a bakmakta olup kaldırımdan demir parmaklıklarla ayrılmış cephe boyu devam eden bir dar bahçesi vardır. Yeni Dershane Sokak' tan

Şekil 4.91 ÜSMO, yüzyılın başında arka cephe (Polvan 1952, s.226)

Şekil 4.92 ÜSMO, günümüzde arka cephe (Yazar arşivi)

giriş kapatılmıştır. Bağlarbaşı İlkokulu' nun bahçesinde güneydoğu ve güneybatıdan iki giriş kullanılmaktadır (Şekil 4.90).

Giriş katında yapının planı, kuzeydoğu-güneybatı giriş eksenine göre simetrik olmayan iki bölüme ayrılmıştır. Bu, yapının dışından da algılanır. Daha küçük bir plana oturan bölüm, arka bahçede diğerine göre geriye çekilmiştir (Şekil 4.91 ve Şekil 4.92). Kuzeybatı tarafındaki bu bölümde giriş katında sadece tuvaletler, birinci katta ise tuvaletler ve mutfak yer alır. Çatı katına girilememiştir.

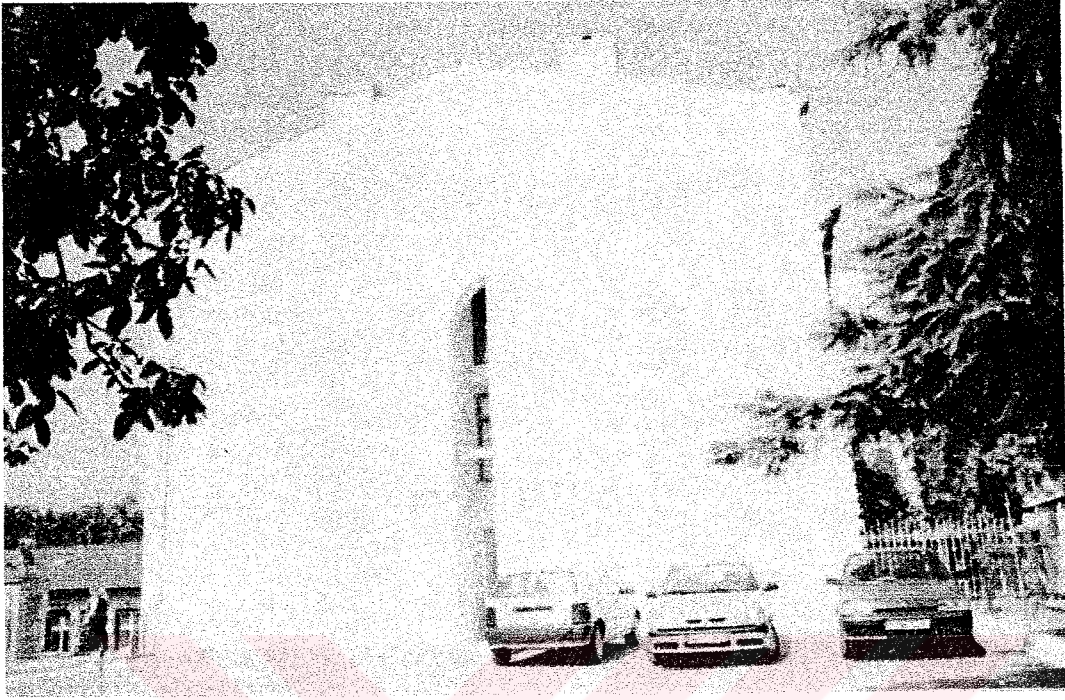
Oturduğu alan itibariyle daha büyükçe olan güneydoğu tarafındaki bölümde ise güneydoğu-kuzeybatı yönünde merdiven kovası (Şekil 4.93) ve kuzeydoğu-güneybatı yönünde karşılıklı iki sınıf yer almaktadır.

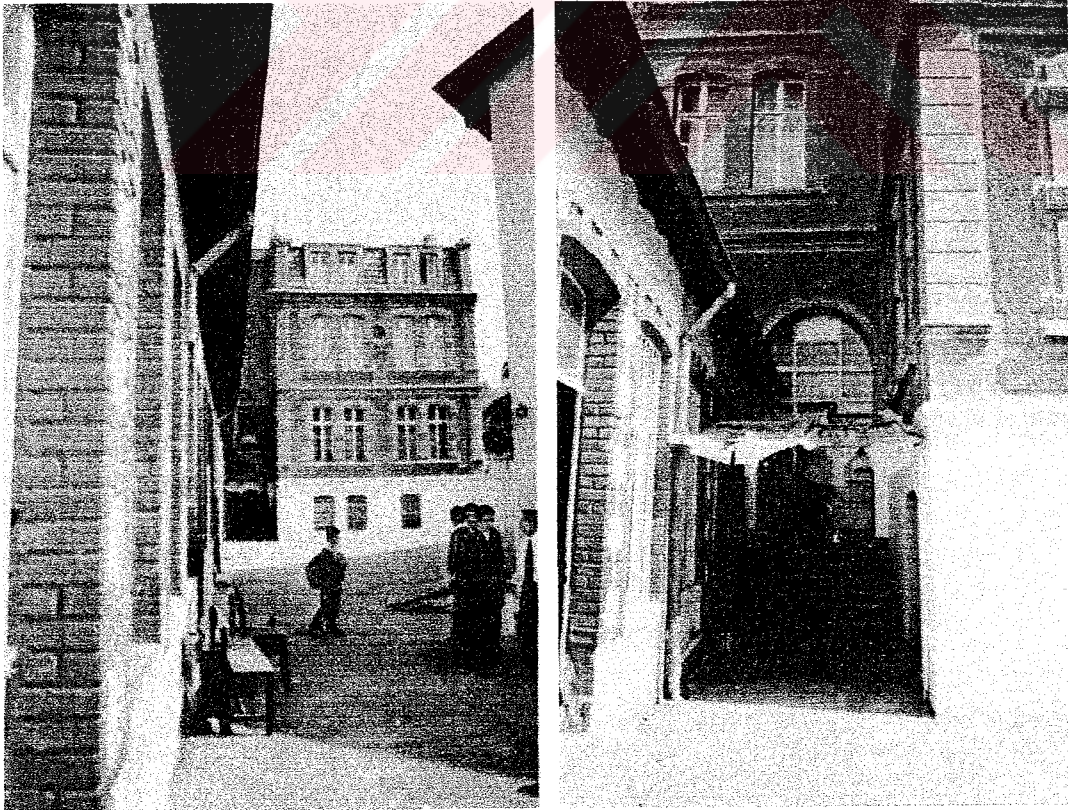
Şekil 4.93 ÜSMO, güneydoğudan giriş holü ve ikinci kat merdiven kovası (Yazar arşivi)

Giriş katına güneydoğu cephesindeki yan kapıdan veya güneybatıya bakan arka bahçeden yedi basamaklı bir merdiven çıkarak ulaşılır (Şekil 4.94 ve Şekil 4.95). Giriş katı, tuvaletler nedeniyle okulun tüm öğrencilerine açıkken üst katlar, ana okulu

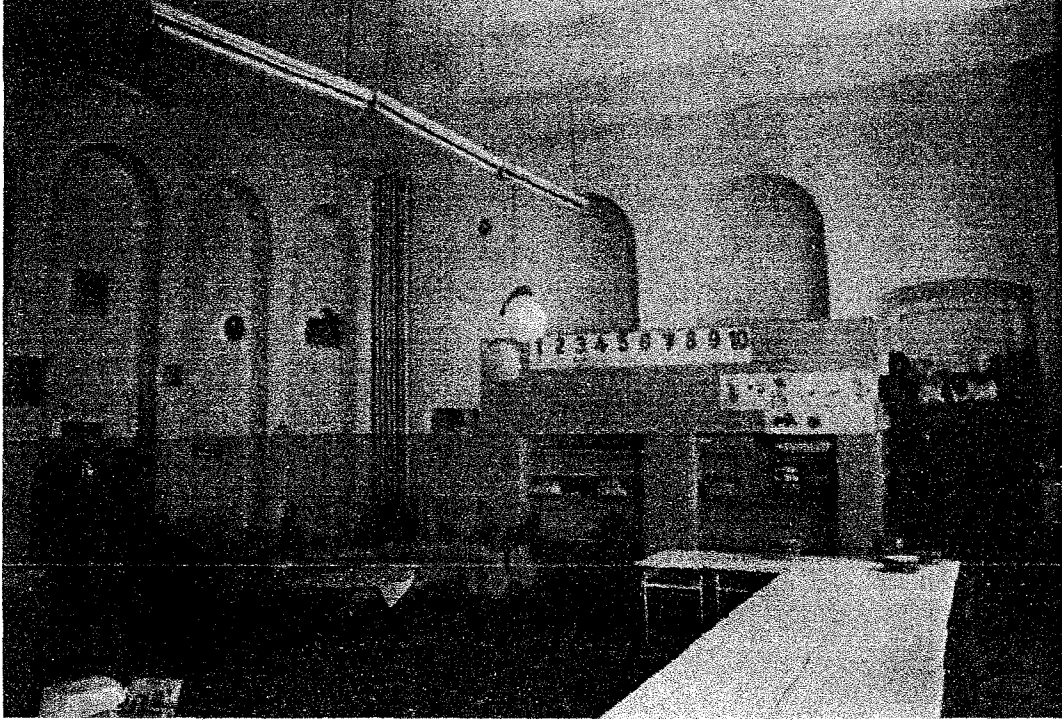
öğrencilerine ayrılmıştır. Katlarda volta döşemeler gözlemlenebilir ve odaların duvarlarında yüksek kemerli nişler sıralıdır (Şekil 4.96).

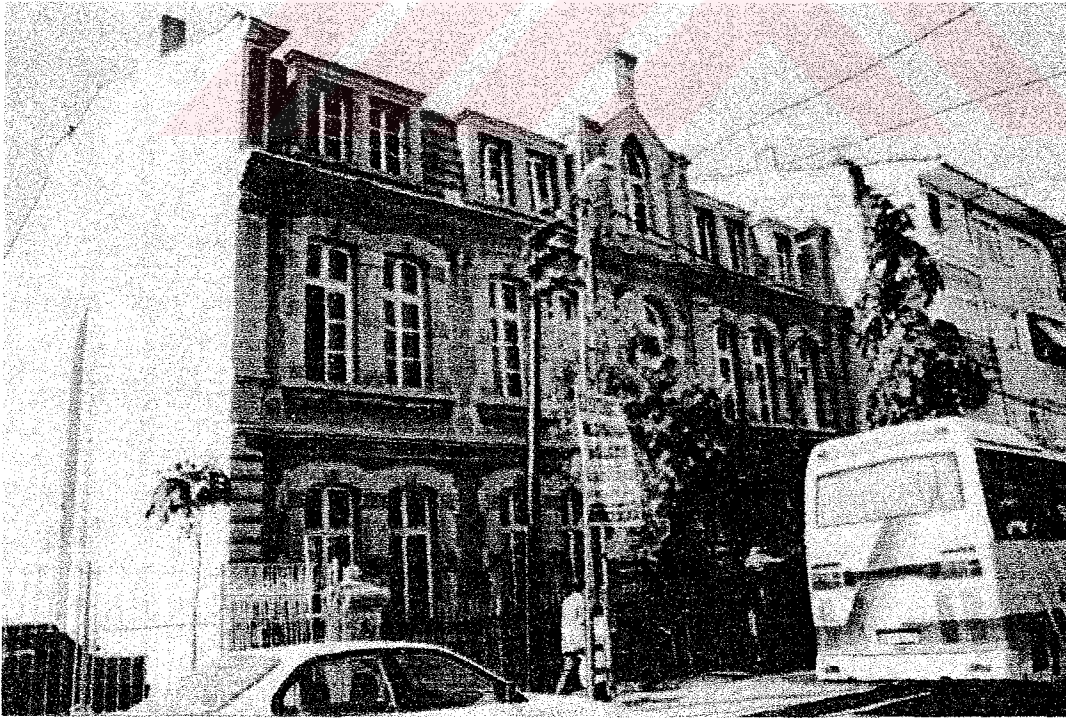
Şekil 4.94 ÜSMO, güneydoğu cephesinde yan giriş (Yazar arşivi)

Şekil 4.95 ÜSMO, arka cepheden giriş (Yazar arşivi)

Şekil 4.96 ÜSMO, Bağlarbaşı İlköğretim Okulu' na bağlı ana sınıfı dersliği
(Yazar arşivi)

Şekil 4.97 ÜSMO, ön cephe, Yeni Dershane Sokak (Yazar arşivi)

Yatay vurgulu olan cephe düzeni, düşeyde kapı üzerindeki tekli pencerelerin yükselen etkisiyle dengelenmiştir. Yapı, bir bodrum kat üzerine iki normal kat ve bir çatı katından oluşur. Bodrum katı ön cepheden algılanmaz. Katlar birbirinden çıkıntılı kat silmesiyle ayrılmıştır. Giriş katıyla birinci katın pencere düzeni birbirine eştir (Şekil 4.97).

Ana giriş kapısının üstündeki beşik kemer, kapı dikmelerine dayanır. Kemer aynası düşeyde ikiye bölünmüştür ve kapı dikmelerine asılmış gibi duran düzatkının üzerine oturur. Çift kanatlı ahşap kapının profillerinde sade birer sütunçe göze çarpar (Şekil 4.98). Girişi ve cephe köşelerini belirleyen plastırlar, kat silmesi ve saçaklıkta kesilerek değişir. Giriş katında plastırlar, kesme taş görüntüsünde düzgün dikdörtgenlere bölünmüştür. Ana kapının söveleriyle plastırlar arasına da sıvayla ince bir sıra elmas kesimli taş dizisi yapılmıştır. Plastırlar arasında cephenin bir tarafında bir tekli, bir ikili; diğer tarafında ise iki ikili, dikmeleri yine rustik bloklarla bölünmüş basık kemerli pencereler görülür.

Aynı pencere düzeni birinci katta da tekrar edilmiştir. Ancak burada kapının yerini beşik kemerli bir pencere almıştır. Pencere etekleri çok sade bir şekilde sıvayla

Şekil 4.98 ÜSMO, ana giriş kapısı, Yeni Dershane Sokak (Yazar arşivi)

çerçevenlenmiştir ve pencere grupları arasında birer daire görülür. Plastırlar bu katta belli belirsiz yivlidir; kaide ve başlık kısımları sade çıkıntılarla belirtilmiştir.

Çatı saçaklığı, dik eğimli çatı ve dikdörtgen çatı pencereleri nedeniyle ilk bakışta kat silmesi gibi algılanır. Girişi karşılayan kısımda ojival kemerli bir pencere yerleştirilmiştir. Pencerenin iki yanındaki düz sıvalı sütuna bağlanan üçgenle birlikte cephede hemen dikkat çeker. Pencere grupları arasında çatının kiremit örtüsü seçilir (Şekil 4.97).

Bahçeye bakan arkada, güneydoğu tarafı oluşturan bloğun öne çıkmasıyla cephe ikiye bölünmüştür. Ön taraftan algılanmayan bodrum katı bahçe tarafında öne çıkan blokta görülebilmektedir.

Geride kalan bloğa bitişik olarak tek katlı ve birbirinden bağımsız odalar, güneybatı istikametinde uzanır. Bu mekanlar günümüzde kantin ve kütüphane odaları olara hizmet vermektedir. Kapı ve pencere söveleri rustik tuğla örgüdür. Bu birbirine bitişik odalar dizisi, eğimli çatısıyla birlikte çiftlik müstemilatı havasındadır (Şekil 4.99).

Odalar dizisi ve yükseltilmiş bodrum katı arasından yedi basamakla beşik kemerli geniş bir kapıdan geçilerek giriş katına varılır (Şekil 4.95). Plastırlarda ön cephedeki uygulama tekrarlanmıştır ve giriş katında plastırlar düzgün dikdörtgenlere bölünmüştür. İki adet ikili pencere grubunun rustik sövelerinden başka bir süsleme yoktur.

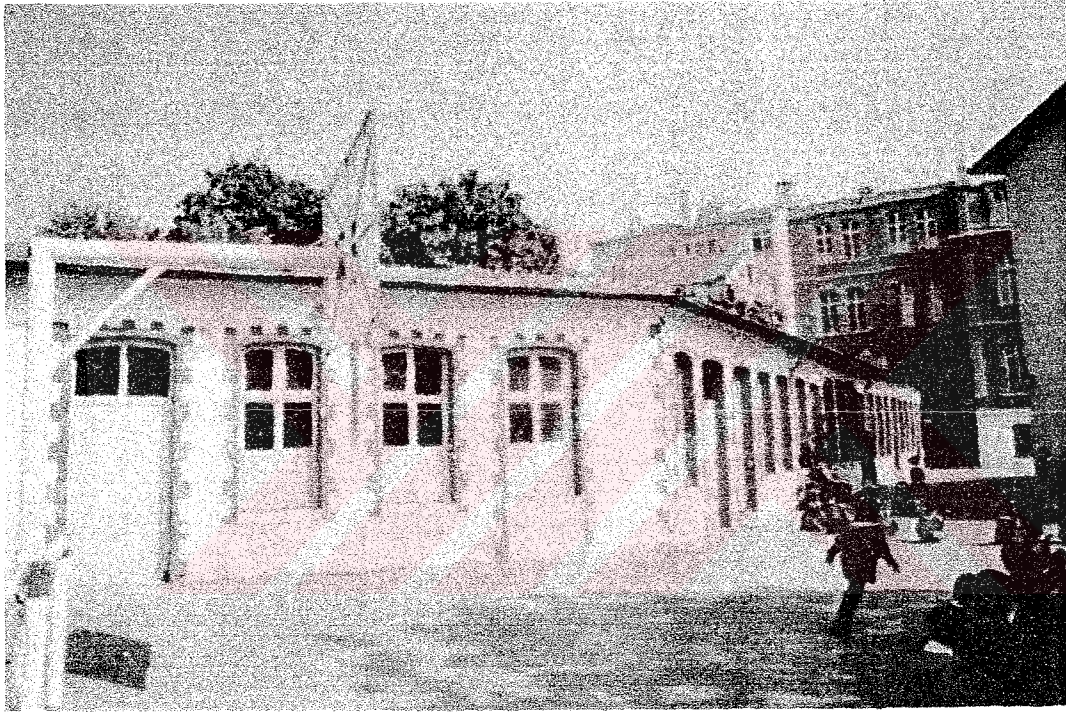
Birinci kat, giriş katından incecik bir silmeyle ayrılır. Öndeki ve gerideki blokta iki tane ikili pencere grubu birbirine eştir. Öndeki blok, yivli, sade kaideli ve başlıklı köşe plastırları ve iki pencere grubu arasındaki yuvarlak pencere ile pencere etekleri arasındaki dairesel süslemeyle gerideki bloktan farklılaşır.

Birinci katın çıkıntılı saçak silmesi, gerideki cephede kat silmesi olarak devam eder. Öndeki cephede ikili iki adet dikdörtgen biçimli çatı katı pencereleri göze çarparken, gerideki blokta diğer katlardaki ikili rustik söveli basık kemerli pencere grupları

tekrarlanmıştır. Öndeki cephede çatı katı pencereleri arasından kiremit çatı örtüsü seçilirken, gerideki cephede bina basit bir saçaklık silmesiyle son bulmuştur.

Arka cephedeki asimetri, öndeki bloğun yükseltilmiş bodrum katına karşılık gerideki cepheden çıkıyormuş gibi görünen odalar dizisiyle dengelenmiştir.

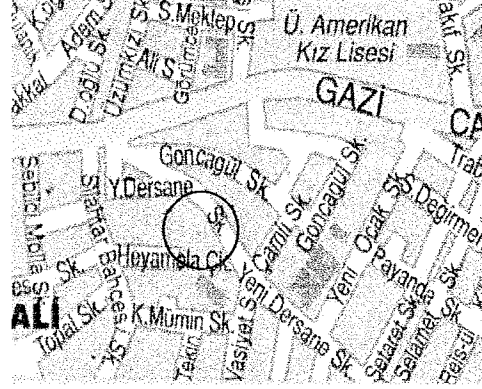
Yapının güneydoğu cephesindeki tek açıklık, birinci katın ortasına yaklaşan yarıktır. Burada giriş katında kullanımda olan bir dar kapı ve üzerinde de merdiven kovanını aydınlatan dar pencereler bulunmaktadır.

Şekil 4.99 ÜSMO, arka bahçedeki bitişik odalar dizisi (Yazar arşivi)

4.1.13. Üsküdar Saint Vincent de Paul Fransız Okulu

İlçesi : Üsküdar
Adresi : Selamsız,
Yeni Dershane Sokak.
Kurucusu : Filles de la Charité
Rahibeleri
Kuruluş Yılı : 1859

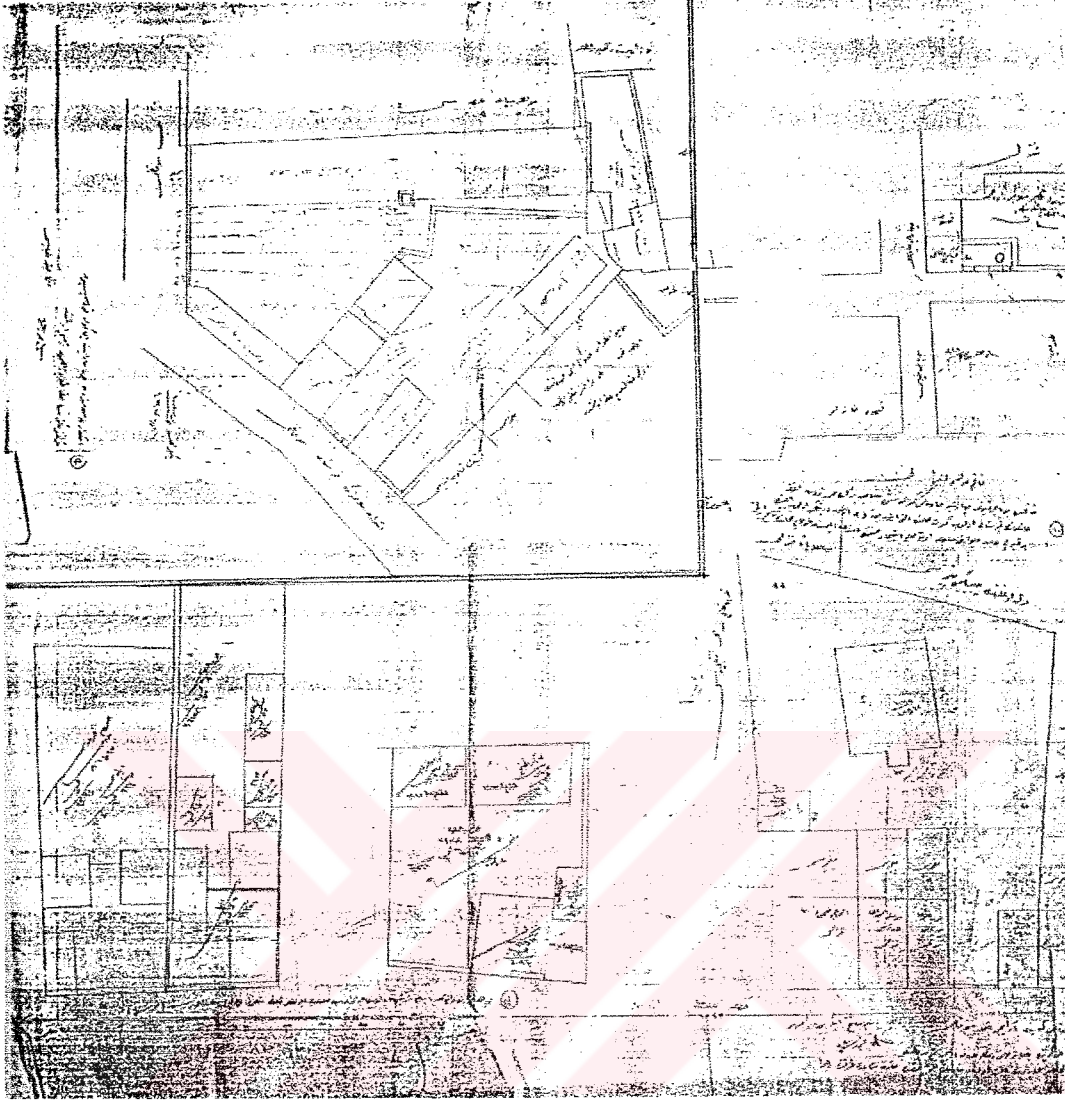

Tarihçe:

Soeur Saint Vincent olarak da adlandırılan *Filles de la Charité* rahibeleri ilk defa 1859' da Üsküdar' da yatılı ve gündüzlü kısımları bulunan bir okul açmışlar; fakat 1860 yılındaki Suriye olayları nedeniyle Osmanlı ve Fransız hükümetleri arasında bir gerginlik doğmasından dolayı bu okulu kapatmışlardır.

Daha sonra 1883' te tekrar Üsküdar' a gelmişler ve kiraladıkları bir evde bir okul ve kimsesiz çocuklara ait bir yurt açmışlardır. Bir süre sonra daha iyi şartlarda eğitim verebilmek amacıyla bir bina satın almışlardır (Polvan 1952, s.177; Belin 1894, s.468).

İlkokul derecesinde olan okulun öğrencileri 1892' de 114 iken 1912' de 176' ya ulaşmıştır. Çeşitli din ve mezheplerden olan çocukların 21' i Katolikti. Yurttaysa 1912 yılında 9' u Katolik toplam 35 çocuk kalmaktaydı. Zaman içinde artan öğrenci sayısı doğrultusunda binaya ek daire yaptırmak amacıyla 1907 yılında ferman almışlardır (Polvan 1952, s. 178).

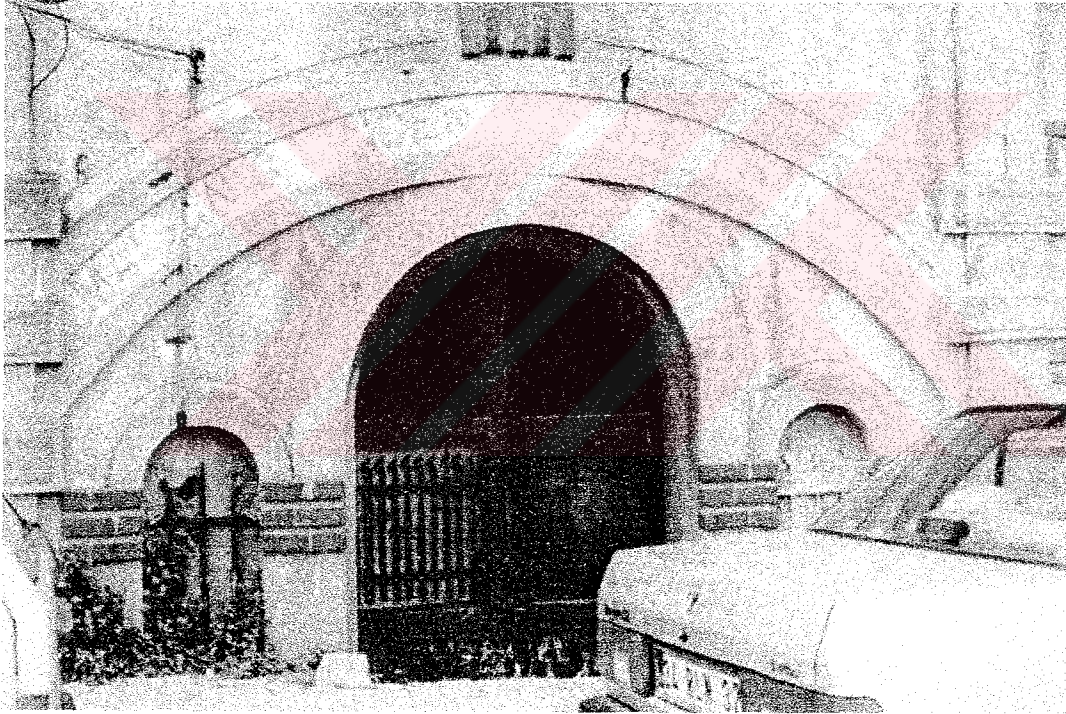
Şekil 4.100 ÜSVO (Üsküdar Saint Vincent Okulu), plan
(BOA, Plan no 451)

1913 Osmanlı-Fransız Uzlaşmasına göre listelenmiş Fransız kurumlarında yer alan kurumun, manastır, kilise, yatılı ve gündüzlü okul, iş atölyesi ve dispanser bölümleri bulunmaktadır, çocuk yurdundan söz edilmemektedir. 1914 yılında kapanan okul, 1918 yılından sonra tekrar açılmıştır (Polvan 1952, s.178-179). Ne zaman tamamen kapandığı bilinmemekle birlikte 1936 yılındaki kıyafet kanunundan sonra bu okulun da, diğer pek çok misyoner okulları gibi kapandığı tahmin edilebilir.

Mimari:

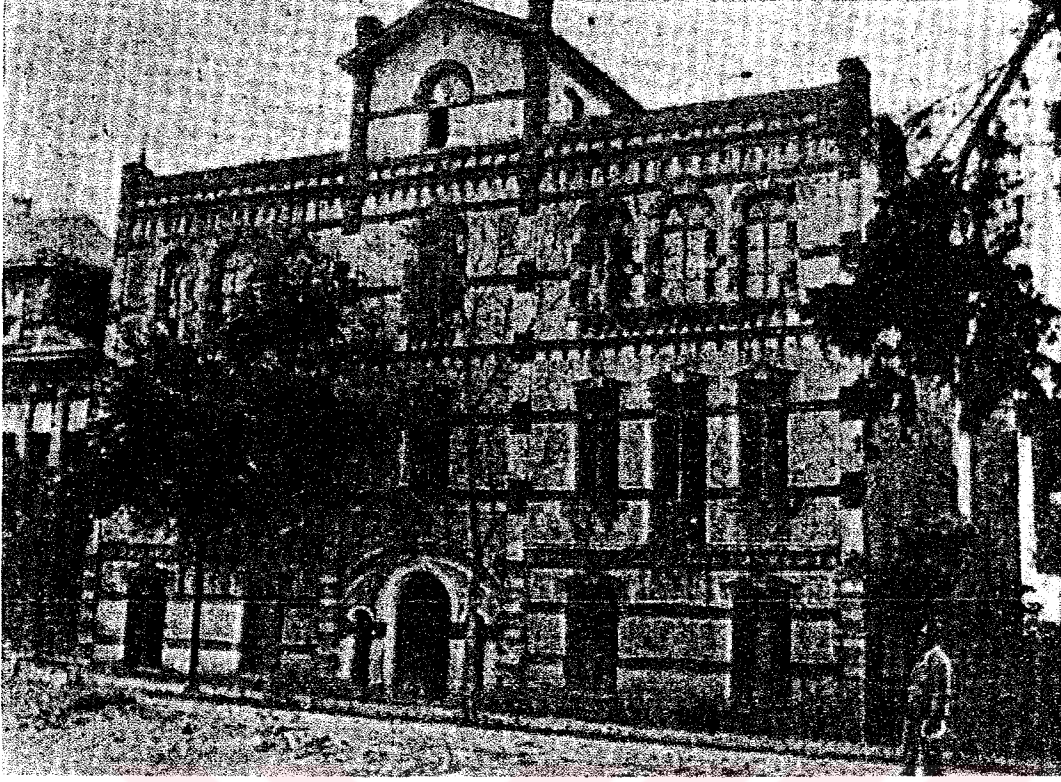
St. Vincent Okulu, kuzeyde Yeni Dershane Sokak (Eski adı Kabristan Sokak Numara 24, 26, 28), güneyde açık alan, batı ve doğuda bitişik nizam apartmanlarla çevrelenmiştir. Ana girişi Yeni Dershane Sokak' tan olup günümüzde kapısı kaldırımdan aşağıda kalmış metruk bir binadır (Şekil 4.101) (Şekil 4.102).

Kendi haline terkedilmiş yapıya girmek mümkün olmamıştır. Pervititch haritalarına göre, St. Vincent Okulu ile *Frère Mariste*'lerin St. Marie Okulu' nu güneyde halen mevcut olan Katolik şapeli birleştirmektedir (Şekil 4.89). Arşivdeki planlardan anlaşıldığına göre büyük bir bahçe içinde birden fazla yapı bulunmaktaydı (Şekil 4.100).

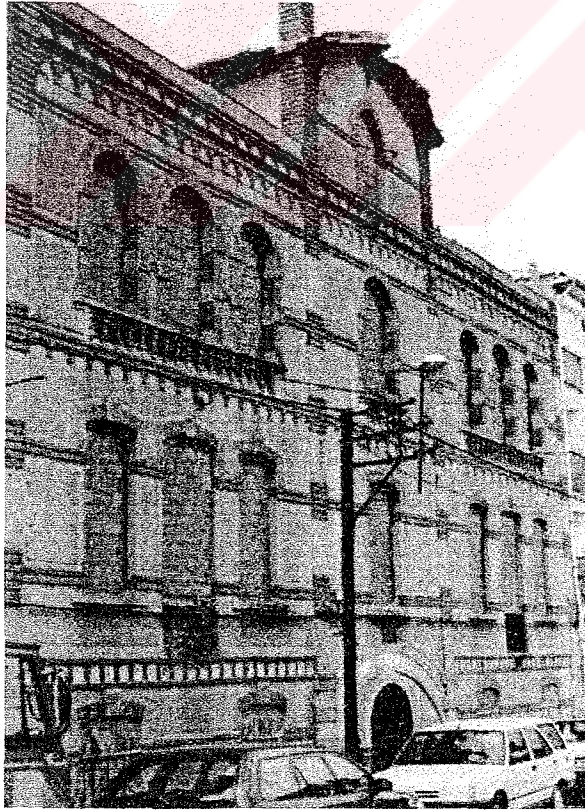

Şekil 4.101 ÜSVO, giriş kapısı, Yeni Dershane Sokak (Yazar arşivi)

Yeni Dershane Sokak' a bakan cephe beton üstüne kırmızı tuğla işlemleriyle Neoklasik bir görünüm sergilemektedir. Cephe, giriş aksında yükselen orta kısım ile üçe bölünmüş olup yan yüzeyler simetrik. Yatayda düzenli aralıklarla yinelenen siltmeler arasında kat siltmeleri diğerlerinden ayırt edilir. Giriş katını ayıran kare bölmeli kat silmesi, düşeyde orta bölümü sınırlayan plastırlarda son bulurken, birinci katı ikinci kattan ayıran dişli kat silmesi cephe boyu devam eder (Şekil 4.103).

Şekil 4.102 ÜSVO, ön cephe, Yeni Dershane Sokak (Polvan 1952, s.178)

Şekil 4.103 ÜSVO, ön cephe, Yeni Dershane Sokak. (Yazar arşivi)

Çift kanatlı giriş kapısını çevreleyen beşik kemer, iki yanındaki küçük pencerelerin beşik kemerleriyle birleşerek iki şeridi arasında okulun adının okunduğu büyük bir basık kemerin içine yerleşmiştir. Kapının iki yanında aralıklı olarak ikişer, kırmızı tuğla dizgili basık kemerli pencere yer alır.

Ortada giriş aksını vurgulayan ve cephenin köşelerini belirleyen plastırlarla silmelerin kesişim noktaları, alta ve üstte ikişer sıra kırmızı tuğla örgüyle belirginleştirilmiştir. Plastırlar, saçak hizasından başlayarak ortada yükseltilmiş bölümün iki köşesinde kırma çatı örtüsünden tuğla örgülü sütunlar olarak çıkmaktadır. İki sütun arasında kalan yüzeyde beşik kemerli bir pencere görülür. Tuğla örgülü kemer, üzengi noktalarından başlayan iki sıra tuğla silmeyle sütunlara bağlanmıştır.

Birinci katın orta bölümünde tekli, yanlarda üçer, basık kemerli pencere bulunmaktadır. Bu katta üçlü pencerelerden ortadakiler, yine tuğla örgü pencere etekleriyle kare kayıtlı kat silmesine oturur.

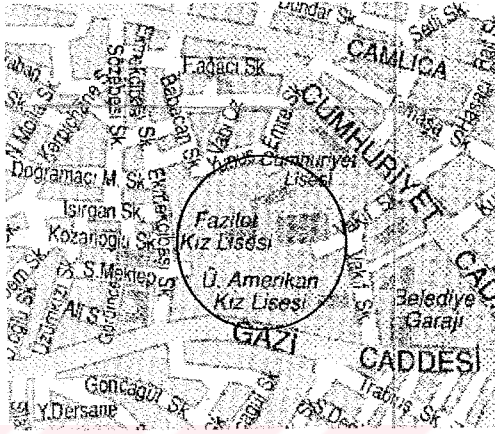
İkinci kat pencereleri, birinci kata göre daha belirgin biçimde üçlü gruplar oluşturur. Sıva kutular, tuğla örgü beşik kemerlerin dayandığı tuğla pencere profillerini düşeyde bölerken, yatayda pencereleri birbirine kenetleyerek gruplaşma etkisini arttırmaktadır. Pencere denizliklerinin altındaki dişli süslemeler, kare kayıtlı giriş katı silmeleriyle denge kurar gibidir.

Bütün pencerelerin kilit taşları belirgindir. Saçak hattındaki iki sıra dişli süsleme, köşelerdeki iki baba ve tuğla örgülerle vurgulanmış plastırlarla çerçeve etkisi yaratır.

4.2. Protestan Okulları

4.2.1. Üsküdar Amerikan Kız Lisesi

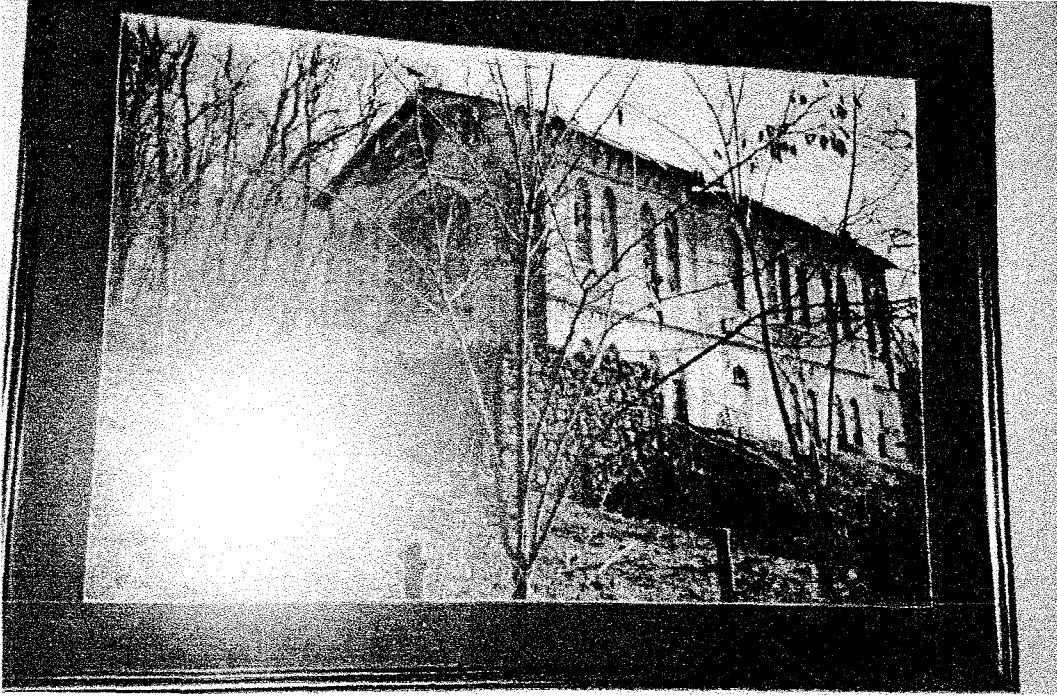
İlçesi : Üsküdar
Adresi : Ekmekçibaşı Sokak No: 16-18.
Kurucusu : Laura Farnham
Kuruluş Yılı : 1870

Tarihçe:

1860 yılında ABCFM, *American Board OF Commissioners for Foreign Missions* (Amerikan Yabancı Misyonlar Yönetim Kurulu), tarafından *J.W. Parsons* adında bir misyoner, İzmit' e bağlı Bahçecik' te Ermeni çocuklarını eğitecek bir okul kurması için Amerika' dan gönderilmiştir. *Parsons'* ın girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1873 yılının Eylül ayında bölgeye gönderilen bir başka misyoner, *Laura Farnham*, Amerikan Kız Okulu adıyla Ermeni kız çocuklarını eğitecek okulu açmıştır. İpek üretimi yapılan iki katlı, uzun dikdörtgen planlı bir bina Charavleg ailesinden kiralanarak okul olarak düzenlenmiştir (Linder 2000, s.2-4) (Şekil 4.104).

Bahçecik' teki Amerikan okulu, bir süre sonra Ermeni Kız Lisesi adıyla Adapazarı' na (Pazarcık) taşınmıştır (Şekil 4.105). Adapazarı' ndaki açılış tarihi 8 Eylül 1885' tir (Linder 2000, s.12). 1920 yılında ise savaş şartları nedeniyle İzmit' e taşınmıştır (Linder 2000, s.31). İstanbul' daki Amerikan Kız Koleji 1914' te Arnavutköy' deki kampüse taşındıktan sonra kışla olarak kullanılan Üsküdar' daki kampüs binaları tamir edilmiş ve İzmit' teki okul 1921' de “Amerikan İnas Mektebi” adı altında buraya geçmiştir (Linder 2000, s.33-34). 1923' te İzmir Amerikan Lisesi ile Tarsus Amerikan Lisesi' nin yanında Amerikan Board Heyeti' nce devam etme izni verilen üçüncü özel Amerikan okuludur (Linder 2000, s.141).

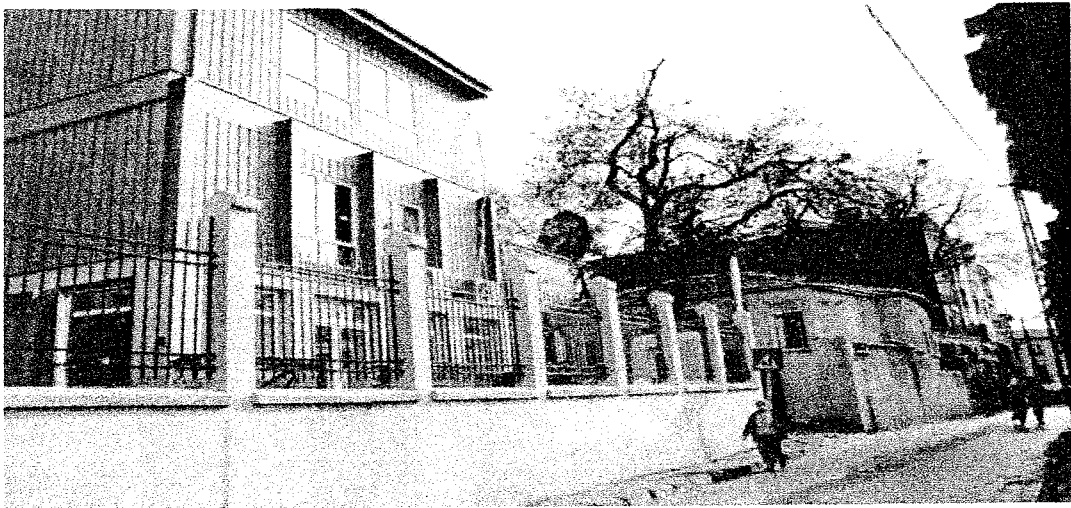
Şekil 4.104 ÜAKL (Üsküdar Amerikan Kız Koleji)'nin ilk açıldığı yapı, Bahçecik (Üsküdar Amerikan Lisesi arşivi)

Şekil 4.105 ÜAKL, Alexander Hall, Adapazarı, 1885 (Linder 2000, s.12)

Şekil 4.106 ÜAKL kampüsü,
(J. Pervititch Sigorta Haritası, 1930, Pafta 76, Atatürk Kitaplığı)

Şekil 4.107 ÜAKL kampüsü, Ekmekçi başı Sokak kapısı. (Yazar arşivi)

Kuruluşundan beri yatılı öğrencileri eğitim programında önemli bir yer tutan okul, maddi güçlükler ve personel yetersizliği nedeniyle 1982' den sonra yeni yatılı öğrenci kabulüne son vermiştir (Linder 2000, s.162). Son yatılı öğrenciler 1988 yılında mezun olmuştur (Linder 2000, s.183).

1920lerde Milli Eğitim Bakanlığı bütün yabancı okullardaki ilkokul bölümlerini kapatana kadar kısa bir süre için okulda erkek öğrenciler de eğitim görmüş olmakla birlikte Üsküdar Amerikan Kız Lisesi, 1990 yılına gelene dek 114 yıllık tarihi boyunca hep kız okulu olmuştur. 1990 yılı yazında okulun resmi adı Üsküdar Amerikan Lisesi olarak değişmiş ve eylül ayıyla birlikte okul ilk erkek öğrencilerini kabul etmiştir (Linder 2000, s.187).

1968 yılında kurulan SEV (Sağlık ve Eğitim Vakfı), kişilerin üzerinde bulunan okul mülklerini birer birer devralmış ve 1971' de taşınmazların tamamı UCBWM, *United Church Board for World Ministries* (Dünya Papazları Birleşmiş Kilise Heyeti) tarafından SEV' na verilmiştir. Günümüzde halen Üsküdar Amerikan Lisesi adıyla kız ve erkek öğrencilerine eğitim vermektedir (Linder 2000, s.123-124).

Mimari:

Üsküdar Amerikan Lisesi Kampüsü güneybatıda Ekmekçibaşı Sokak, güney doğuda Belediye Garajı, kuzeydoğuda Vakıf Sokak ve kuzeybatıda Fazilet Kız Lisesi ile sınırlanmıştır (Şekil 4.108). 1930 tarihli *Pervititch* haritasında kampüsün kuzeybatı sınırı boyunca Berberyan Okulu arazisinin yer aldığı görülür. Günümüzde bu okuldaki eser kalmamıştır (Şekil 4.106). Kampüsün ana girişi Vakıf Sokak' tan olup Ekmekçibaşı Sokak kapısı ana ve ilkokul için kullanılmaktadır (Şekil 4.107).

Öte yandan Ekmekçibaşı Sokağı' na bağlanan kapı, 1900lerin ortalarına kadar 24 saat kullanımda olan ana giriş kapısı işlevi görmüştür. Günümüzde ana giriş olarak kullanılan "yukarı kapı", o yıllarda kampüse girmesi gereken büyük araçlar için sadece gündüzleri açılan bir servis kapısıydı (Linder 2000, s.96). 1958' de idare binası olarak hizmet verecek Huntington Hall' ın tamamlanmasından sonra insanların buraya ulaşmak için tüm kampüsü geçmek zorunluluğu gereksiz bulunduğundan "yukarı kapı", 24 saat açık olan ana giriş kapısına çevrilmiştir. Aşağı kapının da bir

süre 24 saat açık tutulmasına rağmen burada görevlendirecek personel sıkıntısı nedeniyle 1960ların sonunda sadece gerektiğinde açılmak üzere kilitlenmiştir. Kampüsün güneydoğu sınırında Emir Konak' ın arkasındaki kapı da acil durumlarda açıktı. Bir süre sonra "aşağı kapı" duvar örülerek tamamen kapatılmışsa da günümüzde buradan doğrudan SEV' na ait ilkokula girilmektedir (Linder 2000, s.107) (Şekil 4.109).

Şekil 4.109 ÜAKL, Şapel ve Aşağıki kapıdan giriş (Linder 2000, s.97)

Huntington Hall, Matematik/Bilim Binası, Martin Hall ve Sabancı Spor Salonu, sırasıyla kuzeydoğudan başlayarak saatin tersi yönünde, linden, basil, okaliptus ağaçları, incir, limon, şeftali, elma, ceviz, zeytin ağaçları, siyah üzüm, kekik gibi otlar ve çiçeklerle bezeli (Linder 2000, s.112) kampüs alanının çeperine eğri bir yarım daire oluşturacak şekilde dizilmiştir. En eski binalar olan Barton Hall ile Bowker Hall, bu yarım dairenin ortasında konumlanmıştır. Doğuda bugün müzik odası olarak kullanılan Yuvarlak Ev (Round House), kuzeyde Kinney Cottage, kampüsün batı köşesinde su deposuyla birlikte Emir Konak ve güneyde Sanat Evi yer almaktadır. Açık hava spor sahası - ilk defa 1950lerin başında voleybol sahası olarak asfaltlanmıştır (Linder 2000, s.84) - Martin Hall ile Sabancı Spor Salonu arasındadır. Kampüsün konumlandığı toprak parçası kuzeydoğudan güneybatıya doğru eğimlidir ve yerleşim planı bu eğimi izler (Şekil 4.108).

Kampüste gerçekleştirilen onarım ve inşaat projelerinin mimarı, dönemi için, 1936-1956 yılları arasında aralıklı olarak iki kere okulun yöneticiliğini yapan Jessie Martin' dir (Linder 2000, s. 98).

1935 tarihli Yabancı Okullar Yönergesi ve sonraki düzenlemeler doğrultusunda yabancılar tarafından açılmış okulların binalarının genişletilmesi ve çoğaltılması yasaklanmış olup (Vahapoğlu 1990, s.164) 1965' te çıkarılan 625 sayılı Özel Öğretim Kanunu' yla (Akyüz 1982, s.240) çok sınırlı da olsa bazı esnekliklere yer verilmiştir. Ancak 1983-1985 yıllarında yapılan bazı değişikliklerle yabancı okullarının üzerinde bulundukları arazileri genişletmemek şartıyla aynı arazi üzerinde bina, öğrenci ve teçhizat kapasitelerini bir mislini geçmemek üzere artırabilme izni verilmiştir (Vahapoğlu 1990, s. 165).

Aşağıda Üsküdar Amerikan Lisesi Kampüsündeki yapıların gelişim ve değişim süreci eldeki kaynaklar doğrultusunda aktarılmış olup kuruluşundan günümüze yapılan onarım ve inşaatların çoğunun özel izne bağlı olarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Özellikle 1985 yılında yapılan kanun değişikliklerinin tanıdığı olanakları değerlendirmek üzere okul idaresi kampüs için bir master plan hazırlamaya girişmiştir. Proje çizimlerini New York' ta yaşayan bir mimar üstlenmiştir. Proje yedi yıllık bir zaman dilimine yayılmış biçimde Bowker Hall, Martin Hall ve Barton Hall' un yenilenmesini de kapsar (Linder 2000, s.185).

Kampüs haritasının güneydoğusunda konumlanan Sabancı Spor Salonu' nun temeli 1990 yılının Aralık ayında atılmış ve iki yıl içerisinde tamamlanmıştır. Sabancı Spor Salonu' nda voleybol, hentbol ve badminton kortlarını da içeren standart boyutlu bir basketbol sahası, kızlar ve erkekler için soyunma odaları, duşlar ve giysi dolapları bulunmaktadır. 200 kişilik seyirci kapasitesine sahip olup dans pisti, masa tenisi, jimnastik ve aletli jimnastik ekipmanının yer aldığı bir de balkon kata sahiptir (Linder 2000, s.189).

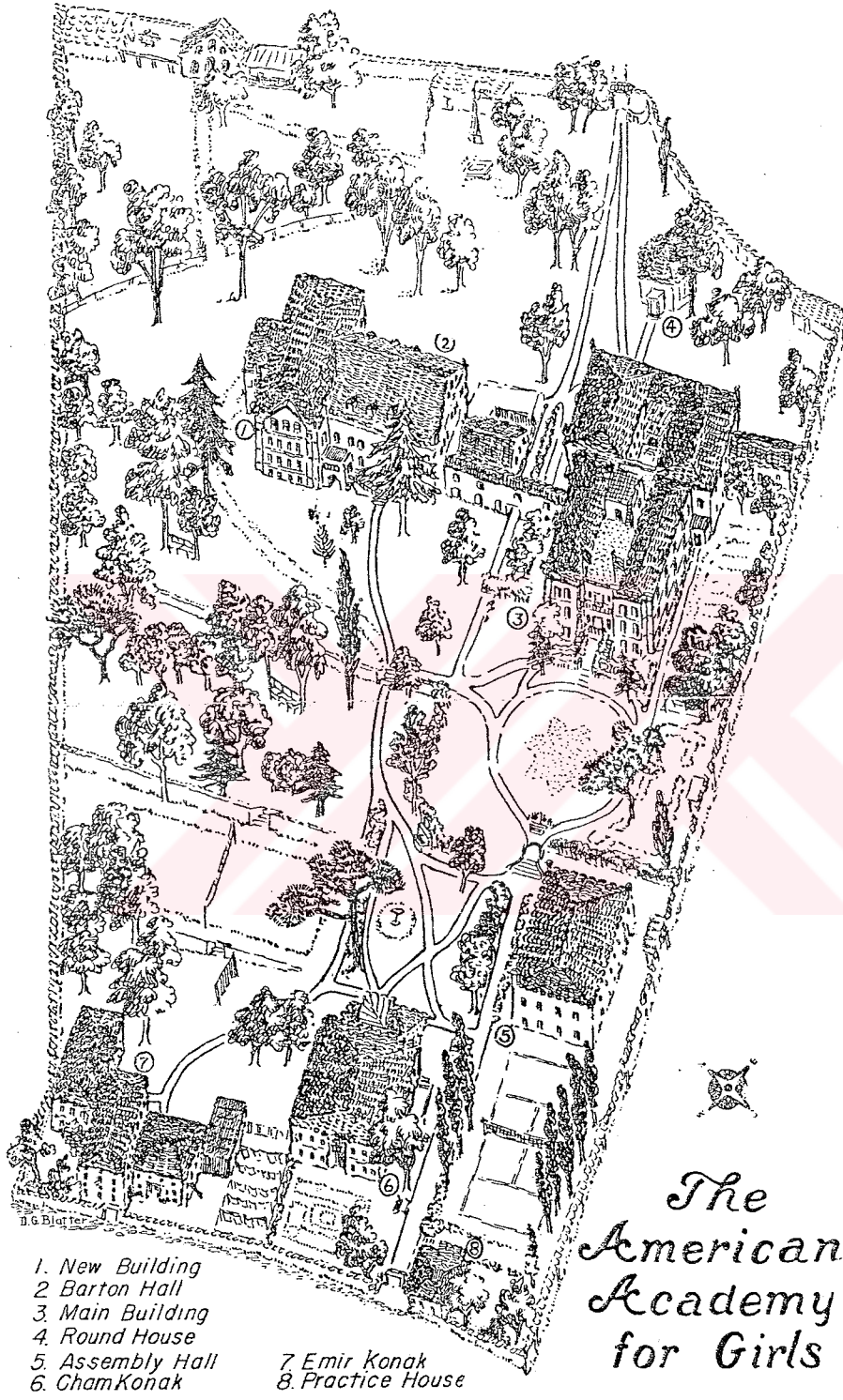
Okulun ana giriş kapısının yanında konumlanan futbol sahası (Şekil 4.108) uzun yıllar uğraşıldıktan sonra 1995 yılında SEV tarafından satın alınmış olmakla birlikte

Şekil 4.110 ÜAKL, Bowker Hall, kuzeydoğu cephesi yüzyıl önce (Linder 2000,s.32)

Şekil 4.111 ÜAKL, Bowker Hall, kuzeydoğu cephesi, 2000 yılı (Yazar arşivi)

Şekil 4.112 ÜAKL, 1946 yılı kampüs planı
(Linder 2000, 75)

arsayı çevreleyen Bağlarbaşı Spor Klübü, Fazilet Lisesi ve/veya Maliye Bakanlığı'yla sınır sahipliği konusunda anlaşmazlık doğduğundan konu mahkemeye intikal etmiş bulunup davası sürmektedir (Linder 2000, s.207; Danışman 2001).

Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'nde kampüs yapılarının mevcut durumu alana kadar yapılan müdahaleler, 100 yıllık bir zaman dilimini ve karmaşık aşamaları kapsar. Bu nedenle, aşağıda kampüs içindeki her bir yapının gelişimi ve değişimi ayrı ayrı ele alınmış olup onarımlar sonucu plandaki değişimler, eldeki kaynaklar doğrultusunda okulun tarihsel süreci içerisinde verilmeye çalışılmıştır.

Kampüs içindeki tüm yapılar, tarihi akışa göre tez içinde yerini almış olmasına rağmen, tarihi nitelikleri nedeniyle bu tezin inceleme alanına özellikle giren Bowker Hall, Barton Hall ve Kinney Cottage üzerinde cephe analizleri bakımından daha çok durulmuştur. Yapılar, yıllar içinde plan kontürlerini korumuş olup değişiklikler, iç mekan düzenlemeleri ve yenilemeleri biçiminde gerçekleşmiştir.

Şekil 4.113 ÜAKL, Bowker Hall, güneybatı cephesi (Yazar arşivi)

Bowker Hall:

Bowker Hall, kampüsün doğu sınırına yakın ve kuzeydoğu-güneybatı yönelimli olarak konumlanmış, dikdörtgen planlı, kagir bir yapıdır. 1900lü yılların başında Bowker Hall (Şekil 4.110) ve bugün yerinde bulunmayan Çam Konak, yatılı öğrenciler için yatakhane olarak kullanılmaktaydı. Yatakhanelerde çocukların yüzlerini yıkayabilmeleri için her sabah soğuk suyla doldurdukları kurnalar vardı. Banyo yapmak için çocuklar cumartesi günleri dışarıdaki hamamlara gitmekteydiler (Linder 2000, s.37).

Bowker Hall' un içinde tuvalet yoktu. Tuvaletler binanın doğu tarafındaydı ve yatılı çocukların bunları kullanabilmesi için bina dışına çıkmaları gerekmekteydi (Linder, s.38) (Şekil 4.112).

1928 yılında ana bina Bowker Hall idi. Bodrum katında yemekhane ve mutfak; birinci katta dersane, öğretmenlerin oturma odası ve Müdür Odası; ikinci kattaysa yatakhanelerle bazı öğretmenlerin lojmanları bulunmaktaydı (Linder 2000, s.46). 1960lı yıllarda öğretmenlerin kaldığı odalar, duvarları yıkılıp yenileri yapılarak iki küçük daire haline dönüştürülmüştür (Linder 2000, s.121).

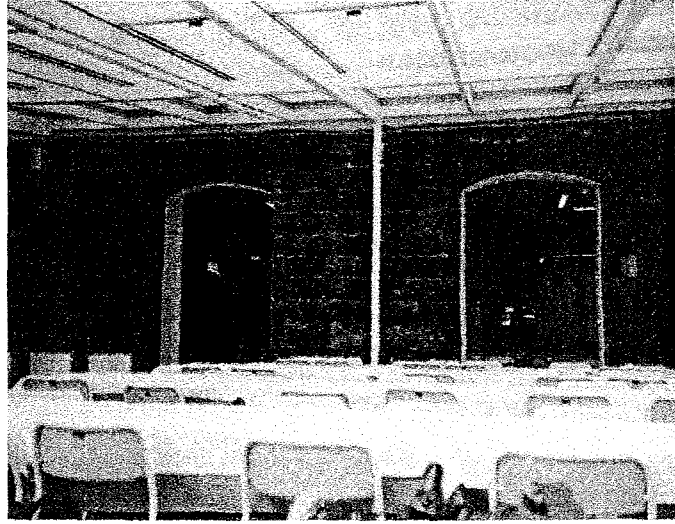
1951 Yılında okulun tek telefon kabinesi ikinci kata çıkan merdivenlerin altında, Müdür Odası' nın karşısındaydı (Linder 2000, s.86). Ancak 1966 yılından sonra merkezi bir telefon sistemi kurularak her eve ve ofise telefon bağlantısı sağlanmıştır (Linder 2000, s.121).

Yemekhane, uzun, dar ve karanlık bir mekandı (Linder 2000, s.83). 1950lerin başında mahzende sebze, süt, et gibi yiyeceklerin saklanması için bir soğutma odası düzenlendi (Linder 2000, s.84).

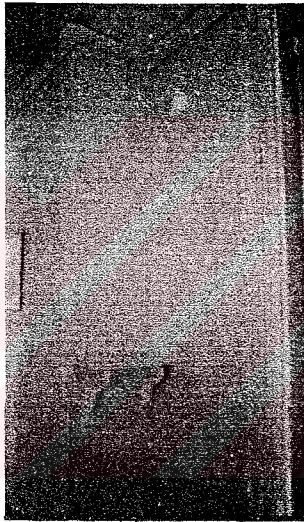
1955 yılında Martin Hall' un inşaatı sırasında Bowker Hall' un merdiven kovası ve kat döşemeleri beton ve taş malzemeyle yenilenmiştir. Barton Hall' la birlikte dış cepheleri boyanmıştır (Linder 2000, s.93) (Şekil 4.113).

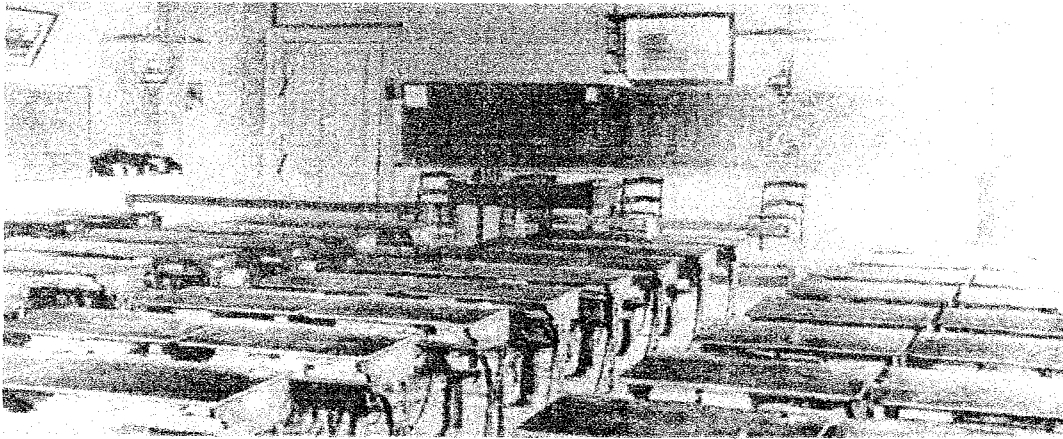
Şekil 4.114 Mutfak
Penceresi (Yazar arşivi)

Şekil 4.115 Yemekhane (Yazar arşivi)

Şekil 4.116 ÜAKL, Bowker Hall, yenilenen koridorlar (Yazar arşivi)

Şekil 4.117 ÜAKL, Yüz yıllık sıralarıyla eski derslik (Linder 2000, s.110)

1960larda yapılan onarımlar sırasında Bowker Hall' ın altındaki yemekhane ve mutfak da yenilenmesi için çalışılmıştır. Çinko kaplı masa ve musluk tekneleri, eskimiş mutfak gereçleri, ilkel bulaşık yıkama düzenlemesi ve karanlık, kuytu atmosferiyle 1960lı yılların başında 170i yatılı, 200ü gündüzlü toplam 370 öğrencinin yemek yediği yemekhane, yine bu yıllarda yenilenmiştir (Şekil 4.114). Yemek yenilen alan Fransız pencereleriyle bahçeye uzanan bir terasa açılarak genişletilmiştir. Modern bulaşık yıkama makinaları alınmış, yerler ve duvarlar seramikle kaplanmış, modern ışıklandırma sistemleriyle aydınlatılan mekanlar daha havadar ve sağlıklı hale getirilmiştir (Linder 2000, s.110) (Şekil 4.115).

Okulda yatılı öğrenci ve personel bulunduğu sürece yemekhanede yemek hazırlanıp geleneksel olduğu tarzda servis yapılmasına rağmen 1980lerin ortalarına gelindiğinde sadece iki sınıf yatılı öğrenci kaldığından giderlerin azaltılması için bir yol aranmıştır. 1986' nın güz sömestrinden başlayarak bir yemek şirketiyle anlaşılmış ve okulda yemek pişirilmesine son verilmiştir. Yatılı öğrenciler 2 yıl süresince sabah kahvaltılarını almaya devam etmiştir. Yeni düzenlemeye göre dışarıdan gelen yemekler yemek saatlerinde mutfakta ısıtılarak servis yapılmaktadır (Linder 2000, s.170).

1991 yılında binanın doğu kanadında yenileme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar için gerekli olan projeleri okulun eski öğrencilerinden Nedret Butler hazırlamıştır. Buna göre Yuvarlak Evin arkasındaki alan temizlenmiş ve Bowker Hall' ın iç mekanların üçte ikisi yıkılarak ahşap giriş ve döşemelerin yerine çelik ve beton döşemeler yerleştirilmiştir (Şekil 4.116). İşlem sırasında çok sayıda 115 yıllık ahşap girişin kurt yenikleriyle zayıfladığı gözlenmiştir. Binanın eski kuzeydoğu girişi, yapılan değişikliklerle güneybatı girişine benzetilmiştir (Şekil 4.111) ve Şekil 4.114). Ana kattaki eski derslik 100 yıllık sıralarıyla birlikte korunurken (Şekil 4.117) holdeki girişler yenilenmiştir. Eski dersliğin karşısındaki depolar yıkılarak Hazırlık öğrencilerine iki derslik olarak düzenlenmiştir. Binanın iki kanadı arasında yeni kadın ve erkek tuvaletleri konulmuştur. Ayrıca doğu ucunda ikinci kata çıkan bir merdiven kovası bulunmaktadır.

Hazırlık ve Orta I öğrencilerinin yatakhaneleri sanat ve müzik odalarına çevrilmiştir. Zemin katta yeni bir kafeterya servis alanı düzenlenmiş olup öğrenci ve personel için

bir de salata reyonu düşünölmüştür. Burada ayrıca kız ve erkek tuvaletleri de yer almaktadır (Linder 2000, s.191).

1994 yılında Bowker Hall' un yenilenmesi bitirildiğinde yenileme projesinin başlangıç aşamasından farklılaşmalar olduğı görölür. Batı kanadının en üst katındaki fakölte lojmanları dersliklere dönüştürölmüş, tüm Hazırlık sınıflarını bir çatı altında tutabilmek için eski derslik gözden çıkarılarak ikiye bölünmüştür. Yüz yıllık sıralarsa ikinci katta müzik odası işlevi gören eski dersliklerden birine aktarılırken yeni odalardan biri müzik odası olarak ayrılmıştır. Hazırlık öğretmenlerinin ofisleri de dahil olmak üzere tüm Hazırlık birimleri Bowker Hall' da toplanmıştır (Linder 2000, s.204).

Cepheler:

Bina, ana giriş kapısı tarafındaki kuzeydoğı cephesinden iki, Sabancı Spor Salonu' na bakan güneybatı cephesinden üç katlı algılanır (Şekil 4.111 ve Şekil 4.113). Kuzeydoğı cephesi, son yapılan onarımlar sırasında genel düzenlemesi korunmakla birlikte giriş kısmı değıştirilerek, planda ön ve arka kapı arasında, kuzeydoğı-güneybatı yönelimli doğrusal bir geçiş sağlanmıştır. Cephe, ortada giriş hattını belirleyen yaklaşık 1.5 metrelik geri çekilmeyle düşeyde üçe bölünmüştür. Binanın önünde giriş hattının ikiye böldüğü parmaklıkla çevrelenmiş dairesel boşluğun iki yanından bodrum kata inilmektedir. Bu dairesel formlu parmaklıklar, cephede girişı vurgulamakta ve giriş hattının ortadan geçmesiyle oluşturdıkları yarın daireler cephedeki simetriyi güçlendirmektedir (Şekil 4.111).

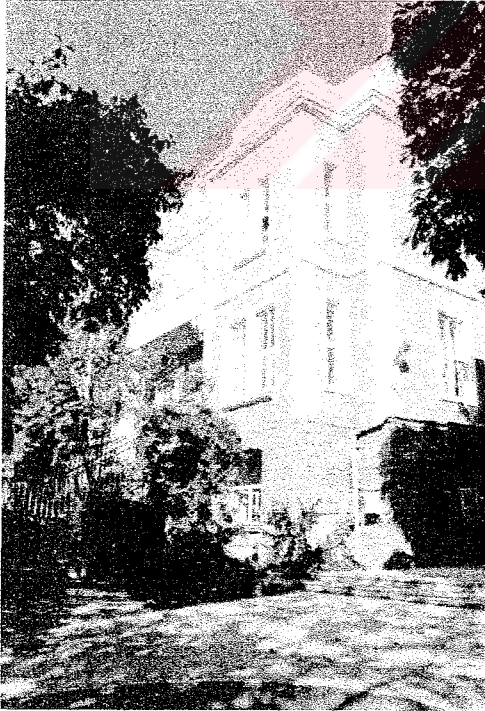
Yapıda kuzeydoğı cephesinin köşeleri, çıkıntılı tek profil şeklindeki saçaklık silmesine kadar rustik taşla örölmüştür. Çatı örtüsü düz olup öne çıkan cephe köşelerinde birer baca görölmektedir. İki kat yatayda birbirinden sade ve düz bir kat silmesiyle ayrılmıştır. Cephedeki bütün biçimler köşeli olup tek dairesel form, cephe aksından doğrudan algılanmayan, öndeki merdiven parmaklıklarıdır.

Çift kanatlı giriş kapısının iki yanında birer dar pencere bulunmaktadır. Bu dar ve uzun pencereler, kapı atkısı üstüne oturan iki küçük pencereyle aynı yükseklikte son bulur. Böylece pencerelerle kapı hem vurgulanmış hem gizlenmiş olur. Giriş aksında

üst katta dar bir balkon göze çarpar. Her iki cephe yan yüzeyinde ve katta birbirinden açıkta ikişer pencere yerleştirilmiştir. Cephe genelinde pencereler, bina girişi ve balkon kapısı, yatayda iyice vurgulanmış bir boşluklar dizisi yaratır. Silmeler de bu etkiye katkıda bulunurken rustik taş örgüler, düşeyde dengeyi sağlar.

Onarımlar sırasında yapılan müdahaleden önce, hanımların giysilerinden yüzyılın başlarında çekilmiş olduğunu tahmin ettiğimiz fotoğrafta (Şekil 4.110), girişin, cephenin sağ bölümünde olduğunu görüyoruz. Kapı, kenarlarında delikli, ahşap gibi görünen etekliği bulunan bir gölgelikle korunmuştur. Orta akstaki girintinin mevcut durumdaki kadar içeride olmadığı açıkça bellidir. Üst katta balkonun, zemin katta ana giriş kapısının yerinde birbirine bitişik ikişer pencere görülmektedir.

Sabancı Spor Salonuna bakan güneydoğu cephesi, okulun özgün ön cephesidir (Şekil 4.113). Yeşillik içine uzanan dört kollu merdiveniyle bugün de atmosferini korumaktadır. Yapı bu tarafta, bir platform gibi bodrum katı üstünde yükselen iki kattan oluşmaktadır. Camlı bölmelerden çatının da kullanıma açık bir kat olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Şekil 4.118 Bowker Hall, güneybatı cephesi (Yazar arşivi)

Şekil 4.119 Bowker Hall, güneybatı cephesi, giriş detayı (Yazar arşivi)

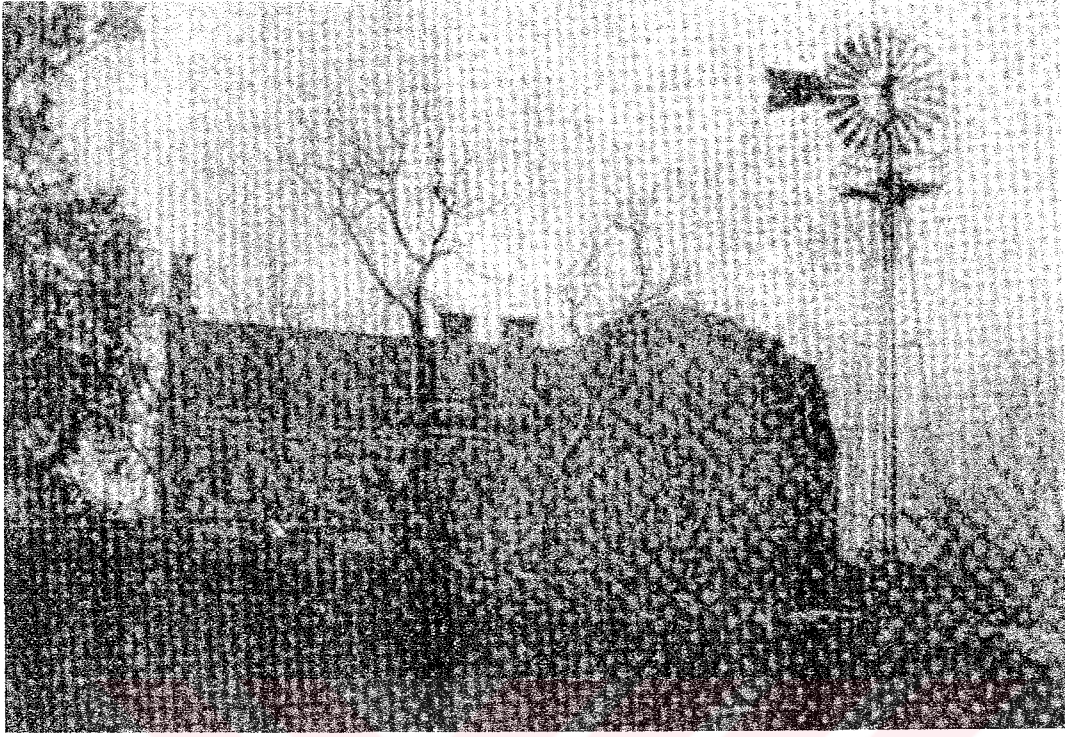
Plana baktığımızda binanın güneybatıdan kuzeydoğuya doğru iki kademedede hafifçe genişlediğini görüyoruz (Şekil 4.113 ve Şekil 4.118). Güneybatı cephesinde bu, cephenin daralması şeklinde algılanmaktadır. Cephe iki yandan 60 santim kadar kısılır. Giriş aksı en geniş olmak üzere cephe, düşeyde üçe bölünmüştür. Bütün köşeler saçaklığa kadar rustik örgüyle vurgulanmıştır. Bodrum katının, tamamen kahverengi rustik taş örgüsü ise, merdiven, ek yapılar ve yapıyı çevreleyen yeşillikler nedeniyle net biçimde algılanamamaktadır. Bodrum katı bu cephede, merdivenlerin arkasına saklanmış gibidir. Merdivenin iki yanında ve arkasında basık kemerli birer pencere vardır (Şekil 4.114).

Düşeyde cephe yüksekliğince geri çekilmiş giriş kısmı, birinci katta balkonla kesilmiştir. Balkon zemini, iki yan yüzeyde kalınca bir kat silmesi olarak devam eder. Saçaklık yüksekçedir ve 1946 yılı kampüs planında görülen kırma çatı örtüsü kaldırılarak kare kayıtlı cam kafesle kapatılan çatı katı, özgünlüğünü yitirmiştir (Şekil 4.2.1.9 ve Şekil 4.2.1.10).

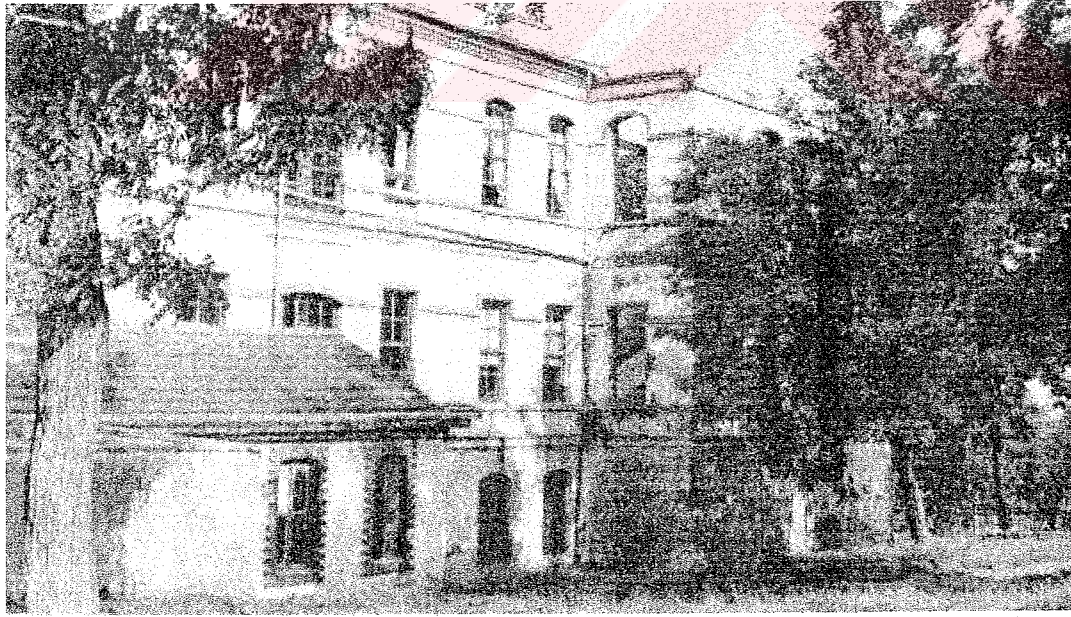
Mevcut durumda cephe, silmeler ve düşey bölümlenmelerle altı dikdörtgene ayrılmış gibidir. Yanlardaki birbirine eş bölmelerin her birinde bir dikdörtgen pencere vardır. Ortadaki iki bölme ise giriş katında giriş alanı, üst katta balkon düzenlemesiyle iç mekanlara geçit verme işlevini vurgulamaktadır. Girişte balkon köşelerinde kıvrımlı, sade çizgili birer dirsek dikkat çeker. Aşağıdan bakıldığında, uç kısımdaki dikdörtgende basit bir yıldız motifi görülmektedir (Şekil 4.119). İki yanında birer dar ve uzun penceresi bulunan çift kanatlı giriş kapısının tepesindeki iki kare pencere vitraylıdır (Şekil 4.114). Cephe genelinde tüm çizgiler düz ve sade olup rustik köşeler, boşluk - doluluk biçimindeki basit düzenleme, bahçeye uzanan dört kollu merdiven ve çevredeki yeşil örtünün de katkısıyla cephede hareketlilik yaratılmıştır.

Güneydoğu cephesi, hemen bitişiğindeki prefabrik yapı nedeniyle tam olarak gözlemlenememektedir. Ancak kuzeydoğu yönündeki kot yükseltisine kadar rustik taş kaplı bodrum katı ve sade, bezemesiz kat silmesi burada da devam etmektedir.

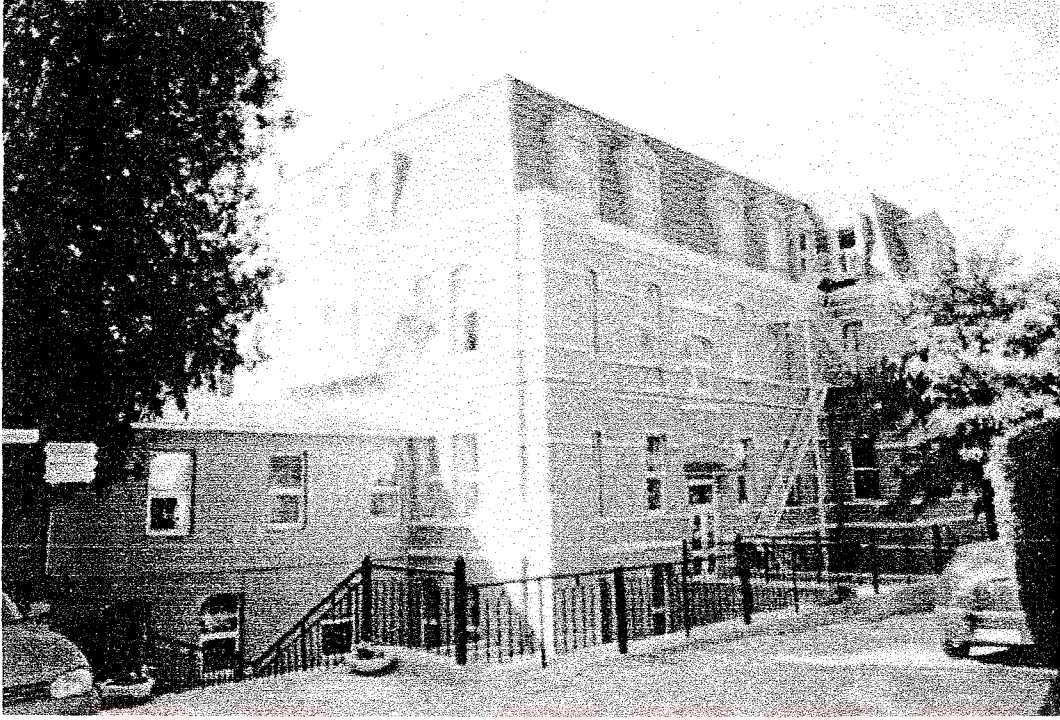
Kuzeybatı cephesinin bodrum katı yemekhane olarak kullanılırken bahçeye uzanan teras kısmı cam bölmelerle sınırlanmıştır (Şekil 4.113). Diğer cephelerdeki rustik taş dizili köşeler, düz kat silmesi ve dikdörtgen pencereler, burada da tekrarlanmıştır.

Şekil 4.120 Barton Hall ve yeldeğirmeni, kuzeydoğu cephesi, yüzyılın başı
(Linder 2000, s.56)

Şekil 4.121 Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, yüzyılın başında yanmış hali
(Linder 2000, s.46)

Şekil 4.122 Barton Hall, yenilemeden sonra kuzeydoğu cephesi (Yazar arşivi)

Barton Hall:

Barton Hall, kampüsün günümüzdeki ana girişine yakın, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlanmış, haç planlı kagir bir binadır. Bowker Hall ile, ilkokul bölümünün idari odalarının bulunduğu bir ara yapıyla bağlanmıştır (Şekil 4.112).

1905' te kampüs henüz Amerikan Kız Koleji' ne evsahipliği yapmaktayken çıkan yangında sadece dış duvarları kalacak şekilde yandıktan sonra uzun süre sadece bodrum katındaki hamam kullanılabiliştir (Linder 2000, s.37) (Şekil 4.121).

Elde edilen bilgilere göre Barton Hall' ın sadece güney kanadı binanın ilk hali olup diğer bölümler sonradan eklenmiştir. Buna göre bina, özgün haliyle üç katlı ve dikdörtgen planlıdır (Çolak 2000).

Ancak Linder' ın (Linder 2000, s.46), 1928 yılında Barton Hall' un kuzey kanadının 1905 yangınının bir sonucu olarak yıkıntı halinde dört duvar olarak kaldığını ve duvarların içinde ağaçların büyüdüğünü söylemesinden erken tarihlerde kuzey

kanadının mevcut olduğu sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte yine Linder' in verdiği 1946 yılı kampüs planında batı kanadı yeni bina gibi görünmektedir (Şekil 4.112).

Binanın kuzeydoğu köşesinde sonradan kimya laboratuvarına dönüştürülen bir sarnıç vardı. Sarnıcın duvarları yaklaşık altmış santim kalınlığındaydı. Hamamın suyu buradan gelmekteydi (Linder 2000, s.55; Butler 2001).

Isıtma sistemi olarak binalarda odun sobası kullanılmaktaydı. Öğretmen lojmanlarında ve öteki küçük odalarda küçük soba, Büyük Salonda büyük soba yakılmaktaydı. Aydınlatma ise gaz lambalarıyla sağlanıyordu (Linder 2000, s.38). 1931 yılında Bowker Hall ile Barton Hall arasına kömür yakan bir merkezi ısıtma sistemi yerleştirildi. Kampüsün güney cephesini sınırlayan tramvay garı nedeniyle Bağlarbaşı Bölgesine gelen elektrikle birlikte okulun da elektriğe kavuşması aynı yıllara rastlamaktadır (Linder 2000, s.55-56).

Kırk yıldır dış duvarlarından ibaret Barton Hall' un yeniden inşaaı için 1941 yılında Ankara' dan izin çıkmasına rağmen, savaş şartları nedeniyle bir girişimde bulunulmamıştır. Daha sonra 1946' da binanın yeniden inşası aynı yıl içinde dört kat, elektrik-su donanımı ve merkezi ısıtma sistemiyle başlanıp bitirilmiştir (Linder 2000, s.75) (Şekil 4.122). İkinci katında jimnastik salonu, laboratuvar, büyük bir kütüphane, sınıflar ve yatakhane yer almaktaydı (Linder 2000, s.76). Yatakhane, dördüncü kattaydı. Bu katta tuvaletler vardı; ancak banyo yoktu. Bu yıllarda da hamama hala sarnıçtan su geliyordu.

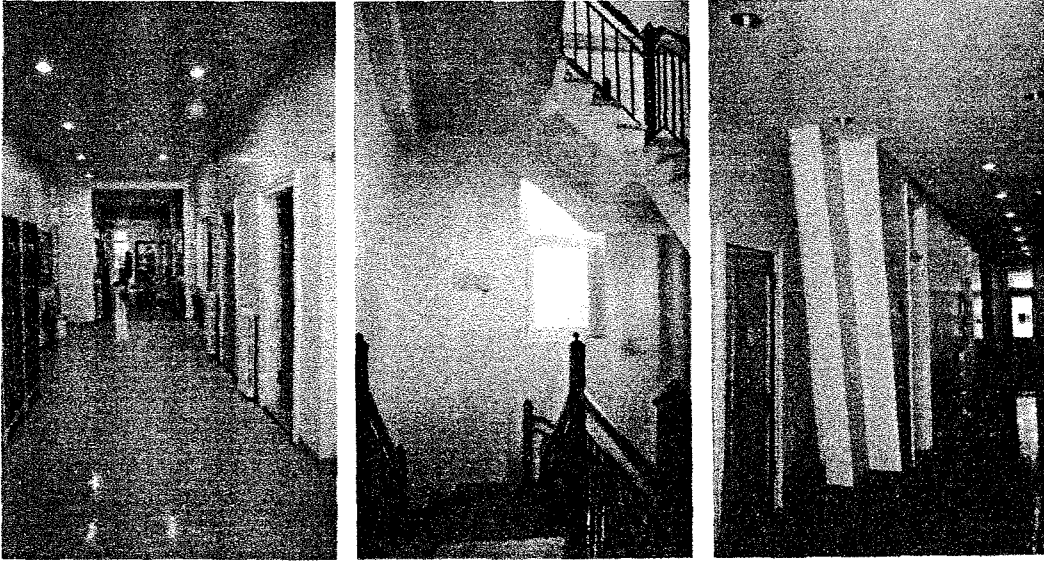
1958 yılında kampüsteki büyük çaplı inşaatların tamamlanmış olmasına rağmen yapılacak yenilikler henüz bitmemiştii. Barton Hall' ın kuzeydoğusundaki sarnıç yangın durumunda kullanılmak üzere de suyla dolu tutulmasına rağmen okuldaki mekan darlığı karşısında suyu boşaltılmış ve sarnıç kimya laboratuvarına çevrilmiştir (Linder 2000, s.108). Linder 1960ların sonlarında burasının biyoloji laboratuvarına çevrildiğini de söylemektedir (Linder 2000, s. 122).

Şekil 4.123 ÜAKL, Barton Hall, kuzeyden görünüş (Yazar arşivi)

Şekil 4.124 ÜAKL, Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, ana giriş kapısı
(Yazar arşivi)

Şekil 4.125 ÜAKL, Barton Hall, yenilemeden sonra koridorlar ve merdivenler
(Yazar arşivi)

Kanuna göre özel okulların yeni bina inşa edilememekle birlikte gerekli durumlarda tadilat ve onarıma izin verilmekteydi. Bu yıllarda kampüsün ısıtma sistemi de değiştirilerek yakıtı kömürden petrole çevrildi.

1950lerin ortalarında Barton Hall' ın ikinci katındaki bir sınıfta bulunan kütüphane (Linder 2000, s.115), 1966' da Martin Hall' da düzenlenen yeni yerine aktarılmıştır (Linder 2000, s.116).

1991 yılı yazında Barton Hall' daki jimnastik salonu, orta birinci sınıflar için dersliğe dönüştürülmüştür. Bina, ikinci dereceden tarihi eser sayıldığından içerisinde yapılacak değişikliklere izin verilmekle birlikte cephelerin aynen korunması yasayla bağlanmıştır (Linder 2000, s.191) (Şekil 4.123 ve Şekil 4.124).

Binaya Bowker Hall tarafındaki ilkokul idare binasından, kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerinden birer giriş bulunmakta olup ana giriş güney kanadının kuzeydoğu cephesindendir (Şekil 4.124). Yeni yapılan düzenlemeden sonra yapının içine modern bir görünüm kazandırılmış olup ikinci katta eğimli kolonlar gibi kimi temel strüktürel elemanlar gözlemlenebilmektedir. İki uçtaki merdiven kovalarını bağlayan geniş koridorun iki yanında odalar dizilidir ve iç mekanlarda özgün yapıya ait bir öge gözlemlenmek mümkün değildir (Şekil 4.125).

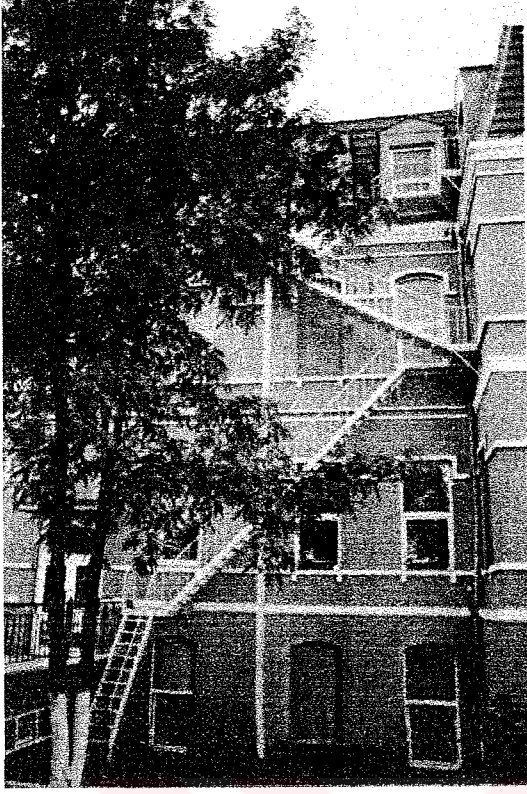

Şekil 4.126 ÜAKL, Barton Hall, güneybatı cephesi (Yazar arşivi)

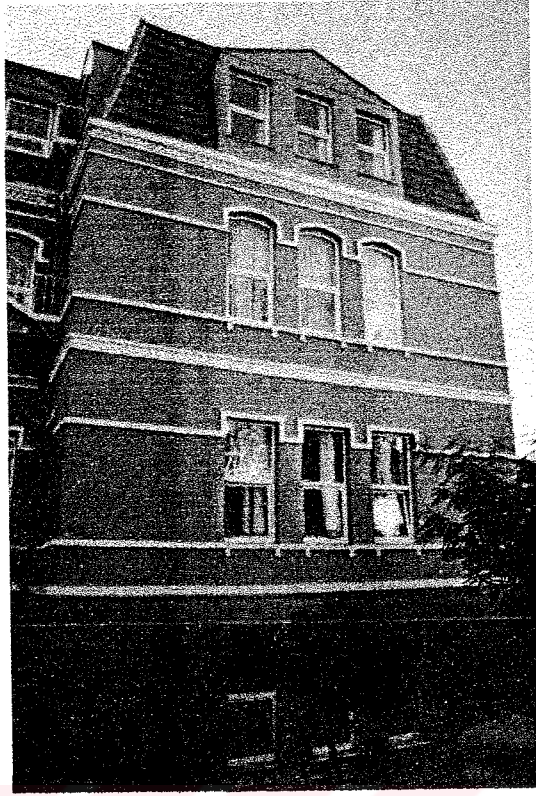
Cepheler:

Bina, haç planlı ve çatı katıyla birlikte dört katlıdır. Arazinin eğimine göre güney tarafındaki zemin kat (Şekil 4.126), kuzeydoğu cephesinde bodrum katı olmuştur (Şekil 4.123) ve buradaki ana giriş kapısına bir köprü ile ulaşılır (Şekil 4.124). Kuzeybatı cephesi dışındaki üç cephede yer alan yangın merdivenleri, yüzeylerdeki eklemeler ve çıkmalarla karıştığında göz yoran bir kalabalık meydana getirmektedir (Şekil 4.127). Cephelerdeki pencere biçimleri, sade profiller ve açıklıklar aynı karakterde olduğundan cephelerden biri diğerinden öne çıkmamaktadır (Şekil 4.123).

Bütün katlar birbirinden ince bir kat silmesiyle ayrılır. Dar ve yüksek pencereler cephelerdeki yüzey genişliğine göre tekli, ikili ve üçlü gruplar oluşturur. Ana giriş cephesine göre birinci kattaki pencereler düz atkılı, diğer katların pencereleri basık kemerlidir (Şekil 4.129). Kat silmelerinin üzerinden birer profil daha geçer ve pencere denizlikleri her katta bu profilin üzerine oturur (Şekil 4.123). Pencerelerin alt köşelerinde düşey sade birer uzantı göze çarpar. Pencere söveleri kaldırılmış olmasına rağmen her katta kemerlere yakın dönen bir üçüncü ince profil pencerelerin

Şekil 4.127 Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, detay (Yazar arşivi)

Şekil 4.128 Barton Hall, kuzeydoğu kanadı (Yazar arşivi)

Şekil 4.129 Barton Hall, kuzeydoğu cephesi, pencere detayı (Yazar arşivi)

üst kısımlarını çevrelerken adeta çerçeve etkisi yaratır. Karşıdan bakıldığında düz profillerde yukarı doğru yükseltiler şeklinde görünen bu yarım çerçeveler, yapıyı tamamen dönerek süreklilik etkisi yaratan silmelerde hareketlilik oluşturmaktadır.

Köprüyle varılan ana girişin yukarısında kemerli ve kareye yakın bir pencere, altta kendinden uzakta duran denizliği ve iki yanındaki kemerli uzun pencereleriyle birlikte öteki pencerelere benzemezliğiyle giriş kapısını vurgular gibidir (Şekil 4.124). Pencere üstlerini saran silme, sade dikmeli ana kapının üzerinden geçerken yukarı yükselerek kemer etkisi yapar. Burada, tüm yüzeylerdeki sadelik korunurken basit biçimsel oynamalarla giriş vurgulanmış, düz çizgiler bir anlamda işlevselliğe hizmet etmiştir.

Dik açılı çatı katında üçlü ve ikili pencere grupları göze çarpar. Saçak silmesi burada da son derece sade olup biraz kalınlaşarak çatı katıyla cephe ayrımını vurgular (Şekil 4.128 ve Şekil 4.129).

Şekil 4.130 ÜAKL, yıkılan Çam Konak ve Martin Hall, yeni bina
(Linder 2000, s.91-92)

Çam Konak ve Martin Hall:

Çam Konak 19. yüzyılın sonlarında kampüsün Ekmekçi başı Sokağı' na bakan tarafında inşa edilmiş ahşap bir yapıydı. Geniş odalı, tavanlarında lir çalan melek resimleri işli, ana holünün ortasında geniş, işçiliği incelikli, dairesel merdiveni olan bir konaktı (Linder 2000, s.91). Bu betimlemeden konağın barok özellikler taşıdığı düşünülebilir.

Çam Konak, 20. Yüzyılın başlarında bazı öğretmenlerin lojman ve kırk öğrencinin yatakhane olarak kullandığı yıpranmış bir yapı haline geldi (Linder 2000, s.47).

1920lerin sonlarında tamirden geçti. O tarihlerde Ekmekçiabaşı Sokak' taki kapı, kampüse ana giriş olarak kullanılmaktaydı. Bugünkü Vakıf Sokağı' na çıkan ana giriş, ender zamanlarda bir acil durum söz konusu olduğunda açılırdı (Linder 2000, s.43).

Ahşap konağa, 1950 yılında hem İstanbul İtfaiyesi hem de Eğitim Birimleri tarafından kullanılamaz raporu verildi. Okulun başlangıç yıllarında konağın geniş odaları yatakhane işlevine uygun biçimde incecik duvarlarla bölünmüştü. O kadar ki çocuklar yattıktan sonra öğretmenler kendi bölümlerinde radyo dinlemek isteseler gürültü olurdu. Ayrıca yangın alarmında çocuklar yangın çıkışlarına ulaşmak için öğretmenlerin bölümünden geçmek zorundaydılar (Linder 2000, s.91).

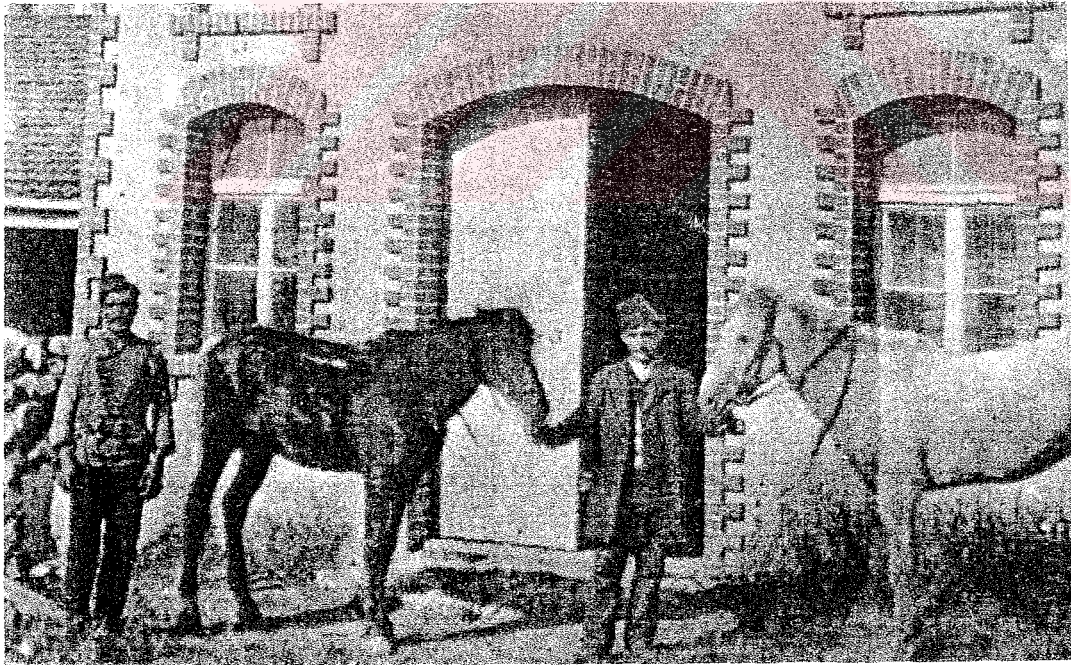
Çam Konak yerine yapılacak yapının yataktaneden başka dört derslik ve ev ekonomisi derslerinin gereksinimlerini karşılayacak bölümleri olması planlanıyordu. dört dersliğin, şapelin (Şekil 4.109) bodrumundaki artık kullanılmayan karanlık ve sağlıksız odaların yerine kabul edilmesiyle inşaat izni alınmıştır. Ev ekonomisi projesi iki odayı içeriyordu. Birinde her birinde 5-6 öğrencinin çalışabileceği komple mutfak üniteleri olacaktı. Ayrıca çocuk bakımı ve ev idaresi dersleri de burada görülecekti. Diğer oda dikiş odasıydı. Dikiş makinelerinin yanı sıra ev dekorasyonu, evde çocuk bakımı gibi dersler için de gerekli düzenlemeleri içerecekti (Linder 2000, s.92). Ev ekonomisi programının bir parçası olarak anaokulu bölümü de binanın zemin katında açıldı. Giriş katında yetişkinlerin de devam ettiği ev idaresi, yemek pişirme, dikiş ve İngilizce dersleri verilmekteydi. Ancak bu kurslar, açıldıktan kısa bir süre sonra kapatılmıştır (Linder 2000, s.106).

Yeni bina Çam Konağın yerine değil, kampüsün kuzeybatısında açık spor sahasıyla Barton Hall' un arasına inşa edilmiştir (Şekil 4.130). Kullanılan malzemeler arasında asfalt yer döşemeleri, akustik elemanlar gibi malzemeler, Türkiye' de bulunmadığından veya pahalı olduğundan Amerika' dan getirilmiştir. İnşaat 9 Kasım 1954' de başlanmış 14 Kasım 1955' te bitirilmiştir. Yeni binaya Martin Hall denmiştir (Linder 2000, s.92).

Binada ayrıca bir kütüphane alanı da ayrılmış ve Barton Hall' daki kitaplar 1966 yılında buraya aktarılmıştır (Linder 2000, s.116). 1990 yılına gelindiğinde ev ekonomisi dersleri kaldırılmış ve yemek pişirmek için kullanılan mekanlar da katılarak Martin Hall' ın birinci katında doğu kanadının tamamı kütüphane olmuştur. Bu amaçla yeni raflar eklenmiş, yerlere duvardan duvara halı döşenmiş, bilgisayarlı sisteme geçilmiştir. Binanın batı tarafındaysa audio-görsel oda, eskiden dikiş odası olan odaya taşınmış ve klinik de dersliğe dönüştürülmüştür (Linder 2000, s. 188).

1993 yılında binanın üçüncü katında bulunan fakülte lojmanları ofis ve dersliklere çevrilmiş, zemin kat ise okul revirine yer açılacak şekilde içeriden genişletilmiştir (Linder 2000, s.204).

Martin Hall' un inşaatı devam ederken Çam Konak da kısmen kullanılmaktaydı. Ancak yeni binanın tamamlanmasıyla, 1955 yılı sonunda yıkılmıştır (Linder 2000, s.93).

Şekil 4.131 Yüzyılın başında Kinney Cottage, ahır olarak kullanıldığı zamanlar (Linder 2000, s.55)

Kinney Cottage:

Kinney Cottage, kampüsün kuzey sınırında konumlanmış küçük bir yapıdır (Şekil 4.106 ve Şekil 4.108). 1900lerin başında Kinney Cottage' in yerinde bir ambar vardı. Burada atlar kalıyordu. İlerleyen yıllarda atlara inek ve kazlar katıldı. Hayvanlara bakan bir adam da bu ambarda yaşamaktaydı (Linder 2000, s.55). Hayvanlar 1951 yılında dağıtıldı ve ambar yıllarca boş kaldı (Linder, s.87) (Şekil 4.131).

Ambarın boş kaldığı yıllar boyunca Miss Kinney anısına toplanan parayla yapılan köklü bir onarımla ambar, ev ekonomisi programında kullanılmak üzere yeni "Egzersiz Evi" olacak "Kinney Cottage"a dönüştü. Tadilat 1956 yılının sonbaharında bitirildi. Yeni düzenlemeye göre giriş katında bir oturma odası, bir yemek odası, mutfak ve misafir banyosu; üst katta ise iki yatak odasıyla bir banyo bulunmaktaydı. Yatak odalarından biri ve banyo, ev ekonomisi öğretmenin lojmanı olarak kullanılacaktı. 1957' nin güz sömestrinden başlayan bir uygulamayla Lise III öğrencileri ev ekonomisi dersinin bir parçası olarak burada bir hafta geçirmektedirler. Bir hafta boyunca burada yaşayarak menü hazırlıyor, yemeklerini yapıyor, evişlerini öğreniyor, bütçe hazırlıyor, alışveriş yapıyorlar ve diğer derslerine de devam ediyorlardı.

Ev ekonomisi dersi kapsamında Kinney Cottage' da geçirilen bir hafta öğrencilerde unutulmaz anılar bırakan bir uygulamaydı. Bu bir hafta süresince 4-5 kişilik öğrenci gruplarına geceleri Kinney Cottage' da kalarak eşlik eden bir öğretmen mutlaka olurdu. Ancak 1970lerin sonuna yaklaşıldığında bu uygulamayı sürdürecektir öğretmen bulunmaz olunca "Egzersiz Evi" programı kaldırılmış ve ev, fakülte lojmanı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Linder 2000, s.125).

Yüzyılın başında çekildiği anlaşılan fotoğrafla kıyaslandığında (Şekil 4.131), yapı cephesinin temel biçiminin korunduğu görülmektedir (Şekil 4.132). Kapı ve pencerelerin kemer ve söveleri rustik tuğla örgülüdür. Aynı örgü, cepheleri birleştiren köşelerde kırma çatı saçaklığına kadar devam ettirilmiştir (Şekil 4.133).

Şekil 4.132 Kinney Cottage, güney cephesi, yenilendikten sonra (Yazar arşivi)

Şekil 4.133 Kinney Cottage, doğudan görünüş, yenilendikten sonra (Yazar arşivi)

Bir hayvanın barınağı olarak yapılmış bina, sayılan öğeleriyle özgün çizgilerini taşımakla birlikte yeni işlevine uygun biçimde onarılırken iç mekanda ve pencere ve kapı kanadı gibi cephe elemanlarında özgünlüğünü kaybetmiştir.

Şekil 4.134 ÜAKL, Eski Emir Konak, yıkılmadan önce (Linder 2000, s.90)

Emir Konak:

Emir Konak 1928 yılında kırk kız çocuğunun yatakhane olarak kullandığı ahşap bir yapıydı ve harap haldeydi (Linder 2000, s.47). 1946' da İstanbul İtfaiyesi tarafından kullanılamaz raporu verilinceye kadar yatakhane olarak hizmet vermeye devam etti. Bu tarihten sonra 1951' de yıkılana kadar depo ve çamaşırhane olarak kullanıldı (Şekil 4.134).

Yıkılırken ahşap konağın 200 yıldan eski olduğunu kanıtlayan el yapımı büyük çiviler bulundu. Ayrıca 100 ton su kapasiteli bir kuyu da açığa çıktı. Yıkılan konağın yerine yapılan yeni bina 1952' de tamamlandı. Giriş katında çamaşırhaneyle ütü odası, üst katında iki ailenin barınabileceği daireler bulunan iki katlı bir yapıydı (Linder 2000, s.90).

1960lı yılların ortalarına gelindiğinde Emir Konak' taki çamaşırhane ve ütü odaları iptal edilmiş ve odalar fakülte lojmanına dönüştürülmüştür (Linder 2000, s.121).

Şekil 4.135 ÜAKL, Huntington Hall, idare binası girişi (Yazar arşivi)

Huntington Hall:

Kampüsün kuzeyinde Kinney Cottage' in çaprazında su pompası ve yeldeğirmeninin yerine(Linder 2000, s.55) (Şekil 4.120) inşa edilmiştir. Huntington Hall, eskiliği ve artan öğrenci sayısı nedeniyle şapelin (Şekil 4.109) artık gereksinimleri karşılayamaz hale gelmesinden dolayı düşünülmüştür. Bu binanın zemin katında idari ofisler ve müdür lojmanı, üst katta ise gereksinimleri karşılayacak büyüklükte bir oditoryum planlanmıştır (Linder 2000, s. 96).

İnşaatı gerçekleştirebilmek için kiliselerin ve Amerikalıların bağışları kabul edilmiştir. Uzun yıllar Türkiye' de yaşayan ve Robert Kolej' de profesörlük yapmış eşinin anısına projeye önemli maddi yardımlarda bulunan Bayan *Huntington Clark* ' a ithafen binaya "Huntington Hall" denilmiştir. Ancak yine de gerekli miktarda parayı toplama güçlüğünden, malzeme sağlamada ve yükleniciyle yaşanan sorunlar nedeniyle inşaatın tamamlanması uzamıştır (Linder 2000, s.97).

Jessie Martin ' in emekliye ayrılmasından sonra 1956' nın Mayıs ayında yöneticilik görevini devralan *Helen Morgan* sorunlu giden inşaatta bazı değişiklikler yapılmasında ısrarcı olmuştur. İşlevini tam olarak yerine getirebilmesi için arkada oturan kişilerin sahneyi görebilmelerini sağlayacak şekilde oditoryum zeminin

arkaya doğru eğimini arttırarak yükselmesi gerekirken yüklenici, oditoryum zeminini düz inşa etmişti. *Helen Morgan*' ın bu detay üzerinde ısrarlı durması nedeniyle zemin eğimi yükseltilmiştir ve öteki eksikliklerle birlikte bina 1958 yılında bitirilmiştir (Linder 2000, s.104).

Şekil 4.136 ÜAKL, Morgan Hall, Matematik/Bilim Binası, giriş cephesi
(Yazar arşivi)

Morgan Hall, Matematik/Bilim Binası:

1985 yılında Özel Okullar Yönetmeliğinde yapılan değişikliklere dayanarak hazırlanan yeni kampüs projesinin bir parçası da matematik/bilim binasıydı. Binanın kapsamı ve planı için *John Smith* okuldaki bilim ve matematik öğretmenleriyle görüşüp fikirlerini ve gereksinimlerini öğrendi. 1986 yılında küçük bir bilgisayar merkezi hazırlanırken de çalışmalara katkıda bulunmuştu. Araştırma ve planlama işi bittikten sonra inşaatın gerçekleştirilebilmesini sağlayacak para yardımı başvurusuna Amerika' dan gelecek yanıt beklenmeye başlanmıştır (Linder 2000, s.191).

1991-1992 akademik yılı içerisinde Amerika' dan gelen 700.000 \$lık yardımla birlikte *John Smith*, Nedret Butler ve *Mark Butler*' la birlikte Matematik/Bilim Binasının final çizimleri üzerinde çalışmaya başlar (Linder 2000, s.192; Butler 2001). 1994 yılının kış sonunda bitirilen binanın giriş katında ofisler, audio-visual/

derslik ve matematik sınıfları; ikinci katında derslikler ve öğretmen odaları; üçüncü kattaysa biyoloji, kimya ve fizik laboratuvarları ve bilim öğretmenlerinin odaları yer almaktaydı. Bina *Helen Morgan'* nın anısına Morgan Hall olarak adlandırılmıştır (Şekil 4.136).

1920lerde Barton Hall' daki biyoloji laboratuvarında bulunan Yusuf adlı meşhur iskelet, Morgan Hall' un tamamlanmasıyla birlikte binadaki biyoloji laboratuvarında yerini almıştır (Linder 2000, s.205).

1994 yılında Martin Hall' daki network ağına bağlı 28 bilgisayar, renkli yazıcı ve bir tarayıcıya sahip bilgisayar bilim programı Morgan Hall' a taşınmıştır. 1996' da binanın bodrum katı yeniden düzenlenerek bilgisayar merkezine dönüştürülmüştür.

Sanat Evi:

Ekmekçibaşı Sokağı' na açılan kapının bitişiğindedir (Şekil 4.112). Başlarda bir misyoner ailenin eviydi. Şapelin bodrumundaki dikiş odası küçük geldiğinden 1931 yılında burası ev ekonomisi dersleri için düzenlenmiştir (Linder 2000, s.56). Burası, bir oturma odası, yemek odası, mutfak, çalışma odası ve yatak odasından oluşan, evişi bilgilerinin öğrencilere uygulamalı olarak küçük bir evdi (Linder 2000, s.58). O yıllarda Egzersiz Evi (Practice House) adıyla belirlenen yapı 1949' a kadar işlevini sürdürmüştür (Linder 2000, s.68).

Yuvarlak Ev:

Yuvarlak ev, kampüsün doğusunda Bawker Hall' un önünde, küçük bir kulübedir. 1930ların sonlarında hem derslik hem de dinlenme yeri olarak kullanılıyordu (Linder 2000, s.66) (Şekil 4.112).

Şapel:

Linder' in bir süre Egzersiz Evi olarak da adlandırılan Sanat Evi' nin Şapelle "aşağı kapı" olarak nitelendirilen Ekmekçibaşı Sokağı' na çıkılan kapı arasında bulunduğunu söylemesinden (Linder, s.80), binanın kampüsün güneyi civarında

olması gereklidir. Yine Linder' in kitabında "Şapel, Aşağı Kapı girişi" altıyazısıyla verdiği fotoğrafta (Linder 2000, s.97) (Şekil 4.109) soldaki büyük ahşap yapının şapel olduğu anlaşılmaktadır ki, burası kampüsün güneyidir. 1956 senesinin diploma törenlerinin şapelde yapıldığı bilgisinden de binanın bu tarihte ayakta olduğu bellidir. Dolayısıyla kampüsün 1946 yılındaki yerleşim düzenini gösteren aksonometrik planda, fotoğrafla yapılan karşılaştırmadan şapelin "toplantı binası" (Assembly Hall) olarak gösterilen yapı olduğu sonucu çıkmaktadır. Eldeki kaynakta toplantı binası ile şapelin aynı yapı olduğunu net biçimde belli eden bir diğer ifade şapelin konser, gösteri, tören benzeri organizasyonlar için çok önemli bir mekan olduğudur. Ancak 1950li yılların sonuna gelindiğinde artan okul nüfusunun da etkisiyle gereksinimleri karşılayamaz olmuştur (Linder 2000, s. 96).

Yapılan betimlemelerden binanın planını tam olarak çıkaramamakla birlikte yapı içindeki mekanların işlevleriyle ilgili bilgi sahibi olabilmekteyiz.

1900lü yılların başlarında zemin katın arka tarafında küçük bir oda, piyano derslerine ayrılmıştı ve hafta boyu toplantı odası, pazar günleri ise kilise olarak kullanılan büyük bir oda bulunmaktaydı. Bodrum katında küçük odalar halinde ana okulu ve ilkokul sınıfları yer almaktaydı. Bu küçük odalar o yıllarda da zaman zaman ev ekonomisi derslerine ev sahipliği yapıyordu (Linder 2000, s.37).

1930ların sonlarında ve 1940lı yıllarda şapelin bodrumunda dikiş odası ve yemek laboratuvarı yer alıyordu. Yemekler, yemek laboratuvarı olarak adlandırılan odanın ortasındaki odun sobasında pişirilmekteydi. 1943 yılında sobanın artık kullanılamaz duruma gelmesinden sonra okulda pişirilen keklerin satışından biriktirilen parayla gaz ocağı alınmış ve musluklu modern bir mutfak teknesi monte edilmiştir (Linder 2000, s.68).

1950lerde sonunda ayakta zor durur hale gelen şapel, bir süre daha depo olarak kullanılmış ve 1958 yılında yıkılmıştır (Linder 2000, s.94). Yerine 1963-64 yıllarında voleybol ve tenis kortları yapılmıştır (Linder 2000, s.112).

Şapelin ilginç özelliklerinden biri de elle işletilen pompalı bir orgunun olmasıydı. Org, sadece resitaller için kullanılan bir odadaydı ve biri çalarken bir başkasının

pompayı işletmesi gerektiğinden sesi çok duyulmamaktaydı. 1958' de binanın yıkılmasına karar verildikten sonra org, teker teker parçalarına ayrılmış ve Huntington Hall' daki oditoryumda tekrar kurulmuştur. Parçaların yeniden monte edilişi sırasında elle işletilen pompa değiştirilerek elektrikli bir sistem kurulmuştur. Ancak sistemin kuruluşu sırasında enstrümanın boruları tıkanmış olduğundan temizlendiği 1961 yılına kadar çalınması mümkün olmamıştır. Bu tarihten sonra ise yıl sonu etkinliklerinde org çalmak bir gelenek haline dönüşmüştür (Linder 2000, s.105-106).

Çaldere:

Okulda 1939-1945 yılları arasında kesintisiz, 1945' ten sonra ara ara sanat ve İngilizce öğretmenliği yapmış *Dorothy Blatter* tarafından yaptırılmış evdir. Sabancı Spor Salonu' nun güneydoğusundadır. Gerekli olduğunda kullanılmak üzere Sağlık ve Eğitim Vakfı' na verilmiştir (Linder 2000, s.74) (Şekil 4.108).

5. TANZİMAT SONRASI İSTANBUL' DAKİ YABANCI VE AZINLIK OKULLARININ GENEL DURUMU

Tanzimat fermanını takiben 1856 yılındaki Islahat Fermanı' yla gayrimüslimlere kendi okullarını diledikleri gibi kurma ve yönetme hakkı tanındı. Fermanın hükümlerine göre cemaat olarak okul açma ve geliştirmeye izinli sayıldılar. Ancak bu okulların öğretim şekli ve öğretmenlerin seçimi, bir Maarif Meclisi' nin gözetim ve kontrolü altında olacaktı. Maarif Meclisi, padişah tarafından seçilen üyelerden oluşacak ve içinde azınlık üyeleri de yer alacaktı (Akyüz 1982, s.119).

Gayrimüslimler, 1856 Islahat Fermanı' yla ayrıca hükümet okullarına devam etme hakkını da aldılar. Okullar arasında gayrimüslimleri ilk defa kabul eden Tıbbiye olmuştur. Tıbbiye' de öğretimin Fransızca yapılması, Avrupalı ve gayrimüslim hocalar bulunması, gayrimüslim çocukların yabancı dile Türk çocuklarından daha eğilimli olması gibi nedenlerin bunda etkili olmuştur (Ergin 1940, s. 602).

Ancak gayrimüslimler, Mülkiye Tıbbiyesiyle eczacılık eğitimi veren okul dışındaki okullara fazla ilgi göstermediler. Hükümet de 1876 Osmanlı-Rus Harbinde Bulgarların takındığı olumsuz tavırdan dolayı bu işin üstünde durmadı. Gayrimüslimlerin açılan okullara katılımını teşvik etmedi. Gayrimüslimleri özellikle askeri okullardan uzaklaştırdı (Ergin 1940, s. 606).

Tanzimat' tan sonra kendilerine verilen hakları kullanan gayrimüslimler, giderek daha çok okul açmış ve buna paralel hızda bir gelişme göstermişlerdir (Akyüz 1982, s. 119). Tanzimatın sonucu olarak laikleşen eğitim, devletin bütün uyrukları için birleşik bir Osmanlı eğitimi değil, merkezi eğitime paralel çok sayıda "laik eğitimler" öngörmekteydi. Ayrıca gayrimüslimlerin gerekli sınavları verdikleri takdirde askeriye ve mülkiyeye kabulü kararı, sonra bu kararın uygulanamaz hale gelmesi,

devletin o dönemde içinde bulunduğu reform girişimlerini gerçekleştirme sürecindeki çelişkilerin sonucudur (Anagnostopulu 1999, s.17).

1908 Meşrutiyetin ilanından sonra eğitim verilen önemin arttığı daha görülür (Ergin, s.631). Meşrutiyetin başında tanınan basın, yayın ve örgütlenme özgürlüğü, bu dönemde azınlıklara ait özel öğretim kurumlarının gelişimini pekiştirmiştir (Akyüz 1982, s.179). Osmanlı Devleti' nin batmakta ve I. Dünya Savaşı' nın çıkmak üzere olduğu bu karışık dönemde gayrimüslim ve yabancı okullarının şartları birbirine benzerdir.

Tanzimat' tan sonraki devirde özellikle yabancı okulların sayısının çok çabuk arttığı dönemlerde Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri, çocuklarının devam ettikleri yabancı ülke destekli okullarda kültürel ve dini özelliklerini yitirme korkusuyla motive edilen bir rekabet içine de girmişlerdir. Rum Silloğu' nun "Yabancı propaganda okullarıyla rekabet" ilkesi, bu endişenin göstergelerinden biridir (Anagnostopulu 1999, s.28). Ayrıca okulsuzluktan yabancı Katolik okullarına devam eden soydaşlarını Katolikliğe kaptırma korkusu, Yahudilerin de önceleri tepki duydukları *Alliance* okullarına uyum sağlama sürecine yardımcı olmuştur.

5.1 Rum Okulları

Türkiye' deki tüm Rum okulları Patrikhane ve Metropolitlere bağlıydı (Ergin 1940, s.611). Geçmiş II. Mehmet' in İstanbul' u almasından önceye uzanan ve İstanbul' daki en prestijli eğitim kurumu sayılan Patrikhane Okulu adıyla da anılan Fener Rum Okulu (*Mekteb-i Kebir*), 19. Yüzyılda çeşitli alanlarda önemli konumlara yükselecek öğrenciler yetiştirmeye ve Türkiye' deki Rumların kültür merkezi olmaya devam etmiştir (Ergin 1940, s.612). Bu okulun Patrikhaneye olan bağlantısı Heybeliada' daki papaz okulunun kuruluşuna kadar devam etmiş, cumhuriyetin ilk yıllarından sonra da dini niteliğini tamamen yitirmiştir (Ergin 1940, s.617).

Tanzimattan sonra İstanbul' da küçüklü büyüklü bir çok Rum okulu açılmış, bir bölümü devam ederken bir çoğu da kısa süre sonra kapanmıştır. Rum okullarının

giderlerinin bir kısmı zengin Rumlar tarafından karşılanmakta, okulların devamlılığı bu şekilde sağlanmaktaydı (Ergin 1940, s. 616).

1861 yılında Elliniki Filologiki Eterya adıyla kurulan, daha sonra bir takım politik endişelerle *Ellinikos Filologikos Sillogos Constantinupoleos* (İstanbul Helen Filoloji Cemiyeti) adını alan Rum Silloğu, çok çeşitli kültürel çalışmalarının yanı sıra bir çok okulun açılmasına yardımcı olmuştur (Ergin 1940, s.655). Temel hedeflerinden biri "Osmanlı Devleti içindeki Ortodoks halklar arasında eğitimin yaygınlaştırılması" olan dernek, dini kurumların dışında eğitim mekanizmaları oluşturmaya çalışmakta ve bu bakımdan Patrikhane' ye ters düşmekteydi (Anagnostopulu 1999, s.22). Bu örnek, Osmanlı Devlet' inde Tanzimat' tan sonra laik eğitim kurumlarının var olmaya ve gelişmeye çalıştığını örneklemesi bakımından da önem taşımaktadır.

Sillog, 9 Ocak 1872 tarihinde Patrik VI. Anthimos tarafından Osmanlı İmparatorluğu' ndaki Ortodoks Rumların kamusal eğitiminin merkezi olarak resmen tanınmakla birlikte sonraları ekonomik ve başka türlü sorunlarla karşı karşıya kalınca Patrikhane' nin koruması altına girmiştir (Anagnostopulu 1999, s.25). Buna rağmen Sillog sayesinde 1880lere gelindiğinde tamamen dini kurumlar etrafında şekillenmeyen bir eğitim ağı oluşturulabilmiştir (Anagnostopulu 1999, s.28).

5.2. Ermeni Okulları

Tanzimattan sonraki devirde Ermeniler pek çok okul açarak eğitim ve kültür alanında önemli ilerlemeler kaydetmişler, kendi okullarına olduğu kadar Tıbbiye gibi hükümetin açtığı okullara da devam ederek devlet hizmetinde önemli konumlara gelen öğrenciler yetiştirmişlerdir (Ergin 1940, s.626).

İstanbul' daki ve Anadolu' daki Ermeni okullarının tamamının Ermeni Patrikhanesine bağlı olmadığını belirtmiştik. Bunların bir kısmı, o zamanki deyimle cemiyetlere, bir kısmı da şahıslara aitti. 1879 yılında Üsküdar' da Matmazel Zabel Hancıyan ile başka Ermeni kadınları tarafından kurulan Azkaniver Hayuhyaç İngerutyan adlı cemiyet, kızların okuyacağı okullar açmayı ve Anadolu' daki Ermeni kadınların eğitimine

yardımcı olmayı amaçlıyordu. Aralıklı olarak yaptıkları hizmetler arasında Anadolu' da açılan 23 okul bulunmaktaydı (Ergin 1940, s.633).

Tanzimat' tan biraz önce açılan İstanbul Üsküdar' daki Cemeran Okulu, Tanzimat' tan sonra gösterdiği gelişim ve ilk laik okul olması bakımından Osmanlı Devleti' nin eğitim ve öğretim tarihinde önemlidir.

1893 yılından başlayarak Maarif Komisyonunun denetiminde işleyen Ermeni okulları, cumhuriyetin ilanına dek bu şekilde devam etmiş, bu okullarda okuyan öğrenci ve eğitim veren öğretmen sayısı, yıllara göre azalma veya artış göstermiştir. 1900 Yılında sadece İstanbul' daki Ermeni okulu sayısı 40 idi (Ergin 1940, s.630). Meşrutiyet devrinde hükümetin açtığı okullara devam eden çok sayıda Ermeni öğrenci bulunmaktaydı. Birinci dünya Savaşı' ndan sonra Türkiye' de Ermenilere ait sadece İstanbul' daki okullar kalmıştır (Ergin 1940, s. 631). İstanbul' daki yabancı okullar da incelendiğinde, Ermenilerin kendi okullarına olduğu kadar yabancılar tarafından açılan Protestan ve Katolik okullarına da çok rağbet gösterdiği görülmektedir.

Tanzimat' tan sonra İstanbul' da Kadıköy ve Üsküdar' da şahıslar tarafından açılıp bir süre sonra kapatılmış ve hakkında fazla bilgi bulunmadığından katalogun incelenen okullar bölümüne alınmamış bazı okullar aşağıdaki gibidir:

Üsküdar Selimiye' de Reteos Berberyan tarafından 1876 yılında yatılı ve gündüzlü öğrenciler için açılan Berberyan Okulu kısa sürede ünlenmiş, kurucusunun ölümünden sonra da devam etmekle birlikte, I. Dünya Savaşı' ndan sonra Mısır' a taşınmıştır.

Mıgırdıç Mezburyan tarafından 1870' te Hisardibi' nde açılan Mezburyan Kız Okulu, 1879' da Üsküdar İcadiye' ye, oradan da Kadıköy' e taşınmış olup kapanış tarihiyle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Üsküdar Selimiye' de Mihran Agacanyan' ın 1885 yılında açtığı Haygazyan Okulu, kısa süre sonra kapanmıştır (Ergin 1940, s.633).

Torosyan Okulu 1909' da Kadıköy' de Mateos Torosyan tarafından açılıp I. Dünya Savaşı' ndan sonra kapatılmıştır.

Dadyan Okulu 1910' da Üsküdar Selamsız' da Matmazel Bayzar Dadyan tarafından yatılı ve gündüzlü kız okulu olarak açılmıştır. I. Dünya Savaşı' nın ardından önce Bakırköy' e taşınmış sonra da kapatılmıştır.

Yeranuhyan Okulu, 1914' te Üsküdar' da Madam Noemi Kirkoryan tarafından ilkokul ve anaokulu olarak açılmış olup 1922 yılında kapatılmıştır.

Kapamacıyan Okulu, 1918' de Üsküdar İcadiye' de bay ve bayan Kapamacıyan tarafından açılmış, 4-5 yıl sonra kapatılmıştır.

Kadıköy Hacı Şükrü Sokak' ta (Ekdal 1940, s. 182) Madam Sultanyan idaresindeki Dibar Gırtaran Okulu' nun kuruluş ve kapanış tarihlerine rastlanmamıştır.

5.3. Yahudi Okulları

Tanzimat' tan sonra azınlıkların elde ettiği serbestiden Yahudiler hemen yararlanmamışlardır (Ergin 1940, s.636). Bunda başka nedenlerle birlikte Yahudilerin, öteki gayrimüslimler gibi milliyetçilik nosyonuyla hareket etmemelerinin payı vardır (Molho 1999, s.84). Farklı kökenlere sahip Yahudi gruplarının kendi içlerinde birlik sağlayamamalarında, 19. Yüzyıl boyunca hangi ülkede yaşıyorlarsa o ülkenin ulusal hayatıyla giderek daha çok bütünleşmeleri, bir başka önemli etkidir. 18. Yüzyıla dek Yahudi yaşam tarzının esasını dinsel gelenekler oluşturmaktayken, Aydınlanma ve Fransız Devriminin etkisi ve onun Yahudi versiyonu *haskala*, yavaş yavaş gelişmekte olan yeni dünya şartlarında Yahudi toplumunun da geri dönülmez bir dönüşüm geçirmesine yol açmış, bu sürecin başlangıcında da bir bocalama devresi yaşanmıştır (Rodrigue 1997, s. xvi). 19. Yüzyılın büyük bölümü, özellikle Türkiye Yahudileri için, hem bölgesel olarak kendi aralarında hem de Avrupa' daki soydaşlarıyla, ortak gelecekleri ve çıkarları adına temel konularda fikir birliğine varamadıkları bocalama dönemidir.

Yabancı dil öğrenmenin din değiştirmek anlamına geldiği gibi bir takım inanışları nedeniyle uzun süre hükümetin açtığı yeni okullara veya yabancı ülkelerdeki Yahudi cemaatlerinin İstanbul' da açtıkları okullara dahi ilgi göstermemişlerdir (Ergin 1940, s.636).

Tüm etnik ve dini azınlıklara açık olan Tıbbiye, Ebe Mektebi ve Galatasaray Lisesi gibi devletin açtığı okullara uzun yıllar Yahudiler gitmemiş, hatta İstanbul' daki Yahudilerin, reformlardan yararlanarak eğitim ve kültür seviyelerini yükselten diğer azınlıklardan geri kalmamaları için 1854' te açılıp Abraham de Kamondo' nun maddi desteğiyle yürüyen ilk modern Yahudi okulu *Escuela*, Fransızca öğrenmenin günah olduğu şeklindeki yaygın inanış nedeniyle gericilerin hedefi olmuştur (Molho 1999, s.80).

Eğitimin yenilenmesi doğrultusunda örgütlü çabalardan biri olarak Osmanlı makamları, Yahudilerin, çocuklarını devletin açtığı okullara yollamasını sağlamak için çağrıda bulunmuş, bu çağarıların yanıtı kalması üzerine 1847 yılında Tıbbiye' ye bir haham atanarak Yahudi çocuklarının beslenmeleri özel olarak düzenlenmiş, ancak bundan sonra aynı yıl okula 15 Yahudi çocuğun kayıt yaptırması sağlanmıştır (Molho 1999, s.84; Ergin 1940, s.604).

19. yüzyılın ortalarında, dünyanın diğer bölgelerindeki Yahudilerden sosyal ve kültürel bakımdan çok daha ileri giderek seçkinleşen Avrupa Yahudileri, son derece geri kalmış gördükleri "Doğulu" soydaşlarını uygarlaştırmak üzere, Batı tarzı eğitim verecek eğitsel ve teknik kurumlar oluşturacak bir örgüt kurmuşlardır. 1860 yılında Paris' te kurulan *Alliance Israélite Universelle* in (Evrensel Yahudi Birliği) amacı, Yahudilerin bulundukları ülkelerde mesleki, kültürel ve toplumsal gelişmelerini sağlayarak, uygar toplumlar arasındaki yerlerini almalarını olanaklı kılmaktır (Rodrigue 1997, s.xvi; Molho 1999, s. 84).

1875 yılından başlayarak İstanbul' da ve Anadolu' da okullar açan *Alliance Israélite Universelle* e başta yoğun tepki gösterilmesine rağmen ilerleyen yıllarda Yahudi çocukları bu okullara devam etmişlerdir (Ergin 1940, s.852).

Örgüt, 1875 yılından 1912 yılına kadar İstanbul' da altısı erkekler ve beşi kızlar için toplam onbir okul kurmuştur. Örgütün yenilikçi çabaları zaman içinde sonuç vermiş, tutucuların okullarındaki eğitimi bile etkilemiştir. Bu bakımdan İstanbul' daki Yahudilerin modernleşmesine en önemli katkıyı, *Alliance Israélite Universelle*, özellikle açtığı okullarla yapmıştır (Molho 1999, s.85). Yahudilerin yüzyılın başına kadar, dinsel korkuları nedeniyle taşla biçimlemeyi içeren her türlü meslekten kaçtıklarından yapı alanında usta, kalfa ve mimar yetiştiremedikleri ve basit ahşap yapılardan başka kayda değer yapılar gerçekleştiremedikleri (Niyego 1999, s.44) göz önüne alınırsa, Yahudilerin eğitimi ve gelişimi ile dolaylı olarak da mimarlık tarihi için *Alliance Israélite Universelle*' in önemi belirginleşir.

İstanbul' un Kadıköy ve Üsküdar bölgelerinde Yahudilerin yoğunluklu olarak önce Kuzguncuk-Dağhamamı ve Haydarpaşa-Yeldeğirmeni semtlerinde, 1911 ve 1921 yıllarındaki büyük yangınları takiben de daha çok Yeldeğirmeni' nde yerleştiğini görüyoruz. Özellikle 1921 yılı yangını Dağhamamı Cemaatinin sonu olmuştur (Niyego 1999, s.5).

Haydarpaşa ve Kuzguncuk çevresi, Tanzimat' tan sonra Yahudi göçü alan önemli iki bölgedir. Anadolu demiryolunun Haydarpaşa' dan başlatılması, buna bağlı olarak bölgedeki ekonomik ve sosyal hareketlenme paralelinde yüksek standartlı yapılaşmanın başlaması, bölgenin Yahudiler tarafından tercih edilmesine sebeptir. Sadece İstanbul' un başka semtlerinden gelenlerin değil, çeşitli nedenlerle Anadolu' dan göç eden Yahudilerin de yerleşmek için seçtiği semtler, buraları olmuştur. Haydarpaşa ve Yeldeğirmeni semtlerinin yüzyılın başındaki gelişimine Anadolu Demiryolu hattının etkisinin altını çizmek gerekir. Romen, Bulgar ve Rus kökenli Yahudiler, Haydarpaşa' yı, bıraktıkları yerleri anımsattığı için de tercih etmiştir (Niyego 1999, s.11).

İstanbul' da ilk yüksek apartmanlar Beyoğlu' nda görülürken, Anadolu yakasındaki ilk büyük apartmanlar, Yeldeğirmeni' nde 1909 yılında inşa edilen Kehribarcı, Menase ve Valpreda apartmanları olup sahipleri ve kiracıları, çoğunlukla Yahudilerdi (Niyego 1999, s.21). Dağhamamı' nda yerleşim, 1911 ve sonra da 1921 yılındaki yangınlarda yok olduğundan buradaki okul binalarıyla ilgili kayda değer bilgi ve belge bulunmamaktadır. Kadıköy' deki tek Yahudi okulu olan ve yüzyılın

dönümünde bölgedeki Yahudi cemaatinin eğitimde başrolü oynamış (Ovadia 1997, s.105) *Haydarpasha École Communale Israélite*, tezin kapsamı içinde ele alınmıştır.

5.4. Diğer Azınlıkların Okulları

19. yüzyılın ilk yarısında nüfusu 30.000lere ulaştığı tahmin edilen (Kiutuçkas 1999, s.38) Bulgar cemaatinin milliyetçilik bilincinin gelişmesinde ve örgütlenme çabalarının başlamasında Hilandar Manastırı'ndan keşiş Neofit Bozveli'nin büyük etkisi olmuş olup (Şentürk 1992, s.58) 1844 yılında, kendi milliyetlerinden başrahiplere sahip olmak, kendi okullarını kurmak, anadillerinde kitap ve gazete basabilmek, İstanbul'da kendilerine ait bir kiliseye sahip olmak gibi taleplerle padişaha başvurmuşlar (Kiutuçkas 1999, s.40) ve uzun uğraşlardan sonra 1850 yılının yazında Fener'de Haliç'in kıyısında günümüzde yerinde duran kilise binasının yapımını tamamlamışlardır (Kuruyazıcı-Tapan 1998, s.20). Ardından din adamlarına lojman, kültür dernekleri etkinliklerine, okul ve matbaaya mekan olacak üç katlı, 25 odalı dar ve uzun Vakıf binası (*Metohi*), kilisenin karşısında yol boyunca inşa edilmiştir (Kiutuçkas 1999, s.44). Bozveli, 1848 yılında ölene kadar Bulgar kilise ve okullarının, Rum kilise ve okullarından ayrılması için çalışmıştır (Şentürk 1992, s.58).

Milli uyanışların paralelinde kültürel ve edebi yükselişi sağlamak amacıyla 1835 yılında Gabrov'da ilk Avrupa tipi Bulgar okulunun açılmasının ardından (Şentürk 1992, s. 61), 1870li yıllara gelindiğinde Osmanlı topraklarında 1500lere varan sayıda Bulgar okulu açılmış olduğu ifade edilmektedir. Bu dönemde İstanbul'da da Bulgar okulları açılmıştır (Şentürk 1992, s. 62; Ergin, s.855). 1878 yılına kadar İstanbul'da yedi Bulgar ilkokulu açılmıştır. 1857'de açılıp *Metohi*'ye yerleşen Sen Kiril ve Methodios Okulu, en iyi örgütlenmiş Bulgar okuluydu (Kiutuçkas 1999, s.49).

Bulgar çocukları kendi açtıkları okullardan başka misyoner okullarına da devam etmekteydiler. İstanbul'daki Robert Kolej, Bulgar çocuklarının en çok sayıda devam ettiği yabancı okullardandır (Şentürk 1992, s.64). Çocuklar Bulgarlar'ın açtığı ilkokullardan mezun olduktan sonra yüksek öğrenim için devam ettikleri diğer okullar, Rum Okulları, Bebek'te Katolik Fransız Lisesi, kısa bir süre için Mekteb-i

Tıbbiye-i Şahane ve Galatasaray Lisesi' dir (Kiutuçkas 1999, s.50). İstanbul' da Kadıköy ve Üsküdar' da Bulgarlara ait bir okul bulunmamaktaydı.

5.5. Yabancı Okullar

Türk eğitim tarihinde Osmanlı' nın son dönemleri de dahil olmak üzere yabancı okullar, özel okullar başlığı altında geçer. 1869 tarihli *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*' nde özel okullarla ilgili konular 129uncu ve 130uncu maddelerle düzenlenmiştir (Akyüz 1982, s.118). *Maarif- i Umumiye Nizamnamesi*' nin 129. Maddesine göre yabancı okulların açılması padişah fermanına bağlıydı. Ancak uygulamada bir çok okul resmi izin alınmadan açılmıştır.

Hristiyan kiliselerin, Hristiyan olmayan ülkelerde bu dini yaymak için görevlendirdikleri misyonerlerin öncelikle çalıştıkları alanlar eğitim, sağlık ve hayır işleri olup Osmanlı Devleti topraklarında kurulan yabancı okulların genelinin kimsesiz ve fakir çocukları himaye etmek ve eğitmek amacıyla işe başladıkları görülür (Vahapoğlu 1990, s.25). Zamanla verilen eğitimin kalitesi arttıkça öğrenci profili de değişmiş, özellikle 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde fakir ve kimsesiz çocukların eğitilmesinin yanında bu okullar, gelir düzeyi yüksek aileler tarafından önemli ölçüde tercih edilir hale gelmiştir.

1869 yılındaki düzenlemeyi takiben 1876 tarihli *Kamun- ı Esasi*, "emr- i tedris serbesttir" şeklindeki 15. maddesiyle, azınlık ve yabancı okullarına çok yarayan öğretim özgürlüğü ilkesini getirmiştir (Akyüz 1982, s.154). Bu tarihten sonra yabancı okullarının sayısı artmaya devam etmiştir.

1876 Osmanlı – Rus Savaşı' ndan sonra Sırp ve Bulgar Hükümetleriyle bu devre kadar İstanbul' da okulu bulunmayan Rus, Avusturya - Macaristan hükümetleri de okullar açmıştır (Ergin, s.855). Ayrıca Almanlar da 1870lerden sonra Osmanlı topraklarında Bağdat Hattı civarında okullar açmışlardır (Sezer 1999, s.104; Haydaroğlu 1990, s.159). Kaynaklarda Almanların açtığı okul sayısı olarak değişik rakamlar verilmekle birlikte (Sezer 1999, s.104) 1914 yılında İstanbul' da dört

Alman Okulu' nun eğitim vermekte olduğunu biliyoruz. İstanbul' daki Alman Okulları içinde en önemlisi Beyoğlu Alman Okulu olup (Haydaroğlu 1990, s.160) Kadıköy' deki Alman Okulu, kataloğa dahil edilmiştir.

Osmanlı Hükümeti' ni temsilen Sait Halim Paşa ile Fransız Büyükelçisi *Maurice Bompard* arasında imzalanan 18 /12/1913 tarihli uzlaşmada, Fransa koruması altında bulunan okullarla ilgili maddeler bulunmaktadır. Daha öncesinde ruhsat kaydı görülemeyen kimi okullar, bu uzlaşmanın okul listesine dahil edilmesiyle Osmanlı Devleti' nce tanınmış olur (Polvan 1952, s.127).

1914' te I. Dünya Savaşı' nın başlamasıyla birlikte İstanbul' daki İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus okulları kapatılmıştır. Savaş sırasında Anadolu Yakasında açık kalan okullar Haydarpaşa Osmanağa Mahallesi' nde Alman Okulu, Üsküdar' daki Amerikan Kız Okulu' dur (Ergin 1940, s.1233).

1915 Yılında yayımlanan Özel Okullar Talimatnamesi' nde yabancı okulların açılmasına sınırlamalar getirilmiştir. Bir yerde yabancı okul açılabilmesi için, orada o yabancı ülkenin uyruğundan okula gereksinim gösterecek sayıda yabancının yaşıyor olması ve o ülkede de Türk okullarının açılabiliyor olması şart koşuluyordu (Ergin 1940, s.1234).

Mütareke yıllarında bununla ilgili Ankara' dan çıkan karar, Özel Okullar Talimatnamesi' nin aynen korunması, savaştan önce açılmış Fransız okullarına dokunulmamakla birlikte Fransızların yeni okul açmalarına izin verilmemesi şeklindedir. Bu dönemde alınan kararlar cumhuriyet devrine kadar geçerli kalmıştır (Ergin 1940, s.1235).

5.5.1. Katolik Okulları

Fransa' nın himayesindeki Katolik okulları, Tanzimat' tan sonra giderek artan bir hızla İstanbul' un çeşitli semtlerine yayılmıştır. Fransız kurumlarından sonra ikinci sırada sayıları Fransız okullarına kıyasla çok daha az olmakla birlikte İtalyan okulları

yer almaktadır. Bunlardan bir kısmı aslen Fransa' ya bağılyken 1907 yılında İtalyan korumasına geçmiştir (Polvan 1952, s. 131).

Daha sonra daha çok Galata-Beyoğlu bölgesinde toplanmış Avusturya uyruklu misyoner okulları gelmekle birlikte (Polvan 1952, s.132), Kadıköy ve Üsküdar' da Fransızca eğitim veren okulların ağırlıklı olduğu görülür.

5.5.2. Protestan Okulları

Protestan misyoner örgütlerinin kuruluşu 18. Yüzyılda artmış ve Osmanlı topraklarındaki faaliyetleri 1840lı yıllarda hızlanmıştır (Vahapoğlu 1990, s.30).

İstanbul ve Anadolu' da 1876 Yılından önce 284, 1876-1893 yılları arasında ise 108 protestan okulu açılmıştır. Bunların sadece 33' ü padişah fermanıyla, 7' si sadaret makamının emri, 11' i *Maarif Nezareti*' nin uygun bulması ile ruhsat almıştır. Kalan 341' i ise yerel hükümet memurlarının hoşgörüsüyle ruhsatsız olarak açılmışlardır.

Tanzimat sonrasında 1892 yılına kadar İstanbul ve Anadolu' da açılan toplam 392 Protestan okulunun neredeyse tamamına New York merkezli *American Board of Commisioners for Foreign Missions* (ABCFM) adlı örgüt öncülük etmiştir ve maddi destek vermiştir. Bu okullar Amerikan, İngiliz ve Ermeni okullarıydı. Ermeni Protestan okullarının bir kısmı da bazı zengin Ermeniler tarafından yine ABCFM desteğiyle açılmıştır (Akyüz 1982, s.155-156).

6. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YABANCI VE AZINLIK OKULLARININ DURUMU

Türkiye Cumhuriyeti' nin kuruluşuna kadar azınlıkların ve yabancıların okulları, Cemaat ruhani meclisleriyle bağlı oldukları kiliselerin denetimindeydi. Azınlık okulları giderek milli nitelik kazanmakla birlikte özellikle yabancı okullar misyonerler tarafından yönetildiklerinden dinsel özellikleri önemliydi. Bunlar vakıf okulları olup varlıklı kimselerin ve yabancı devletlerin yardımıyla devam etmekteydiler (Vahapoğlu 1990, s. 63).

Azınlık ve çoğunluk kavramları da Türkiye' ye milliyetçilik kavramı gibi Batı' dan gelmiş olup Cumhuriyet Türkiye'si' nde azınlıklar Osmanlı dönemindekine benzer biçimde değerlendirildiklerinden Türk hukuk sisteminde azınlık kavramıyla anlatılmak istenen Müslüman olmayan topluluklardır (Vahapoğlu 1990, s.134). Yabancı ise, burada başka bir ülkenin vatandaşı olup Türkiye topraklarında yaşayan ve yaşadığı ülkenin vatandaşlarıyla hukuki bakımdan farklı statüde bulunan kişi anlamında kullanılmaktadır.

Azınlık okullarının binaları genellikle kilise arazisi sınırları içinde veya çok yakınında oluyor, mal sahibi genellikle bağış yoluyla binayı cemaatin kullanımına veriyordu. Yabancı okullar da benzer biçimde mal edinmişken binaların okulla bağlantılı kişiler üstüne kayıtlandığı da sıklıkla karşılaşılan bir durumdu. Osmanlı Devleti' nde yabancıların mal varlığı edinmesiyle ilgili hukuki bir düzenleme bulunmayıp izin, fermana bağlıyken bütün bunlar Cumhuriyet döneminde çeşitli aşamalarla ve biçimlerde değişime uğramıştır (Vahapoğlu 1990, s.141).

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması, Türkiye' deki azınlıkların eğitim haklarıyla ilgili maddeleri de içermektedir. Buna göre azınlıklar masraflarını

kendileri karşılamak şartıyla okullarını devam ettirebilecekler ve Türkçe zorunlu ders olmakla birlikte kendi dillerinde eğitim yapabileceklerdir (Akyüz 1982, s.239).

Yabancı okulların ise Lozan Antlaşması içinde hukuken tanınması, antlaşmaya ekli mektuplarla olmuştur (Sezer 1999, s.81). Bu mektuplara göre Türkiye, sadece Fransa, İngiltere ve İtalya'ya ait 30 Ekim 1914 tarihinden önce varlığı tanınmış din, öğretim, sağlık ve yardım kurumlarını tanımıştır. Ancak 13 Ağustos 1931 tarihinden itibaren bu mektupların bağlayıcılığı kalmamıştır (Vahapoğlu 1999, s.140).

1901 yılından 1935 yılına kadar ülkenin son derece karmaşık ve belirsiz politik ve toplumsal durumuna paralel olarak yabancı devletlerle yapılan çeşitli antlaşmalar ve uygulamaya konulan talimatnamelerle azınlık ve yabancı okulların durumunda sürekli değişiklikler olmuştur (Vahapoğlu 1999, s.141). İstanbul'daki yabancı okulları arasında sayıca en çok olan Fransız okulları, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla kapitülasyonların kaldırılmasından en çok zarar gören okullar olmuşsa da Mütareke ile eski durumlarına kavuşmuşlardır (Sezer 1999, s.81).

Türkiye Cumhuriyeti'nin laik eğitim ve öğretim anlayışı doğrultusunda dini özellikli okulların düzenlemeleri değişmiş, 1926'da yayınlanan bir genelgeyle yabancı okullar sıkı bir denetim altına alınmıştır (Akyüz 1982, s.240). Lozan Antlaşması ile tanınan okulların devamına, Türkiye'nin çıkarlarına ters düşmemek, ilgili yasa ve yönetmeliklere uymak şartıyla izin verilmişti. Bu kurallara uymayan okullar kapatılmış olup yüzyılın başında ülke genelinde 500 civarında olduğu söylenen Fransız okullarının sayısı giderek azalmıştır. Bu tarihlerde İstanbul'da 36 adet Fransız okulu bulunmaktaydı (Sezer 1999, s. 82).

Amerika Birleşik Devletleri Lozan Antlaşması'nda taraf devletlerden olmadığından bu antlaşma hükümlerinde Amerikan kurumlarına dair bir madde bulunmayıp daha sonra çeşitli zamanlarda alınan resmi kararlar ve imzalanan sözleşmeler gereğince Amerikan kurumları da İtalyan, İngiliz ve Fransız kurumlarının statüsüne kavuşmuştur. Lozan mektuplarının geçerliliklerini yitirmelerine rağmen sözü geçen mektuplarla bağlandığını yukarıda belirttiğimiz okulların hakları saklı tutulmuş olup Avusturya, Almanya, İran ve Bulgaristan'a bağlı okullarının varlıkları 1914'den önce fermanlarla tanınmış olduğundan hem Türkiye içinde hem de devletlerarası

düzeyde geçerli kanunlar çerçevesinde etkinliklerini devam ettirmelerine izin verilmiştir (Vahapoğlu 1990, s.143).

1965 yılında çıkarılan 625 sayılı Özel Öğretim Kanunu, yabancıların ve azınlıkların yeni okul açmalarını yasaklayarak okul sayısını dondurmuş, okul denetimi, ders programı, öğretmen atamaları ve benzeri konuları tamamen Milli Eğitim Bakanlığı onayına bağlamıştır (Akyüz 1982, s.240). Azınlık ve yabancı okulları, Türk Milli Eğitimi' nin genel amaç ve ilkeleri doğrultusunda eğitim ve öğretim vermek zorundadırlar (Vahapoğlu 1990, s.150).

Cumhuriyet döneminde azınlıkların karşılıklı mübadelesi nedeniyle azınlık ve yabancı okulları önemli değişikliklere uğramıştır. Savaş ortamının getirdiği zorunlu yer değiştirmeler sonrasında ilk göçler Kurtuluş Savaşı' nın bitiminde Türkiye Rumlarının ülkeyi terketmeleriyle başlamıştır. Bu zamanda aynı oranda olmamakla birlikte Ermeni ve Yahudilerden de önemli sayıda insan göç etmiştir (Arı 2000, s.7). 1923-1925 yılları arasında Yunanistan' la karşılıklı gerçekleştiren büyük mübadeleden sonraki tarihlerde de 6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs çıkartması gibi politik olayların etkisiyle meydana gelen toplu göçler, Türkiye' deki azınlık nüfusunun giderek erimesine, okullardaki öğrenci sayısının azalmasına ve bunun sonucu olarak da özellikle Rumlara ve Ermenilere ait olan okulların birer birer kapanmasına neden olmuştur.

Öğrencilerinin çoğunluğunu azınlık çocuklarının oluşturduğu yabancı okulların çoğu da hem yapılan yasal düzenlemeler, hem de azalan Rum ve Ermeni nüfusu nedeniyle öğrenci bulamadığından kapanmıştır (Sezer 1999, s.84).

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde toplumsal kurumların akılcılaştırılması ve batılılaştırılmasına yönelik girişimlerin hız kazandığı Tanzimat sonrası dönemde, kesinlik kazanmamış ve yerine oturmamış yeniliklerin gerçekleştirilmesi sürecinde geçiş döneminin doğasından kaynaklanan kaçınılmaz çelişkilerin en belirgin yansıdığı alanlardan biri, eğitim olmuştur.

Tanzimat'ın sonraki dönemde geçmiş devirlere kıyasla tartışılmaz düzeyde devrimci nitelik taşıyan uygulamaların gerçekleştirilmesi sürecinde ortaya çıkan çelişkiler, eğitim alanında kendini göstermiştir. Tanzimat'ın sonucu olarak laikleşen eğitim, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan bütün uyruklar için geçerli olacak bir birleşik Osmanlı eğitimi değil, geliştirilmeye çalışılan merkezi eğitime paralel, ama çoklu laik eğitimler öngörmekteydi. Bir taraftan her cemaatin, padişah tarafından seçilecek üyelerden oluşan bir maarif meclisinin denetiminde öğretim şekli ve öğretmenleri belirlenen, kendi inançları, kültürleri ve geleneklerine uygun okullar açabilmesi sağlanırken, öte yandan gerekli sınavları geçebildikleri takdirde askeriye ve mülkiyeye kabullerine olanak verilmiştir.

Ancak devrin siyasal ve toplumsal şartları içinde bu ve benzeri uygulamalar, devletin tüm uyruklarını birleştirecek bir Osmanlı eğitimi yaratmaktan çok, bir Türk eğitiminin yanı sıra farklı ulusların eğitim koşullarını yaratmıştır.

Bu çizgiler çerçevesinde gayrimüslimler, kendi eğitimlerini geliştirebilecekleri haklara sahip olmuşlar, bu dönemde dilde, kültür, tarih ve başka alanlarda ulusal bilinçte belirgin bir gelişme meydana gelmiştir. Osmanlıcılık adı altında ortaya çıkan ideal de tüm uyrukları barındıran bir bilinç olarak gelişmek yerine, ileride çıkacak Türkçülük akımına bir zemin oluşturmuştur.

Akılcılık ve batılılaşmaya yönelik reformların ruhuna uygun olarak da ruhani olmaktan çok dünyevi olarak değerlendirilen eğitim, laikleşir. Böylece Osmanlı eğitim sistemi uluslar bazında bölünmüş ve dolayısıyla "cemaatler"in eğitimi de ulusal bir nitelik kazanmış olur. Bu süreçte yabancı devletlerin, gerek açtıkları okullarla gerek cemaatlerin kendi oluşturduğu eğitim kurumlarına verdikleri destekle, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan halkın eğitimsel gelişimine katkısı büyüktür.

19. Yüzyıla damgasını vuran değişimlerin adeta doğrudan yapılandırılan çevreye yansıdığından göstergelerinden biri, okul yapılarının fiziksel olarak kilise binalarından giderek daha çok ayrılmasıdır. Geçmiş dönemlerde tamamen kilise kompleksine dahil olan küçük mekanlarda verilen eğitimin, 19. Yüzyılda gelişen yenilik ve ilerici ortamında, giderek doğrudan eğitim işlevine yönelik yapılmış binalarda verilir olduğunu görüyoruz.

Burada laikleşmeden ve kilise binalarından kopmadan söz ederken elbette kastedilen tam bir ayrışma değildir. Özellikle yabancı okulları dini formasyonlu misyonerler tarafından idare edilirken ve her okul yapısı ya kilisenin yanbaşında ya da biraz ötesinde konumlanmışken eğitimde dinsel güdümün ortadan kalktığı iddia edilemez. Buna rağmen resmin bütününe bakıldığında inançtan bilimselliğe doğru bir açılma olduğu ve bunun yapılanan çevrede hissedilebildiği görülür. Tanzimat'tan sonra eğitim yapıları anıtsallaşırken, kiliseler, onların yanında veya içinde bir birim haline dönüşmüştür. Bu dönemde eğitim yapıları, değişen dünya görüşü ve batılı ülkelerle kültürel etkileşimdeki yoğunlaşmanın, kentsel biçimlenme bağlamında en önemli yansımalarından biridir.

Milliyetçilik kavramının giderek iyice belirginleşmeye başladığı 19. Yüzyılın ikinci yarısında Kadıköy ve Üsküdar' daki gayrimüslimlerin toplumsal gelişimini çok etkileyen Batı kültürü, bölgede inşa edilen yapılara açıkça yansımıştır. Misyonerlerin yanı sıra, batı devletleri ve batı kültürüyle giderek daha içli dışlı hale gelen gayrimüslimler ve Levantenler, o dönemde mimarlıkta Batı dilini yoğun biçimde kullanmışlar ve yaşadıkları yerleşimlerde buna göre yapılandırılmış bir çevre oluşturmuşlardır.

Kadıköy ve Üsküdar' da hem gayrimüslim cemaatlere ait hem de yabancı devlet orijinli çok sayıda okul açılmış olup bu tezde incelenen toplam 26 okulun yarısı gayrimüslim cemaatler, yarısı da yabancı ülkelerden gelen misyonerler tarafından açılmıştır. Bunlar, mevcut kaynaklar dahilinde tespit edilebilen belli başlı okullar olup küçük küçük ve/veya kısa ömürlü olmuş daha başka okulların da varlığına işaret eden bilgi kırıntılarına rastlanmıştır.

Katalog kapsamında ele alınan okullardan Tanzimat' tan önce açılmış tek okul Semerciyan Cemeran Ermeni Okulu' dur (1838). Diğer okullara baktığımızda Tanzimat' ın ilanından 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' ne kadar geçen sürede Kadıköy ve Üsküdar' da Mikhitarist Okulu (1842), Saint Vincent Fransız Okulu (1854) ve Notre Dame de Sion Fransız Kız Okulu (1863) olmak üzere üç yabancı okul açılmış olup bu dönemde Kadıköy ve Üsküdar' da kayda değer ve/veya günümüze bir şekilde ulaşabilmiş bir azınlık okuluna rastlanmamıştır. 1869' daki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' nin getirdiği yeni düzenlemelerle okul sayısının arttığını görüyoruz. Bu tarihten 1876 yılındaki çıkarılan ve azınlıklarla yabancılara daha geniş haklar tanıyan Kanun-i Esasi' nin çıkarılmasına kadar ki zaman diliminde Kadıköy ve Üsküdar' da açılan yabancı okullar, Saint Joseph Fransız Erkek Okulu (1870), Üsküdar Amerikan Kız Koleji (1870); azınlık okulları ise Kadıköy Rum Okulu (1871), Nersesyan Yermoneyan Ermeni Okulu (1871), Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu (1873) ve Çengelköy Rum okulu (1875)' dur.

1876 yılından sonra Kadıköy ve Üsküdar' da açılan okul sayısında hızlı bir artış gözlenir. Bu tarihten sonra Kadıköy ve Üsküdar' da açılan yabancı okullar, Moda Okulu (1882), St. İrene Fransız Kız Okulu (1886), Fenerbahçe Assomption Ruhban Okulu (1889), Alman Okulu (1894), Üsküdar St. Marie Okulu (1894), St. Euphemie Fransız Kız Okulu (1895), St. Louis Fransız Erkek Okulu (1898) ve açılış tarihleri belli olmayan Kadıköy İtalyan Kız ve Erkek Okulları' dır.

1876 yılından sonra Kadıköy ve Üsküdar' da açılan azınlık okulları ise, Kalamış Rum Okulu (1880), Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu (1895), Üsküdar Rum Okulu (1901), Anarat Hıgrutyun Ermeni Okulu (1902), Surp Harç Tıbrevank Ermeni Okulu, Yel değirmeni Rum Okulu (1914), Kuzguncuk Rum Okulu (1926) ve Kandilli Rum Okulu' dur. Okulların yarısının 1869' dan sonraki yıllara tarihlendiği görülmekte

olup 1914' ten sonraki yıllara tarihli görünen okulların da ruhsatsız olarak daha erken tarihlerde açılmış olması muhtemeldir.

Okulların bir kaçı dışında çoğunun mimarı bilinmemektedir. Bunlardan Tarihçelere bakıldığında misyoner okullarının yöredeki insanların bağışlarıyla birlikte vatandaşı oldukları devletlerin ve bağlı bulundukları kiliselerin parasal yardımlarıyla; gayrimüslim cemaatlere ait okulların ise çoğunlukla cemaat yardımlarıyla ve büyük miktarlarda olabilen bireysel para yardımlarıyla inşa edildiği ve devamlılığının sağlandığı görülmektedir.

Okul binaları kagir olup bir kısmı ahşapken muhakkak bir yangın gördükten sonra kagire çevrilmiş veya onarılmıştır. Yangın gördükten sonra kagire çevrilen yabancı okullar St. Euphemie Fransız Kız Okulu, St. Joseph Fransız Okulu; azınlık okulları ise Kadıköy Rum Okulu ve Semerciyan Cemeran Ermeni Okulu' dur. Okul binalarından yangın veya yıkım nedeniyle günümüze ulaşamayanlar, Aramyan Uncuyan Ermeni Okulu, Surp Harç Tıbrevank Ermeni Okulu, Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu binalarından biri, Moda Okulu, Mikhitarist Okulu, Notre Dame de Sion Kız Okulu, St. İrene Rahibe Okulu ve Kadıköy' deki İtalyan Okullarıdır.

Okulların yapımı, Avrupa Yakası' nda kentsel gelişimi yaratan kitlenin çeşitli nedenlerle Kadıköy ve Üsküdar' da yerleşmeye başladığı döneme denk düşmektedir. Yeni gelenler, önceden yerleşmiş olanlara eklendiğinde devrin ilerlemeci koşullarının da zorlamasıyla nitelikli okulların açılması kaçınılmaz olmuştur. Hatta özellikle Kadıköy ve Kuzguncuk' taki cemaatler, yerleşik düzende gerekli olan, toplumsal ihtiyaçları karşılayacak konut, çarşı, ibadet yeri, mesire alanları gibi her türlü fiziksel yapılaşmayı öylesine gerçekleştirmiştir ki, cemaatlerin yaşamında herşeyin tam olması için bir tek okul yapıları eksik kalmış gibidir.

Anadolu Yakası, Avrupa Yakası' na göre sayfiye yerleşimi şeklinde biçimlenmesi nedeniyle, buradaki yapı yoğunluğu ve yapı türleri, dikkat çekici farklılıklar göstermekle birlikte, özellikle Kadıköy' de Yeldeğirmeni ve Moda bölgelerinde dönemin Batı kentlerinde görülen ve Galata ve Pera' da örneklerini bulan uygulamaların gerçekleştiği görülür. İstanbul' daki ilk yüksek yapılaşmanın Pera' yla eşzamanlı olarak Yeldeğirmeni' nde gerçekleşmesi, Batılı tarzda kentsel yapı

yaklaşımına iyi bir örnek oluşturur. İstanbul-Bağdat Demiryolu projesinin Haydarpaşa ve Yeldeğirmeni' ndeki bu yapısal gelişime birincil derecede etkisi olmuştur. Uzun yıllar süren yeni demiryolu hattının inşaatında çalışan gayrimüslüm ve yabancı işçilerin bölgede yerleşmeleri, tren yolunun bitiminde inşa edilen Haydarpaşa Garı ve ona bağlı liman, bölgenin ekonomik ve sosyal olarak canlanmasını sağlamıştır. Gayrimüslim ve Levantenlerin görece yoğun olduğu yerlerde modern yaşamı kolaylaştıracak, kentsel içerikli, bitişik nizam, yer yer ahşap ama ağırlıklı olarak kagir ve gerektiğinde anıtsal yapılanma, İstanbul' un Asya kıyısında Kadıköy ve Yeldeğirmeni' nde ilk defa Batı tarzı bir kentleşmenin habercisi olmuştur.

Bu bölgede, Doğu dünyasında olmayan çok boyutlu, kentsel bir yaşam kültürünün gelişmekte oluşu ve yaşama alanlarının buna göre biçimlenişi, Kadıköy ve Üsküdar genelinde yaşayan gayrimüslim cemaatlerin, sosyal ve kültürel anlamda içinde bulundukları coğrafi bölgenin özelliklerini yine de taşımalarını engellememiş ve yapılarda kendini göstermiştir. Bu açıdan, gayrimüslim cemaatlerin okulları, misyoner okullarına kıyasla net ve belirgin yerleşik mimari özellikleri taşımaktadır.

Tezde yapı analizleri yapılırken daha çok cepheler üzerinde durulmuş olmasına rağmen, plan tipleri de genel olarak bir yorum çıkarılabilecek bir mimari ifade taşımaktadır. Bütününde manastır çağrışımlı yabancı okullarında uzun bir koridorun iki tarafına kapalı mekanların dizildiği plan tipi kimi farklılaşmalarla uygulanmışken, gayrimüslim cemaatlerin okullarında Türk evi tipi orta hol ve sıra odalı plan çeşitlemeleri de dikkati çekmektedir. Kadıköy Rum Okulu kız ve erkek bölümleri, Üsküdar Rum Okulu, Kuzguncuk Rum Okulu, Cemeran Ermeni Okulu ve Nersesyan Yermoneyan Ermeni Okulu, Yeldeğirmeni Rum Okulu ve Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu bunlara örnektir.

Hem yabancı okulları hem de cemaat okullarının cepheleri, genelde Neoklasik öğeleri taşımakta olup bezemeler en aza indirilmiştir. Yabancı okulların anıtsal kütleleri cephelere de yansımış ve düz çizgileri hakim kılmışken yer yer kıvrımlı ve çiçekli bezemelerle bir yumuşatma sağlanmıştır.

Diğer yandan, cemaat okulları kütleli açıdan daha mütevazı olmakla birlikte ait oldukları cemaati yansıtabilmektedirler. Buna göre Rum okullarında malzemenin apaçık görüldüğü doğal cephe uygulamalarının yanında yükseltilmiş sütunlu girişler ve dev pedimentler gibi Grek canlandırmacı üslup yakalanırken Ermeni okullarının en abartılısında ampir üslup, en basitinde modern öncesi dönemin yapılarına görülen sadelik fark edilmektedir. Bir tek Yahudi okulumuz olduğu için cephe uygulamaları açısından bir kıyaslama yapamamakla birlikte, Yeldeğirmeni ve Moda' daki binalarda Art Nouveau ve Art Deco çizgileri taşıyan bezemeler kullanılmıştır. Yeldeğirmeni Rum Okulu, Haydarpaşa Yahudi Cemaati Okulu ve St. Euphemie Fransız Kız Okulu bunlara örnektir.

Üsküdar' da kent dışı bir yerleşim alanının esnek yapı dokusuna serpiştirilmiş Batı etkileşimli yabancı ve gayrimüslim okul binaları, Kadıköy, Yeldeğirmeni ve Moda' da modern yaşamın habercisi batılı bir sık yapı dokusunun parçası durumundadır. Batı tarzı bu tür planlı gelişmiş bir yapılaşmanın İstanbul' un Asya kıyılarında başka bir örneği yoktur. Üsküdar' da gayrimüslim okul yapıları, her biri küçük birer kırsal semt olarak nitelenebilecek yerleşim alanlarının merkezinde konumlanırken yolları, çarşısı ve konutlarıyla 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başlarında Batı tarzı yapılaşmanın örneğini veren Kadıköy, günümüzde İstanbul' un Anadolu kıyısının en önemli kent merkezi durumundadır. Bu süreçte yüzyılın başında eşdeğer konumda olan Yeldeğirmeni, kendini oluşturan gayrimüslimlerin giderek semti terk etmesiyle merkezi konumunu yitirmiştir. Buna rağmen semtin, bitişik düzenli sık yapı dokusuyla özgünlüğünü görece koruduğu söylenebilir.

İstanbul' un Avrupa Yakası' na kıyasla daha geç şehirleşmesine rağmen Anadolu Yakası' ndaki mimari kayıp daha büyük olmuştur. Kıyılardan içerilere gidildikçe daha çok Osmanlı konak yaşamını örnekleyen tarihi yapılaşma örneklerinin kaybedildiği görülür. Kadıköy, Moda ve Yeldeğirmeni' ninde ise, gayrimüslimler tarafından oluşturulmuş yapı birikimine bakıldığında bu bölgede yüzyıl öncesinde, bugünkünden çok başka bir yaşam sürdürüldüğü açıkça ortaya çıkmaktadır.

Tanzimat öncesi devirlere göre ise, kilise yapılarının yerine eğitim yapılarının anıtsallaşarak ön plana çıkması, kültürel etkileşim ve değişimin, cemaatlerin yaşam

biçimleri ve buna bağı olarak kentsel yapılanmada ne denli etkin hale geldiğinin en belirgin kanıtlarından biridir.

KAYNAKLAR

- Anonim,** 1894a. Phanaraki, *Missions des Augustins de l'Assomption*, **1**, 5
- Anonim,** 1894b. Phanaraki, *Missions des Augustins de l'Assomption*, **2**, 21-22.
- Anonim,** 1912a. Souvenirs d'un Revenant, *Missions des Augustins de l'Assomption*, **189**, 4-11.
- Anonim,** 1912b. Souvenirs d'un Revenant, *Missions des Augustins de l'Assomption*, **196**, 120-125.
- Anonim,** 1912c. Sur des Ruines, *Missions des Augustins de l'Assomption*, **197**, 129-137.
- Anonim,** 1925. La Mission de Haidar-Pacha, *Missions de l'Assomption en Orient*, **274**, 78-83.
- Adam, R.,** 1992. Classical Architecture, (Viking) Penguin Books, London,.
- Akın, G.,** 1993. Tanzimat ve Bir Aydınlanma Simgesi, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, s. 123-133, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Y.,** 1982. Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982' ye), AÜEBF Yayınları, Ankara.
- Anagnostopulu, A.,** 1999. Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi, Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim, der. Stathis, P., *19. Yüzyıl İstanbul' unda Gayrimüslimler*, İstanbul, s.1-35.
- Arı, K.,** 2000. Büyük Mübadele (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Batur, A.,** 1994. Cemeran Okulu, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, s.401.
- Belin, M.A.,** 1894. Histoire de la Latinité de Constantinople, Paris.
- Berkes, N.,** tarihsiz. Türkiye' de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul.
- Butler, N.,** 2001. Kişisel görüşme.
- Ciner, S.,** 1982. Son Osmanlı Dönemi İstanbul Ahşap Konutlarında Cephe Bezemeleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, *Doktora Tezi*, İstanbul.

- Çolak, K.**, 2000. Kişisel görüşme.
- Danışman, G.**, 2001. Kişisel görüşme.
- Ekdal, M.**, 1996. Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü KADIKÖY, Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- , 1987. Bir Fenerbahçe Vardı, TTOK Yayınları, İstanbul.
- Emilia, S.**, 2000. Kişisel görüşme.
- Ergin, O.**, 1940. Türk Maarif Tarihi, Cilt 1, 2, 3, 4, İstanbul.
- Fındıkgil-Doğuoğlu, M. M.**, 2001. 19. Yüzyıl İstanbul' unda Alman Mimari Etkinliği (Metinler), İTÜ Mimarlık Fakültesi, *Doktora Tezi*, İstanbul.
- Güncan, A.**, 1993. 19. Yüzyılda Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri, İTÜ Mimarlık Fakültesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Hacıosmanoğlu Selamet**, 2000. Kişisel görüşme.
- Haydaroğlu, İ.P.**, 1990. Osmamlı İmparatorluğu' nda Yabancı Okullar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Huşamadyan, H.**, 1985. 100. Yıl Anı Kitabı, 100. Yıl Kutlama Komitesi, Surp Takavor Kilisesi Vakfı, İstanbul.
- Karamani, A.**, 1987. Antik Mimari Öğelerin Geç Devirlerdeki Kullanım Biçimleri ve Beyoğlu-İstiklal Caddesi XIX Yüzyıl Apartman Cephelerinin İncelenmesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Kayyam, Z.**, 2000. Okulun Müdür Yard. İle Kişisel görüşme.
- Kırşehirlioğlu, E.**, 1963. Türkiye' de Misyoner Faaliyetleri, Bedir Yayınları, İstanbul.
- Kiskira, K.P.**, 1999. 19. Yüzyılın Çokuluslu İstanbul' unda Amerikan Misyonerleri, der. Stathis, P., *19. Yüzyıl İstanbul' unda Gayrimüslimler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.65-77.
- Kiutuçkas, Y.**, 1999. 1878' e Kadar İstanbul' daki Bulgar Cemaati, der. Stathis, P., *19. Yüzyıl İstanbul' unda Gayrimüslimler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.36-51.
- Kocabaşoğlu, U.**, 1991. Kendi Belgeleriyle Anadolu' daki Amerika, 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu' nda Amerikan Misyoner Okulları, İstanbul.
- Koç, M. Ş.**, 1970. Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma, Ankara.

- Komisyon**, 1964. Özel Okullar Rehberi, Özel Okullar Yayınları 1, İstanbul.
- Kuban D.**, 1954. Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İTÜ Mimarlık Fakültesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Kuruyazıcı, H.ve Tapan, M.**, 1998. Sveti Stefan Bulgar Kilisesi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Linder, F.**, 2000. The History of Üsküdar American Academy (1876-1996), SEV Vakfı, İstanbul.
- Mireille, O.A.**, 1980. L' Implantation des Assomptionistes sur la Rive Asiatique D' Istanbul, *Le Flambeau*, Année XXXV, 4, s.12-13.
- Mantran, R.**, 1991. 16. ve 17. Yüzyılda İstanbul' da Gündelik Hayat, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Molho, R.**, 1999. Tanzimat Öncesi ve Sonrasında İstanbul Yahudileri, der. Stathis, P., *19. Yüzyıl İstanbul' unda Gayrimüslimler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.78-85.
- Niyego, A.**, 1999. Haydarpaşa' da Geçen 100 Yılımız, Kadıköy Hemdat İsrail Sinagoğu Vakfı, İstanbul.
- Orhonlu, G.**, 2000. Kişisel görüşme.
- Ovadia, S.**, 1997. Roz Acıman' ın Yeldeğirmeni", İstanbul Dergisi, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 20, İstanbul, s. 104-107.
- Önce, G.**, 1998. Kendine Özgü Bir Semt- Moda, Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Pamukciyan, K.**, 1960. Cemaran Mektebi, , *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Şirketi, İstanbul.
- Pernot M.**, Tarihsiz. A Constantinople En Égypte Et En Turquie D' Asie (Janvier-Aout 1912), Paris.
- Polvan, N.**, 1952. Türkiye' de Yabancı Öğretim, Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ract, J.**, 1993. Un Siede de Présence Assomptioniste, *Présence*, 9, s. 6-7.
- Rodrigue, A.**, 1997. Türkiye' de Yahudilerin Batılılaşması, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Romuald, P.**, 1911. Un Incendie Détruit Notre Mission de Haidar-Pacha, *Missions des Augustins de l'Assomption*, 185, 129-132.

- Roussos-Milidonis, M.N.**, 1999. 19. Yüzyıl İstanbul' unda Katolik Azınlık, der. Stathis, P., *19. Yüzyıl İstanbul' unda Gayrimüslimler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.86-92.
- Scognamillo, G.**, 2000. Kişisel görüşme.
- Seropyan, V.**, 1994. Ermeni Okulları, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, s.187.
- Sevinç, S.S.**, 1997. Tanzimat' tan Cumhuriyet' e İstanbul' da Latin Katolik Yapıları, MSÜ Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanatlar Programı, *Doktora Tezi*, İstanbul.
- Sezer, A.**, 1999. Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Stanislas, F.A.I.**, 1980. Histoire des Debuts de L'Apostolat des Frères an Levant (Turquie) 1841-1870.
- Stefanopulos, Yorgo**, 2000. Kişisel görüşme.
- Şentürk, M.H.**, 1992. Osmanlı Devleti' nde Bulgar Meselesi (1850-1875), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tozlu, N.**, 1991. Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar, Ankara.
- Vahapoğlu, M.H.**, 1990. Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, Ankara.
- Yerasimos, S.**, İstanbul, 1914-1923, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Yurtözü, Z.**, 2000. Semerciyan Cemeran İlköğretim Okulu, Müdür Başyardımcısı' ndan alınan tarihçe.

EKLER

Ek A1 Okullarda inceleme yapabilmek ve fotoğraf çekebilmek için İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü kanalıyla yapılan 8.5.2000 tarihli başvuruya Milli Eğitim Müdürlüğü'nden 10.8.2000 tarihinde alınan yanıt.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.4.34.00.20. 020/ 505
KONU : İnceleme isteğiniz.

10/5/2000

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DİŞ İLİŞKİLER VE ENFORMASYON MÜDÜRLÜĞÜNE

İLGİ: 8.5.2000 tarih ve 147 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihî Yüksek Lisans Programı öğrencisi Pınar ERKAN'ın yüksek lisans teziyle ilgili olarak ilgi yazıda belirtilen okullarda inceleme yapma isteği Müdürlüğümüzce uygun görülmemiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Omer BALIBEY
Milli Eğitim Müdürü

Şurayı Devlet

Mülkiye ve Mearif

Kadıköy' ünde Osmanağa Mahallesiinde Yeldeğirmeninde Tepe Sokağında kain mektebin kiliseye tahvilile bir çan kulesi inşasına ruhsat itası hakkında Rum Patriğinden vuku bulan istida üzerine icra kılınan tahkikatı havi İstanbul vilayetinden mürsel evrakın komisyonca tanzim edilmiş mazbata ile takdimini mutazammın Adliye ve Mezahib Nezaretinin Divan-ı Hümayun müzekkeresiyle şurayı devlete havale buyurulan 15 teşrinisani 1328 tarih ve 595 numaralı tezkiresi bilmuhabere vilayet-i müşarün ileyhadan cevaben varid olan tezkire ve ahiren divan-ı mezkurdan yazılan derkenar ile Mülkiye ve Maarif Dairesinde kıraet olundu.

Divan-ı Humayun müzekkeresinde inşası için ruhsatı havi emr-i ali isdar buyurulduğuna dair kayıd ve malumata destres olunamayan ve teba-i devlet-i aliyyeden bakir Maria bint Yevakim namına mukayyed ve 52.000 gurus kıymetinde olup şehri 445 akçe icare-i müecceleli İbrahim Ağa Vakfı' ndan bir kıta arsa üzerine inşa kılınmış olan mevzu bahis mektebin tülen 16 ve arizen 12.5 ve irtifaiyyen 8 metre ebadında olmak ve sakfı üzerinde 4.5 metre irtifaında bir küçük kubbe ile ayrıca 2 metre 10 santimetre tül ve arzında ve zeminden itibaren 7 metre yüksekliğine bir de çan kulesini muhtevi bulunmak üzere kiliseye tahvil kılınacağı ve o civarda Rasim Paşa halilesi Emine İkbāl Hanım tarafından inşaasına başlatdırılmış bir cami-i şerif bulunduğu gibi hem civar sekene-i hıristiyanıye hanelerinin mutasarrıfları islam idüğü gösterilmiş ve Üsküdar Mutasarrıflığı Meclis İdaresi' nin meyan-ı evrakda bulunan mazbatasında iş bu mektebin kiliseye tahvili 20,30 metre kurbünde evvelce temelleri mevcud iken bu defa inşa ve ikbal edilmiş olan cami-i şerifde çan sedasının icray-ı ibadetine mani teşkilile beyn-elcemaateyn badi-i niza olması muhtemel ve binaenaleyh halen dai-i mahzur bulunduğu bildirilmiş ve yine Divan-ı Humayun' un derkenarde dahi bu misüllü mayani-i mezhebbiyye ve diniyyenin müberrat ve mahallat-ı islamiye ve cevami ve mesacid-i şerife ve emakin-i emiriyye ve kala-ı hakani kurb ve civarında inşa edilmemesine hükümetçe minel kadim itina ve dikkat kılınmakta olduğu gibi serbesti-i mezahib kaidesi dahi herkesin mensub olduğu ibadethanede huzur-u kalb ile ibadet etmesini icab edip cemaat-i islamiyenin esnay-ı selatda çan sedasıyla bihuzur edilmesi bu kaide ile kabil-i teyif olamayacağı beyanıyla istida-ı vakıa is'afi muvaffak usül ve emsal görülemediği ve ruhsata merbut olmadığı anlaşılan mektab arsasına ve kadı namına icare-i zemin tahsis olunmak üzere tasdik mevcudiyeti mukteza bulunduğu etyam kılınmış olmağla esbab-ı mebsuteye binaen zikr olunan mektebin kiliseye tahvili mübnasib olamayacağından arsasına kanun mahsusuna tevfikân kıymet-i hasırenin 10/1000 u nisbetinde ve kadı namına mukataa-ı seneviyye tahsis edilmek ve Maarif-i Umumiyye Nizamnamesinin 129. Maddesiyle Dersaadet ve tevabii Rum Patrikhanesi hakkındaki mukarrerat-ı ahire ahkâmına riayet olunmak üzere mekteb-i mezburun

tasdik mevcudiyeti hususuna bil-istizan müsaade-i seniyye-i hazret-i padişahi şayan
buyurulduğu takdirde ifayı muktezasının Divan-ı Humayuna havalesi ve Adliye ve
Mezahib ve Evkaf-ı Humayun Nezaretlerine malumat-ı itası tezekkür kılındı.

26 Şevval 1331 (1915)

Azadan Azadan Azadan Mülkiye ve Maarif Dairesi Reis-i Sanisi

259

İrade-i Seniyye

Kadıköy' ünde Osmanağa Mahallesinde Yeldeğirmeni' nin Tepe Sokağı' nda İbrahim Ağa Vakfından ber-kıt' a arz üzerine mukaddema ruhsat-ı resmiye istihsal kılınmaksızın ab'ad-ı muinede inşa edilmiş olub, bu kere bazı ilave ile kilise haline konulması istida kılınan Rum Mektebinin kiliseye tahvili münasib olmadığından arsasına kıymet_i haziresinin 10/1000 u nisbetinde ve kadı namına mukataa-ı seneviyye tahsisi ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. Maddesiyle Dersaadet ve tevabî'i Rum Patrikhanesi hakkındaki mukarrerat-ı ahire ahkamına riayet olunmak üzere mezkur mektebin tasdik mevcudiyeti şurayı devlet kararıyla tensib olunmuştur.

Bu irade-i seniyyenin icrasına Adliye ve Mezahib ve Mearif ve Evkaf-ı Humayun Nazırları memurdur.

6 Zilkade 1331(1915) Mehmed Reşad

evkaf-ı Humayun Nazırı Maarif Nazırı Adliye ve Mezarib Nazırı Sadrazam

[illegible]

Daire-i Sedaret

Atufetlü Efendim Hazretleri

Defter-i Hakani Nezaret-i behiyyesinin şuray-ı devlete muhavvel tezkiresi üzerine Maarif ve Nafia Dairesinden tanzim ve leffen arz ve takdim kılınan mazbatada gösterildiği üzere Kadıköyünde Caferağa Mahallesinin Mekteb Sokağında kain olup Katolik Cemaatine mensub Mikhitarist Rahibleri tarafından bil-ıştira mekteb ittihaz olunan ve mevaziaten Düzzade Mihran Bey zevcesi Mariyanga kadınıhdesinde kayd ettirilmiş olan sahilhanenin Hekimyan Viçen Efendi zevcesi Sofia namına bila-bedel icrası ferağıyla vergive rüsum-ı saireden istisnası cemaat-ı mezkure patrikliği canibinden istida edilmiş ve muamele-i matlubenin ifası mahal-i mezkurun merkume Mariyanga' nın varisleri uhdelerinde alelusul intikal ettikten sonra takrir-i itasıyla beraber ferağ ve intikal harc nizamiyesin tediye etmelerine mütevakkıf olup mekteb-i mezkurun resmen istihsal ruhsat edilmeksizin tesis kılınan müessesattan bulunmasına binaen vakıf olduğu anlaşılan arsası için karar-ı mahsusuna tevfikân kıymetinin 10/1000 u nisbetinde icare-i zemin tahsisi ve icrası ferağı tarihine kadar müterakim vergi ve tekalif-i sairesi tahsil olunmak ve mekteb olarak istimal olunduğu müddetçe vergi ve rüsum-ı saireden istisna kılınmak üzere zikr olunan hanenin cemaat-ı mezkure namına olarak mekteb ittihazına ruhsat itası hususunun Divan-ı Humayun kalemi ile nezaret-i müşarün ileyhaya havalesi ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti Vekaleti ile Maarif Nezaret-i Aliyyesine malumat-ı itası hakkında irade-i seniyye-i hazret-i padişahı ne vechile şerefsüdü buyurulur ise mantuk-ı celilesi infaz olunacağı beyanıyla tezkire-i senaveri terkim kılındı Efendim.

8 Rabiülevvel 1327
Sadrazam

Mazruz-ı Çaker-i Kemineleridir.

Reside-i tazim olup melfufuyla manzur-ı ali buyurulan işbu tezkire-i saniye-i sedaretpenahileri üzerine mucibince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi şerefsudur buyurulmuş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyülemrindir.

10 Rabiülevvel 1327
Saray Serkatibi

263

Kadıköy' ünde Caferağa Mahallesi' nde Mekteb Sokağı' nda kain olub Ermeni Katolik Cemaati' ne mensub Michitarist Rahibleri tarafından bil-ıştira mekteb işti haz olunarak mevziaten Düzzade Mihran Bey zevcesi Mariyanka Kadın uhdesine kayd etdirilmiş olan sahilhanenin Hekimyan Viçen Efendi zevcesi Sofia namına bila-bedel icray-ı ferağıyla vergi ve rüsüm-ı saireden istisnası hakkında cemaat-ı mezkure patrikliği canibinden takdim olunub mazrufen gönderilen istidaname üzerine defter-i hakani nezaretinden bil-takdim şuray-ı devlete havale buyurulan 8. Ra. 1325 tarihli ve 198 adedli tezkire ahiren mezkur patriklik tarafından takdim kılınan takrir ile birleştirilerek şuray-ı devlete havale buyurulmağla melfuflarıyla beraber Maarif ve Nafia dairesinde kiraet olundu.

Defter-i Hakani Nezaretinin Salif-üz-zikr tezkiresinde mahal-i mezkurun esnay-ı tahrirde Ermeni Katolik Mektebi namına kıymat vazi olunmaksızın kayd ve tahrir edilmiş okunduğu gibi mahal-i mezkürde cennet-mekan Sultan Selim Han-ı kadim vakfından malum ethudud şehri 40 akçe icare-i müeccileli 5100 zirama bahçe sahilhanenin meskukat-ı humayun müdiri Düzzade Mihran Beyin zevcesi Mariyanga uhdesinde bulunduğu kayden tembiye eylediği cihetle muamele-i matlubunun ifası merküme Mariyanga' nın varisi kimlerden ibaret ise alelusul uhdelere badel-intikal takrir itasıyla beraber ferağ ve intikal harc nizamnamesini te'diye etmelerine mütevakıfen ve vergi ile tekalif-i sairesinin aranılmaması keyfiyeti de şehremanetine aid mevvaddan bulunduğu ve taleb-i vakiden mukassed mahal-i mezkure mukataa tahsisiyle icab eden name tashih kayd maddesi ise o halde emsali vech ile irade-i seniyye istihsali lazımeden olduğu gösterilmesi üzerine sabk eden istisare cevaben Maarif-i Umumiye Nezaretinden alınan tezkirede mezkur mekteb ruhsat-ı resmiyeye merbut olmakla beraber ebniyesinin de irade-i seniyyeye iktiran etmemiş ve bu makule ruhsat alınmaksızın ve irade-i seniyyeye iktiran etmeksizin inşa edilen mekatib tebasının ferağ-ı harcından mafuvveti hakkında bir güne kayd ve malumat bulunamamış olduğu ifade edilmiştir.

Mukteza-yı maslahat ledel-müzakere Divan-ı Humayun kaleminden yazılan derkenarda dahi gösterildiği üzere mevzu bahis olan mekteb resmen isthsal-i ruhsat edilmeksizin tesisi kılınan müessesattan bulunmuş olmağla vakıf olduğu anlaşılan işbu meteb arsası için karar mahsusuna tevfikân kıymetinin 10/1000 u nisbetinde icare-i zemin tahsisi ve icra-i ferağı tarihine kadar müterakim vergi ve tekalif-i sairesi tahsil olunmak ve mekteb olarak istimal olunduğu müddetçe vergi ve rüsüm-ı saireden istisna kılınmak üzere zikr olunan hanenin cemaat-ı mezkure namına olarak mekteb ittihazına bil-istizan irade-i seniyye-i hazreti Padişahi şerefsünüğ ve sudür buyurulduğu halde ifa-yı muktezası hususunun Divan-ı Humayun kalemıyla Defter-i Hakani Nezaretine havalesi ve Maarif Nezaretine malumat itası tezekkür kılındı.

23 Safer 1327

Azadan Azadan Azadan Maarif ve Nafia Nazırı

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Karabük' te doğdu. İlköğrenimini Göztepe İlhami Ahmet Örnekal İlkolu' nda tamamladı. 1988 yılında Fenerbahçe Lisesi' ni bitirdi. 1996 yılında Kıbrıs' taki Lefke Avrupa Üniversitesi' nden mezun oldu. Bir süre çalıştıktan sonra 1998 yılında İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı' nda yüksek lisans eğitimine başladı.

